נושאים באגרות הראי"ה

שמיטה

76 אגרות · כרכים א', ב', ד'

הנושא בקצרה, הנושאים המרכזיים שבו ומה מלמדות האגרות,

ונוסח כל האגרות שבנושא, כל אחת עם התמצית שלה

igrot.shlomo-aviner.net

הנושא בקצרה

שאלת השמיטה עמדה במרכז שנותיו הראשונות של הרב קוק ביפו, ובמיוחד לקראת שנת השמיטה תר"ע (1909-1910). לפני השמיטה הרב קוק אוסף מהמושבות פרטים על העבודות (כרך א', אגרת קעב), ומסביר בקול קורא שאי אפשר לקיים שמיטה כהלכתה בלי להרוס את היישוב. לכן הרב קוק מסדר את היתר המכירה (ראו בפרשת שמיטת תר"ע והיתר המכירה) לנכרי, "רק בהוראת שעה ומצד ההכרח הגדול והעצום" (כרך א', אגרת קעז).

ההיתר עורר ויכוח חריף, בעיקר עם הרידב"ז (ראו בפרשת הרידב"ז והרב קוק - מחלוקת השמיטה באהבה) ועם חכמי ירושלים. הרב קוק עומד על ההיתר, אבל אינו כופה אותו על המחמירים (כרך א', אגרת שיא), שמח על השובתים (כרך א', אגרת רעג), ומבקש לכבד אותם (כרך א', אגרת רמא). ועם זאת: "בכל עת אשר ימצא ב"ד יפה, שכבר הוטב המצב", אסור להשתמש בהיתר (כרך ב', אגרת תקנה).

היתר המכירה כהוראת שעה

כרך א', אגרת קעז: קול קורא ליושבי המושבות לקראת שמיטת תר"ע: אי אפשר לקיים שמיטה כהלכתה בלי להרוס את היישוב. ההיתר נעשה בהוראת שעה, ומלאכות מן התורה ייעשו בידי נכרים.

"שההיתר הנ"ל הנסמך על תקון המכירה, שהוא נעשה רק בהוראת שעה ומצד ההכרח הגדול והעצום"

כרך א', אגרת קפט: לרידב"ז: לב הרב קוק מר על גורל מצוות השביעית, אבל בלי המכירה רבים יעבדו באיסור גמור.

"ע"כ הנני מוכרח לצאת בעקבות חז"ל בכלל "מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ולא יאכלו בשר תמותות נבילות""

כרך א', אגרת רפז: אגרת השמיטה, מכתב גלוי לאיכרים: גדולי ישראל הסכימו להיתר בשעת הדחק. אבל אין להשתמש בו בקלות, ואת המלאכות מן התורה אין לעשות בידי ישראל.

"כי באמת מעטות הן המלאכות האסורות מן התורה"

כרך ב', אגרת תקנה: לרידב"ז: הרב קוק אינו רוצה לעקור שביעית. ההיתר הוא הוראת שעה בלבד, מפני פיקוח נפש וקיום היישוב.

"אבל בכל עת אשר ימצא ב"ד יפה, שכבר הוטב המצב, ושיש יכולת בלא סכנה לקיים את השביעית כמאמרה בלא שום הפקעה, חלילה וחלילה לשלח יד בקודש"

לצאת ידי כל הדעות

כרך א', אגרת קצב: לרב טודרוס הכהן, אב בית דין ראש פינה: הרב קוק הכין הרשאות ומכתב מודפס למכירה, ולפיהם ארבע המלאכות מן התורה וגם החרישה ייעשו בידי נכרים.

כרך א', אגרת שיג: לר' חיים ברלין: מראש התכוון הרב קוק לצאת ידי כל הדעות, ותכנן הידורים נוספים במכירה.

"כי כל מגמתי היא לצאת כמה דאפשר ידי כל הדיעות, ולחוס עם זה יחד על ממונם של ישראל, ולהעמיד מצב השלו' בין ת"ח באה"ק"

כרך ד', אגרת אקס: לרב י"א ציטרין, לקראת שמיטת תרפ"ד: אין לייעץ לכתחילה לעשות צעד שיחייב עבודה בשביעית. יש לקוות שהמצב יוטב.

"כי סו"ס עלינו לקוות אולי יתן ד' והמצב יוטב"

השובתים

כרך א', אגרת רעג: לרב טודרוס הכהן: הרב קוק שמח על השובתים הגמורים, ומתפלל שיעמדו בניסיון. אבל היתר המכירה הכרחי.

"ובלב כל בעלי היכולת אני תפילתי שיתן ד' שיעמדו בנסיון, וישבתו שביתה גמורה"

כרך א', אגרת רמא: לוועד עקרון: יש לנהוג בכבוד בשומרי השביעית. אין להכביד עליהם, ואם יגרמו נזק, יבוא הדבר לדין תורה.

"ותתנהגו יחד באהבה וריעות, ולא תהי' ביניכם שום קנאה ותחרות בענין זה"

כרך א', אגרת רנג: לרב אברהם לוי ריטר ברוטרדם: יש לתמוך גם באיכרים שמשתמשים בהיתר ונמנעים ממלאכות מן התורה. ואת המחמירים בירושלים הרב קוק דן לכף זכות.

"והנני דנם לכף זכות, שמחשבתם לגדור בפני פריצים המבקשים רק להקל"

הוויכוח עם הרידב"ז

כרך א', אגרת רנד: לרידב"ז, בתגובה למכתב פוגע: הרב קוק מכחיש כל חנופה לפקידות. הקפידה אינה מבטלת את הקשר ביניהם.

"שגם הקפידא לא תוכל לבטל את הקשר האמיץ"

כרך א', אגרת שיא: לרידב"ז: הרב קוק אינו כופה על המחמירים, ועומד רק נגד מי שמוציאים לעז על ההיתר, כי הלעז מזיק ליישוב.

"לע"ד אין לנו חטא גדול משנאת חנם, שאנו שקועים בו בעוה"ר"

כרך ב', אגרת תקכב: לרידב"ז: הרב קוק לא התיר מלאכות מן התורה בשביעית, ומי שנענש לא שמע להוראתו.

כרך א', אגרת שיד: להוריו: שלא יצטערו על הסכסוכים. הכבוד למצוות התלויות בארץ הולך ומתרחב במושבות.

מה מלמדות האגרות

הוראת שעה. ההיתר נעשה "רק בהוראת שעה ומצד ההכרח הגדול והעצום" (כרך א', אגרת קעז), וכשיוטב המצב אסור להשתמש בו (כרך ב', אגרת תקנה).

להחמיר ככל האפשר. גם עם ההיתר, "מעטות הן המלאכות האסורות מן התורה", ואותן אין לעשות בידי ישראל (כרך א', אגרת רפז).

שלום וכבוד. מגמת הרב קוק "לצאת כמה דאפשר ידי כל הדיעות", וגם "להעמיד מצב השלו' בין ת"ח" (כרך א', אגרת שיג), ולכבד את השובתים (כרך א', אגרת רמא).

הרב שלמה אבינר על הנושא

הרב אבינר מסביר שלפי הרב קוק השמיטה פותחת פתח לחזון: כמו שלא כל יום שבת, כך לא כל שנה שמיטה, ועם זאת, כשם שהשבת מכינה לעתיד שכולו שבת, השמיטה מכינה לעולם שכולו שמיטה. הרב קוק נתן לשמיטה גם פירוש חברתי, אבל התיקון החברתי תלוי בתיקון האמוני והאישי. ובשאלה מעשית על פרט בהלכות שמיטה שבו הרב קוק אוסר והרבנות הראשית מתירה, הורה הרצי"ה לרב אבינר ללכת אחרי "השופט אשר יהיה בימים ההם". (מקור: מתוך ספרי הרב)

"אוצר בית דין או היתר מכירה?" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שאלה ותשובה: האם בשנת השמיטה עדיף לקנות פירות אוצר בית דין או פירות היתר המכירה. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"הצורך בהיתר המכירה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: ביאור דברי הרב קוק בהקדמה ל"שבת הארץ": המחלוקות על מניין שנות השמיטה, מדוע נצרך היתר המכירה בשמיטת תר"ע, והתקווה לקיים את המצווה בשלמותה. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"השמיטה בזמננו" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: אין לפקפק בהיתר המכירה שנוסד על ידי גדולי ישראל, ובכל זאת יש מקום להדר - ואיך נגיע לקיום המצווה בשלמותה. נכתב ברשות הרצי"ה בשנת תשל"ג. (מקור: מתוך ספרי הרב)

נוסח האגרות – עם ביאור

76 האגרות שבנושא, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות:
בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו אדר ראשון תרס"ח - יפו

נמען: מנהלי לשכת 'המזרחי' בפרנקפורט (הרב פוזנר והצייר הרמן שטרוק)

הרב קוק מסביר את היחס בין המצוות התלויות בארץ לעבודת הישוב המעשית. תרומות ומעשרות נוהגים בדרך הקנאה לכהן וללוי בדבר מועט. בשמיטה סומכים לעת עתה על היתר המכירה לנכרי, והמלאכות האסורות מן התורה נעשות בידי נכרים. לקט, שכחה ופאה אי אפשר לקיים כהלכה מפני השכנים הערבים, ואילו ערלה וכלאיים מתקיימים בלי קושי. הרב קוק מתכנן חוברת על המצוות התלויות בארץ במצב האומה השלם. על הציונות ועל ההארה הרוחנית שלה הרב קוק חפץ לכתוב, אבל עדיין לא הגיעה השעה לדברים עממיים, והעיקר עתה הוא הישיבה ואיחוד הרבנות במושבות.

עיקרי הדברים

- תרומות ומעשרות בזמן הזה.
- שמיטה - היתר המכירה בהכרח השעה.
- לקט, שכחה ופאה, ערלה וכלאיים.
- תוכנית לחוברת על המצוות התלויות בארץ.
- הציונות ורוח ה' עליה - עבודת 'המזרחי'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו אד"ר[4] תרסח.

לכבוד הרבנים החכמים רבי המעלה, מנהלי לשכת "המזרחי" בק' פפד"מ[5], [בפרנקפורט דמיין] וביחוד כבוד הה"ג[6] עטרת תפארת מוהר"י[7] פוזנא שליט"א[8], וכבוד הצייר המהולל ברב תשבחות מר שטרוק [הרמן שטרוק, צייר וגרפיקאי, ממנהיגי "המזרחי" בגרמניה] נ"י[9], שלו'[10] וברכה מהררי ציון,

המכתבים הנכבדים מאדוני היקרים, טובים השנים אשר נקבו בשמותיהם; הגיעוני. ומפני הטרדא הרבה עלי אחרתי את תשובתי, ואת הדרת כבודם הסליחה.

הנני מוצא לנכון להודיע לכבודם תוכן הרצאת הד"ר[11] טהון [ד"ר יעקב טהון, מנהל "המשרד הארצישראלי" של ההסתדרות הציונית ביפו] נ"י, שהיתה בשם הא' שטרוק, לבאר את החקים התלויים בארץ, ביחוסם לענין הישוב המעשי. וע"ז[12] היתה תשובתי, שאע"פ[13] שיסודי המצות התלויות בארץ, שיתפסו מקום גדול בחיים המעשיים, אינם נהוגים עכשו במילואם. למשל, תרומות ומעשרות. אם היינו נוהגים לתן באמת את מנת הלויים, המעשר-ללויים, אז היתה שאלה גדולה אם יוכל הישוב להתקיים בזה, אחרי העול הגדול של העשור, [מס "המעשר" העות'מאני על התוצרת החקלאית] שלוקחת הממשלה התורכית, אבל כבר פשט המנהג, שעושים בדרך היתר להקנות לכהן וללוי, בדבר מועט, את מתנותיהם, כדי לקיים דין התורה. ולפי המצב הוא הכרח גמור להתנהג כן, עד אשר ישובו לנו הימים הטובים וישכון ישראל בטח בדד בארצו, [על פי דברים לג, כח] אדירו ממנו ומושלו מקרבו, [ירמיהו ל, כא] ומקדש ד' כמו רמים בנוי בהר מרום הרים, כתקותנו בב"א[14]. וכן הדבר מגיע לענין השביעית, שאם היתה יכולה להתקיים בלי שום צידוד

היתר של הפקעת המצוה, ע"פ[15] דרכי ההיתר הנהוגים בכל דחק, היתה לשאלה מעשית גדולה, אבל כיון שמפני דלדול מצבנו א"א[16] כלל, שתתקיים כדינה, - חוץ ממה שתתבע הממשלה את חקה, - ועלול הכל להחרב, לפי המצב השומם והעזוב, ע"כ[17] ההכרח הוא לסמך לעת עתה על ההיתר של מכירה לנכרי, ואח"כ[18] עושים ע"י[19] נכרים רק ארבע המלאכות האסורות מן התורה, שהן זריעה וזמירה קצירה ובצירה, וחרישה עמהן, ויתר המלאכות שהן אסורות מדרבנן סומכים על היתר המכירה לעשות ע"י ישראל, עד אשר תבנה ותכנן ארה"ק[20] בבניה, ונוכל לקיים הכל כדת של תוה"ק[21]. ובזה כבר חדל ענין השמיטה מלהיות נוגע בדרך ישר אל החיים. ואלה שני הענינים, תרומ"ע[22] ושמיטה, הם היותר חשובים, שאפשר שיהיו פועלים הרבה על הישוב במהלכו. אמנם שארי מצות התלויות בארץ, -יוצא מהן לקט שו"פ[23], [לקט, שכחה ופאה] שבענינו א"א לקיימם כהלכה, כי לא יהנו מהם עניי ישראל כלל, כי השכנים הערבים יפשטו על שדותינו ויקחום, וכבר זכרו זה הפוסקים, וזה המצב עדיין לא נשתנה, - נשארו רק ערלה, כלאי זרעים וכרם, שהן ב"ה מתקיימות כהלכה, ואינן פועלות שום מועקה על סדרי הישוב. רק בענין הרכבת אילנות נתעוררו מקרוב משאלות חדשות, שהן מזקיקות אותנו לתשומת-לב מיוחדת, אבל זה אינו נכנס כבר רק במצות התלויות בארץ, כי הרכבת אילן אסורה גם בחו"ל[24]. אלא שפה הדבר נוגע לנו ביותר ע"פ מצבנו האגררי. ע"כ באמת לא מצאתי כ"כ[25] ענין לבאור חקי המצות הללו, עם מגמתנו בעבודת הישוב וקשר המעשי של אומתנו לאה"ק[26] בהוה. זה הי'[27] תוכן דברי להד"ר[28] טהון נ"י.

אך עם כ"ז[29], אמרתי, שהשאלה הזאת אינה מצומצמת רק בחיי שעה כי ישנם רבים החפצים לדעת ג"כ[30] הליכות עולם, איך יהיה אפשר לעמנו לחיות ע"פ חקי תוה"ק על אדמתנו, כשיישתכלל המצב ויהיו כל החקים מתקיימים במילואם כהלכתם. ע"כ החלטתי בל"נ[31] לכתב חוברת קטנה, שתכיל קיצור תמציתי מכללות המצות התלויות בארץ, בהערות קטנות ע"ד[32] יחושן למצב החיים המלאים של האומה, וע"ד[33] ערכן בהיותן משתמרות אצלנו בתור זכר למקדש, ככל מצות הזכרון, שהן קדושות מאד ומלאות חיי עד בקיומן למען ד' ועמו. וכשאמצא פנאי לשכללה אוכל לשלחה לכבוד הדרתם. ואם ישר בעיניהם יוכלו להדפיסה כחפצם הטהור.

וע"ד עצם הציונות, וביחוד עבודת הקודש של ההארה של רוח ד' עליה, שהיא באמת ראויה להיות עבודת ה"מזרחי", חשקי מאד לחבר בזה, אבל לא הושכרה לי עדיין השעה לדברים פופולריים, ומה שנמצא עמדי בשרשי הדברים ההולכים על דרך המדע העמק, שאינו שוה לכל נפש, מסופק אני עדיין בתועלת הפעתם לענין תכלית מעשי. ועיני נשואות לראות דבר מה יראיני ד' ע"ד כוננויות הישיבה, אשר החילותי לעסוק בהכנה, שהוא הצורך היותר נכבד להחיות את הציונות במקורה ומקומה בטל אור ד' באמת. וכן התרכזות הרבנות ע"י קישור כל המושבות שביהודה וגליל לחטיבה אחת, למען יהי'[34] ראוי הישוב החדש להאגד יפה עם הישוב הישן באה"ק[35], להיות ממנו מושפע ועליו משפיע, כדי שיתבוללו חלקי החיים והטוב שיש בזה ובזה, לבנין עם ד' על אדמתו. ובתוך כל הארג המעשי הזה אקוה, שיבא ג"כ ענין הדפסת ספרים וחוברות, המופיעים אור על צעדנו בדרך התחיה הלאומית, ההולכת ומתרחבת לעינינו על אדמת הקודש, והדורשת עבודה רבה ונאמנה, מכל איש אשר ידו אמונה לד', לעמו לארצו.

אחתום בברכה ורב כבוד מהררי קודש, כנפשם הרוממה ונפש אסיר התקוה לתשועת ד' על עמו בחבל נחלתו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. פפד"מ - פרנקפורט דמיין
6. ההי"ג - הרב הגאון
7. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. נ"י - נרו יאיר
10. שלו' - שלום
11. הד"ר - הדוקטור
12. וע"ז - ועל זה
13. שאע"פ - שאף על פי
14. בב"א - במהרה בימינו אמן
15. ע"פ - על פי
16. א"א - אי אפשר
17. ע"כ - על כן
18. ואח"כ - ואחר כך
19. ע"י - על ידי
20. ארה"ק - ארץ הקודש
21. תוה"ק - תורתנו הקדושה
22. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
23. שו"פ - שכחה ופאה
24. בחו"ל - בחוץ לארץ
25. כ"כ - כל כך
26. לאה"ק - לארץ הקודש
27. הי' - היה
28. להד"ר - להדוקטור
29. כ"ז - כל זה
30. ג"כ - גם כן
31. בל"נ - בלי נדר
32. ע"ד - על דבר
33. וע"ד - ועל דבר
34. יהי' - יהיה
35. באה"ק - בארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח אלול תרס"ח - יפו **נמען:** מר פרנק (פקיד יק"א / הברון רוטשילד)

לקראת שנת השמיטה תר"ע הרב קוק שואל אם בייפוי הכוח של מר פרנק יש די כדי לחתום על שטר מכירת הקרקעות לנכרי (היתר המכירה), או שנדרשת הרשאה מיוחדת מהברון וממנהלת יק"א בפריז. בשמיטה הקודמת נתן הברון הרשאה כזו. ההיתר נחוץ גם למסחר בפירות וביין.

עיקרי הדברים

- הכנות לשמיטת תר"ע.
- היתר המכירה והרשאת הברון.
- חשיבות המכירה למסחר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח"י[4] אלול תרס"ח[5]. [י"ח באלול תרס"ח (1908)]

אדון נעלה ומרומם מר פרנק [ראש פקידות יק"א בארץ ישראל; ראו גם (כרך א', אגרת רלו)] נ"י[6], שלו'[7] וברכת השנים.

אדוני הנעלה,

הנני פונה אל כבודו המרומם במכתבי זה, בשאלה הנוגעת לכללות הישוב באה"ק[8]. אשר ע"כ[9] אקוה שיואל נא הדרתו להשיבני בטובו במוקדם האפשרי ברור דברים.

ידע אדוני, שאחרי עבור השנה הבעל"ט[10] שנת תרס"ט[11], ותחל שנת תרעי"ן לטובה, תחל אז השנה השביעית, [שמיטת תר"ע (1909–1910), השמיטה הראשונה בימי רבנותו של הרב קוק ביפו] שע"פ[12] דת תוה"ק[13] היא שנת השמיטה, אשר לא מצאו כל גאוני הדורות, אשר באה לפניהם שאלת הישוב, עצה איך להמשיך את עבודת האדמה בלא שום מעצור מצד הדת, כי"א[14] באופן שיעשה שטר מכירה למכור את הקרקע והאילנות, [היתר המכירה: מכירת הקרקעות לגוי לזמן השמיטה, כדי שיהיה אפשר להמשיך לעבד אותן] ע"פ[15] תוכן ידוע שמועיל ע"פ הדת, לאינו-יהודי. והנה המכירה הזאת צריכה להיות מאושרת מטעם כבוד הברון [הברון אדמונד דה רוטשילד, שהמושבות שבחסותו היו רשומות על שמו או על שם אנשיו] או באי-כחו, וכאשר מצד ההלכה צריכים להכין את שטרי המכירה בזמן מוקדם, כי יש ע"ז[16] הצעות רבות שהדין מצריך לעבוד בזה, ע"כ הנני פונה בזה בשאלתי מכבודו, אם בכתב-האמנה המסור ביד כבודו כבר יש די שיוכל כבודו לחתום שטר-המכירה, שיעשה ע"פ הדת, או אולי דרושה על זה הרשאה מיוחדת מכבוד הברון ומהנהגת יק"א[17] מפאריז. [חברת יק"א (JCA), החברה להתיישבות יהודית, שמרכזה בפריז, ושקיבלה לידיה את ניהול מושבות הברון (1902–1903)] בשמיטה העברה [שמיטת תרס"ג] באה הרשאת כבוד הברון ראטשילד, והאדון ברוין שהקרקעות הנם על שמו, שניתנה רשות לאדון פאריענטי לעשות את המכירה, ע"כ אבטח שאם יהי'[18] הענין דורש ודאי יעשה כבוד הברון גם כעת את החובה הקדושה הזאת, לתקן את סדרי עבודת הישוב בשנת השמיטה באופן שאינו מנגד אל דת תוה"ק. כי תיקון ענין זה נוגע הוא חוץ לענין הדת גם למצב המעשה והמסחר בפועל, כי זולת זה לא יש

היתר על מכירת הפירות והיין וכל יבול הארץ, לבד איסור העבודה. אולי דורש כבודו את בירור הענין יותר, אוכל לברר את הדבר לפניו ע"פ איזה אופן שירצה לפניו בדבור או בכתיבה.

כעת הנני מצפה לתשובתו הנכבדה על שאלתי, אחתום בברכה ורגשי כבוד כבירים,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. באה"ק - בארץ הקודש
9. ע"כ - על כן
10. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
11. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
12. שע"פ - שעל פי
13. תוה"ק - תורתנו הקדושה
14. כ"א - כי אם
15. ע"פ - על פי
16. ע"ז - על זה
17. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
18. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה מרחשוון תרס"ט - יפו **נמען:** יושבי המושבות

לקראת שמיטת תר"ע הרב קוק מבקש מהאיכרים ומהוועדים פרטים מדויקים על העבודות החקלאיות הנהוגות אצלם. המטרה היא לברר אילו עבודות מותרות, אילו מותרות רק על ידי נכרים, ואילו אפשר לדחות. במיוחד הרב קוק פונה ל'מהדרים' שרוצים לשמור שמיטה כהלכתה בלי היתר המכירה, ומבקש שישלחו את ספקותיהם מראש.

עיקרי הדברים

- היתר המכירה כהוראת שעה.
- בקשת מידע מעשי מהאיכרים.
- פנייה למהדרים השומרים שמיטה כהלכתה.

נוסח האגרת עם ביאור

"דבר בעתו מה טוב" [משלי טו, כג]

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה חשון תרס"ט[4]. [כ"ה חשון תרס"ט (1908)]

לכבוד אחינו היקרים יושבי המושבות באה"ק[5], [מכתב גלוי שנשלח למושבות לקראת שנת השמיטה תר"ע, ושנדפס בעיתונות] שלו'[6] וברכה.

כאשר בשנה הבעל"ט[7] שנת ת"רעי"ן, תהי'[8] שנת השמיטה, [שנת השמיטה תר"ע] והדבר ידוע. שישנם הרבה שאלות וספיקות בכל עניני עבודת הארץ בשביעית, שעם כל מה, שנוהגים להקל, ע"פ[9] הוראת הגאונים המפורסמת בדבר המכירה לנכרי, [היתר המכירה, שהורו הרב יצחק אלחנן ספקטור מקובנה ועוד גאונים לשמיטת תרמ"ט, למכור את הקרקעות לנכרי לשנת השמיטה] בתור הוראת שעה, שיתירה ב"ד[10] חשוב כל זמן שיראה שהמצב של הישוב מוכרח לזה [הרב קוק הדגיש שההיתר הוא הוראת שעה בלבד, מפני הדחק; ראו ספרו "שבת הארץ" (תר"ע)] עוד נשארים עניינים רבים שצריכים להתבאר, איזו עבודות הן מותרות לגמרי, איזו מהן מותרות הן דוקא ע"י[11] נכרים, ואיזו מהן שאינן מעכבות את סדרי הישוב ותיקון המצב ההכרחי, ואין שום היזק אם ישארו על השנה של מוצאי שביעית, שצריך למנע מהן לגמרי. והנה אע"פ[12] שלפתרונן של כל השאלות הללו יש לנו ב"ה מורשה ממקורה של תורה, מדברי חז"ל[13] וגדולי הראשונים והאחרונים, שיש לברר על ידם את הספיקות כולם, ע"פ דרכי ההוראה בעומקה של הלכה, מ"מ[14] צריך עם זה לידיעה הגונה ג"כ[15] בפרטי העבודות, בתכונתן, בשמושן והכרחן, אשר לפעמים לא יוכל הדבר להתברר כ"א[16] דוקא ע"י ידיעות נסיוניות מהעובדים בעצמם. ע"כ[17] אבקש בזה את כל אחינו העוסקים בעבודת ארצנו הקדושה במושבות היקרות תובב"א[18], את היחידים ואת הועדים הנכבדים, שיטיבו נא להמציא לי, כ"א כפי יכלתו, ידיעות מדוייקות מפרטי העבודות הנהוגות בסביבתם. ואת תופשי התורה שבהם אבקש, שיעירוני-נא בטובם, כ"א על הספיקות אשר תשיג ידו להעיר בהן, לפי ידיעתו של כל אחד בתורה ובבקיאות עניני עבודת האדמה, למען נוכל לברר את הענינים על מכונם, להשיב לכל שואל דברים

ברורים לאמתה של תורה, בעזרת השי"ת[19]. וביחוד אבקש את היחידים המהדרים האמידים, אשר לא יצאו להתנהג בהיתירים הנובעים מהנהגת המכירה, [הרב קוק עודד את מי שידו משגת לשמור שמיטה כהלכתה בלי ההיתר] אלא לשמור את השביעית במילואה, שהם צריכים לדעת ביותר דיוק את כל פרטי העבודות וההנהגות השייכות לקדושת השביעית הבעל"ט, שיקדימו להציע את ספיקותיהם בפרטיות, כדי שנוכל להעמיד את הענינים על בורים בעה"י[20] למועד הנכון. כל מי שיכול להציע דבריו בלשוננו-הקדש ודאי הדבר נאה ומתקבל, אבל כל מי שאין יד ידיעתו משגת אל ימנע מהודיע את אשר עם לבבו בזה בכל לשון שהוא שומע, וצור ישראל יצמיח לנו מהרה קרן ישועתו [על פי נוסח התפילה "את צמח דוד"] על אדמת הקודש, ויריק שפע ברכה עד בלי די [על פי מלאכי ג, י] לעם קדשו על חבל נחלתו, לתן אותנו לשם ולתהילה בכל עמי הארץ, בתתו מציון ישועה לישראל תפארתו במהרה בימינו, כנפשם היקרה ונפש קשור באהבתם, המתכבד בכבודם,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פה עיה"ק[21] יפו והמושבות תובב"א.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. באה"ק - בארץ הקודש
6. שלו' - שלום
7. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
8. תהי' - תהיה
9. ע"פ - על פי
10. ב"ד - בית דין
11. ע"י - על ידי
12. אע"פ - אף על פי
13. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
14. מ"מ - מכל מקום
15. ג"כ - גם כן
16. כ"א - כי אם
17. ע"כ - על כן
18. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
19. השי"ת - השם יתברך
20. בעה"י - בעזרת השם יתברך
21. עיה"ק - עיר הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח טבת תרס"ט - יפו **נמען:** יושבי המושבות

קול קורא לקראת שמיטת תר"ע. אי אפשר לקיים שמיטה כהלכתה בלי להרוס את הישוב, מפני מיעוט היהודים ומפני שהפרנסה תלויה במסחר. לכן, כמו בשמיטות הקודמות, יש לסמוך על היתר המכירה כהוראת שעה. הטעמים: רבים סוברים ששביעית בזמן הזה היא מדרבנן, הקרקע שייכת למלך, ויש ספק במניין השנים. אף שאין בכל טעם לבדו כדי להתיר, יחד ובשעת הדחק הם מתירים. המלאכות האסורות מן התורה ייעשו בידי נכרים. הרב קוק מבקש מכולם לחתום על הרשאה למכירה, גם מן המהדרים.

עיקרי הדברים

- שמיטת תר"ע - הצורך בהיתר.
- טעמי ההיתר: דרבנן, קרקע של המלך, ספק המניין.
- היתר המכירה כהוראת שעה.
- מלאכות דאורייתא בידי נכרים.
- חתימה על הרשאה גם למהדרים.

נוסח האגרת עם ביאור

בשם ד' אלהי מערכות ישראל. [שמואל א יז, מה] לכבוד

אחינו היקרים יושבי המושבות על אדמת הקודש, שלו'[1] וברכה.

השנה הבאה לקראתנו לשלום, שנת התר"ע[2], היא שנת השמיטה, כפי המנין שאנו נהוגים ובאים ע"פ[3] גאונים הראשונים מקדם-קדמתה.

מאז החל הישוב החדש שלנו באה"ק[4] "לעמוד על הקרקע", [להתבסס על עבודת האדמה] על עבודת האדמה, היתה שאלת השמיטה לשאלה רבה. כי מעמדנו רטוש והרוס הוא: [מצבנו רעוע ושבור (על פי הושע י, יד)] אנו כעת רק המעוטים באה"ק ורובה מיושבת מבני נכר, וכל עיקר פרנסת הישוב בנויה על משא-ומתן של מסחר-היין ויתר תבואת-הארץ; וכאשר משני הטעמים היסודיים הללו, ומטעמים אחרים, רבים ועצומים, אי-אפשר לנו בשום אופן לקיים מצות השמיטה בכל חוקיה ומשפטיה, לבטל לגמרי עבודת הקרקע ולהפקיר את כל הפירות ולהתנהג בהם בכל דין קדושת שביעית, כי לפי-זה מוכרח הישוב כלו להיות נהרס לגמרי חס-ושלום. בהפסק במשך השנה חבורי-המסחרים, והאכרים המעטים יהיו מוכרחים לעזוב את הארץ הקדושה אשר לא תוכל לפרנסם בעניה מפני מעוט אחינו ב"י[5] הנמצאים בקרבה כעת, ונשארו חס-ושלום המושבות שוממות ונעזבות, - ותוה"ק[6] הלא דרכיה דרכי נועם [משלי ג, יז] וכל נתיבותיה שלום וחיים וברכה לעולם.

על כן נמנו וגמרו רבנן קשישאי, [החליטו רבותינו הזקנים: הרב יצחק אלחנן ספקטור ושאר הרבנים שהתירו את מכירת הקרקעות בשמיטות תרמ"ט ואילך] רבותינו הגאונים, שעמדו על שאלה זו בשמיטות שעברו, כי אחרי אשר ע"פ עומקה-של-הלכה ישנם כמה טעמים שמחלישים קצת את חומר דין השביעית בזמננו לעומת החומר הגדול

שהיה בו בימי קדם, האחד מפני שרבים מהפוסקים סוברים ששביעית בזמן הזה היא דרבנן, [לדעת רבים מן הפוסקים, משחרב הבית ואין רוב ישראל יושבים על אדמתם, השמיטה היא מדרבנן] ושנית מפני שהקרקע היא ע"פ חק המלכות קנין המלך יר"ה[7], [קניין הסולטן העות'מאני, ירום הודו] ודין היושבים על האדמה, לפ"ז[8], אינו כ"א[9] כמו אריסים בקרקע של אינו-ישראל, ושלישית, שישנם ספיקות גם במנין השמיטה מתי היא שנת השביעית האמתית, ונוסף לזה עוד כמה טעמים צדדיים. ואע"פ[10] שגם כלם יחד אינם מספיקים לבטל חס ושלום דין שביעית, כי הטעם הראשון שהוא דרבנן ודאי שאינו גורע מחבתו וחומרו מאומה, כי הלא "חביבים עלינו דברי סופרים יותר מיינה של תורה", [על פי שיר השירים רבה א, יח] ואמרו חז"ל[11]: "חמורים דברי סופרים מד"ת". [סנהדרין פח] ומה שהקרקע היא של המלך ג"כ[12] אינו מספיק כשהוא לעצמו מכמה טעמים, וכך מה שיש ספיקות במנין השנים ג"כ אינו מועיל להתיר: חדא, שכבר הוחזקנו וקבלנו מרבותינו הראשונים גאוני עולם - בהסכמת ראש המורים הרמב"ם[13] [הרמב"ם (הלכות שמיטה ויובל י, ו) קבע את מניין שנות השמיטה לפי מסורת הגאונים] ז"ל[14], שע"פ[15] חשבונם אנו הולכים, באופן ששנת התר"ע הבעל"ט[16] היא שנת השביעית באמת, ועוד שאם באנו לספק על איזו שנה שתהי'[17] ולהקל מפני זה נעקור ע"י[18] ספק זה מצות שביעית לגמרי, - ודבר זה לא יתכן לעקור ע"פ ספק מצוה גמורה לגמרי. אבל עכ"פ[19] מתוך שמצינו לפעמים שחכמים נתנו רשות להקל בדבריהם יותר מבד"ת[20], בצירוף-של-סניף [בצירוף טעמים נוספים] מהטעמים המבוארים ועוד טעמים שונים, ועל הכל גודל הדחק ואי האפשרות לקיים את המצוה בכל פרטיה ודיניה -, עד אשר ישקיף ד' ויבט בעני עמו, וישיב את כל עם ד' על אדמת קדשו ויצוה עליהם את ברכתו, באופן שלא יהיו מוכרחים לשא עיניהם למכור את יבול אדמתם לחו"ל[21], ושבת הארץ תהיה ניכרת באמת על אדמת הקודש מפני שיהיו כל יושביה בניה בני ישראל ויהודה עליה, אשר יהיו קשורים אל חבת אדמת הקודש בקשר אהבה מתוך שובע ומנוחה, כי ישבו לבטח בארצם, והשגחת ד' תראה אז בגלוי לצות את ברכתו בשנה הששית לעשות את התבואה לשלש השנים, [ויקרא כה, כא] כדבר ה' הטוב אשר לא ישוב ריקם [ישעיהו נה, יא] בבא עתו, שאז יהיה אפשר לקיים כל דיני שמיטה ככתוב, מה שאי אפשר לעת כזאת.

אשר על כן הסכימה דעת רבנן קשישאי, אשר ראו בעני עמם, למצא עצה ותרופה בתור הוראת-שעה, אשר בכל שמיטה אשר יראה הדבר בעיני ב"ד[22] יפה, שעוד הזמן גרמא להשתמש בכחא דהתירא [בכוח ההיתר] זה, יסמכו על כחם של זקנים ללמד את בני ישראל היושבים על אדמת הקודש לעשות כדת של תורה, שיוכלו לעמוד על אדמתם, ושלא להיות בכלל עוברי עבירה, המחללים את קדושת השביעית לעבור על דברי תורה חלילה.

והנה בעצם העצה, לבד מה שהיא מועלת לתקן את האיסור עוד יש בה משום "מצוה לשמוע דברי חכמים", [יבמות כ] שנוהגת בכל דור ודור, ואין לך אלא "שופט שבימיך", וגם יש בה זכר לשביעית, שלא תשתכח מאתנו תורת שביעית, למען יהיה זכרונה חי עמנו, לעת אשר יטיב ד' לעמו, וירים את קרנו על אדמת קדשו, באופן שנוכל לקיים באהבה את כל חקת התורה לקדושת השביעית, שתהיה ערוכה ושמורה עמנו ואב לבנים יודיע, ע"י זכר לשביעית הנעשה כפי היכולת בכל שמיטה, בעת המצוק והדחק שאנו שרויים בו עכשו.

העצה הניתנה היא: כאשר כבר פסקו רובא דרבוותא שאין דיני שביעית נוהגים כי"א בקרקע של ישראל ולא בקרקע של אינו יהודי, ע"כ[23] גמרו לעשות מכירה כדת של תורה למכור את כל הקרקעות והנטיעות שעליהם, שאנו מוכרחים לעבוד אותם ולהנות מפירותיהם בדרך של חול, לאינו ישראל על משך זמן כזה שתהיה שנת השמיטה נכללת בתוכו: וממילא כשיהיו שייכים ע"פ דת תוה"ק[24] כל הקרקע והנטיעות לנכרי, לא תהיה חלה חובת שביעית עליה, כאשר הכריעו כן מאז רבנן קשישאי ז"ל, ואף שהישראל יהיה אח"כ[25] פקיד מן הנכרי, שיעשה ע"פ תוקף כח המכירה לבעל הקרקע במשך הזמן הנ"ל[26] שתהיה השביעית כלולה בו, מ"מ[27] כיון שעצם גוף הקרקע יהיה קנוי להגוי שוב אין דין שביעית נוהג בפירותיה ואין כ"כ[28] איסור בעבודת אדמתה.

וכאשר אנכי הח"מ[29] בצירוף כבוד הרה"ג[30] בד"צ[31] דפה עיה"ק[32] והמושבות ת"ו[33], ראינו את מעמד הישוב בזמננו, שהוא צריך עדיין לאותה ההוראה שיצאה מפום רבנן קדישי לשעה, גם בשנת השמיטה הבעל"ט, לפי מה שעינינו רואות, ע"כ הסכמנו, בכח ב"ד יפה, בהסכמת כמה גדולי אה"ק[34], להשתמש גם בשמיטה הזאת הבע"ל[35] בסדר תקון-היתר הנ"ל.

והנה כדי להוציא מן הכח אל הפועל את המכירה, אנו צריכים, שכל הצדדים שיש להם תפיסת-יד וכח-זכיה בהקרקעות והנטיעות יהיו מסכימים ומרשים למכור את הקרקע והנטיעות הנ"ל בכל אופן המועיל ע"פ דין תוה"ק. וע"כ[36], מכל מה ששייך בקרקעות הנ"ל ונטיעותיהם לכבוד הברון הנדיב שיחיה, כבר נמסר לנו רשות מהפקיד הראשי, שיש לו זכות מוחלטת בהם בכל מה שימצא לנכון, למכור בכל תוקף ובאופן היותר מועיל, וע"י[37] הפקיד הנ"ל יעשה סדר המכירה מצידו, וכן יעשה בעהשי"ת[38] גם מיתר הכחות הצבוריים שיש להם זכות בקרקע ונטיעות הנ"ל. אבל לאותם הקרקעות, שהן לגמרי של יחידים, או אותם שיש בהם זכיות ליחידים ואיזו תפיסת-יד, - לזה צריך, שיהיו היחידים היושבים על הקרקעות הנ"ל או ב"כ[39] שיש להם רשות למכור את הקרקעות והנטיעות הנ"ל, הם עצמם או שלוחיהם וב"כ[40], מוכרים את הקרקעות והנטיעות הנ"ל לא"י[41] או להרשות למכור כל הנ"ל כדין תוה"ק. וכאשר הענין של המכירה הוא מרובה בסדר הלכות ודינים, שא"א[42] למוסרם לכל אחד ואחד, ע"כ עלה בהסכמתנו, שכל יושבי המושבות על אדמת הקודש ת"ו יתנו הרשאה לנו הח"מ, למכור את כל קרקעותיהם ונטיעותיהם שעליהן, כפי ראות עינינו, בכל אופן היותר מועיל, ובשליחותם נמכור אנחנו בע"ה[43] את כל הנ"ל ע"פ דין תוה"ק באופן היותר מועיל, להסיר את המכשלה של העברת איסורי שביעית, ובאופן היותר נאות ע"פ דין תוה"ק בעצם עסק מכירת הקרקע בארץ ישראל לא"י, כפי היכולת האפשרית עפ"י[44] דעת תורה ודעת נוטה, לאהדורי אתקנתא.

ע"כ הננו שולחים בזה את כתבי ההרשאות, ותואילו נא כולכם בטובכם לחתום עליהם, וכבוד הועד שבכל מושבה יאשר ויקיים בח"י[45] חברי הועד ובחותמו את ח"י[46] החתומים, יושבי המושבה או ב"כ.

ובזה נוכל לאשר ולקיים ולהוציא אל הפועל את דבר המכירה ע"פ האופן היותר מועיל, באופן שלא יהי'[47] שום מכשול ואיסור בעבודת האדמה ובשמוש תבואת הארץ, ע"פ המהלך המוכרח בימינו בשנת השביעית הבעל"ט.

וזאת לדעת, שההיתר הנ"ל הנסמך על תקון המכירה, שהוא נעשה רק בהוראת שעה ומצד ההכרח הגדול והעצום, לא נתן להשתמש בו כ"א במה שנוגע ממש לעיקר קיום המושבות ומעמדן באה"ק, דהיינו: עבודת הקרקע המוכרחת ומכירת יבול הארץ והנאתה כדרך כל השנים. אבל בכל הדברים שאינם נוגעים לעיקר יסוד הישוב, כגון: נטיעת גנות לשם פאר והרחבה וזריעת ענינים טפלים, שאינם מעלים ומורידים כ"כ ביסוד מצב המושבות וכיו"ב[48], - חלילה לסמוך על זה ההיתר, שנאמר רק מפני דוחק הזמן. וראוי לנו לעשות זכר לשביעית לשבות עכ"פ מעבודת הארץ ככל מה שיהיה אפשר לנו בלא השבתת סדרי מחית הישוב, ובפרט בדברים שהם רק בתור מותרות.

וכן בגופי המלאכות, הנה ישנן ארבע מלאכות, שהן חמורות ואסורות מן התורה, והן: זריעה, קצירה, זמירה ובצירה, שהן אינן מותרות גם אחר המכירה להעשות ע"י ישראל, כ"א ע"י פועלים נכרים, וחרישה צריכה תמיד שאלת חכם לפי הענין והדחק, אם תהי מוכרחת להעשות ע"י ישראל. ואם יהיו לכבודכם איזו ספיקות בפרטי דינים, בהנהגתכם בנוגע לדיני השביעית, הטיבו נא להודיענו, ונשיב לכם בעה"י[49] באר היטב כפי דעתנו ע"פ התורה והמצוה.

וכן כל איש אמיד, אשר נדבה רוחו לקיים כל מצות השביעית בלא שום הפקעה, אם יש לו ספיקות בהנהגתו, יטיב נא להציע דבריו, ונשתדל בע"ה להשיב לכל אחד ואחד כפי צרכו, בסגנון ובלשון שהוא שומע, בכל פרט ופרט, ומ"מ[50] ראוי ונכון שגם אלה אשר ירצו לקיים כל חומר מצות שביעית בלא שום הפקעה יחתמו גם הם על ההרשאה, מכמה טעמים.

והשי"ת[51] הבוחר בארץ חמדה, אשר עינו בה מראשית שנה עד אחרית שנה, יגיענו לשנים ולשמיטות הבע"ל לשלום, שנהיה שמחים בבנין עירו וששים בעבודתו, ונזכה לקיים את כל המצות התלויות באה"ק בכלל ומצות שביעית בפרט בכל פרטיה ודקדוקיה באהבה ובשמחה מרוב טובה ושלוה בעושר וכבוד, כי ישוב ד' שבותינו וירים את קרן עמו על אדמת קדשו וישלח לנו גואל צדק מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך.

בעה"ח[52] יום ועש"ק[53] בדר"ח[54] טבת, שנת תרס"ט[55].

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פה עיה"ק יפו והמושבות תובב"א[56].

---

1. שלו' - שלום
2. התר"ע - השנה תר"ע (1909/1910)
3. ע"פ - על פי
4. באה"ק - בארץ הקודש
5. ב"י - בני ישראל
6. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
7. ירו"ה - ירום הודו (כינוי למלך או לשליט)
8. לפי"ז - לפי זה
9. כ"א - כי אם
10. ואע"פ - ואף על פי

11. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
12. ג"כ - גם כן
13. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
14. ז"ל - זכרונו לברכה
15. שע"פ - שעל פי
16. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
17. שתהי' - שתהיה
18. ע"י - על ידי
19. עכ"פ - על כל פנים
20. מבד"ת - מבדברי תורה
21. לחו"ל - לחוץ לארץ
22. ב"ד - בית דין
23. ע"כ - על כן
24. תוה"ק - תורתנו הקדושה
25. אח"כ - אחר כך
26. הנ"ל - הנזכר לעיל
27. מ"מ - מכל מקום
28. כ"כ - כל כך
29. הח"מ - החתום מטה
30. הרה"ג - הרב הגאון
31. בד"צ - בית דין צדק
32. עיה"ק - עיר הקודש
33. ת"ו - תבנה ותכונן
34. אה"ק - ארץ הקודש
35. הבע"ל - הבא עלינו
36. וע"כ - ועל כן
37. וע"י - ועל ידי
38. בעהשי"ת - בעזרת השם יתברך
39. ב"כ - בא כוחו
40. וב"כ - ובא כוחם
41. לא"י - לארץ ישראל
42. שא"א - שאי אפשר
43. בע"ה - בעזרת השם
44. עפ"י - על פי
45. בח"י - בחתימת ידי (ידם)
46. ח"י - שמונה עשרה (18)
47. יהי' - יהיה
48. וכיו"ב - וכיוצא בזה
49. בעה"י - בעזרת השם יתברך
50. ומ"מ - ומכל מקום
51. והשי"ת - והשם יתברך
52. בעה"ח - באתי על החתום
53. ועש"ק - וערב שבת קודש
54. בדר"ח - ב' דראש חודש (היום השני של ראש חודש)
55. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
56. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד שבט תרס"ט - יפו **נמען:** הרב יחיאל מיכל זינגר

בעניין ההרשאות למכירת השמיטה: אם למורשים יש כוח למכור, די בחתימתם, ואם לא - צריך לשלוח הרשאות לבעלים. הרב קוק מבקש גם לדעת את מצב החנטה של השקדים, כדי לקבוע את יציאתם מערלה, ולשלוח לו שריגים לבדיקה.

עיקרי הדברים

- הרשאות למכירת השמיטה.
- ערלה - חנטת השקדים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד שבט תרס"ט[4].

לכבוד ידידי הרב המופלג בתו"י[5] מוהרי"מ[6] זינגר שליט"א[7], שלו'[8] וברכה.

הגיעני מכתבו היקר עם הרשימה, וישר חילו.

אמנם אבקשו בזה, שיואיל כת"ר[9], לדרוש מהמורשים, אם יש להם כח והרשאה ג"כ[10] על מכירה, [לצורך היתר המכירה לקראת שנת השמיטה תר"ע] אז יהי'[11] די במה שיבאו עה"ח[12] על ההרשאה עבור שולחיהם. אבל אם אין להם כח כ"א[13] לנהל את הנכסים, אז יהי' נדרש לפי האפשרות לשלח כתבי הרשאה לכ"א מהבעלים, ולבקשם שיחתמו עליהם, וישלחום בחזרה לידנו, ועכ"פ[14] לדרש מהם במכתב שיתנו רשיון להמורשים לחתום עבורם על ההרשאה של צורך המכירה.

בתקותי והשעני על יקרת נפשו, שימלא הכל באהבה, למלא את דבר התיקון כתורה וכמצוה, אקצר ואחתום בברכה, כנה"י[15],

הק' אברהם יצחק ה"ק

כן יהי' מטובו להודיעני באיזה מצב עומדים נצני השקדים, המרים והמתוקים, למען נדע אם כבר הגיעו לכלל חנטה אותם שצריכים לצאת מערלה אחר ט"ו דנא [ט"ו בשבט, ראש השנה לאילן, שלפיו נמנות שנות הערלה] הבעל"ט[16]. ומה טוב אם יוכל לשלח לי איזה שריגים משני המינים, למען נוכל להבחין במראית עין. ידי"ע[17] הנ"ל[18]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. בתו"י - בתורה ויראה
6. מוהרי"מ - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, מ (למשל: יעקב + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

8. שלו' - שלום
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. ג"כ - גם כן
11. יהי' - יהיה
12. עה"ח - על החתום
13. כ"א - כי אם
14. ועכ"פ - ועל כל פנים
15. כנה"י - כנפשו היקרה
16. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
17. ידי"ע - ידידו עוז
18. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז שבט תרס"ט - יפו **נמען:** ועד 'חובבי ציון' באודסה

הרב קוק שולח את נוסח ההרשאה המודפס למכירת השמיטה, ומבקש שהוועד יחתום על הנכסים שיש לו ייפוי כוח עליהם, וימסור כתובות של בעלי קרקעות בחוץ לארץ. הרב קוק גם מעלה הצעה להנהיג מסעדה כשרה באוניות העולים, כדי להקל על עשירים שרוצים לעלות.

עיקרי הדברים

- הרשאות למכירת השמיטה.
- כתובות בעלי קרקעות בחוץ לארץ.
- מסעדה כשרה באוניות העולים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז שבט תרס"ט[4].

לכבוד הועד הנכבד ל"חובבי ציון" באדעסא, ["ועד אודסה" של חובבי ציון, שתמך בהתיישבות בארץ ישראל] שלו'[5] וברכה.

אתכבד לשלח בזה לכבודם את ההרשאה, שציויתי להדפיס [ייפוי כוח למכירת הקרקעות לנכרי בשנת השמיטה תר"ע] כדי להכין בעוד מועד תיקון המכירה להכנת שנת השביעית הבעל"ט[6], כדי שלא יהי'[7] שום ערעור ובלבולי דעות בהנהגת השמיטה מצד הדין, לפי מצבנו. ואבקש בזה מכבוד הועד, שעל הנכסים באי"י[8], שיש להם יפוי-כח למכירה, יואילו הם לחתום על ההרשאה, ולאשרה ולשלחה אלינו, באישור חותם הועד.

כן יטיבו נא להודיעני את אדרסתם של האנשים דרי חו"ל[9], ששייכות להם איזה אחוזות באי"י, אשר יש להם איזה יחש לכבוד הועד, למען אוכל לשלח להם את ההרשאות, למען יחתמו עליהם וישיבום לנו.

מדי דברי עם כבודם הנני להציע לפניהם את אשר כתב לי אחד מנכבדי רוסיא, אשר לבו להרחבת הישוב, שכשר הדבר שנשתדל שתהיה לנו באחת האניות מסעדה כשרה, להקל את סבל טורח וסיגוף הנסיעה מהעשירים הרוצים לעלות, וחפצים הם בשמירת בריאותם במשך ימי הנסיעה, ואינם מתגאלים במאכלות אסורות. אולי יקח לו כבוד הועד ענין זה, והי'[10] לנו לתפארת אם יעלה הדבר בידו, ורקלמה טובה להכרת ריחוף רוח ישראל, גם בדרך העולה לאי"י[11].

במדת טובם אבטח, כי יכבדוני בתשובתם במוקדם ביחוד ע"ד[12] ההרשאות הנ"ל[13].

אחתום בהקדמת תודה וברכת ד' מציון, ברגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
7. יהי' - יהיה
8. בא"י - בארץ ישראל
9. חו"ל - חוץ לארץ
10. והי' - והיה
11. לא"י - לארץ ישראל
12. ע"ד - על דבר
13. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' אדר תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק משיב להרידב"ז, המתנגד להיתר המכירה. לבו מר על גורל מצוות השביעית, אבל בלי המכירה רבים יעברו על השביעית בלי שום היתר, וזה חילול השם. לכן 'מוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות'. השבתת המסחר ביין ובתפוזים תגרום משבר של שנים, והברון לא יישא בזה. הרב קוק ממעט בפרסום ההיתר כדי שלא ייראה כהסכמה כללית. העולם כבר סמך בשעת דחק על מקצת פוסקים, אבל לבו דואב על הפקעת המצווה, כמו בפרוזבול. הרב קוק מוכן לנסוע עם הרידב"ז אפילו לפריז כדי להשיג עזרה למי שרוצה לשמור שמיטה כהלכתה, בדרכי שלום ולא באיומים.

עיקרי הדברים

- היתר המכירה - 'מוטב שיאכלו תמותות שחוטות'.
- משבר המסחר ביין ובתפוזים.
- מיעוט פרסום ההיתר.
- צער על הפקעת המצווה (פרוזבול).
- הצעה לשיתוף פעולה לשמירת שמיטה כהלכתה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' אדר תרס"ט[4].

לכ' ידי"נ[6] הרב הגאון האמיתי מופת הדור מוהר"ר[7] יעקב דוד [הרב יעקב דוד וילובסקי, הרידב"ז, רב צפת, שהתנגד להיתר המכירה] שליט"א[8].

שלו'[9] וברכה.

מכתב קדשו עם קונטרסו היקר הגיעני כעת ממש, ודבריו הטהורים היו לי למלח על פצעי לבבי, אשר לא זורו ולא חובשו. [ישעיהו א, ו] והשי"ת[10] היודע כל תעלומות רק הוא יודע את לבבי המר על גורל מצות השביעית, אשר בכל לבבי ונפשי, ובכל חיי רוחי ונשמתי, הנני משתוקק וצמא לחזקה ולהחזיר עטרה ליושנה, ועיני רואות איך שאנחנו רחוקים עדיין מלהוציא אל הפועל את הדבר הגדול הזה. וידעתי ברור, שאם לא יעשה ענין המכירה יעברו רבים מאד על כל איסורי שביעית בלי שום צד היתר כלל, ורשעים ירימו קרן לומר הותרה הרצועה לעקור מצות מן התורה בלא שום שאלה, ואין לשער כמה גדול חורבן תוה"ק[11] וחילול ש"ש היוצא מזה. ע"כ[12] הנני מוכרח לצאת בעקבות חז"ל[13] בכלל "מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ולא יאכלו בשר תמותות נבילות", [קידושין כא] והוכרחתי לסדר זה ההיתר למוכרחים להשתמש בו, כאשר עשו כן בשמיטות שעברו. ויען אשר ידעתי, כי לפי המצב בשום אופן אי-אפשר שלא יעשה איזה היתר, לא מצד הסיפוק של השנה, שעל זה הי'[14] אפשר להוציא ע"י[15] השתדלות גדולה אולי מהבאראן [מהברון אדמונד דה רוטשילד] שי'[16] איזה סכום, שהי'[17] אולי מספיק להכרח, אבל העיקר הוא הפסק המסחר, של היין ושל תפוחי-הזהב, שעולה למליונים, ולא די שיפסידו את ההון העצום הזה בשנת שביעית עצמה, (ולדי' הרמב"ם[18]: י"ל[19] שיהי'[20] צורך לשמור

באורנזים, [בתפוזים] שהם תפוחי-זהב, שתי שנים, ואין כאן כונתי לדבר בהלכה), יופסקו כל המסחרים, כי לא ישתתפו בתי המסחר שבחו"ל[21] עם בתי מסחר שהם מפסיקים את משלח סחורתם בזמן מן הזמנים, כידוע לכל, ואז מוכרח לבא משבר נורא על כל המסחר גם כל השנים שלאחר שביעית, וזה לא ירצה הברון ואולי גם יכולת אין לו לשאת, כי עיקר כונתו הוא שיתפתח המסחר עד שיוכלו להתפרנס מבלעדי עזרתו. ע"כ על הסחורה ודאי הכרח הוא לעשות היתר המכירה לעת עתה, אף שהוא קשה כקריעת ים סוף, [סוטה ב] יראה השי"ת[22] בעניינו ויתקננו בעצה טובה מלפניו, שנוכל לעבדו על אדמת קדשו בלא שום מונע ומפריע כלל. ובשביל שידעתי שאפילו אם יאסרו את הדבר כל גאוני עולם לא ישמעו לזה. ורובם מפני ההכרח הגדול מאד, ע"כ חפצתי למעט בפירסום, כדי שלא תהי'[23] להההנגה הזאת צורה של הסכמה כללית מגדולי ישראל, כי"א[24] הנהגה שנוהג העם מצד דחקו, וחכמי הדור מוכרחים להעלים עין מטעם מוטב שיהיו שוגגין ["מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין" (ביצה ל)] כו'[25]. ובזה יש לנו לקוות, כי יבאו לנו בחסדי השי"ת ימים טובים מאלה, שירומם ד' את קרן עמו באה"ק[26], ויוכלו להתפרנס בלא עזרת בו"ד, ובלא ערמת המסחר להוציא פירות אה"ק[27] לחו"ל[28], שגם זה הוא היתר דחוק מאד, ואז יהי'[29] אפשר להחזיר עטרה ליושנה בכל קדושתה ממש.

ובעיקר הענין אגיד לכ"ג את דעתי העני', שבאמת לא זו היא הוראה הראשונה שהעולם סומך את עצמו בשעת דחקו על מקצת פוסקים ואפילו על יחיד, כענין חדש וסירכות [כמו בעניין "חדש" (תבואה חדשה לפני העומר) ובעניין סירכות הריאה, שבהם נהגו להקל על פי מיעוט פוסקים] ", ותיקוני עירובין, משום אין ר"ה[30] בזה"ז[31] [משום שאין רשות הרבים בזמן הזה] וכיוצא בהן. ע"כ אם בא לסמוך על המתירים לומר שבשל גוי מותרת עבודה ופקע קדושת שביעית, ועל המכירה של זמן, שהיא מותרת, מפני הדחק, כמו שמתירין להשכיר במקום הפסד, כידוע, אין זה כ"כ[32] דבר רחוק בזה"ז, אבל העיקר מה שלבנו דואב הוא, שעכ"פ[33] מצות שביעית מופקעת היא ואין מקיימים אותה, וזו היתה באמת עיקר תקנתו של הלל בפרוזבול, [תקנת הפרוזבול, שבה התקין הלל שהשמיטה לא תשמט חובות (גיטין לו)] שלא חידש ע"ד[34] תורה, אלא שאין ללמד להפקיע מצוה כדהתו' גיטין ל"ו ע"א[35] ד"ה[36] מי איכא מידי, [כדברי התוספות בגיטין לו] וע"ז[37] לבי דוי על שאנו מוכרחים ללמד את העם להפקיע מצות שביעית, במקום שאנו חייבים תמיד להקים עדות ביעקב [תהלים עח, ה] וללמד את ישראל להתחייב גם במצות שאפשר להפטר מהן, כמו ציצית ותרומ"ע[38] ע"י הכנסה דרך גחו"ק[39] [על ידי הכנסת התבואה דרך גגות וחצרות וקרפיפות, כדי לפטור אותה ממעשרות (ברכות לה)] וכיו"ב[40]. ע"כ הנני מוכן בל"נ[41] לעמוד על ימין כ"ג[42] ידי"נ שליט"א ולהיות בצוותא עמו, אפילו לנסיעות רחוקות כמו לפריז וכיו"ב, אולי יחון ד', אולי ירחם עלינו, ונוכל להמציא לכה"פ[43] עזר הגון לחלק גדול מאחינו היקרים, החפצים בכל לבם ונפשם לשמור את המצוה ולקיימה בלא שום הפקעה כלל. ואם חפץ ד' בידנו יצלח אז אין קץ לדבר הגדול הזה לקדושת שם שמים שיצא מזה בעז השי"ת, ולחיזוק ימין יראי ד' שומעי בקול דברו, אבל עלינו לעשות הכל בדרך שלו' ובדרך כבוד ואהבה, לשמו יתי'[44] ולאה"ק[45] וליושבים עלי'[46] ועובדים את אדמתה, לא באיומים ובהפחדות משונות ובצעקות ומריבות, כי"א פשוט להודיע שההיתר הוא מדוחק גדול מאד מאד, ואחר כל דחקו הוא הפקעה של מצוה, אי"כ[47] המצוה החביבה והקדושה, שזכינו ב"ה אחרי משך הגלות המר והארוך שנוכל לקיימה על אדמת הקודש, חסרה היא לנו, ע"כ נעורר כל אשר נוכל כדי שיעלה דבר ד' בידנו ונוכל לקיימה, ולעזור לרבים להתחייב בה בלא פקפוק ולקיימה. וע"י[48]

אתערותא דלתתא הקטנה הזאת נבטח בשם השי"ת, ששיכן את שמו בהר קדשו, שתתעורר ברכה עליונה, ופתחי גאולה וישועה לאה"ק[49] ולעם ד' המצפים לישועתו, ויקרב קץ הימין, ויגלה מבשר משמיע שלו' במוצאי שביעית הבעל"ט[50], כי עת לחננה כי בא מועד. והנני מחכה לתשובתו הקדושה במוקדם האפשרי. והי'[51] ז"ש[52] וברכה באה"ר[53], כנה"י[54] ונפש ידי"ע[55] דוש"ת[56] בכל לונ"ח[57],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. והשי"ת - והשם יתברך
11. תוה"ק - תורתנו הקדושה
12. ע"כ - על כן
13. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
14. הי' - היה
15. ע"י - על ידי
16. שי' - שיחיה
17. שהי' - שהיה
18. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
19. י"ל - יש לומר
20. שיהי' - שיהיה
21. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
22. השי"ת - השם יתברך
23. תהי' - תהיה
24. כ"א - כי אם
25. כו' - וכולי (וכן הלאה)
26. באה"ק - בארץ הקודש
27. אה"ק - ארץ הקודש
28. לחו"ל - לחוץ לארץ
29. יהי' - יהיה
30. ר"ה - ראש השנה
31. בזה"ז - בזמן הזה
32. כ"כ - כל כך
33. שעכ"פ - שעל כל פנים
34. ע"ד - על דבר
35. ע"א - עמוד א
36. ד"ה - דיבור המתחיל
37. וע"ז - ועל זה
38. ותרומ"ע - ותרומות ומעשרות
39. גחו"ק - גגות, חצרות וקרפיפות

40. וכיו"ב - וכיוצא בזה
41. בל"נ - בלי נדר
42. כ"ג - כבוד גאונו
43. לכה"פ - לכל הפחות
44. יתי' - יתברך
45. ולאה"ק - ולארץ הקודש
46. עלי' - עליה
47. א"כ - אם כן
48. וע"י - ועל ידי
49. לאה"ק - לארץ הקודש
50. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
51. והי' - והיה
52. ז"ש - זה שלום
53. באה"ר - באהבה רבה
54. כנה"י - כנפשו היקרה
55. ידי"ע - ידידו עוז
56. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
57. לונ"ח - לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' ניסן תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק חוזר על נכונותו לנסוע עם הרידב"ז לחוץ לארץ לתיקון השמיטה. רק עניין כזה יכול להוציאו מארץ ישראל, שאינו יכול להיפרד ממנה אפילו רגע. היתר המכירה הכרחי ליקבים ולתפוזים, ואחר כך ינסעו כדי להשיג עזרה לבעלי שדות, גינות ירק וזיתים, ולמי שרוצה לשמור שמיטה במסירות נפש.

עיקרי הדברים

- נכונות לנסוע לחוץ לארץ למען השמיטה.
- אהבת ארץ ישראל וקושי העזיבה.
- היתר המכירה למסחר, ועזרה לשומרים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' ניסן תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה לכ'[6] ידי"נ[7] הרב הגאון האמיתי פה"ד[8] מוהר"י[9] דוד [הרב יעקב דוד וילובסקי (הרידב"ז), רבה של צפת, שחלק על היתר המכירה] שליט"א[10], וכא"ל[11] שוי"ר[12].

מכתבו הגלוי הגיעני היום, ותמיהני מאד שלא קבל עדיין את המכתב אשר שלחתי לו זה כשבועים. ובו ביארתי, שאמנם נכון הנני בל"נ[13] לנסע יחד עם הדר"ג[14] בשביל תיקון השמיטה הבעל"ט[15]. [נסיעה לחוץ לארץ לגיוס כספים לאיכרים שישמרו את שנת השמיטה תר"ע] מובן הדבר, שרק בעסק הקדוש הזה, שהוא נוגע לכללות קדושת ישראל ואה"ק[16], אוכל לפעול אצלי לזוז מאה"ק[17], אשר אהבתה תקועה בלבבי, וממש איני משער את האפשרות להפרד ממנה אפילו לרגע ממש, ולצאת מנחלת ד' לחו"ל[18]. אבל תיקון המכירה, על העניינים, שכפי מצב הזמן הוא א"א[19] שישמר בהם דין שביעית, כמו היקב ותפוחי-הזהב שעולים למליונים, וחבורי העסקים תלויים בזה גם לאחר השמיטה, שזה הוא דבר שא"א[20] להשמע, מוכרח הוא. וחלילה לנו להעלים עין מזה ולהניח לישראל שיעברו על שביעית בלא שום צד היתר, וכל ההשתדלות שלנו תוכל רק להועיל כעת, אולי נוכל להמציא עזר לבעלי השדות וגנות הירק, וכן בעלי הזיתים, ויחידים ג"כ[21] מבעלי הכרמים והפרדסים, אותם אשר יראת ד' חזקה בלבבם וחפצים לשמור את השביעית במסירות-נפש, אבל על הכלל כלו הוא דבר נמנע לע"ע[22]. א"כ[23] תיקון המכירה מוכרח לצאת אל הפועל, ואח"כ[24] נוכל לנסע להשתדל בעה"י[25], להציל כפי אשר יחנינו השי"ת[26] שלא נצטרך להפקעת חובת שביעית ע"י[27] היתר המכירה. והשי"ת[28] יהי'[29] עמנו ויזכנו לקדש שמו ית'[30] ולשוב בלב שמח ומלא עז ד' וכבודו אל אדמת הקודש כחפץ לבבנו הצמא לאור קדושתה,

והנני בזה ידי"ע[31] דורש"ת[32] באה"ר[33],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. פה"ד - פאר הדור
9. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. וכא"ל - וכל אשר לו
12. שוי"ר - שלום וישע רב
13. בל"נ - בלי נדר
14. הדר"ג - הדרת גאונו
15. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
16. ואה"ק - וארץ הקודש
17. מאה"ק - מארץ הקודש
18. לחו"ל - לחוץ לארץ
19. א"א - אי אפשר
20. שא"א - שאי אפשר
21. ג"כ - גם כן
22. לע"ע - לעת עתה
23. א"כ - אם כן
24. ואח"כ - ואחר כך
25. בעה"י - בעזרת השם יתברך
26. השי"ת - השם יתברך
27. ע"י - על ידי
28. והשי"ת - והשם יתברך
29. יהי' - יהיה
30. ית' - יתברך
31. ידי"ע - ידידו עוז
32. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
33. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד ניסן תרס"ט - יפו **נמען:** הרב טודרוס הכהן, אב בית דין ראש פינה

בעניין השמיטה: הרב קוק הכין הרשאות ומכתב מודפס למכירה, ולפיהם ארבע המלאכות שמן התורה וגם החרישה ייעשו בידי נכרים. אף שאין לערער על ההיתר, מצוות שביעית מופקעת בו, ולכן יסייע למי שרוצה לשמור כהלכה. עם זאת, הרב קוק לא יקשיב למוציאי לעז על ההיתר, שהוא יסוד קיום הישוב, והישוב חביב גם אם יש בו רחוקים, כי קדושת הארץ תפעל גם עליהם.

עיקרי הדברים

- ההרשאות והמכתב המודפס לשמיטה.
- מלאכות דאורייתא וחרישה בידי נכרים.
- סיוע לשומרי שמיטה כהלכתה.
- דחיית הלעז על ההיתר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד ניסן תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה ושמחת הרגל והכשר ביתרון, לכבוד ידידי הרב המאוה"ג[6] אוצר תורה ויראת ד' טהורה, מוהר"ר[7] טודרוס הכהן שליט"א[8], אב"ד[9] במושבה ראש-פנה וסביבותי' ת"ו.

מכתבי כתה"ר[10] הגיעוני, אבל רבו עלי מאד טרדותי ועמל נפשי, ולא יכולתי להשיב מפני הכבוד כיאות למעלת כבוד תורתו, ועמו הסליחה.

וע"ד[11] השביעית, הנני נמנה בעה"י[12] לדבר מצוה לתקן ע"י[13] היתר המכירה לנכרי, על משך זמן השביעית וחלק משנה זו עם שנת תרע"א[14] הבעל"ט[15] מו"ש[16] את הקרקעות. וע"ז[17] תקנתי את ההרשאות, ואת המכתב הנדפס שהנני שולחו לכת"ר[18], שמפורש בו שארבע העבודות שהן מה"ת[19] [ארבע המלאכות שאסורות בשביעית מן התורה: זריעה, זמירה, קצירה ובצירה] יעשו על ידי נכרים, וחרישה שיש בה ספק אם היא מהתורה ג"כ[20] תעשה ע"י נכרים, כל היכי דאפשר, [כל מה שאפשר (ארמית)] ופרטי הדברים יתבארו לכל שואל בעה"י. ואולי עוד אדפיס קובץ להלכות שביעית בפרטי ההלכות בעה"י. ואחרי כל אלה עלינו לדעת, שאע"פ[21] שאין לערער כלום על היתר המכירה מ"מ[22] מצות שביעית חסרה לנו, והיא מופקעת ע"י[23] מאתנו, ע"כ[24] כל אשר תהי'[25] ידי משגת לעזור לאותם אשר תנדב אותם רוחם לשמור כהלכה, בעה"י לא אמנע את הטוב, רק כדי לזכות בקיום שביעית בפועל לחביבות המצוה כמה דאפשר. אבל אם יבאו אנשים להוציא לעז [להוציא שם רע] על היתר המכירה, שהוא יסוד המעמד להישוב הק'[26], המחוייב להיות חביב עלינו חבת נפש ונשמה, גם אם ימצאו בו רבים שאין דעתנו יכולה להיות נוחה מהם, מובטחים אנו שסוף קדושתה של א"י[27] לעשות את פעולתה גם על הרחוקים אשר יתקרבו הם או דורותיהם אחריהם, בכל עז לקדושת השי"ת[28] ואור תורתו, המופיע באויר ארץ חמדה ת"ו, למוציאי לעז לא נקשיב כלל וכלל. ע"כ אם אחר תיקון המכירה, והסכמה בדעה צלולה, שהכל נעשה כדת של

תורה, ימצא מי שיהי'[29] שירצה לבקש דרכים לסייע את השובתים לגמרי, [את המתיישבים שבחרו לשמור את השמיטה כהלכתה בלי היתר המכירה] אם ימצאו כאלה, ואצ"ל[30] את הפועלים, אשר ישארו, ע"י מיעוט העבודות המותרות, בלא עבודה, גם ידי תכון עמו, בל"נ[31], בכל האפשרי.

חובת היום גורמת לקצר, והנני חותם בברכה ואה"ר[32], כנה"ר[33] ונפש ידי"ע[34] דוש"ת[35] בכל לונ"ח[36].

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. אב"ד - אב בית דין
10. כתה"ר - כבוד תורתו הרמה
11. וע"ד - ועל דבר
12. בעה"י - בעזרת השם יתברך
13. ע"י - על ידי
14. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
15. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
16. מו"ש - מוצאי שבת
17. וע"ז - ועל זה
18. לכת"ר - לכבוד תורתו
19. מה"ת - מן התורה
20. ג"כ - גם כן
21. שאע"פ - שאף על פי
22. מ"מ - מכל מקום
23. עי"ז - על ידי זה
24. ע"כ - על כן
25. תהי' - תהיה
26. הק' - הקטן
27. א"י - ארץ ישראל
28. השי"ת - השם יתברך
29. שיהי' - שיהיה
30. ואצ"ל - ואין צריך לומר
31. בל"נ - בלי נדר
32. ואה"ר - ואהבה רבה
33. כנה"ר - כנפשו הרמה
34. ידי"ע - ידידו עוז
35. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
36. לונ"ח - לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד ניסן תרס"ט - יפו **נמען:** הרב פרופי ישראל לוי (פריז)

הרב קוק שולח טופס שטר מכירה לשמיטה. הברון ביקש שהקונה יהיה מר ברביע, כמו בשמיטה הקודמת. הרב קוק מבקש שהברון ונציגי יורשי ברוין יחתמו, שהקונה יקבל על עצמו את תנאי הקניין, ושהקניין ייגמר בכסף ובשטר.

עיקרי הדברים

- שטר המכירה לשמיטה.
- חתימת הברון רוטשילד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד ניסן תרס"ט[4].

לכ'[5] הרב הגדול בישראל ובאדם החכם הכולל מו"ה[6] ישראל פרופיסור לוי [ישראל לוי, חוקר ומלומד בפריז, ולימים הרב הראשי של צרפת] שליט"א[7], שלו'[8] וברכה.

הנני שולח בזה לכת"ר[9] טופס שטר מכירה, [למכירת אדמות המושבות של הברון רוטשילד לנכרי בשנת השמיטה תר"ע; ראו גם (כרך א', אגרת קנה)] וכאשר גלה הדרת הברון נ"י[10] את דעתו, שהגיעה אלי על ידי הפקידות, שחפצו הוא שהקונה יהי'[11] האדון בארביע, שהי'[12] ג"כ[13] הקונה בשמיטה שעברה, שוב אין מה לדבר ע"ד[14] קונה אחר, ויטיב נא כת"ר[15] לעשות למען המצוה ותיקון הישוב, שיגמר שטר המכירה ע"פ[16] סגנון הכתוב כאן. בשטר הרצוף פה, ויבא עה"ח[17] הדרת הברון ובאי כחם של היורשים של האדון ברוין. ועל חכמתו הגדולה אשען שיעשה הכל כדת, ויבא ג"כ האדון בארביע הקונה עה"ח, שהוא מקבל עליו כל תנאי הקנין. ויקבל כבוד הברון או ב"כ[18] מהקונה את הכסף תחילת הפרעון, והקונה יקבל את שטר המכירה לידו, כדי שבזה יגמר הקנין בכסף ובשטר. ויטיב לשלוח אלי העתקה ברורה מכל פרשת הקנין ושטר המכירה ואיכות הענין באר היטב,

מתקותי, שבאהבתו לאה"ק[19] יעשה הכל באופן היותר מועיל, אקצר ואומר שלו' וברכה, כנה"ר[20] ונפש ידידו מכבדו מאד, מצפה תשובתו הנכבדה במוקדם האפשרי, כי הענין דורש זריזות כעת.

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

מפני זריזות הענין כתבתי בזה ג"כ להרב ר'[21] אלפרעד לוי [הרב אלפרד לוי, הרב הראשי של צרפת] נ"י. הנ"ל[22].

הנני מליט בזה את ההרשאה. אולי יהי' חפץ הדרת כבוד הברון נ"י לחתום עלי'[23], וגם ב"כ של מר ברוין יבאו עה"ח, ואז יהי' הקונה אחד מהיושבים פה, כפי אשר תסכים על זה ג"כ הפקידות פה. הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. לכ' - לכבוד
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. לכת"ר - לכבוד תורתו
10. נ"י - נרו יאיר
11. יהי' - יהיה
12. שהי' - שהיה
13. ג"כ - גם כן
14. ע"ד - על דבר
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. ע"פ - על פי
17. עה"ח - על החתום
18. ב"כ - בא כוחו
19. לאה"ק - לארץ הקודש
20. כנה"ר - כנפשו הרמה
21. ר' - רבי
22. הנ"ל - הנזכר לעיל
23. עלי' - עליה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אייר תרס"ט - יפו **נמען:** ר' שמואל סלנט ור' חיים ברלין

הרב קוק שמע שרבני ירושלים רוצים לתקן שהשמיטה תישמר כהלכתה, ומבקש להצטרף. בכרמים ובפירות אי אפשר בלי היתר המכירה, בגלל המסחר. אבל בקרקעות זריעה (ירקות ותבואה) אין הפסד לשנים הבאות, והעבודות שם חמורות יותר. לכן יש לקרוא לשומרי מצוות לתרום לחיזוק השובתים בחריש ובקציר.

עיקרי הדברים

- הצטרפות ליוזמת רבני ירושלים.
- כרמים ופירות - היתר המכירה.
- קרקעות זריעה - לשבות בתמיכה כספית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב אייר תרס"ט[4].

לכבוד גאוני עוזנו, צפירות תפארתנו ועטרות ראשינו, מרן הגרש"ס[5] והגר"ח[6] ברלין [הרב שמואל סלנט והרב חיים ברלין, מראשי העדה האשכנזית בירושלים] שליט"א[7],

יראו בטוב ד' בארץ חיים לאוי"ט[8].

שלו'[9] שלו' למרנן ורבנן ולתורתם הק'[10].

זה מקרוב הגיעני מכתב מת"ח[11] יקר אחד מבני ציון היקרים, ובו כתוב שעלה על דעת הדר"ג[12] שי'[13] לעשות איזה תיקון בדבר השביעית הבעל"ט[14], [לקראת שנת השמיטה תר"ע] שתהי'[15] יכולה להיות נשמרת כהלכתה מבלי סמיכה על היתירים של דוחק להפקיע המצוה הקדושה הזאת, שאלי' נשאנו עינינו מאז גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו. ולא באתי בזה כ"א[16] להודיע, שהנני נכון ג"א[17] הצעיר למינקט בשיפולי גלימייהו דרבנן קדישי [לאחוז בשולי גלימתם של החכמים הקדושים (ארמית)] הדרת גאונם שי', ולעדור עמם במערכת עבודה תמה זאת בעה"י[18] בל"נ[19].

והנה הדבר פשוט, שאחרי כל הטצדקי אשר נקוה שיזמין השי"ת[20], הבוחר בארץ חמדה לתת לעם קדשו, בעבור ישמרו חוקיו ועדותיו, לא נוכל להמלט מלהשתמש בהיתר המכירה, לכה"פ[21] על רוב הפירות והכרמים, מפני שהפסק חיבור המסחר של שנה אחת יוכל חלילה להפך את כל מצב המסחר גם לשנים הבאות, ובכגון דא אין דנין אפשר משא"א[22]. אבל כל הקרקעות של ירקות ותבואה, שהם חמורים באמת יותר מהכרמים והפירות, מפני שאלה האחרונים רוב המלאכות שלהן הוא לאוקמי אילנא, [מלאכות לקיום העץ ולא להשבחתו, הקלות יותר בשביעית] וישנם כמה פתחים להתיר ע"פ[23] עומקא דדינא, שאין כאן מקום ביאורם, וגם ע"ד[24] ענין המסחר וההוצאה לחו"ל[25] גם כן ישנם דרכי היתר, שראוי לסמוך עליהם בשעה"ד[26] גדול כזה, בצירוף היתר המכירה. אבל קרקעות הזריעה, שבהם אין שייך הפסד לשנים הבאות, ועבודותיהן הנן חמורות טובא, ודאי ראוי לנו להתאמץ לקרא בקול גדול לאחינו

נוצרי תורה ומצות באהבה, שירימו תרומה לחזק את ידי השובתים בחריש ובקציר. [תמיכה כספית באיכרים שישמרו שמיטה כהלכתה; על פי שמות לד, כא] וכאשר חפץ ד' בידינו יצלח תהי'[27] בזה אתחלתא גדולה וטובה, להחל השרשת מצות שבת הארץ בקרב עם ד' עובדי אדמת הקודש. והנני יוצא בזה מאת פני קדשם בצפייה לתשובתם הטהורה, והשי"ת[28] יעזרנו ע"ד כבוד שמו הנקרא על עמו ועל נחלתו, חותם בברכה מלונ"ח[29],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. הגרש"ס - הגאון רבי שמואל סלאנט
6. והגר"ח - והגאון רבי חיים (מבריסק או מוולוז'ין)
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
9. שלו' - שלום
10. הק' - הקטן
11. מת"ח - מתלמידי חכמים
12. הדר"ג - הדרת גאונו
13. שי' - שיחיה
14. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
15. שתהי' - שתהיה
16. כ"א - כי אם
17. ג"א - גם אני / גם אנו
18. בעה"י - בעזרת השם יתברך
19. בל"נ - בלי נדר
20. השי"ת - השם יתברך
21. לכה"פ - לכל הפחות
22. משא"א - משאי אפשר
23. ע"פ - על פי
24. ע"ד - על דבר
25. לחו"ל - לחוץ לארץ
26. בשעה"ד - בשעת הדחק
27. תהי' - תהיה
28. והשי"ת - והשם יתברך
29. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו אייר תרס"ט - יפו **נמען:** משה לייב לילינבלום (ועד 'חובבי ציון' באודסה)

הרב קוק דוחה את החשש מסדרי ההיתר שפרסם. הרב קוק אינו נוטה למתירים הקיצוניים: כשם שאנו צריכים לארץ, כך אנו צריכים לדת, ולשמור שלא תשתכח תורת שביעית. ארבע המלאכות ייעשו ברובן בידי נכרים, והקלות ניתנות רק בשאלת חכם. הרב קוק אסר רק נטיעות נוי. הרב קוק מבקש מהוועד לחתום על ההרשאה, כפי שכבר חתם הברון.

עיקרי הדברים

- האיזון בין צורכי הארץ לצורכי הדת.
- דחיית המתירים הקיצוניים.
- ארבע המלאכות, וההקלות בשאלת חכם.
- בקשה לחתימה על ההרשאה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו אייר תרס"ט[4]

לכבוד הרה"ח[5] המפורסם מו"ה[6] משה ליב לילענבלום [משה לייב לילינבלום, ממנהיגי "חובבי ציון" באודסה] נ"י[7].

מכתב כ'[8] מכ"ט ניסן העבר הגיעני כעת, ומפני הטרדא אשיב לו בקיצור.

ידע כ' שהישוב הוא חיי נשמתי, וידעתי היטב, קודם שפרסמתי את סדרי ההיתירים, [סדרי היתר המכירה לשנת השמיטה תר"ע] איך הענין צריך להתנהג בין מצד תיקון האכרים בין מצד תיקון הפועלים. ולא נעלם ממני שישנם ג"כ[9] מתירים קיצונים, [שיש גם מי שהתירו את כל המלאכות בשמיטה בלי שום הגבלה] אבל אינני נוטה לזה, כי כשם שאנו צריכים לארץ כך אנו צריכים לדת, ואנו צריכים להשריש שלא תשתכח תורת שביעית מישראל, כשם שזכרונה וחבתה חי בנשמותינו. וידע כל יהודי, שיש בארץ ישראל עליה לא רק לגופו כי-אם גם לנשמתו הנצחית, ורק בזה נעלה את השלהבת של חבת ציון בפועל, ונמשיך את חייה לדורות. ובפועל אין הענין נוגע לסדרי הפועלים, כי ארבע המלאכות, שהן זריעה ובצירה, זמירה וקצירה, [ארבע המלאכות שנאסרו בשמיטה מן התורה (ויקרא כה, ג-ה)] בזריעה עסוקים עד כה כמעט רק פועלים נכרים, ולא יחרב הישוב אם תהי'[10] שבת הארץ ניכרת [ולא ייהרס היישוב אם תהיה השמיטה ניכרת] ע"י[11] איזה שינוי במקצת מקומות, ועל הבצירה, הזמירה והקצירה, כבר תקנתי דרכי היתר, שאינם נתנים להנתן ביד כל אחד כ"א[12] אחר שאלת חכם, וכן הוא בחרישה. והנטיעה לא אסרתי כ"א "נטיעות גנות לשם פאר והרחבה וזריעת ענינים טפלים".

ומעולם לא חשבתי, שירצה הועד להתערב בעניני שאלות. ע"כ[13] יטיב נא כ' להציע לפני הועד לחתום ההרשאה, [ייפוי הכוח שנתנו האיכרים לרב קוק כדי למכור את אדמותיהם לנכרי לשנת השמיטה] ולא יהי'[14] עיכוב בדבר. כי הברון נ"י [הברון אדמונד דה רוטשילד] כבר חתם בעצמו על ההרשאה, ונשלחה אלי מפריז.

והנני בזה מוקירו ומכבדו כיקר ערכו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

ידע כ', כי האכרים ב"ה מלאים רצון מסדרי ההיתר, והם יודעים את מצבם יותר מהדואגים עבורם ממרחק. ובכלל איזה יחש יש לחתימת ההרשאה עם תנאי ההיתר, איך שיהיו תנאי ההיתר ההרשאה צריכה להחתם. הנ"ל[15]

ומה שכ'[16] הגרש"מ[17] ז"ל[18], [הגאון רבי שמואל מוהליבר, מגדולי מתירי המכירה בשמיטה של תרמ"ט] שבשביל היתר העבודות שמדרבנן לא היה צורך למכירה, איני מסכים לזה כלל וכלל, ויפתח בדורו כשמואל בדורו [ראש השנה כה: כל מי שנתמנה פרנס על הציבור, אפילו הקל שבקלים, הוא כאביר שבאבירים] הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר
8. כ' - כבוד
9. ג"כ - גם כן
10. תהי' - תהיה
11. ע"י - על ידי
12. כ"א - כי אם
13. ע"כ - על כן
14. יהי' - יהיה
15. הנ"ל - הנזכר לעיל
16. שכ' - שכבוד
17. הגרש"מ - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ש, מ (למשל: שמואל + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
18. ז"ל - זכרונו לברכה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ר

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' אייר תרס"ט - יפו **נמען:** הרב טודרוס הכהן, אב בית דין ראש פינה

הרב קוק מסביר שחרישה צריכה שאלת חכם בגלל שאלת הפועלים, כדי שיראו שהרבנים חפצים בבניין הארץ גם בידי פועלים. הרב קוק שמח שהרב יתקן את המכירה בכל מושבות הגליל. הרב קוק רוצה קשר עם כל המושבות לא בשביל כבודו אלא כדי לאחד את הישוב. אין לזלזל בישוב בגלל צעירים שמקלקלים, וסופם לשוב. בעניין סייגים: לפי אבות דרבי נתן, 'טוב עשרה טפחים ועומד ממאה אמה ונופל'.

עיקרי הדברים

- חרישה בשמיטה - שאלת חכם, ושאלת הפועלים.
- איחוד כל המושבות.
- הצעירים המקלקלים סופם לשוב.
- סייג לתורה - 'טוב עשרה טפחים ועומד'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ' אייר תרס"ט[4].

לכבוד ידידי הרב המאוה"ג[5], אוצר תוי"ר[6], רב פעלים, מו"ה[7] טודרוס הכהן [רבה של ראש פינה ומושבות הגליל] שליט"א[8], ראב"ד[9] דמושבה ראש פינה ומושבותיו ת"ו, שלו'[10] וברכה.

הגיעני מכתבו היקר. ותל"י[11], שאנחנו, היודעים בצער הישוב, מכירים אנו את ערכו לישראל ולאה"ק[12], למרות כל המגרעות הרבות אשר דבקו בו, ועל הכל נאמר וכפר אדמתו עמו, [דברים לב, מג] וקדושת אה"ק[13] תטהר ותרומם את כל נשמות עם קדוש, מקטנם ועד גדולם, למהר ישועה בב"א[14].

וע"ד[15] מה שכתבתי, את אשר הוא לדעתי לאמתה של תורה, שחרישה צריכה שאלת חכם. זהו ענין הכרחי, לפי מעמד של שאלת הפועלים שנתעוררה הרבה עכשו יותר מבשנים שעברו. וצריכים כל ישראל לראות, שרבני אה"ק חפצים הם בכל תנאי בנין אה"ק, בין ע"י[16] האכרים עצמם, בין ע"י הפועלים, וכיון שלא יעשה בלא ש"ח, נקוה בעה"י[17] שבפועל לא יהי'[18] צורך לבא למדה זו.

וע"ד מה שכת"ר[19] כותב שלא ישונה מצדי דבר, מכל מה שהוחזק מאז התעסקות תיקון ההיתר, דבר זה אינו צריך לפנים. ומחזיקנא טיבותא מאד לכת"ר[20] על שהוא ג"כ[21] נכנס בעסק הקדוש הזה, שכך היא חובתו. והנה על ההרשאה הנדפסת אצלי חתם ג"כ כבוד הברון שי'[22] בעצמו, חוץ ממה שחתם עלי'[23] מר פרנק. מ"מ[24] הנני מלא רצון שיתקן כת"ר[25] את כל מושבות הגליל, וזכרון-יעקב בכללן, ותבא עליו ברכה.

וידע אהובי, שמה שאני חפץ שתהי'[26] לי שייכות גם במושבות שבגליל, אינו ח"ו[27] מפני כבודי, שאיני חלילה מחומדי כבוד. אבל מאד חפצתי, שיהיו כל המושבות וכל הישוב החדש בכלל מקושר בקשר אחד, וע"י[28] זה נהיה כולנו מקושרים יחד, ונוכל לעשות בעה"י כמה דברים טובים, בין בשביל הרמת קרן היהדות, לתורה ולאמונה, בכללות הישוב, בין לטובת המצב החומרי של ישובנו הק'[29], שהוא ג"כ

קודש לד'. וחלילה לנו שירד ערך הישוב של ארצנו הק', אשר עיני ד' בה, בעינינו מפני שאיזה צעירים מקלקלים את מעשיהם, שגם כל הקלקלה של הצעירים היא רק מפני מהומת הזמן, שאין מי שיאיר את עיניהם, באור תורה ואהבת אמונה וקדושת שם ד' יתי[30]. ומובטחני שסוף כל סוף יחזרו הכל למוטב, ומכולם יתקדש קדוש ישראל, באמת ובצדקה, ובלצ"ג[31] ולשבי פשע, ["ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב" (ישעיהו נט, כ)] דוקא המורדים ביעקב, המה ישובו ויזכו להיות בוני חרבות עם ד' ואה"ק[32], ופחדו אל ד' ואל טובו. [הושע ג, ה]

ודברי כת"ר בענין סייג לתורה המה נכונים מאד. וכמ' באבות דר"נ, שעל אותה משנה עצמה, של ועשו סייג לתורה, מתחיל בשבח של סייג ומסיים בה"ז[33] שם בגנות של הסייגים היתרים, ואמר שם "טוב עשרה טפחים ועומד ממאה אמה ונופל". [אבות דרבי נתן, פרק א] ועי' מש"כ[34] בזה במכתבי הנדפסים ע"ד[35] הש"ש היבש לפסח, [שמן שומשמין לפסח: הרב קוק התירו, אף שהשומשום נחשב קטנית, ובית הדין של החסידים בירושלים יצא נגדו] שהי'[36] לי בזה איזה תגר ומחלוקת לש"ש עם ב"ד[37] של חסידים בירושת"ו[38]. והקב"ה[39] יעזרנו ע"ד כבוד שמו עבור עמו ונחלתו. וביותר צריכים אנו להתחזק להראות לעין כל, שת"ח[40] בכח התורה הנם בונים את ישוב אה"ק, ולא מהרסיו, וזהו קידוש ש"ש העושה יסוד לכל התורה כולה. ואשרי מי שעיניו פקוחות ללכת בדרך ד' בדעה ושכל טוב, וצור ישראל ב"ה יחנינו להיות מגודרי גדר משובבי נתיבות לשבת, דוקא לשבת כרצונו יתי', ולא לתוהו כי לשבת יצרה.

והנני בזה ידי"ע[41] דוש"ת[42] באה"ר[43], חותם בברכה מלונ"ח[44],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. תוי"ר - תורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. ראב"ד - רבי אברהם בן דוד
10. שלו' - שלום
11. ותל"י - ותודה לא-ל יתברך
12. ולאה"ק - ולארץ הקודש
13. אה"ק - ארץ הקודש
14. בב"א - במהרה בימינו אמן
15. וע"ד - ועל דבר
16. ע"י - על ידי
17. בעה"י - בעזרת השם יתברך
18. יהי' - יהיה
19. שכת"ר - שכבוד תורתו
20. לכת"ר - לכבוד תורתו
21. ג"כ - גם כן

22. שי' - שיחיה
23. עלי' - עליה
24. מ"מ - מכל מקום
25. כת"ר - כבוד תורתו
26. שתהי' - שתהיה
27. ח"ו - חס ושלום
28. וע"י - ועל ידי
29. הק' - הקטן
30. ית' - יתברך
31. ובלצ"ג - ובא לציון גואל
32. ואה"ק - וארץ הקודש
33. בה"ז - דורש פענוח
34. מש"כ - מה שכתב
35. ע"ד - על דבר
36. שהי' - שהיה
37. ב"ד - בית דין
38. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
39. והקב"ה - והקדוש ברוך הוא
40. שת"ח - שתלמידי חכמים
41. ידי"ע - ידידו עוז
42. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
43. באה"ר - באהבה רבה
44. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' תמוז תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון ר' שלום מרדכי שבדרון (המהרש"ם), אב בית דין ברז'אן

הרב קוק מסביר להמהרש"ם שלא התיר דבר חדש. בשמיטה הקודמת היה הרב קוק בעצה אחת עם חותנו האדר"ת: מרחוק נטו שניהם לדעת האוסרים, אבל כשבא האדר"ת לארץ ראה שהדבר אי אפשרי. גם המנוח רבי נפתלי הירץ, רב יפו, הורה כך בשמיטות הקודמות. בלי היתר ייחרב הישוב, והפורקים ינצלו זאת לביטול כל המצוות התלויות בארץ. הרב קוק תיאר את דרך האמצע: מלאכות דרבנן בידי ישראל, ומלאכות דאורייתא בידי נכרים, וחרישה בשעת הדחק. כך הסכים גם הגאון ר' יהושע לייב מבריסק. הרב קוק מזכיר את הספק במניין השמיטה (כפתור ופרח). (סיום המכתב חסר.)

עיקרי הדברים

- ההיתר אינו חידוש - כך נהגו בשמיטות הקודמות.
- הסכנה בלי היתר: חורבן הישוב ופריקת עול.
- דרך האמצע במלאכות.
- הספק במניין השמיטה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' תמוז תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד הרב הגאון האמיתי מאיר עיני חכמים פה"ד[6] מו"ה[7] שלו' מרדכי [הרב שלום מרדכי שבדרון (מהרש"ם), רבה של בריז'אן בגליציה] שליט"א[8] הגאבד"ק[9] ברעזאן יצ"ו[10].

אחדשה"ט[11] באה"ר[12],

גיה"ק[13] דהדר"ג[14] ע"ד[15] השמיטה הגיעני כעת. ואבאר בזה בקצרה תוכן הענין למען ידע כתר"ה[16] את הדבר בפרטיות.

ראשית דבר לא התרתי חלילה שום דבר חדש בכלל, וק"ו[17] שלא הלכתי בזה אפילו פסיעה אחת נגד דעתו של כמ"ח הגז"ל[18], [חותנו של הרב קוק, האדר"ת] שבשמיטה העברה, [שמיטת תרס"ג] נבדל לחטו"א[19], היינו בעצה אחת בזה ודברנו במכתבים ביסוד הענין בעוד שהייתי בחו"ל[20]. ואגיד לכ"ג קושט דברי אמת, שכתב אלי אז, שאף שבעת שהי'[21] בחו"ל, והי'[22] רחוק ממקום המעשה ולא ידע את גודל הדוחק וחרבן הישוב וסכנת נפשות התלוי בענין השמיטה אם לא נעשה כפי איזה דרך של היתר, ויותר מזה חורבן היהדות ופריקת עול התורה בכלל שיצמח מזה ח"ו[23], כי הפוקרים רוצים דוקא, שיצאו הרבנים באיסור, ויהי'[24] להם מזה נצחון גדול, ויראו לכל שאם ישמעו להרבנים תחרב הארץ וישמו השדות והכרמים, ויתפסקו כל חיבורי המסחרים מהיינות ותפוחי הזהב וכל יתר יבול הארץ, שכל חיי הישוב ממש תלויים בהם, ויוכלו עי"ז[25] להרים קרן בגאוה לפרוק מעליהם את העול של כל המצות התלויות בארץ, שהננו עומדים בעה"י[26] על המשמר בכל עז לחזקם ולהקימם כתרומ"ע[27] וכלאים וכיו"ב[28], - עכ"פ[29] מרחוק כששמע את טענת האוסרים והמתירים היתה דעתו וכן דעתי אז נוטה להאוסרים.

והוינן נקטין בדעתין טובא על המתירים. אמנם כאשר בא לארץ, וראה הכל בעיניו שהוא ממש דבר שאי אפשר הוא כלל להעלות על הדעת, שלא יעשה שום תיקון על ענין קיום השמיטה, עד אשר ירחם ד' את עמו ולא יהיו עוד תלויים בעניני מסחרים של חו"ל[30]. ולא לחסדי נדיבים, כי"א[31] ישבעו מפרי אדמת הקודש אכול ושבע, ושנה הששית תעשה את תבואתה לשלש השנים, [על פי ויקרא כה, כא] כדבר ד' אשר נאמן. אף שהלב כואב הרבה על כל מה שאנחנו זקוקים לזה מ"מ[32] ההכרח לא יגונה, והננו מוכרחים להכנס בפרצה דחוקה, ולסמוך על דרכי היתר שיש להם סמוכין שכבר נתבררו ע"י[33] כל העוסקים בזה, עד אשר אין מה לחדש בפרטיהם דבר כמעט. וכן עבד עובדא והסכים, ע"י הרב המנוח ר"נ הירץ [הרב נפתלי הירץ הלוי, רבה של יפו לפני הרב קוק] ז"ל[34] שהי' רב פעה"ק[35], אז על סדרי ההיתר, שהיו נהוגים ובאים בשמיטות שעברו, ע"פ[36] הוראת הגאונים, שהיו מהם מחמירים ומהם מקילים. המחמירים הורו להתיר, אחר המכירה לזמן, לישמעאל, דוקא את העבודות דרבנן ע"י ישראל, ואת העבודות שהן מה"ת[37] שיעשו ע"י נכרים דוקא, והמקילים הקילו גם את ארבע המלאכות שהן מה"ת ע"י ישראל, כשהדבר נדחק וא"א[38] ע"י נכרים. והוא ז"ל הלך בדרך המיצוע, והסכים להתיר אך המלאכות דרבנן ע"י ישראל היכא דא"א[39], ואת המלאכות שהן מה"ת יעשו ע"י נכרים, רק בחרישה כשהי'[40] שעה"ד[41] צדד להתיר ע"י ישראל, מפני המחלוקת הידועה בדברי הראשונים, אם חרישה היא מאיסורי תורה בשביעית באיסורי עשה או רק מד"ס[42] ככל התולדות. וכתב לי אז בשם הרב רנ"ה ז"ל הנ"ל[43], שהי' איש צדיק וישר וגדול בתורה ומקושר מאד להגאון ר' יהושע ליב מבריסק זצ"ל[44][45], שכן הסכים על ידו בשביעית שלפני פנינו הגאון הרי"ל[46] הנ"ל ז"ל, אחרי רואו את גודל הלחץ והאי-אפשריות שיש בזה. וכן נעשה בשופי בשמיטות שעברו, אמנם בכל פעם הי'[47] בהסכמה שהיא רק הוראת שעה. ובצפייתנו הננו מצפים לישועת ד' על עמו ונחלתו, שלא נצטרך לבא לידי מדה זו להפקיע מאתנו חובת קדושת שביעית ולהכנס בהיתר נדחק שכמותו.

ואנכי הצעיר, אשר מאת ד' היתה זאת, שהוטלה עלי משא עבודת הקודש של הישוב, כאשר שמתי אל לבי כי יקרבו הימים ושאלת השמיטה תהי'[48], וראיתי שאם לא יעשה שום תיקון לא יהיו בני הישוב בכללותם זקוקים כלל להוראת חכמים, כי ההיתר אשר נתפשט זה שלש שמיטות קנה לו זכות אזרח, וגדולה חזקה, ורבים הם בני תורה בכל מושבה, שיודעים את כל מה שנאמר בזה ועל מה אדני ההיתר הטבעו בלא פרסום גדול, ועם זה הנני מתאמץ בעה"י לפעול אצל כל יחיד ויחיד הבא לידי, למעט בעבודות בכל מה דאפשר, שלא תשתכח תורת שביעית, ויהי' רשומה ניכר עלינו על אדמת הק'[49]. והנה בעצם הענין, שבשעה"ד[50] נורא כזה, שממש בכללותו יש בו סכנת נפשות, שנכון לגבב קולות ולסמוך אפילו על יחידים, הוא דבר פשוט שא"צ[51] לפנים. ואפילו אם היו נוהגים כהרז"ה[52] לבדו, ע"פ דעתו, שבזה"ז[53] אחר שנתבטל מנין יובלות אין כאן שביעית אפילו מדרבנן, והיו אומרים כדאי הוא הרז"ה[54] לסמוך עליו בשעה"ד[55], ובפרט שהוא ז"ל לא הי' יחיד בדבר כי"א כת חכמים היו שהיו סוברים כן, כדמוכח לשון הר"נ[56] בגיטין שם, בודאי לא הי' יכולת בידינו למחות בהם. והשגותיו של הרמב"ן[57] על הרז"ה שערי תירוצים לא ננעלו בפניהן. ואם לא הי' הענין כ"כ[58] נוגע לפקו"נ[59] ומניעת חרבן אה"ק[60] והגברת ידם של פריצי עמנו, שהם חפצים דוקא שיצא הדבר ע"פ הרבנים באיסור, ואז יראו איך אין שומעין לרבני הדור, ויהיו מונים אותנו שרבני דור העבר הגאונים המפורסמים ז"ל ידעו יותר לדאוג

בעד הישוב מגדולי דור זה, ויהי' להם קרנים לנגח את הכל, - אם לא הי' כ"ז[61] הי' בודאי ראוי לפני להתרחק כמטחוי קשת מכל הענין, ולא להכנים ראש בין ההרים. אבל מאחר שהדבר אי אפשר, ולאגד את הדעות קשה מאד, ביחוד במכתבים ממרחקים, שיסוד הכל תלוי בידיעה בפנימיות במצב הישוב החמרי והרוחני, ע"כ[62] הננו מוכרחים לצדד כל הצדדים כדי לעשות את הענין באופן השומר את יסוד הישוב וקדושת תוה"ק[63] וכבודה, ונתינת מקום לפקוח על כל דרכי התורה והמצוה באה"ק[64] לזמן ההוה ולהבא בעה"י. גם בעיקר יסוד מניעת הספק בשנת השמיטה, ודאי א"א[65] לומר שאין לצרפה כלל במקום נדחק כנ"ד, שאע"פ[66] שכתב הרמב"ם[67], שקבלת הגאונים מכרעת מ"מ הלא דעתו בעצם איננה כן, ואיך לא תעלה דעתו ז"ל אפילו לספק. ובעל כפתור ופרח, שהי' מבאי הארץ, העיד שהיו נוהגים בימיו בארץ ישראל עצמה ספק, והיו מי שעושים כשנה זו ואחרים בשנה אחרת, אלא שחיזק את הידים שיעשה כל אחד כמנהגו, וכתב בפנ"א[68] ושאינו זורע בשמיטה שלו אע"פ[69] שחבירו זורע אין ואל ישנה אדם מפני המחלוקת, וכתב עוד הר"ם[70] כבר אמר (על חשבון הגאונים), ועל זה אנו סומכים ולפי חשבון זה אנו מונים. (חסר הסיום)

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. פה"ד - פאר הדור
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
10. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. גיה"ק - גלילי ידיו הקדושים (מכתבו)
14. דהדר"ג - דהדרת גאונו
15. ע"ד - על דבר
16. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
17. וק"ו - וקל וחומר
18. הגז"ל - הגאון זכרונו לברכה
19. לחטו"א - לחיים טובים ולשלום
20. בחו"ל - בחוץ לארץ
21. שהי' - שהיה
22. והי' - והיה
23. ח"ו - חס ושלום
24. ויהי' - ויהיה
25. ע"ז - על ידי זה
26. בעה"י - בעזרת השם יתברך
27. כתרומ"ע - כתרומות ומעשרות
28. וכיו"ב - וכיוצא בזה
29. עכ"פ - על כל פנים
30. חו"ל - חוץ לארץ

31. כ"א - כי אם
32. מ"מ - מכל מקום
33. ע"י - על ידי
34. ז"ל - זכרונו לברכה
35. פעה"ק - פה עיר הקודש
36. ע"פ - על פי
37. מה"ת - מן התורה
38. וא"א - ואי אפשר
39. דא"א - דאי אפשר
40. כשהי' - כשהיה
41. שעה"ד - שעת הדחק
42. מד"ס - מדברי סופרים
43. הנ"ל - הנזכר לעיל
44. ר' - רבי
45. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
46. הרי"ל - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ל (למשל: יעקב + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
47. הי' - היה
48. תהי' - תהיה
49. הק' - הקטן
50. שבשעה"ד - שבשעת הדחק
51. שא"צ - שאין צריך
52. כהרז"ה - כהרב רבי שמות שמתחילים באותיות ז, ה (למשל: זאב + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
53. שבזה"ז - שבזמן הזה
54. הרז"ה - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ז, ה (למשל: זאב + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
55. בשעה"ד - בשעת הדחק
56. הר"נ - הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
57. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
58. כ"כ - כל כך
59. לפקו"נ - לפיקוח נפש
60. אה"ק - ארץ הקודש
61. כ"ז - כל זה
62. ע"כ - על כן
63. תוה"ק - תורתנו הקדושה
64. באה"ק - בארץ הקודש
65. א"א - אי אפשר
66. שאע"פ - שאף על פי
67. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
68. בפנ"א - דורש פענוח
69. אע"פ - אף על פי
70. הר"ם - הרב רבי שם שמתחיל באות ם (כגון ם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט תמוז תרס"ט - רחובות **נמען:** אחיו, הרב דובער הכהן

הרב קוק מברך את אחיו על הולדת בנו נפתלי הירץ, ומתנצל על מיעוט מכתביו בגלל חוסר סדר בעבודתו. מרחובות, בעת הבציר, הרב קוק מתאר את יופי הארץ, את מכונת המים החדשה ואת האוויר הנעים. הרב קוק עסוק בשמיטה, ושואף להקים את הישיבה, אף שקשה לו בעניינים הכספיים ובסדר. הרב קוק החל להדפיס את 'שבת הארץ', קובץ הלכות שביעית בנוסח שולחן ערוך על פי הרמב"ם.

עיקרי הדברים

- ברכה להולדת אחיינו.
- תיאור רחובות ויופי הארץ.
- עבודת השמיטה.
- הספר 'שבת הארץ'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ט תמוז תרס"ט[2]. [י"ט בתמוז תרס"ט (1909)]

קרן עם קדוש ירים, יוצר הרים, [על פי עמוס ד, יג] ויוציאם לרוחה, מבין המצרים, וישלח ברכה מאה שערים, [על פי בראשית כו, יב: "וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה'"] לכבוד אחי חביבי ויקירי, הרב המאוה"ג[3] אוצר נחמד בתו"י[4] מו"ה[5] דובער הכהן [אחיו של הרב קוק, הרב דב בער קוק] שליט"א[6], ונ"ב הרבנית היקרה תחי'[7], ומז"ט[8] לטובה ולברכה לשמחת הבן החדש מר נפתלי הירץ [בנו של ר' דב בער, שנולד אז] שליט"א, יגדלוהו לתורה[9] לאוי"ט[10] ברב נחת וגדולה עם זרעם, הבנים והבנות, זרע ברך ד', [על פי ישעיהו סא, ט] יעמדו כולם על הברכה בכל טוב, דשנים ורעננים.

אחדשה"ט[11] באה"ר[12] אהבת-אחים נאמנה,

אם אבא להתנצל לפני כבוד תורתך יקירי, על מיעוט כתיבתי, לא אדע אם יספיקו כל דברי לצייר בנפשך היקרה, שאין בי משום אשם מעילות אהבת אחים. ובאמת לו הייתי מוטבע על הסידור הייתי יכול למצא זמן לכל דבר חפץ, עם כל הטרדות והחובות הרבות, העמוסות עלי תמיד. אבל מה אעשה, ועוד לא עלתה בידי, למורת רוחי, להרחיב את דעתי עד למדת הסידור ההגונה והרצויה, הקדושה והטובה מאד בין לעבודת ד' בין לעסקי החיים וחובות המשטרים, עד שאוכל לעשות כל דבר בעתו במנוחת-נפש בלא הטרדה. ועד כה, מרוב החובות של העבודות, כל אחד דוחה את חבירו, וכל הענינים, שאין התובע עומד על השכם ומבקש את תפקידו לאמר עשה את חובתי, הנם הולכים ונדחים מיום אל יום מפני הענינים שיש להם תובעים חיצונים, הבאים ונוגשים. ואחד הענינים, שלפעמים רבות מתמרמר רוחי על זה מאד, הוא חליפת המכתבים ליקירינו, שבהם באמת אפשר למצא הרבה מהתועלת לשני הצדדים, וביחוד ת"ח[13] שבמשפחה שי'[14], שיש להרכיב בתוך חליפות המכתבים תועלת קדושה ועונג אהבה וידידות אחים יחד, ודוקא מצד הארצישראלי שבמכתבינו, שהיו יכולים, ע"י[15] מנוחת נפש וסידור הגון

לבא למדרגה הגונה מאד. ונפשי שוקקת לזה מאד, אבל הנני תמיד נשאר בתשוקתי. אבל קוה אקוה לצור ישענו, המאזרני חיל, שנזכה גם בזה להופעת ישועה והטבת סדר.

מכתבי זה הנני כותבו ברחובות, אשר באנו, עם ב"ב[16] שי', אמש, כדרכנו לעת בציר הענבים. מה אוכל לצייר לך, אחי יקירי, הדרת ארץ חמדה, הנראית והולכת ומתגלה ביפעתה והדרה בכל מקום אשר הישוב החדש הולך ופורח, הולך ומתקדם, ביד ד' הנטויה על עמו, לפתח לו פתח תקוה וקרני אור ישועה בחבל נחלתו, מקום הודו ומשגבו. מי יגלה גלי העפר מעל הלבבות האטומות, ישני אדמת עפרות הגלות [על פי דניאל יב, ב: "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו"] המנוולת, וינערו חצנם ממנה, [על פי נחמיה ה, יג] ומכל קסמיה, ביחד עם כל עלבונותיה ורציחותיה, ויבאו לארץ-חיים להלקט אחד אחד [על פי ישעיהו כז, יב: "ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל"] להבנות בארץ חיים, למלאות דבר ד' לתקות-דור-דורים.

במצב המושבה מצאנו ב"ה שינוי לטובה, לעומת השנה שעברה, בתיקון הובלת מים ע"י מכונה הכללית, כבערים הגדולות שבאירופא, מים צלולים וערבים, העולים גם על העליות העליונות ומשקים ג"כ[17] את שדרות האקליפטים, [עצי האקליפטוס] המעטרים את רחובות המושבה משני עבריהם. ברוך מציב גבול אלמנה. [ברכה הנאמרת על הרואה בתי ישראל בישובם (ברכות נח)] והאויר, מה אוכל לתאר לך זכותו ונועמו, חיי-נשמות ממש. רוח ים, העובר דרך השרון, של פרדסי תפוחי-הזהב, והמון מטעי השקדים וכרמי החמד, ומתגלגל על גבי הרי יהודה, העוטרים אותנו בכל מעוף-עין, מדי עמדנו במקום ברך ד', בקרן בן אור הקליל, המראה לעינינו כמבשר ישועה ונחומים לאבלי ציון וירושלים ונותן עז ותעצומות לעם, - רוח זה, מי זה יערך את חמדתו ועדניו הנושאים אותנו אל במתי גאון ד'!

כמובן, גם פה אינני פנוי, גם בשבתי הרחק מהמון העיר ושאונה הנני מוקף חובות רבים מאד מאד, בפרט בשנה זו, שנת הרת עולם של סדרי תיקון השמיטה, [שמיטת תר"ע (1909–1910), שהתחילה בתשרי שלאחר האגרת] שהיא מטרדת גם בפועל ומעשה, - ויותר ויותר מזה במחשבת הלב והגיון הנפש בעיון הלכה בפרטים ובהתנשאות המחשבה לכללות העניינים, שעינינו רואות ואזנינו מקשיבות רב קשב, חמדת הנשמה, להדר את המצוה ולפארה בכל הלכותיה הרבות והאיתנות מעבר מזה, ודלות המצב ואי-הכשרת חיינו לזה, עד שהננו מוכרחים להיות נדחקים לדברים רבים ועצומים להתירים של דחק ולהפקעות של מצוה. ומ"מ[18] שבת הארץ הולכת היא ופורשת את כנפיה על אדמת הקדש, ונכנסת ברוח חרישית בלב עם ד' היושב עליה. חתימות ההרשאות לתיקון ההפקעה מעבר מזה, השארת ענפי עבודה רבים שלא כדרך שאר השנים, שהעולם מוכן לזה, ושימת עין לשאול על פרטים ופרטי פרטים מהרבה לבבות עובדות ועמלות בחריש ובקציר בשדמות בת עמנו, עבודה המהולה בעמל גוף עם חבה אידיאלית ועונג של קדושה פנימית, אשר לא נראה כמוה בכל הארץ ובכל הגוים, - הנם אומרים כולם: הנה שנת הקודש באה, ורחשי קדושה לעם קדוש על אדמת הקודש הולכים ומתרקמים בחשאי, גם בנשמות אשר לא ידעו את מעמקי עצמן. אשרי העם שדי אלהיו. [תהלים קמד, טו]

ולא אמנע מלהודיעך, אחי יקירי, שבאלו הימים החילותי בעז"ה[19] לגשם קצת במעשה את אשר חשבתי מאז ע"ד[20] "ישיבה מרכזית לישוב החדש". [הישיבה שייסד הרב קוק ביפו] ההכרח הגדול והתועלת הנשקפת מהוצאת ענין קדוש ונעלה זה מן הכח אל הפועל, - לא אוכל לבאר במעט דברים. אמנם המטרה והצורה

הרוחנית של ישיבה כזאת היא רוממה ורחוקה הרבה מהצורה המעשית הקטנה והדלה, שהיא מוכרחת ללבוש בראשית הויתה. אבל נשים מבטחנו באוזר ישראל בגבורה, [מברכות השחר] שיצמיח לנו מזה צמח צדקה. בחורים אחדים הגונים, בכשרונות לא-רעים, לקחתי מירושלים, ואליהם מתלקטים אחדים מיפו, ואקוה שבהמשך הזמן יוסדו ב"ה סדרים ישרים וטובים, ובתוכם גם משאת נפשי לחנך תלמידי-חכמים, שיהיו ג"כ לומדים מופלגים בצדה הרוחני של תורת אמת, כאשר תדע משאת נפשי לזה מימי עלומי. ובאמת בגרעין זה, בהרחבתו ופיתוחו, עם קביעותו בצורה טובה הדורה בשכל טוב ורוח טהור, - כלולים הרבה צמחי ישע ופדות. העבודה הקשה בזה היא הצד המעשי, שהוא מתלכד עם עסקי כספים, שאינני מומחה לזה כלל, ומצד הרוחני - הכרח הסדר, המתנגד ג"כ לאופיי, שהנני אוהב להשפיע וליצוק על כל עולל בשוק ועל בחורים ברחובות, אם הי'[21] אפשר. מ"מ[22] אקוה, כי ע"י סיעת אוהבים ותומכים במפעל, אע"פ[23] שקשה לי למצא אנשים, שאוכל למסור להם הגות רוחי בעצם טהרו, מ"מ הלא באויר המלא צלצלי תקוה וקוי אור חיי רוממות הננו יושבים, ב"ה, אשר אקוה שתעמד לנו זכותא דא"י[24], לבסס בסיסים הגונים למפעל זה, שהוא אחד מיסודות הגיונותי המעשיים היותר עקריים.

החלותי להדפיס קובץ להלכות שביעית, בשם "שבת הארץ". [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית, שיצא לאור בשנת תר"ע (1910)] הוא כמו שו"ע[25] מיוסד ע"פ[26] הרמב"ם[27] בהגהות רבות. אקוה לשלח לך כל גליון כשיבאו לידי איזה עקזמפלארים מהם. חשקתי להרחיבו בביאור ארוך ומבורר, אבל מנעוני כעת הטרדות, ואקוה לעטרו באיזה מבא וקו"א[28] [מבוא וקונטרס אחרון] בעה"י[29] כפי היכולת.

הנני מקצר וחותם בברכה ורב שלו'[30] לך ולכל אשר לך, כנה"ר[31] ונפש אחיך דבק באהנ"פ[32] בכל לו"נ[33],

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
3. המאוה"ג - המאור הגדול
4. בתו"י - בתורה ויראה
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. תחי' - תחיה
8. ומז"ט - ומזל טוב
9. לתוחומע"ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
10. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. ת"ח - תלמידי חכמים
14. שי' - שיחיה
15. ע"י - על ידי
16. ב"ב - בני ביתו
17. ג"כ - גם כן
18. ומ"מ - ומכל מקום
19. בעז"ה - בעזרת השם
20. ע"ד - על דבר

21. הי' - היה
22. מ"מ - מכל מקום
23. אע"פ - אף על פי
24. דא"י - דארץ ישראל
25. שו"ע - שולחן ערוך
26. ע"פ - על פי
27. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
28. וקו"א - וקונטרס אחרון
29. בעה"י - בעזרת השם יתברך
30. שלו' - שלום
31. כנה"ר - כנפשו הרמה
32. באהנ"פ - באהבת נפש
33. לו"נ - לב ונפש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ריא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח מנחם אב תרס"ט **נמען:** ועד חדרה

מי שיושב על אחוזות שבעליהן אינם בארץ, ואין הרשאה ממנו למכירה, יכול רק להשכיר את הקרקע לנכרים לכמה שנים, ובשמיטה יעבדו בה רק נכרים.

עיקרי הדברים

- שמיטה באחוזות של בעלים בחוץ לארץ.
- השכרה לנכרים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ר"ח מנ"א[2] תרס"ט[3].

לכבוד הועד הנכבד בחדרה ת"ו[4] שלו'[5].

יודיעו נא בשמי לכל האנשים היושבים על אחוזות שאין הבעלים נמצאים פה, ואין לנו מהם הרשאות למכירה, שהם יכולים רק להשכיר את קרקעותיהם על משך איזה שנים לנכרים, ובשנת השמיטה הבעל"ט[6] [שנת השמיטה תר"ע] יעבדו רק נכרים.

בכבוד וברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. שלו' - שלום
6. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רלב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' מרחשוון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' נתן במברגר, אב בית דין וירצבורג

הרב קוק מסביר את מנהג השמיטה: אחרי המכירה, מלאכות דאורייתא נעשות בידי נכרים, ומלאכות דרבנן בידי ישראל בשעת הדחק. בלי זה ייחרב הישוב, ויש בדבר סכנת נפשות. עם זאת שבת הארץ ניכרת: נמנעים מנטיעות חדשות ומעבודות שאינן עיקר. כעת יש צורך חדש להתיר מלאכות דרבנן בידי ישראל, כי הגיעו משפחות עניות מתימן שפרנסתן מעבודת האדמה.

עיקרי הדברים

- מנהג השמיטה אחרי המכירה.
- שבת הארץ ניכרת.
- צורכי פועלי תימן.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' מ"ח תר"עין.

לכבוד ידידי הרב הגאון המפורסם, צדיק ונשגב, אוצר חמדה מוהר"נ[4] באמבערגער [הרב נתן במברגר, רבה של וירצבורג] שליט"א[5], אבד"ק[6] ווירצבורג יצ"ו[7].

יקרת כתר"ה[8] מועש"ק[9] נח העבר הגיעני, ושמחתי כי בא לידו האתרוג. כן קבלתי התמורה ומסרתי להמשלח.

וע"ד[10] השמיטה. כך הוא המנהג, שמלאכות שהן מהתורה, נעשות ע"י[11] נכרים. אחר שמוכרין את הקרקע, ע"פ[12] דרכי היתר העשויים לזה, ומלאכות שהן דרבנן נעשות במקום דחק ע"י ישראל, וישנם כמה מחמירין שעושין הכל ע"י נכרים. ובאופן אחר א"א[13], כי ע"י איסור הסחורה בלבד יעלה ההפסד למליונים, ויחרב כל הישוב כולו ח"ו[14], ויש ממש סכנת נפשות בדבר. מ"מ[15] ניכרת ב"ה שבת הארץ, בכמה דברים שאינם עיקר הישוב שמונעים מעבודתם, וכן מנטיעות חדשות נמנעין, ומ"מ[16] עולה השביעית להוצאה רבה לכמה אכרים, מה שהם צריכים לשכר נכרים לעבודה שהיו יכולים לעשות בעצמם. וכעת יש הכרח חדש להתיר מלאכות דרבנן ע"י ישראל אחר המכירה, כי באו משפחות רבות מתימן, [עולים מתימן שעבדו כפועלים במושבות] עניים מרודים, יראים ושלמים מאד, וכל פרנסתם היא מעבודת האדמה בתור פועלים, ואין דנים אפשר משא"א[17].

פרטי הדברים יראה כת"ר[18] במכתבי הנדפס, ובס' שבת הארץ, [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית, שיצא לאור בתר"ע] שאקוה לשלח ליד כתר"ה כשיצא מהדפוס בקרוב בעה"י[19]. והנני בזה ידי"ע[20] דוש"ת[21] באה"ר[22] מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. מוהר"נ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. אבד"ק - אב בית דין קהילת
7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
9. מועש"ק - מוערב שבת קודש
10. וע"ד - ועל דבר
11. ע"י - על ידי
12. ע"פ - על פי
13. א"א - אי אפשר
14. ח"ו - חס ושלום
15. מ"מ - מכל מקום
16. ומ"מ - ומכל מקום
17. משא"א - משאי אפשר
18. כת"ר - כבוד תורתו
19. בעה"י - בעזרת השם יתברך
20. ידי"ע - ידידו עוז
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
22. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רלה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג מרחשוון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' חיים ברלין

שני איכרים מקסטינה רוצים לשמור שמיטה כהלכתה, בלי ההיתר, אם יקבלו תמיכה של כ־110 נפוליאונים. הרב קוק מבקש מר' חיים ברלין למצוא מקור לכך במהירות. בעקרון איכר אחד שובת בלי תמיכה. כך תתפשט קדושת השמיטה: מלמדים זכות על הכלל, ומצילים כמה שאפשר.

עיקרי הדברים

- תמיכה באיכרים השובתים בשמיטה.
- התפשטות קדושת השמיטה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג מ"ח תר"עין.

לכ' ידידי רב רחימאי, הרב הגאון הגדול, עטרת תפארת מו"ה[5] חיים ברלין [הרב חיים ברלין, בנו של הנצי"ב, מראשי העדה האשכנזית בירושלים] שליט"א[6], שלו' ושלו' למר ולתורתו וכא"ל[8],

אחדשה"ט[9] באה"ר[10].

כאשר נמצאים איזה אכרים החפצים בכל לב לשבת בשביעית, בלא שום שימוש בהיתר ההפקעה הנהוגה, אבל אין בכחם למלא דבר זה רק אם יהיו בטוחים בעזר למחיתם, וכעת ישנם על הפרק שנים מקוסטינה, [קסטינה, לימים באר טוביה] שצריכים לשביתתם תמיכה של ערך מאה ועשרה נאפ"ז[11], ["נפוליון", מטבע זהב צרפתי] ואם יהיו בטוחים בזה אז יקיימו קדושת שבת הארץ בכל מילואיה, כתורה וכמצוה. ע"כ[12] הנני לעורר בזה את הדר"ג[13], אולי יוכל למצא ע"ז[14] איזה מקור, בצירוף עוד עוזרים ומסייעים למלאכת-שמים זאת.

אינני צריך להאריך בגדולת הענין, ביחוד אצל הדר"ג שי'[15]. ואבקש להשיבני דבר ברור במוקדם, ואם אפשר ע"י[16] דיפעשע, כי זמן העבודה הגיע, והם צריכים לדעת את מצבם.

בעקרון שובת אכר אחד, שעזרו ד' ויכול להתפרנס בלא עבודתו בשנה זו, ואיננו מבקש תמיכה. ויש לקוות, שע"י[17] המעטים הללו תתפשט קדושת השמיטה באה"ק[18]. ע"כ נכון להיות מזורזים מאד בדבר זה, כי אף שאין אנו יכולים לדון עם הכלל כולו, מ"מ[19] עם כל מה שאנו מצדדים כלפי לימוד זכות היכי דאי אפשר, כך עלינו להשתדל בכל עז להציל כמה דאפשר,

בברכה נאמנה ואהבה רבה וטהורה, ידי"ע[20],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. לכ' - לכבוד
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. וכא"ל - וכל אשר לו
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. באה"ר - באהבה רבה
11. נאפ"ז - נאפוליון זהב (מטבע)
12. ע"כ - על כן
13. הדר"ג - הדרת גאונו
14. ע"ז - על זה
15. שי' - שיחיה
16. ע"י - על ידי
17. שע"י - שעל ידי
18. באה"ק - בארץ הקודש
19. מ"מ - מכל מקום
20. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רלו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג מרחשוון תר"ע - יפו **נמען:** מר פרנק (פקיד יק"א)

הפקידות כופה על האיכרים ביסוד המעלה ובמשמר הירדן לעבוד בשמיטה, וזה מעורר משטמה. הרב קוק מבקש לאפשר לכל אחד לנהוג כרצונו: ההיתר הוא היתר של דחק, ומי שאינו עובד משובח. כפייה דתית מערערת את ההיתר כולו.

עיקרי הדברים

- כפיית עבודה בשמיטה בידי הפקידות.
- חופש לכל איכר להקל או להחמיר.
- כפייה מבטלת את ההיתר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג מ"ח תר"עין.

אדון רב פעלים וגדל ערך מר פרנק [ראש פקידות יק"א בארץ ישראל] נ"י[4], שלו'[5] וברכה.

אדוני היקר,

הגיעני תלגרם מצפת, שהאדמיניסטרציה מכריחה את האכרים, מיסוד המעלה ומשמר הירדן, [מושבות בגליל העליון שבניהול יק"א] שיעבדו את עבודת האדמה בשנה זו, שהיא שנת השמיטה, ובזה מעוררים משטמה רבה בין אחים, ואי-מנוחה בכל הסביבה, וכבר בקשתי מכבוד הדרתו, שיואיל נא בטובו לצות על הפקידים שתחת חסותו, שיניחו לעשות לכל איש כישר בעיניו, ואל נפגע ברגשי הדת של שום יחיד. כי ההיתר הנהוג הוא היתר של דחק, [היתר המכירה בשנת השמיטה] ומי שהוא חפץ שלא לעבוד כלל את האדמה בשביעית הרי זה משובח, וע"י[6] כפיה דתית מתרעע כל הענין של ההיתר, שלא נאמר כי אם על פי האופן ששום יד לא תתערב בזה, כ"א[7] האכרים בעצמם, שכל אחד יתנהג בזה ע"פ[8] נטיית רוחו, מי שירצה יהיה מקל ומי שירצה יהי'[9] מחמיר. ואבקש בזה מאד מאד את אדוני הנעלה, כבוד הדרתו, שימלא את בקשתי. ואם יש צורך לדבר בענין זה בעל פה, לא אטריח את הדרתו לבא אלי, כי-אם יגביל לי הזמן ואבא אליו לברר לפניו את גדל הערך של ענין זה, של הסרת הכפיה בעולם הדת והחיים בארץ ישראל ביחוד. והנני מחכה לתשובתו הנכבדה.

ברגשי כבוד נעלים מאד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. נ"י - נרו יאיר
5. שלו' - שלום

6. וע"י - ועל ידי
7. כ"א - כי אם
8. ע"פ - על פי
9. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רלז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד מרחשוון תר"ע - יפו **נמען:** מר פרנק (פקיד יק"א)

הרב קוק מבאר: בשעת הדחק מקילים במצוות 'מדרבנן' כשיש ספק, אבל לא במצוות 'מן התורה'. ההבחנה הזו קיימת רק במצב של חופש. כשיש כפייה, מישראל או מהגויים, כל המצוות נחשבות חמורות, ונלחמים בכופים עד מסירות נפש. לכן ההיתר יתקיים רק אם לא תהיה כפייה. אחרת ייבטל ההיתר כולו, לרעת הישוב. 'אל יתן מקום לומר שהפקידות מייסדת אינקוויזיציה נגד הדת'.

עיקרי הדברים

- מצוות דרבנן ודאורייתא בשעת הדחק.
- בשעת כפייה כל המצוות חמורות.
- ההיתר מותנה בהסרת הכפייה.
- 'אינקוויזיציה נגד הדת'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד מרחשון תר"עין. [כ"ד במרחשוון תר"ע (1909), ערב שמיטת תר"ע]

אדון נעלה ומרומם מאד מר פרנק נ"י[4], [ראש פקידות יק"א בארץ ישראל, בא כוחו של הברון רוטשילד] שלו'[5] וברכה.

אדוני הנכבד מאד,

אתכבד בזה להודות לו על דבריו היקרים במכתבו הנכבד, [המשך לפנייתו הקודמת, (כרך א', אגרת רלו)] ואבקש בזה מהדרת כבודו לשים לב לדברי אלה, שהנני מוכרח להציע לפני כבודו אחד מיסודי דתנו הקדושה, שהוא נוגע לענין שלנו.

מדת התורה כך היא: נמצאו בה מצות חמורות ומצות קלות, שכולן שוות לחובתנו בהן, ואין אנו מחלקים בין קלה לחמורה, רק כשמגיע איזו שעת הדחק ואונס גדול בדרכי החיים, אז חכמי הדת משימים את לבם לברר את הענין. אם הנושא הוא לדעתם מהמצות החמורות, שנקראות "מן התורה", אינן נדחות מפני ההכרח של המצב, אפילו כשיש איזה ספק על החיוב שלהן. כי מדת הדת היא שלא להקל ראש בה, כי"א[6] לדון את עניניה בזהירות גדולה וכבד ראש. אבל אם המצוה ההיא שדנים עליה היא מהדברים שהם בכלל המצות הקלות, שהן נקראות "מדרבנן", אז כשיש איזה מקום לתן ספק בחיובן סומכים בעת הדחק ומקילים. ומובן הדבר שחכמת הדת, כמו כל חכמה מדעית, נותנת מקום לחילוקי דעות, וישנם דברים שלדעת אחדים מחכמי הדת הם מהחמורות, שאינן נדחין מפני הכרח גם כשיש מקום לספק בחיוב שלהם, ולאחדים מהם יהיו לדעתם הדברים ההם מכלל הקלות, שבמקום של הכרח ודחק מקילים בהם כשיש בזה איזה צד של ספק.

אבל זה הוא כלל גדול, שבמה דברים אמורים, שיש חילוק בין מצות קלות לחמורות, דוקא במצב המנוחה והחופש, דהיינו כשמניחים את כל יחיד לעשות כנטיית לבו, והיחידים או הרבים שמצטרפים מהם באים ושואלים את דעת חכמי הדת איך להתנהג. אבל כשיש כח כופה ומכריח, בין שיהיה

מישראל, או מאומות העולם, אז אין שום הבדל בין קלות לחמורות, [על פי סנהדרין עד: בשעת גזרה של כפייה "אפילו מצוה קלה – יהרג ואל יעבור"] וכל המצות כולן יש להן בנוגע לזה דין של חמורות. וההיסתוריה שלנו מלאה מעובדות כאלה, שבשעה שהיו חפצים לכוף את ישראל לעבור אפילו על דבר קטן מהדת עמדו כנגד הכופים בכל כח, ויש שהגיעו הדברים גם למסירת נפש.

מזה ידע הדרת כבודו, שאי אפשר כלל שתפתר שאלת השמיטה בארץ ישראל, רק אם מצד הכחות העומדים מחוץ לחוג הדת, לא יהיה על זה שום כפיה והכרח, אשר אז הנני מסכים עם אותם החכמים, שהכניסו מצוה זו בכלל המצות הקלות, כלומר שהיא "מדרבנן", בזמן הזה, ושיש עם זה איזה צד של ספק בחיוב שלה, שעל כן ראוי להקל בה ע"י[7] הפורמליה של המכירה. [היתר המכירה] אבל אם מצד איזה כח שיהיה יבא ענין של כפיה, לכוף גם את הרוצים לקיים את המצוה מפני נטיית רוחם, או מצד שהם מאמינים יותר לאותם החכמים שסוברים שהיא מהחמורות, שאלה לא יוכלו למלא את חפצם, אז באמת יצא הדבר מכלל הקלות, ויהיה נחשב בכלל החמורות, ויוכל כל יסוד ההיתר כולו להתבטל, מה שהיא צרה גדולה לכללות הישוב, וממש נגד הפרינציפים הנעלים של אגודת יק"א[8] והפקידות הנכבדה, החפצות בשכלול הישוב והתפתחותו.

ועתה אדוני, עלי להשיב דבר ע"פ[9] הדת להאכרים השואלים אותי, ופתרון השאלה תלוי רק בהסרת הכפיה מצד כבוד הדרתו, שאז אולי רק יחידים בעלי חסידות יחמירו על עצמם, שלא לסמוך על ההיתר, וכלל האכרים יעשו עבודתם במנוחה ע"פ תנאי ההיתר, ואם תעמוד הכפיה על כל יחיד, נגד הדעות הליבירליות, שכל בעל נפש ישרה הוא מעריצן, אז כל עמלנו לסדר את ההיתר הלא עולה הוא בתהו. וכאשר ידעתי את הדרת כבודו לבעל נפש עדינה, היודע לכבד את הקודש, ואיש אשר רוח בו להביט במבט אוביקטיבי על החיים גם מחוץ לחוג פעולתו הנכבדה, על כן אבקשו: ישים נא כבוד לשם ד' אלהי ישראל ותורתו, ואל יתן מקום למערערים לומר "שהפקידות מיסדת אינקביזיציה נ ג ד הדת", שהיא סולדת את כל אוהב צדק ומשרים לא פחות מאותה שהיא בעדה.

הנני חותם בבקשה גדולה ונמרצה למלאות בקשתי, למען עתידות עמנו וארצנו הקדושה ולמען כבוד האגודה הנכבדה הפועלת רב טוב לבית ישראל. ולתשובת כבוד הדרת אדוני אחכה בכליון עינים במוקדם האפשרי, בכתב או בעל פה, כפי אשר יחליט הדרת כבודו בחכמת לבבו ועדינות רוחו הנעלה.

ברגשי כבוד נעלים מאד,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל,

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. נ"י - נרו יאיר
5. שלו' - שלום
6. כ"א - כי אם
7. ע"י - על ידי
8. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)

9. ע"פ - על פי

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רלח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מרחשוון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק חלה מעוגמת נפש בגלל כפיית הפקידות. הרב קוק כתב למר פרנק שאם יכפו, יהיה זה כשעת גזירה, ואפילו על 'ערקתא דמסאנאי' ייהרג ואל יעבור. פרנק השיב שיק"א משלמת את המעשר באופן כללי, שאם הרבנים יאסרו ישקיעו בקנדה ולא בארץ, ושהערבים יחזיקו בקרקעות. לבסוף הסכים שהדבר יהיה לרצון האיכרים, ובתנאי שהרבנים לא ירעישו. הרב קוק מתלבט, ומתפלא על שהרידב"ז מזלזל בו.

עיקרי הדברים

- כפיית הפקידות - 'שעת גזירה'.
- טענות יק"א: קנדה, מעשר, חזקת ערבים.
- פשרה: לרצון האיכרים.
- צער על זלזול הרידב"ז.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ז מ"ח תר"עין.

שלו'[4] וברכה לכ'[5] ידי"נ[6] הרב הגאון האמיתי כו'[7] כו' מו"ה[8] יעקב דוד [הרב יעקב דוד וילובסקי (הרידב"ז), רבה של צפת] שליט"א[9].

אחדשה"ט[10] באה"ר[11].

התלגרם והמכתב של כ"ג[12] שי'[13] באו לידי. ולא אוכל לתאר לפניו גודל צערי על ענין הכפי' של האדמיניסטראציאן. [פקידות יק"א, שכפתה על איכרי הגליל לעבוד בשנת השמיטה; ראו (כרך א', אגרת רלו)] אע"פ[14] שאנו מחולקין בדעה בעיקר הוראה זו, שלדעתי אין ראוי להרעיש באיסור, כ"א[15] לראות דרכי תמיכה ולפייס בדרך נועם ושלו'[16] לכל מי שנתן ד' רוח טהרה בלבבו שישבת, שיקבל את התמיכה כדי הכרחו. אבל הענין של הכפי' נגע ממש עד נפשי, וחליתי מרוב עגמת נפש, ל"ע[17]. ומיד באתי בדברים עם ה' פרנק, בתחילה במכתב, שבארתי לו כמה רע ומר הוא הדבר לכוף את אחב"י[18], הרוצים ללכת בדרך התורה בתמימות, להעבירם ע"ז[19], והוא השיב לי, כי המחמירים על עצמם אין זה מצד יראת שמים אלא מצד עצלות, ועוד דברים כאלה שאינם מעלים ולא מורידים. חזרתי וכתבתי לו, שידע שכל יסוד ההיתר של ההפקעה, שבו משתמשין רוב בעלי הישוב, בנוי הוא רק כשלא תהי'[20] כפי' ע"ז, אבל אם יכופו לעבור אז נקח את הענין כמין שעת הגזירה ח"ו[21], ואפילו אם אחרי כל הקולות יהי'[22] הענין לא גרע מ"ערקתא דמסאנא", [שרוך הנעל: בשעת גזירה מוסרים את הנפש אפילו על מנהג קל (סנהדרין עד)] שנודיע בגלוי שצריך לעמוד ע"ז במסירת נפש. מיד בא אלי ביום המחר לשליחות המכתב, בצער גדול מאד מהענין, והשיח לפני דאגתו, שיק"א[23] משלמת את העשור בדרך כללי, ואם ישבתו השובתים לא יגורע מזה מהעשור מאומה, א"כ[24] יש כאן באמת ענין "ארנונא" [סנהדרין כו: התירו לזרוע בשביעית כדי לשלם את מס המלכות] (וזו הגמרא יודע הוא היטב). ועוד יותר אמר לי, שעכשיו יק"א[25] מכינה עצמה לקנות נחלאות מרובות באה"ק[26], ולעשות

ישוב גדול, ואם נחליט שאין צד היתר לעבודה, ע"י[27] שום הפקעה, אז מוכרח הוא להשיב שישקיעו את כספם במדינה קנדה, ויחדלו מא"י[28] גם זאת אמר, שהערבים יחזיקו בקרקעות במשך השמיטה ע"י המרעה ויהי'[29] צורך להשפט עמהם על חזקתם, ועוד כאלה. אבל כל אלה לא עמדו לו שאקבל ממנו, כי סוף כל סוף אי אפשר לנו לעשות כפי, אפי'[30] על מי שרוצה לעשות מדת חסידות, שלא להניחו, וק"ו[31] מי שרוצה לקיים מצוה גדולה וקדושה זו כפשוטה. אז השיב לי, שהדבר מוכרח להיות מונח לרצונם של האכרים, ולא תעשה משום רב שום השתדלות ע"ז, רק שאם יבאו איזה אכרים לשאול אז ישיב להם כ"א לפי דעתו, המתירים להיתר, ע"פ[32] תנאי ההיתר הנהוגים, והאוסרים לאיסור, ואז תשקוט ג"כ[33] יק"א, אבל אם ירעישו הרבנים, ויכופו באיומים לחזק את האיסור, שאז רואה הוא בזה היזק גדול להישוב, יהי' מוכרח לעמוד על דעתו. ועל דבריו הללו לא יכולתי להעבירו.

ע"כ[34] עלינו לטכס עצה איך להתנהג בענין הנכבד הזה. כי שני הצדדים המה קשים מאד, שאם ח"ו תפרסם יק"א שהיתה חפצה לנחל את ישראל באה"ק, אלא מפני חומרת הרבנים בשביעית נגד המתירים הם פונים לקנדה, ועוזבים את אה"ק[35], יצמח מזה ח"ו הרס גדול לכל עניני תוה"ק[36], ד' ירחם. ושומר עם קדשו יתי"ש[37] יראנו הדרך הטובה ללכת בה ברחמיו, ולא נבוש ולא נכלם לעולם ועד.

וע"ד[38] מה שמזלזלים אותי, ת"ל[39] אני שמח בזה, כי בוחן לבבות ב"ה יודע כונתי לשמו הגדול והקדוש יתי'[40], בכל פרשת הענין, ושברון לבי ודכאות נפשי גלויים לפניו יתי"ש, ו"את דכא ושפל רוח" כתיב. אך שמעתי שכ"ג מזכה הוא לי בזה שלא בפני, ועל זה אני מתפלא, על ידיד נאמן כמוהו, שלבי כ"כ[41] גלוי לפניו, איך יבא לידי מדה זו.

וצור ישראל ב"ה, מקור החסד, החיים והשלו'[42], ימהר ויחיש לגאלנו, ויופיע אורו וישעו על עמו ונחלתו במהרה בימינו בקרוב. והי'[43] ז"ש[44] וברכה, כנה"ר[45] ונפש ידי"ע[46] קשור באהבת נפשו כה"י[47], המצפה לתשועת ד',

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. כו' - וכולי (וכן הלאה)
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. כ"ג - כבוד גאונו
13. שי' - שיחיה
14. אע"פ - אף על פי
15. כ"א - כי אם

16. ושלו' - ושלום
17. ל"ע - לא עלינו
18. אחב"י - אחינו בני ישראל
19. ע"ז - על זה
20. תהי' - תהיה
21. ח"ו - חס ושלום
22. יהי' - יהיה
23. שיק"א - ש + יק"א: יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
24. א"כ - אם כן
25. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
26. באה"ק - בארץ הקודש
27. ע"י - על ידי
28. מא"י - מארץ ישראל
29. ויהי' - ויהיה
30. אפי' - אפילו
31. וק"ו - וקל וחומר
32. ע"פ - על פי
33. ג"כ - גם כן
34. ע"כ - על כן
35. אה"ק - ארץ הקודש
36. תוה"ק - תורתנו הקדושה
37. ית"ש - יתברך שמו
38. וע"ד - ועל דבר
39. ת"ל - תודה לא-ל
40. ית' - יתברך
41. כ"כ - כל כך
42. והשלו' - והשלום
43. והי' - והיה
44. ז"ש - זה שלום
45. כנה"ר - כנפשו הרמה
46. ידי"ע - ידידו עוז
47. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רלט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מרחשוון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' חיים ברלין

הרב קוק לא ידע על קופה לתמיכה בשומרי שמיטה. אין הרב קוק מתערב בעומק העניין, כי חלילה לו להרשיע את הסומכים על ההיתר, אבל הרב קוק רוצה לעזור למי שרוצה לקיים את המצווה בלי הפקעה. יש מקום לשני העניינים: ללמד זכות, ולעורר לבבות.

עיקרי הדברים

- קופה לתמיכה בשומרי שמיטה.
- ללמד זכות על הסומכים על ההיתר, ולעודד את השומרים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ז מ"ח תר"עין.

שוי"ר[4] לכבוד מר ידי"נ[5] הרב הגאון הגדול מפ"ה מוהר"ח[6] ברלין שליט"א[7].

גיה"ק[8] הגיעני לנכון. ולא ידעתי עד כה כלל, שישנה איזו קופה ע"ז[9], כי את "החבצלת" לא ראיתי. [העיתון "החבצלת" בירושלים] וכמובן אין אני יכול להתערב בעומק ענין זה כי חלילה לי למשוי רשיעי לכל אחינו הכשרים, [לעשות רשעים את כל אחינו הכשרים (ארמית)] הסומכים על ההיתר מגודל הלחץ ותיקון הארץ. אבל בכל כחי ואוני הייתי חפץ לעזור לאותם אשר נתן ד' רוח טהרה בלבם לקיים את המצוה הקדושה בלא הפקעה. ומקום יש בראש לשני העניינים, ללמד זכות על המתנהגים ע"פ[10] ההוראה לצורך שעה ושעה"ד[11], ולהלהיב לבבות בדרכי נועם ואהבת המצוה, בהופעת אור קדושת ד' על ארץ חמדתו ת"ו. ואבקשה נא מכבוד גאונו רב חביבי שי'[12] להודיעני בפרטיות מעמד הענין, עד כמה תהי'[13] היד משגת לתמוך בעה"י[14] לחפצים בקיום השביעית כמאמרה, יברכם ד'. והנני בזה ידי"ע[15] דוש"ת[16] באה"ר[17],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שוי"ר - שלום וישע רב
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. מוהר"ח - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ח (כגון חיים / חנוך) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. גיה"ק - גלילי ידיו הקדושים (מכתבו)
9. ע"ז - על זה
10. ע"פ - על פי
11. ושעה"ד - ושעת הדחק
12. שי' - שיחיה
13. תהי' - תהיה
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך

15. ידי"ע – ידידו עוז
16. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
17. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רמא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' כסלו תר"ע - יפו **נמען:** ועד עקרון

הרב קוק מורה לנהוג בכבוד בשומרי השביעית. אף שאין לערער על הסומכים על ההיתר, השומרים מקדשים שם שמיים. אין להכביד עליהם, וכל נזק שייגרם בגללם יידון בבית דין, והם יפקידו שטר חוב לביטחון. גם עניין המעשר יידון בבית דין. בגמילות החסדים יש לדאוג גם למי שלא נהנה ממנה עד כה.

עיקרי הדברים

- כבוד לשומרי השביעית.
- נזקים ומעשר - בבית דין.
- 'ועמך כולם צדיקים'.
- קופת גמילות חסדים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' כסלו תר"עין.

לכבוד הועד הנכבד בעקרון ת"ו, שלו'[4].

אתכבד בזה להודיעם ע"ד[5] ההנהגה עם שומרי שביעית. [היחס למתיישבים בעקרון ששמרו את השמיטה בלי היתר המכירה]

הצדק והיושר ודת תוה"ק[6] מחייבים אותנו להתנהג בענין זה בכבוד ובנחת, אע"פ[7] שחלילה לנו לערער על אחינו המוכרחים להתנהג ע"פ[8] ההיתר הנהוג, שעל ידי המכירה, מ"מ[9] עלינו לדעת שדבר גדול וקדוש עושים השומרים את השביעית כדת ומקדשים בזה שם שמים, וגורמים לקדושת הארץ שתהי'[10] ניכרה, ולחבת הקודש שתתגדל. ע"כ[11] אחי האהובים, חלילה לכם להכביד עליהם הכבדות יתירות, רק כל עניני היזק שיסובב לכם בגלל שמירתם יבא עד ד"ת[12], [יבוא לפני דין תורה] ובודאי לא יהי'[13] כאן. שום משא-פנים חלילה, ואם באמת יהיו השומרים גורמים בההיזק יסבלו הם, וע"ז[14] יניחו שט"ח[15] לבטחון. [ועל כך יפקידו שטר חוב לביטחון]

וכן בענין העשור [המס על היבול (המעשר לשלטון העות'מאני)] יהי' ג"כ[16] נידון ע"פ ב"ד[17], אם אופן ההערכה מהממשלה יהי' באופן כזה שיהי'[18] גרם היזק להעובדים מהשובתים.

אקוה שתדעו כולכם לשמור את כבודכם, ואת כבוד אה"ק[19], ותתנהגו יחד באהבה וריעות, ולא תהי'[20] ביניכם שום קנאה ותחרות בענין זה, כי "עמך כולם צדיקים". [ישעיהו ס, כא]

והי'[21] זה שלו' וברכה, כנפשכם היקרה ונפש דורש אתכם לטובה ולברכה בכל לב ונפש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

דרך אגב אזכירם ע"ד הגמילות-חסד, שיראו נא כפי האפשרי שלא תהי' תרעומות ממי שלא נהנה מזה עד כה, ויראו איזו עצה שיוכלו להלות לכאלה כפי האפשרי, וגדול השלו'[22].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. ע"ד - על דבר
6. תוה"ק - תורתנו הקדושה
7. אע"פ - אף על פי
8. ע"פ - על פי
9. מ"מ - מכל מקום
10. שתהי' - שתהיה
11. ע"כ - על כן
12. ד"ת - דברי תורה
13. יהי' - יהיה
14. וע"ז - ועל זה
15. שט"ח - שטר חוב
16. ג"כ - גם כן
17. ב"ד - בית דין
18. שיהי' - שיהיה
19. אה"ק - ארץ הקודש
20. תהי' - תהיה
21. והי' - והיה
22. השלו' - השלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' טבת תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' אברהם בנימין קלוגר

בעניין השמיטה הרב קוק כותב שיש להיכנס לצערו של העם, ולכן דרך האמצע היא הנכונה: לחזק את מי שרוצה לקיים כהלכה, ולדון לכף זכות את מי שנאלץ לסמוך על ההיתר. הרב קוק שולח את 'שבת הארץ'.

עיקרי הדברים

- דרך האמצע בשמיטה.
- משלוח 'שבת הארץ'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' טבת תר"עין.

שלו'[4] וברכה מקודש לכ'[5] י"נ[6] הרב הגאון הגדול פאר עז ומגדול, סוע"ה[7], צדיק ונשגב, מוהר"א[8] בנימין שליט"א[9] קלוגר, ברכה וכט"ס[10] באה"ר[11] ונאמנה.

עברו ימים רבים מאז אורו עיני בנעימת ידידות מכתב כ"ג[12] שי'[13], ומרוב עבודת גוף ונפש ביחוד בשתא קדישתא דא בארעא קדישא, [בשנה הקדושה הזאת בארץ הקדושה (ארמית), שנת השמיטה תר"ע] יכוננה עליון ויקבץ בני' לתוכה בשמחה, ב"ב[14], נתאחרו דברי, ואת הדר"ג[15] י"נ הסליחה.

ומה נעמו דברי מר הדר"ג שי' ע"ד[16] ענין השמיטה. אמנם חייבים אנו להכנס במצב הענין, ולראות בצערו של עם קדוש היושב על אדמת הקודש, וחפץ לישבה ולהפרותה. ע"כ[17] דרך ד' הישרה היא דרך המיצוע, לחזק את ידי מי שרוצה לקיים הכל כמאמרה, ולדון לכ"ז את המוכרחים לסמוך על איזה דרכי היתר. שזהו עיקר מטרת דברי, אשר כתבתי בחפזון נמרץ ורב טרדה. והנני בזה י"ע[18] דוש"ת[19] באה"ר, מברכו מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

יקבל בזה את סה"ק[20] שה"א [ספרו של הרב קוק "שבת הארץ"] בטיבותי' דמר שי'.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. י"נ - ידיד נפשי
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. וכט"ס - וכל טוב סלה

11. באה"ר - באהבה רבה
12. כ"ג - כבוד גאונו
13. שי' - שיחיה
14. ב"ב - בני ביתו
15. הדר"ג - הדרת גאונו
16. ע"ד - על דבר
17. ע"כ - על כן
18. ידי"ע - ידידו עוז
19. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
20. סה"ק - ספרים הקדושים

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' טבת תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' נתן במברגר, אב בית דין וירצבורג

בזכות השתדלותו של הרידב"ז רבו השובתים הגמורים בשמיטה. הרב קוק אינו מסכים לערעור הרידב"ז על ההיתר, אבל שמח שיש שובתים כהלכה. בכלל הציבור יש לנהוג לפי ההיתר. הרב קוק שולח את 'שבת הארץ'.

עיקרי הדברים

- ריבוי שובתים בהשפעת הרידב"ז.
- התנגדות לערעור על ההיתר.
- משלוח 'שבת הארץ'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תר"עין.

לכ'[4] הרב הגאון המפורסם, גדול בישראל ובאדם, צדיק ונשגב, מוהר"נ[5] שליט"א[6] באמבערגער, הגאבד"ק[7] ווירצבורג, שלו'[8] וברכה מקודש.

אחדשה"ט[9] באה"ר[10]. מאז השבתי לכ"ג על מכתבו היקר, [ראו (כרך א', אגרת רלב)] נתרבו שובתים גמורים ע"פ[11] זירוזו של ידידי הגאון ר"י דוד רידב"ז[12] [הרב יעקב דוד וילובסקי (הרידב"ז), רבה של צפת, שחלק על היתר המכירה] שי'[13]. ואף שאיני מסכים עמו ביסוד דרכו בערעור על ההיתר, שע"פ[14] גדולי עולם מאז, ובדבר שבכללות הוא א"א[15] להשמע כלל, מ"מ[16] מאד ניחא לי שמתרבים שובתים כדת בלא הפקעה באה"ק[17] ת"ו. אבל בכללות מוכרח הדבר להתנהג ע"פ סדר ההפקעה, עד יחיש ד' לחנן את עמו ולרומם קרנם על אדמת הקודש, והנני שולח בזה לכ"ג שי' את סי' "שבת הארץ", יקבלהו באהבה.

והי'[18] ז"ש[19] וברכת ד' למר וכא"ל[20], כנה"ר[21] ונפש תדרשנו לטובה ולברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. לכ' - לכבוד
5. מוהר"נ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
8. שלו' - שלום
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. באה"ר - באהבה רבה
11. ע"פ - על פי
12. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב

13. שי' - שיחיה
14. שע"פ - שעל פי
15. א"א - אי אפשר
16. מ"מ - מכל מקום
17. באה"ק - בארץ הקודש
18. והי' - והיה
19. ז"ש - זה שלום
20. וכא"ל - וכל אשר לו
21. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' טבת תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' אברהם לוי ריטר, אב בית דין רוטרדם

על השובתים בשמיטה: יש לתמוך גם באיכרים שמשתמשים בהיתר ונמנעים ממלאכות דאורייתא, כי זה עולה להם ביוקר. על שמן שומשום בפסח: ביפו סמכו על היתר בית הדין, ובירושלים החמיר בית הדין של החסידים. הרב קוק הניח להם, ודן אותם לכף זכות כגדר בפני הפריצים.

עיקרי הדברים

- תמיכה גם בעובדים לפי ההיתר.
- שמן שומשום בפסח - מחלוקת עם בית דין החסידים.
- משלוח 'שבת הארץ'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תר"עין.

שלו'[4] רב מקודש לכבוד הרב הגאון צדיק ונשגב, גדול בישראל ובאדם, מוהרא"ל[5] שליט"א[6] ד"ר[7] ריטטער, אבד"ק[8] ראטטערדאם והמדינה יצ"ו[9].

אחדשה"ט[10].

זה זמן כביר שקבלתי מכתבי כ"ג[11] שי' וע"ד[12] שובתי שביעית, נתרבו עכשו קצת שובתים גמורים ע"י[13] השתדלותו של ידידי הגאון ר"י דוד שי'[14], ריד"ז[15]. [הרידב"ז, רב צפת, שהתנגד להיתר המכירה ועודד שמירת שמיטה גמורה] אמנם איני מסכים על דרכו, שהוא מערער על המתנהגים ע"פ[16] הוראת חכמים, ויש בזה משום ביטול מצות ישוא"י[17] ולעז ראשונים [ויש בזה ביטול מצוות יישוב ארץ ישראל והוצאת שם רע על הרבנים הראשונים שהתירו] אבל בעצם הענין ניחא לי טובא, שימצאו שומרים גמורים כדת תוה"ק[18] בלא הפקעה, אבל ע"ד[19] התמיכה ראוי לתמוך ג"כ[20] את העובדים שמונעים עצמם ממלאכות של תורה, כדת ההוראה, שעולה להם בדמים יקרים, ולעניים הוא דבר גדול. והשי"ת[21] יעזור את שאר עמו, ויקרב גאולה לנחלתו במהרה.

וע"ד השמן שומשמין. [פולמוס שמן השומשום: הרב קוק ובית דינו התירו שמן שומשום בפסח, ובית דין החסידים בירושלים אסר] פעה"ק[22] והמושבות החונים על דגלי, כמובן סמכו כל יראי ד' על ההוראה הפשוטה, שיצאה מבד"צ[23] דידן, ולא מנעו שמחת יו"ט[24] הקי[25]. אבל בירושת"ו[26] עמדו בד"צ[27] החסידים על דעתם, והנחתי להם שלא להכנס עוד בויכוחים שאינם עושים פירות. והנני דנם לכף זכות, שמחשבתם לגדור בפני פריצים המבקשים רק להקל, והשי"ת יאר עינינו בתוה"ק[28].

הנני שולח בזה לכ"ג ידידי את ס' "שבת הארץ", [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית, שיצא לאור בתר"ע] יקבלהו באהבה, והי'[29] ז"ש[30] כנפשו ונפש ידי"ע[31] דוש"ת[32],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. מוהרא"ל - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, ל (למשל: אברהם + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. ד"ר - דוקטור
8. אבד"ק - אב בית דין קהילת
9. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. כ"ג - כבוד גאונו
12. וע"ד - ועל דבר
13. ע"י - על ידי
14. שי' - שיחיה
15. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
16. ע"פ - על פי
17. ישוא"י - ישוב ארץ ישראל
18. תוה"ק - תורתנו הקדושה
19. ע"ד - על דבר
20. ג"כ - גם כן
21. והשי"ת - והשם יתברך
22. פעה"ק - פה עיר הקודש
23. מבד"צ - מבית דין צדק
24. יו"ט - יום טוב
25. הק' - הקטן
26. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
27. בד"צ - בית דין צדק
28. בתוה"ק - בתורתנו הקדושה
29. והי' - והיה
30. ז"ש - זה שלום
31. ידי"ע - ידידו עוז
32. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' טבת תר"ע – יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

תגובה למכתב פוגע של הרידב"ז. הרב קוק מכחיש כל חנופה ליק"א: הרי הזהיר את פרנק שלא יכפה. שדות שאינם של יק"א ממילא אינם בכלל המכירה. הקשר האמיץ ביניהם לא יתבטל גם בגלל הקפידה.

עיקרי הדברים

- דחיית האשמת חנופה ליק"א.
- שדות שאינם בכלל המכירה.
- קשר הידידות נשמר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' טבת תר"עין.

לכבוד ידידי הרב הגאון שליט"א[4]

כעת קבלתי מכתבו, ואיני יודע למה יצערני ככה. הקב"ה[5] יודע כונתי הרצוי' לשמו ית'[6] ואם כ"ת[7] רוצה לרדוף אותי יעשה כחפצו, ואקוה כי השי"ת[8] לא יתן למוט רגלי.

וע"ד[9] השדות, אם אינם שייכים ליק"א[10] [אם אינם שייכים לחברת יק"א (ההתיישבות היהודית), שקרקעותיה נכללו במכירה] הלא אינם בכלל המכירה, א"כ[11] ממילא אינם נכנסים בהיתר כלל, ואיזה צורך יש לבטל היתר שלא הי'[12] מעולם. ושריא לי' מרי' [ה' יסלח לו (ארמית)] לכ"ת[13], שאומר עלי שאני מחניף ליק"א. תל"י[14] ד' הוא יודע וישראל הוא ידע [יהושע כב, כב] אמתת לבבי ובור כפי, [תהלים יח, כא] וחלילה לי להחניף לשום אדם, ולעבור ע"י[15] דברי חונף אפי'[16] על קיצו של יוד [מנחות כט] מדקדוק קל של דברי סופרים.

אנכי מצדי דברתי עם מר פרנק, [פקיד יק"א, שהרידב"ז טען שהוא כופה על האיכרים לעבוד בשביעית] והזהרתיו שלא יכוף, וגם כתבתי לו מכתב בביאור גדול ע"ז[17], ומה אעשה עוד.

והנני בזה ידידו עז קשור באהבתו, שגם הקפידא לא תוכל לבטל את הקשר האמיץ בכל לו"נ[18], המצפה לדבר ישועה ורחמים ושלו'[19] על עם ד' ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. הקב"ה – הקדוש ברוך הוא
6. ית' – יתברך
7. כ"ת – כבוד תורתו
8. השי"ת – השם יתברך
9. וע"ד – ועל דבר

10. ליק"א - ל + יק"א: יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
11. א"כ - אם כן
12. הי' - היה
13. לכ"ת - לכבוד תורתו
14. תל"י - תודה לא-ל יתברך
15. ע"י - על ידי
16. אפי' - אפילו
17. ע"ז - על זה
18. לו"נ - לב ונפש
19. ושלו' - ושלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' טבת תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק נכנס לעניין השמיטה בעל כורחו, כדי שהמושבות הסמוכות לא יהיו מופקרות. על המושבות הרחוקות לא חיווה דעה, ובכל זאת תולים בו. לבו כואב על המצווה, אבל לא יוכל להימנע מלעמוד לימין המוכרחים להשתמש בהיתר. אינו מקבל טובה מיק"א ואינו מחניף. הרב קוק שולח את 'שבת הארץ'.

עיקרי הדברים

- הכניסה לעניין השמיטה שלא בטובתו.
- צער על המצווה ותמיכה במוכרחים.
- דחיית החנופה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' טבת תר"עין.

לכ' ידי"נ[4][5] הרב הגאון האמתי פה"ד[6] כו'[7] מוהר"י[8] דוד רידב"ז[9] [הרב יעקב דוד וילובסקי (הרידב"ז), רבה של צפת, שחלק על היתר המכירה] שליט"א[10], שלו'[11] וברכה באה"ר[12].

יקרתו דמר כ"ג[13] שי'[14] הגיעתני. ובכלל אינני יודע מה אשיב להדר"ג[15], מאת ד' היתה זאת, שנכנסתי בכלל הענין שלא בטובתי. כל כונתי היתה רק להעמיד את הענין המוכרח במושבות הסמוכות, שלא יהי'[16] מופקר לגמרי, ודרך אגב גליתי את הנראה לע"ד[17], לדורשים אותי, שהיא באמת נוטה ע"פ[18] יסוד ההלכה לדעת המתירים, ע"י[19] הפקעת המכירה, בשעה"ד[20] הנורא דנ"ד. אבל על המושבות הרחוקות מעולם לא עלתה על דעתי לחוות דעה, ומה אעשה אם הם תולים בי. וכבר הרביתי לדבר עם ה' פרנק ע"ד[21] החומר הגדול של איסור הכפי', וכבר הודעתי להדר"ג ידי"נ מר שי' את תשובתו. ויאמין כ"ג, רב חביבי שי', שלבי כלבו דואב וכואב מאין הפוגות על יקרת המצוה הגדולה. ומ"מ[22] לא אוכל להמנע מלעמד לימין אחינו, המוכרחים להתנהג בדרך ההפקעה, מאהבת עם קדוש ואהבת אה"ק[23] ת"ו התקועה תל"י[24] בלבבי. ירגיע נא הדר"ג[25] אהובי את רוחו הטהור, הלא אנחנו עושים כולנו כמה דאפשר וכונתנו היא ב"ה לש"ש. וחלילה, חלילה לי להחניף את יק"א[26]. ת"ל[27] אינני מקבל מהם טובה, ובכלל ב"ה אני רחוק מאד מחנופה.

מפני ריבוי הטרדות, ורב עגמ"נ[28] ל"ע[29], הנני מוכרח לקצר, ועוד חל"מ[30] בעה"י[31]. והי'[32] ז"ש[33] כנפשו הטהורה ונפש ידי"ע[34] קשור באהנ"פ[35] ודוש"ת[36] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

הנני שולח בזה לכ"ג את הס' "שבת הארץ", [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית, שיצא אז לאור] יקבלהו נא באהבה, ויתקלס עילאה ב"ה מינן, כי נראה לכל שכימי עולם מתקיים בנו והאמת והשלו'[37] אהבו. [זכריה ח, יט]

ידי"ע הנ"ל[38]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. פה"ד - פאר הדור
7. כו' - וכולי (וכן הלאה)
8. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. שלו' - שלום
12. באה"ר - באהבה רבה
13. כ"ג - כבוד גאונו
14. שי' - שיחיה
15. להדר"ג - להדרת גאונו
16. יהי' - יהיה
17. לע"ד - לעניות דעתי
18. ע"פ - על פי
19. ע"י - על ידי
20. בשעה"ד - בשעת הדחק
21. ע"ד - על דבר
22. ומ"מ - ומכל מקום
23. אה"ק - ארץ הקודש
24. תל"י - תודה לא-ל יתברך
25. הדר"ג - הדרת גאונו
26. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
27. ת"ל - תודה לא-ל
28. עגמ"נ - עגמת נפש
29. ל"ע - לא עלינו
30. חל"מ - חזון למועד
31. בעה"י - בעזרת השם יתברך
32. והי' - והיה
33. ז"ש - זה שלום
34. ידי"ע - ידידו עוז
35. באהנ"פ - באהבת נפש
36. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
37. והשלו' - והשלום
38. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א טבת תר"ע - יפו **נמען:** הרב יוסף אליהו וינוגרד

הרב קוק שמח שאינו צריך עוד לנסוע לחוץ לארץ. על הסכסוך בעקרון: הרב קוק חושש שהפקידות תתערב בעניין השובתים, כפי שקרה בגליל. לכן הרב קוק ייעץ לשובתים להפקיד שטרי חוב כערבון לנזק, ולעזור בשמירה מפני רועים ערבים. טוב היה אם רבני ירושלים לא היו מתערבים בלי להתייעץ איתו.

עיקרי הדברים

- ביטול הנסיעה לחוץ לארץ.
- סכסוך השובתים בעקרון - שטרי חוב ושמירה.
- התערבות רבני ירושלים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א טבת תר"עין.

לכ' ידי"נ[4] הרב המאוה"ג[5], אוצר מלא וגדוש לתוי"ר[6] מו"ה[7] יוסף אלי' שליט"א[8] וויניגראד, שלו'[9] וברכת טוב.[10]

הגיעני מכתב כ"ג[11] מר אחיו הגרי"צ[12] שי'[13], בצירוף מכתב כתה"ר[14] שי'. ולמותר הוא שנזקק כת"ר[15] ידי"נ להתנצל ע"ד[16] השינוי אודות הנסיעה. אדרבא הנני תלי"י[17] מלא רצון על אשר לא נזקקתי לצאת לחו"ל[18]. שהיתה לי למורת רוח, אשר רק מעוצם ההכרח לא הרהבתי עז בנפשי למאן בזה, אבל כאשר נתהוה הענין שאין צורך בזה מה טוב ומה נעים.

וע"ד[19] השערוריות בעקרון. [האיכרים העובדים בעקרון חששו שהשדות השובתים בשמיטה ימשכו רועים ערבים, שירעו גם בשדותיהם; ראו גם (כרך א', אגרת רס)] תוכן הדבר הוא, שאני חש מאד שלא תחל הפקידות להתערב בעניני השובתים ח"ו[20], ויצא הענין לידי מדה זו שיצאה בגליל, [ראו (כרך א', אגרת רלו)] שהי'[21] לי מזה וגם עתה יש לי עגמ"נ[22] לאין שעור. ע"כ[23] יעצתי להשובתים, שישלישו אצלנו שט"ח[24], באופן שאם יבורר ע"פ[25] ד"ת[26], שיש איזה היזק, שהם חייבים מהדין לשלם עבורו, יהי'[27] מובטח ע"י[28] השטרות, ובזה תנוח דעת המערערים. וכאשר באמת אין שום ענין כלל לחייב את השובתים ח"ו, ממילא לא יבא מזה שום היזק. ומ"מ[29] כדי שלא יבא הדבר לידי דינא ודיינא, יהיו גם הם שומרים קצת, שלא יבאו הערבים הרועים על השדות השובתות לרעות בשדי חבריהם הזורעים, ויצא מזה תיקון שיהי'[30] הדבר במנוחה, ולהפקידות לא יהי' מקום להתערב. ומה טוב הי'[31] אם לא היו מתערבים בענין זה רבני ירושת"ו[32] והיו דורשים תחילה בעצתי. ואשרי אדם שזיכך נשמתו בקדושת המצוה של בצדק תשפט א"ע[33], כמבואר ביוש"ה[34]. מרב עבודה הנני מקצר ועולה, ואו"ש[35] וברכה לכתה"ר[36], כנה"ר[37] ונפש ידי"ע[38] דוש"ת[39] באה"ר[40],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. לכ' – לכבוד
5. ידי"נ – ידיד נפשי
6. המאוה"ג – המאור הגדול
7. לתוי"ר – לתורה ויראה
8. מו"ה – מורנו הרב
9. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' – שלום
11. כ"ג – כבוד גאונו
12. הגריי"צ – הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, צ (למשל: יעקב + צבי) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
13. שי' – שיחיה
14. כתה"ר – כבוד תורתו הרמה
15. כת"ר – כבוד תורתו
16. ע"ד – על דבר
17. תל"י – תודה לא-ל יתברך
18. לחו"ל – לחוץ לארץ
19. וע"ד – ועל דבר
20. ח"ו – חס ושלום
21. שהי' – שהיה
22. עגמ"נ – עגמת נפש
23. ע"כ – על כן
24. שט"ח – שטר חוב
25. ע"פ – על פי
26. ד"ת – דברי תורה
27. יהי' – יהיה
28. ע"י – על ידי
29. ומ"מ – ומכל מקום
30. שיהי' – שיהיה
31. הי' – היה
32. ירושת"ו – ירושלים תבנה ותכונן
33. א"ע – את עצמו
34. ביוש"ה – דורש פענוח
35. ואו"ש – ואומר שלום
36. לכתה"ר – לכבוד תורתו הרמה
37. כנה"ר – כנפשו הרמה
38. ידי"ע – ידידו עוז
39. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
40. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רס

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תר"ע - יפו **נמען:** מר בריל (פקידות)

השובתים בעקרון יחרשו אחרי שהעובדים יסיימו את הזריעה. כל עוד יש אנשים בשדות, נכרים לא יבואו לרעות, וכך אין נזק. החרישה המאוחרת גם מראה שאינה לצורך הקרקע. הרב קוק מבקש מבריל לחתום על ההסכמה.

עיקרי הדברים

- מועד חרישת השובתים בעקרון.
- בקשת חתימת הפקידות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' שבט תרע"ן.

לכבוד האדון הנכבד מר בריל נ"י[4], שלו'[5].

אתכבד בזה להודיע לכבודו, שנודע לי שגם אם יחרשו השובתים בעקרון [ראו (כרך א', אגרת רנו)] אחרי שיגמרו כל האכרים העובדים את הזריעה, גם אז יהי'[6] נשמר מכל היזק. כי כל זמן הזריעה לא יבא שום נכרי לרעות על השדות, יען שאנשים באים שמה תמיד לעבודתם. ולענין הדין נכון מאד הדבר, שתהי'[7] החרישה של השובתים דוקא אחרי שיעבור הזמן של הזריעה. ע"כ[8] אבקש בזה מכבודו, שיסכים ג"כ[9] ע"ז[10], ויהיו בטוחים האכרים העובדים שלא ישנו השובתים מדברינו, ובלא איחור אחר הזריעה יחרשו למטרת השמירה,

בכבוד נעלה ובברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

יטיב נא כבודו לחתום גם הוא לאות הסכמה על החלטתי זאת, למען תבא -המנוחה במושבה, וגם לבי ישוב למנוחה מכל העמל הגדול אשר שבעתי מענין זה.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. נ"י - נרו יאיר
5. שלו' - שלום
6. יהי' - יהיה
7. שתהי' - שתהיה
8. ע"כ - על כן
9. ג"כ - גם כן
10. ע"ז - על זה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רסא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תר"ע - יפו **נמען:** ועד עקרון

חרישת השובתים לצורך שמירה תחל אחרי שהאיכר האחרון יסיים לזרוע, כדי שיהיה ניכר שאין היא לצורך הקרקע, ושבת הארץ תהיה ניכרת.

עיקרי הדברים

- מועד החרישה.
- שבת הארץ ניכרת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' שבט תרעי"ן.

לכבוד הועד הנכבד בעקרון ת"ו, שלו'[4].

אתכבד בזה לבאר לכבודם, שזמן החרישה לצורך השמירה, שיחרשו השובתים, [ראו (כרך א', אגרת רנו)] יוחל אחרי שיגמור האחרון שבאכרינו העובדים לזרע, ונרויח בזה שתהי'[5] ניכרת שהחרישה אינה לצורך הקרקע, ויוכר שבת הארץ באה"ק[6]. ולענין חשש היזק אבטח בעה"י[7], שכ"ז שישנם עוסקים בזריעה, ואנשים מצויים בשדה, לא יהין שום נכרי לבא בשדותינו.

אבטח בעה"י, שלא תשנו מדברי כלל. והבוחר בארץ חמדתנו ב"ה יפרס עליכם סוכת שלומו, ויצוה את ברכתו על כל אשר עמכם, כנפשכם היקרה ונפש אוהבכם הנאמן, דורש אשרכם בכל לבו וכל נפשו באמת,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. שתהי' - שתהיה
6. באה"ק - בארץ הקודש
7. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רסב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תר"ע - יפו **נמען:** ועד עקרון

השובתים יישאו בהוצאות חרישה אחת בלבד. אם העובדים ידרשו לחרוש עכשיו, חרישה נוספת תהיה על חשבונם. עדיף לחכות כחודש. אסור לזרוע בחלקות השובתים. הרב קוק מבקש לסיים את הסכסוך.

עיקרי הדברים

- חלוקת הוצאות החרישה.
- איסור זריעה בחלקות השובתים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' שבט תרע"ן.

כ'[4] הועד הנכבד בעקרון ת"ו, שלו'[5].

ע"ד[6] ההגנה מההפסד העלול לבא ע"י[7] השביתה, שהדברים יגעים כדי להגן על העובדים, שלא תפסד חלקתם, [ככל הנראה: שלא ייפגעו חלקות העובדים מן העשבים שיצמחו בחלקות השובתות] שהסכמתי כבר לתקן זה בחרישה. הנני בזה להודיע לכבודם, שלא אוכל להטיל את הוצאות החרישה על השובתים יותר מפעם אחת. על כן אם מצד העובדים [האיכרים שסמכו על היתר המכירה ועבדו את אדמתם בשמיטה] יהיו השובתים מוכרחים לחרוש דוקא כעת בזמן החרישה הכללית, אזי אם יהי'[8] צורך לחרוש עוד הפעם, לא תהי'[9] ההוצאה מוטלת עליהם, כי"א[10] על העובדים. ומה טוב שיותרו העובדים, ותהי'[11] החרישה אחרי עבור איזה זמן כחודש ימים, ותספיק חרישה אחת להגנה הדרושה. ופשוט שחלילה לזרע על חלקם של השובתים בכל אופן שבעולם.

ומאד מאד אבקשם, שיהי'[12] בזה קץ לסכסוך זה, העולה לי בכל-כך מצוקי-נפש. [צער ומצוקה] וצור ישראל יברך אתכם בברכת טובו ושלומו על אדמת קדשו, כנפשם היקרה ונפש מצפה אשרם וברכתם לעד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ' - כבוד
5. שלו' - שלום
6. ע"ד - על דבר
7. ע"י - על ידי
8. יהי' - יהיה
9. תהי' - תהיה
10. כי"א - כי אם
11. ותהי' - ותהיה
12. שיהי' - שיהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רסג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תר"ע - יפו **נמען:** ועד עקרון

אזהרה חמורה: אסור לזרוע בקרקע השובתים, שאינם רוצים להפקיע את קדושת השביעית. השובתים חויבו רק בחרישה הראשונה, בידי נכרי ובשינוי. חרישה נוספת לשמירה תהיה על חשבון העובדים. הרב קוק מטיל איסור ו'לטותא דרבנן' על מי שיזרע בלי רשות.

עיקרי הדברים

- איסור חמור לזרוע בקרקע השובתים.
- 'חרב נוקמת נקם בריתי'.
- הוצאות החרישה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרע"ן.

לכבוד הועד הנכבד בעקרון ת"ו, שלו'[4],

הנני בזה להודיע לכבודם, שאיסור גדול הוא לזרע בקרקע של השובתים.. [האיכרים ששמרו שמיטה ולא סמכו על היתר המכירה] וחלילה חלילה להרים יד לעבוד בקרקעות הללו, שבעליהם אינם חפצים לבטל קדושת השביעית ע"י[5] הפקעה. [על ידי מכירת הקרקע לנכרי, שמפקיעה את קדושת השביעית] וישמרו נא מחרב נוקמת נקם ברית, [ויקרא כו, כה] העומדת לנקם, נגד המזלזלים בקדושת השביעית בשאט נפש. ושומע לי ישכן בטח ושאנן מפחד רעה. [משלי א, לג]

רק הפעם הראשונה חייבתי את השובתים לחרוש על הוצאותיהם, ע"י נכרי, בשינוי. [על ידי נכרי, ובדרך שונה מן הרגיל] ואם יהי'[6] צורך לחרוש עוד לצורך ההגנה יהי' על הוצאת העובדים, הדרושים לשמירה לטובתם.

והנני כופל את אזהרתי בכח תוה"ק[7], באיסור חמור ולטותא דרבנן, [וקללת חכמים (ארמית)] על כל מי שיהין [על כל מי שיעז] לזרע בקרקעות השובתים, בלא רשות הוראתי.

הנני בטוח ביקרת רוחכם, אחי היקרים, שלא תסורו מאמרי, ותשמעו לעצת מורכם, אוהבכם היותר נאמן, המצפה לאשרכם וברכתכם על אדמת הקודש, בכל לב ובכל נפש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. ע"י - על ידי
6. יהי' - יהיה

7. תוה"ק - תורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רסד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תר"ע - יפו **נמען:** מר בריל (פקידות)

הרב קוק מודיע על החלטתו בעקרון: חרישה נוספת לשמירה בידי נכרי ועל חשבון העובדים, ואיסור זריעה בקרקע השובתים. הרב קוק מבקש שהפקידות תאשר זאת בכוחה הרשמי.

עיקרי הדברים

- אישור הפקידות להחלטה בעקרון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרעי"ן.

לכבוד אדון נעלה מר בריל [פקיד בפקידות הברון רוטשילד במושבות] נ"י[4], שלו'[5].

אתכבד בזה להודיע לכבודו, שהודעתי להועד בעקרון, ע"י[6] מכתב שהנני שולח להם, את החלטתי, שאם יהי'[7] צורך לחרוש עבור ההגנה, יותר מפעם אחת, יוכלו לחרוש ע"י נכרי, באיזה שינוי, כפי ההוראה, בקרקע השובתים, אבל ההוצאה המוטלת על השובתים היא רק על החרישה הראשונה, ואם ירצו העובדים לחרוש יותר מפעם אחת יהי' על הוצאתם הם, וחלילה להם לזרע על אדמת השובתים בלא הוראתי.

אקוה שישלח להם כבודו את החלטתי זאת ג"כ[8] מצדו, ויאשרה בכח הרשמי של הפקידות [הנהלת המושבות] מטעם הברון רוטשילד] שלא לזרע בקרקע השובתים הנ"ל[9].

ברגשי כבוד וברכה מקודש.

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. נ"י - נרו יאיר
5. שלו' - שלום
6. ע"י - על ידי
7. יהי' - יהיה
8. ג"כ - גם כן
9. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

בעניין ההצעה להשאיר חלק קבוע מכל קרקע לקיום מצוות השביעית: כבר הציע זאת הראשון לציון ר' יעקב שאול אלישר. אבל הרב קוק חושש שקצבה קבועה תיראה כאילו בזה מקיימים את המצווה כתיקונה. לכן החמיר יותר: ההיתר חל רק על מה שנוגע לקיום הישוב, ולא על גינות נוי וגידולים שאינם עיקריים. גם נטיעות חדשות אסורות. על הישיבה: נערכה בחינה, והרב קוק מלמד מתוך 'דורות הראשונים'. הוחלט לייסד הגרלה כבסיס כספי לישיבה.

עיקרי הדברים

- הצעת חלק קבוע לשמיטה, ונימוקי ההחמרה.
- ההיתר רק לצורך קיום הישוב.
- הישיבה: בחינה, לימוד 'דורות הראשונים', והגרלה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' אד"ר[4] תרע"ן.

ישאו הררי קודש שלו'[5] לכבוד הרב הגאון הגדול, עטרת תפארת. מעוז ומגדל, מוהר"ר[6] יצחק אייזיק הלוי [רבי יצחק אייזיק הלוי, בעל "דורות הראשונים"] שליט"א[7], שלמא רבא למר.

יקרת הדר"ג[8] קבלתי, וברב שמחה קראתי את דבריו היקרים.

ובענין הנחת חלק ארץ לקיום מצות שביעית, כבר העיר כן הגאון בכור אלישר, החכם-בשי המנוח [הרב יעקב שאול אלישר, הרב הראשי הספרדי בירושלים, ממתירי המכירה בשמיטת תרמ"ט] ז"ל[9] מירושלים, בסדר התירו, אמנם לא נחית לטעמא דמר נ"י[10]. אבל אנכי ראיתי, שאם נתן קצב אחד לכל, יעשה הדבר רושם של קביעות, כאילו בזה מקיימים מצות שביעית כתיקונה. ע"כ[11] הרחבתי את הדבר יותר לחומרא, ולטובת ההזכרה של חובת המצוה כמאמרה, ע"י[12] מה שלא ניתן ההיתר גם אחרי המכירה כ"א[13] על כל מה שנוגע למצב קיום הישוב. וישנם בכל מושבה חלקים רבים, הרבה יותר מדונם לכל אכר, שאינם נוגעים לקיום הישוב, כמו גנות לשם פאר, וזרעונים שאינם עקריים כ"כ[14] בחיי המושבות, שאפשר להתקיים מבלעדן, ומה שאיננו עבוד איננו בכלל המכירה. ובזה המצוה מתקיימת, עכ"פ[15] שלא תשתכח תורת שביעית, ומזקקת לדרוש בשאלת חכם על פרטים, וכמובן משתנית היא ההוראה לפי הכרח המצב, שמזה משתרש בלב, שבכל כחנו אנחנו צריכים להשתדל לקיים המצוה כתיקונה, ושההיתר הוא היתר של דוחק השעה, יותר ממה שיכול להשריש כזאת קצב שוה לכל.

ודימוי הדר"ג מלקט שו"פ[16], נאה הוא מאד לענין השמטת הפירות, שא"א[17] לקיים "ואכלו אביוני עמך" [שמות כג, יא] הנאמר בה, אבל לא לענין עבודה, אם לא כשנדמה הדבר לביטול דין עבד עברי כולו כשאין היובל נוהג, משום שאין הפרט של "עד שנת היובל יעבד עמך" [ויקרא כה, מ] יכול להתקיים בנרצע, כעירכין כ"ט א'.

ולענין עקירת כלל המצוה, הנה להסוברים שהיא מדרבנן מתקיים חלק המצוה ע"י מה שישראל אסור לעשות העבודות שהן מה"ת[18] בשמיטה של תורה, ע"פ[19] סדרי ההוראה הנהוגה, רק אם שמיטה דאורייתא, אז ע"י בטול המלאכות דרבנן כולן, חשוב עקירת כל המצוה, וזה מתוקן באמת ע"י השיור, אמנם כבר הונהגנו, שלא להתיר נטיעות חדשות, ונטיעה לרובא דרבוותא היא דרבנן, א"כ[20] נשאר עדיין חלק מדבריהם גם לפי ההוראה.

והשי"ת[21] ירחם על עמו וארצו מהרה, ויחבש לשבורי לבב המחוצים במחץ כאב נורא על המצב המדאיב של אה"ק[22] ויושביה, המעיק להכנס בפרצות דחוקות כאלה, ויתן מהרה מציון ישועה לישראל תפארתו, ונשא ברמה את דגל תורתנו הקדושה וקיום כל מצותיה, ובכללן המצות התלויות בארץ בכלל וקדושת שבת הארץ בפרט, על אדמת הקודש, לשמחת לב כל אוהבי שם ד' המצפים לישועת אמת.

בענין הישיבה, השורש אשר החילותי הולך ב"ה ומתערה. ביום אדר"ח[23] העבר היתה בחינה, והנני רואה בהם ב"ה סימן ברכה.

ספרו הגדול, החביב עלי חבת נשמה, ["דורות הראשונים"] נחשב אצלנו לאחד הלמודים החשובים מאד. ולפעמים אני מרצה לפניהם פרקים מתוכו, בהוספת השקפות. ואקוה בעה"י[24] כשיסודר הענין יותר, שיחזיק ספרו דמר, וכל הלמודים והעיונים המתלוים אליו, מקום גדול והגון מאד.

לשם התחלת הבסיס החמרי, הוחלט אצלנו ליסד גורל, שנקוה שיאושר במשך הזמן הקרוב ג"כ[25] בדרך רשמי, מטעם הרשות, לשם הישיבה.

יואל ד', הבוחר בתורה ובארץ חמדה, מראשיתנו המצער להשגיא מאד את אחריתנו, למען עמו ונחלתו וקדושת אור תורתו.

הנני חותם בברכה, בבריות גופא ונהורא מעליא, יאירו עיני הדר"ג לאורך ימים טובים, דשנים ורעננים, להאיר עיני ישראל באור תורתו וחכמת לבבו הרחבה, כנפשו הרוממה ונפש מלאה רגשי כבודו ואהבתו, מברכו מהררי קודש ברכת החיים והשלו'[26] וכל טוב סלה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. שלו' - שלום
6. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הדר"ג - הדרת גאונו
9. ז"ל - זכרונו לברכה
10. נ"י - נרו יאיר
11. ע"כ - על כן
12. ע"י - על ידי
13. כ"א - כי אם

14. כ"כ - כל כך
15. עכ"פ - על כל פנים
16. שו"פ - שכחה ופאה
17. שא"א - שאי אפשר
18. מה"ת - מן התורה
19. ע"פ - על פי
20. א"כ - אם כן
21. והשי"ת - והשם יתברך
22. אה"ק - ארץ הקודש
23. אדר"ח - א' דראש חודש (היום הראשון של ראש חודש)
24. בעה"י - בעזרת השם יתברך
25. ג"כ - גם כן
26. והשלו' - והשלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הרב טודרוס הכהן, אב בית דין ראש פינה

הרב קוק שמח על השובתים הגמורים, אבל היתר המכירה הכרחי. בלעדיו יינעלו דלתות הישוב בפני שומרי המצוות, ויישאר פתוח רק לפורקי עול. טוב אם השובתים לא יקבלו צדקה, וכך תהיה שביתתם 'שבח להי'. הרב קוק שוקל לפרסם מכתב גלוי לעובדים לפי ההיתר, שלא יפקירו את גבולות ההוראה. מי שעושה לפי ההוראה שומר שביעית מן התורה, כי אינו עושה בעצמו מלאכה דאורייתא. גלות הארץ תלויה רק בביטול שביעית של תורה (שאגת אריה).

עיקרי הדברים

- היתר המכירה - פתח לשומרי מצוות לעלות.
- שובתים בלי צדקה - 'שבח להי'.
- העובדים לפי ההוראה שומרים שביעית מן התורה.
- גלות הארץ - רק על ביטול דאורייתא.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' אד"ר[4] תרע"ן.

שלו'[5] וברכה באה"ר[6] לכבוד ידי"נ[7] הרב המאוה"ג[8], אוצר תורה ויראת ד' טהורה, טהר לב ויקר נפש, מוהר"ר[9] טודרוס הכהן שליט"א[10], אב"ד[11] דעה"ק[12] ראש פינה [אב בית הדין של המושבה ראש פינה] וסביבותי תובב"א[13].

שלמא רבא ברב חבה, [שלום רב באהבה רבה (ארמית)]

הגיעני מכתבו היקר דכת"ר[14], ומפני רוב הטרדא והעבודה נתאחרו דברי, אף כי איני מוצא כל ענין חדש מה לכתב כעת לכת"ר[15], רק למלאות את חפצו הטהור, אשר יבקשני להשיב לו על מכתבו הנכבד.

ובכללות הענין, כשאני רואה, או שומע, שנמצאו ג"כ[16] שובתים גמורים [מתיישבים ששמרו את השמיטה כהלכתה, בלי לסמוך על היתר המכירה] באה"ק[17], הנני נותן שמחה בלבי. וב"ה[18], כי ישנם גואלים להמצוה העקרית והקדושה של שביעית, אף ע"פ[19] שבכללות מוכרח הדבר של היתר ההפקעה ע"י[20] מכירה להעשות. כי אם לא יתפרסם דבר היתר זה, נועלים אנו בידים את דלתי הישוב מכל החרדים לדבר ד' החפצים לבא לאה"ק[21] ולהתנהל עלי'[22], ונשאר לפ"ז[23] פתח הישוב פתוח רק לאותם אשר אינם חשים לאיסורים, ומובן הדבר שאסור לנו להיות הגורמים למעמד כזה. ואנחנו עשינו את שלנו, והשי"ת[24] יתן בלב אחינו, יושבי אדמת הקודש, העוסקים בעבודת האדמה, שיקיימו הכל כפי הוראת חכמים ולא יסורו ימין ושמאל, ואז בודאי יראו ברכה במעשי ידיהם, כי רחמנא ליבא בעי, ["רחמנא לבא בעי", הקב"ה רוצה את הלב (סנהדרין קו)] וכיון שכל מה שיש ביכלתם הם עושים לא יחשב ד' להם עון במה שהם סומכים על ההפקעה, אחרי הוראת זקנים וגדולי הדורות. ובלב כל בעלי היכולת אני תפילתי שיתן ד' שיעמדו בנסיון, וישבתו שביתה גמורה, ומה טוב יהי'[25] אם יקדשו שם שמים, ולא יקחו מן הצדקה בשביל שביתתם, שאז תהיה

שביתתם ניכרת שהיא משום שבת לד'. ומ"מ[26] איני מונע כבוד גם מאותם הנזקקים לתמיכה ושובתים, שמ"מ[27] הרי זה ענין של יראת שמים, וקדושת המצוה מתרחבת על ידם, ומנייהו ומנן יתקלס עילאה [ומהם וממנו יתהלל העליון (ארמית, על פי הזוהר)] ב"ה.

אני שוקל כעת בדעתי, אולי לצאת בל"נ[28] במכתב גלוי, לכל אחינו העובדים ע"פ סדרי ההיתר, שיהיו זהירים מאד שלא לצאת מגבולות ההוראה, ולא יהיו נפתים לקול המחלישים את דעתם, לומר שבין כך וכך הם עושים באיסור, ושמתוך כך הם מפקירים הענין לגמרי, ד' ישמרנו, רק ידעו שכל זמן שהם עושים ע"פ ההוראה, הרי הם בכלל שומרי שביעית, שבאמת מן התורה הם שומרים לגמרי, כיון שאינם עושים שום מלאכה של תורה ע"י עצמם, וע"י[29] נכרים בודאי אין כאן כ"א[30] שבות. כי העיקר הוא כמוהרי"ט[31], [כשיטת רבי יוסף מטראני] שמצד שביתת הארץ האיסור הוא דוקא כשישראל עובד בעבודות של תורה, ובמידי דרבנן ודאי אין לפקפק על המכירה. גם מה שהענין של שביעית הוא חמור הרבה, מפני שבו תלוי גלות חלילה, גם זה הוא בודאי רק על ביטול שביעית של תורה, ובענין של תורה, וכמו שכתב הגאון שאגת ארי' בסס"י[32] כ"ד [ספר "שאגת אריה", סוף סימן כד] לענין ברכת התורה, דאי הוי מדרבנן אין ראוי ע"ז[33] עונש גדול דאבידת הארץ חלילה, והוכיח יסוד זה מד' תוס'[34] דסוטה גבי עובדא דאגריפוס. [מדברי התוספות במסכת סוטה (מא) על מעשה אגריפס המלך בהקהל] א"כ[35] כיון שמקיימים את האיסור מן התורה, הרי השביעית נשמרת ב"ה מדאורייתא, ומה שהוא מדרבנן הרי היא ככל מצות התורה שאין בהן ענין לגלות הארץ, שסומכין בהן בלא פקפוק על דרכי היתר דחוקים, על הערמות ועל דעת יחידים, הכל לפי ענין הדחק. והן אל כביר לא ימאס, [איוב לו, ה] ומחשבה טובה של בנין אה"ק[36] יצרפה השי"ת[37] למעשה ויראנו בישועתו לראות את ארץ חמדה הולכת ונבנית בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה. ויש לקוות, שע"י[38] חיזוק ידים כזה יוסיפו אומץ העובדים לדקדק בגדרי ההיתר כתורה וכמצוה, ויתקדש שם שמים על ידם, בהיותם נזהרים בעבודתם ההכרחית בפרטי דיני תוה"ק[39], בלא שום פני' ליהנות משום אדם, כי מעמל נפשם ישבעו בעה"י[40]. וצור ישראל ב"ה יתקננו בעצה טובה מלפניו ונזכה להדריך את עצמנו, ואת עם ד' התלויים בנו, בדרכי יושר כרצון השי"ת לכבוד ולתפארת, לברכה ולרב שלו' לעם ד' וארץ קדשו. והי'[41] זה שלו' וברכה' כנה"י[42] ונפש ידידו עז דוש"ת[43] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. שלו' - שלום
6. באה"ר - באהבה רבה
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. המאוה"ג - המאור הגדול
9. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. אב"ד - אב בית דין
12. דעה"ק - דעיר הקודש

13. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
14. דכת"ר - דכבוד תורתו
15. לכת"ר - לכבוד תורתו
16. ג"כ - גם כן
17. באה"ק - בארץ הקודש
18. וב"ה - וברוך השם
19. ע"פ - על פי
20. ע"י - על ידי
21. לאה"ק - לארץ הקודש
22. עלי' - עליה
23. לפ"ז - לפי זה
24. והשי"ת - והשם יתברך
25. יהי' - יהיה
26. ומ"מ - ומכל מקום
27. שמ"מ - שמכל מקום
28. בל"נ - בלי נדר
29. וע"י - ועל ידי
30. כ"א - כי אם
31. כמוהרי"ט - כמורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
32. בסס"י - בסוף סימן
33. ע"ז - על זה
34. תוס' - תוספות
35. א"כ - אם כן
36. אה"ק - ארץ הקודש
37. השי"ת - השם יתברך
38. שע"י - שעל ידי
39. תוה"ק - תורתנו הקדושה
40. בעה"י - בעזרת השם יתברך
41. והי' - והיה
42. כנה"י - כנפשו היקרה
43. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רפז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תר"ע) - 'אגרת השמיטה' **נמען:** יושבי המושבות

מכתב גלוי לאיכרים. גדולי ישראל הסכימו להיתר המכירה בשעת הדחק, אף שגדולים אחרים ערערו, וכוונת שני הצדדים לשם שמיים. גבול ההיתר: הוא חל רק על מה שעיקרו מדרבנן, ואסור לעשות מלאכה דאורייתא בעצמם. היחידים שחוצים את גבולות ההיתר מקלקלים את השורה כולה, מוציאים שם רע על הישוב, ועלולים לגרום לחכמים לבטל את ההיתר. יש להימנע ממלאכות דאורייתא, מנטיעות, הברכות והרכבות בלי שאלת חכם, ומכל עבודה בקרקעות שאינן בכלל המכירה, כמו גינות בערים. זריעה בידי ישראל אסורה בכל מקרה.

עיקרי הדברים

- גבולות היתר המכירה.
- סכנת חציית הגבולות - ביטול ההיתר.
- איסור מלאכות דאורייתא וזריעה.
- שאלת חכם בכל ספק.

נוסח האגרת עם ביאור

אגרת השמיטה [נכתבה לקראת שמיטת תר"ע, אל המתיישבים במושבות]

לכבוד אחינו היקרים מישבי שוממות ארצנו [על פי ישעיהו מט, ח] הקדושה שלו'[1] וברכה לעד.

אחים אהובים ונכבדים! הנני מוצא לי לחובה להביע דברי לכם על דבר סדר ההנהגה בעניני חובת השמיטה בשנתנו זאת, שנת השביעית המוחזקת בידנו.

אין צורך להודיע לכם את הידוע, כי מצד עקת המצב טרחו גדולי ישראל מאז, הגדולים חביבי האומה ואוהביה מנפשם, להסכים להכנס בהיתר בפרצה דחוקה, למצא נתיב צר ע"פ[2] דרכה של תורה לקיום הישוב החביב, כחק לישראל להורות כזאת במקום דחק עצום ורב, ע"י[3] סדר ההפקעה שעל ידי המכירה הנהוגה. ["היתר המכירה": מכירת הקרקעות לנכרי לשנת השמיטה, שעל ידה מופקעת מהן קדושת השביעית] אמנם רבים וגדולים, גדולי תורה, גדולי יראה קדושה, וגדולי שם טוב, שתו על המתירים, [תקפו את המתירים (על פי תהלים ג, ז)] לערער על הוראתם, אבל כהאוסרים כך המתירים לבם בר בקרבם, [על פי תהלים כד, ד] ומחשבתם הרצויה לשם שמים, לטובת האומה והארץ, היא סמכתם, להחזיק בדרכם אשר דרך הקדש יקראו גם לה. [ישעיהו לה, ח]

אלה הגדולים אשר נטו את שכמם לסבול בעול הוראה זו, שמו להם לקו להתרחק בכל היכולת מפגוע בכל ענין שהוא אסור מן התורה, ודרך ההיתר ערוך הוא לכל הענינים שיש יסוד חזק שעיקר חיובם הוא מדרבנן, שמצד המצב הנדחק אנו מפקיעים את חיובם ע"פ הוראת המכירה.

והנה אם נחזיק בדרך ישרים זאת, אשר הכלל כולו בכללות הישוב, זולת פרטים היוצאים מן הכלל, רק בתכונה זו יוכל לעמוד, אז צורת המצוה ביסודה מן התורה תעלה בידינו, וזכרה לא ישכח מפי זרענו,

וכפי אותה המדה שיתרחב הישוב באה"ק[4], יוכל המצב להיות הולך ואור גם בנוגע לקדושת השביעית, לשלום עמנו וארצנו הקדושה, למנוחת נפשם וכבודם, עד אשר אור חדש, אור גאולה וישועה, יאיר על ציון.

וממוצא דבר נוכל לדעת כמה רע ומר הוא מעשה היחידים, אשר יעשו מבלי דעת לשלח רסן מעל פניהם, [על פי איוב ל, יא] מבלי להשגיח על כל גדרי ההיתר, בחללם את קדושת השביעית בעצמם, במלאכות האסורות מן התורה, אשר לא כלל אותם ההיתר המוטבע בהוראת ההפקעה. אלה האנשים מקלקלים הם עלינו את השורה כולה, ורעה רבה הם עושים לישובנו, היונק הרך שצריך הוא כל כך טיפול ושמירה, בהוציאם עליו שם רע, שמושם בו קודש למרמס ושעניני הדת התורה והמצוה נעשים בו הפקר ח"ו[5]. והנהגה בלתי-הוגנת זאת כשהיא מתרחבת, חלילה, מוכרחת היא להגדיל את הנטיה בלב כל חכמי ישראל, גדולי התורה, בהסכמה אחת לסלק את ידיהם מהיתר ההפקעה, ולהתאמץ להעמיד הכל על דין תורה ממש. כי איככה זה יוכלו ויראו, שעל ידי כסות-עינים [מראית עין] של ההיתר שעל-פי ההפקעה, שנעשה בכל כך חרדה, וכל כך זהירות, יוצאות פרצות גדולות כאלה, להרים יד בתורה, באין בושה ושימת-לב. ואנחנו כולנו הלא יודעים אנו כמה אי-אפשר הוא הדבר, שיעמוד הישוב ויתכונן, לפי מצבו בהוה, בלי היתר ההפקעה, שצריך להעשות כדין וכדת דוקא ע"י רבנים מובהקים וידועים בתורה ויראת-שמים.

על כן, אחי היקרים, קולי אליכם אקרא מנהמת לבי, חמלו וחוסו על נפשותיכם ועל נפש הישוב הקדוש, על קיומו ועל כבודו, ואל תצאו מגדרי ההיתר, אשר נוסד בתור הוראת שעה לתיקון הישוב, בכל עת אשר יראו אותם חכמי ישראל שהוראה זו מוטלת עליהם, שהמצב מכריח עדיין להתנהג על פיו, לפי גדריו ודרכו המיוחד, שהיא לפי מצבנו דרך ישרה שהיא תפארת לעושיה ותפארת מן האדם. [אבות ב, א]

השמרו נא מעשות בעצמכם כל מלאכה האסורה מן התורה בשביעית, ומהרחיב את המעשים שאין הישוב נזוק כשהם מתאחרים עד אחר שנת השמיטה, כגון נטיעות חדשות, והברכות והרכבות, [הברכות (הטמנת ענף באדמה כדי שיצמח) והרכבות] שכלן צריכות שאלת חכם לפי ענין ההפסד ושעת הדחק. וק"ו[6] שחלילה להקל בשום דבר מקדושת שביעית, בלא הוראה מיוחדת, בכל הקרקעות שלא נכנסו בכלל המכירה, וביחוד בערים ובפרורים, שאין יסוד ישובם עבודת קרקע, אלא שהיא מצורפת אל ישוב הבתים לשם פאר והידור, שקדושת שביתת שביעית נוהגת בהם בלא שום צד היתר, כ"א[7] מה שמותר ע"פ עיקר הדין ע"פ הוראת חכמים. ובזה תהיה שבת הארץ בולטת ונכרת על אדמת הקודש, למנוחת לב כל אוהבי ד' וחושבי שמו, ותשאו חן וחסד בעיני אלהים ואדם.

ואל יעלה על דעתכם אחי היקרים, כי בשמירת המלאכות של תורה שלא תעשינה ע"י ישראל יוזק הישוב, מצד יחושו לשאלת אחינו הפועלים. כי באמת מעטות הן המלאכות האסורות מן התורה, ולרובן נמצאים איזה דרכים בלתי כבדים, שמוציאים אותן מידי חומר של תורה ומעמידים אותן בכלל המלאכות דרבנן. אין פה המקום לבאר את דרכי ההוראה בזה בפרטיות, שאפשר רק לשימם לפני כל שואל באר היטב, אחרי הידיעה הנכונה במצב הענין. אבל בכלל הנני צריך לבאר, שרק החרישה,

הזריעה, הקצירה של כל מיני יבול האדמה והאילן, והזמירה, הנן המלאכות שיש להן כח של איסור תורה, ובכולן ישנם איזה אופנים וצדדים, שעל פי שאלת חכם במקום של דחק, להורות באיזה עצה לטובת הישוב ולתיקון הפועלים, אשר עיניהם נשואות אל עבודתם בפנים, לקהל, חוץ ממלאכת הזריעה שעליה אין שום צד ואופן בעולם לגלות בה שום היתר להעשות ע"י ישראל, וליתר המלאכות כשבאים לידי שאלת חכם אז עת ומשפט ידע לבו, ויכוין הכל כתורה פעם להחמיר ופעם להקל. אבל חלילה וחלילה שתנתן לכל אחד תורתו בידו, בדברים כאלה התלויים באובנתא דליבא ובשיעורי חכמים בעלי הוראה מובהקים, שתוצאות הנהגה כזו אינן כ"א קלות ראש והפרת תורה, חלילה.

מובטחני, אחי היקרים, בקדושת נפשכם וביושר לבבכם ובחמלתכם על כבוד ארצנו הקדושה וכבוד הישוב, מחמד לבבנו ומשאת נפשנו, שתקבלו דברי אלה ברצון ותדעו לכבדם ולשמרם בקדושת אמת ואמונת אמן.

וצור ישראל יברכנו ונאושר בארץ חמדה. ונזכה לראות מהרה בישע גוינו במקום בית חיינו, בשוב ישראל לנויהם ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד, ובשמחה וטוב לב מרוב כל, נקיים את כל פקודי ד' ישרים, וביחוד התלוים בארץ חמדה קדוש משכני עליון, בשוב ד' שבות עמו במהרה בימינו בקרוב.

אחיכם מצפה אשרכם ורוממות קרניכם על אדמת הקודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. שלו' - שלום
2. ע"פ - על פי
3. ע"י - על ידי
4. באה"ק - בארץ הקודש
5. ח"ו - חס ושלום
6. וק"ו - וקל וחומר
7. כ"א - כי אם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' ניסן תר"ע - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ

הרב קוק תומך בהיתר לעסוק בשבת בצורכי רבים ובלימוד אומנות (שבת קנ א). מי יכול לאסור? הלכה זו מחזקת את דרכי החיים. בעניין השמיטה: יש לבסס את קדושת השביעית בהדרגה, 'קמעא קמעא', כגאולת ישראל. ההוראה כ'מציל מן הדליקה': קודם מצילים את מה שמן התורה. הרב קוק מציע להקים אגודה שתשכור את הפרדסים והכרמים לגויים, כך שישראל לא יעבדו כלל. בשנה זו יש לכתוב במחירונים שהמחיר הוא בעבור העבודה ולא בעבור הפירות.

עיקרי הדברים

- היתר לעסוק בצורכי רבים ובאומנות בשבת.
- השמיטה 'קמעא קמעא'.
- 'כמציל מן הדליקה' - קודם דאורייתא.
- תוכנית אגודה להשכרת הפרדסים לגויים.
- מכירה בהבלעה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה עה"ק[1] יפו ת"ו[2], ו' ניסן תרעי"ן. [ו' בניסן תר"ע (1910), בשנת השמיטה]

כבוד ידיד יקר מפנינים, רב תבונות ואיש אמונים, הרב המאוה"ג[3] אוצר תורה ויראה, דעת ומשרים, כליל תפארת מו"ה[4] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א[5], שלו'[6] וברכה ושמחת הרגל באה"ר[7].

לשמחת לבבי הגיעני מכתבו היקר והחוברת הנכבדה. יאושר חילי דמר ידי"נ[8] שי'[9] על הטוב אשר יעשה עם עם ד' יושב ציון, ויה"ר[10] שיכירו וידעו הכל במהרה בקרוב, שאנו חייבים ללכת בדרכי חיים באמת, וישובו מדרכי חושך, שהם ההפך מהדרך אשר צוה ד' אלהינו ב"ה[11] אותנו ללכת בה, לבחור בחיים של כבוד וכשרון. "ומאן ספין ומאן רקיע" לגזור איסור על מצוה גדולה כזאת, שמותר לדבר בגינה דברי חפץ בשבת קודש (כשבת ד' ק"ן א' [שבת קנ]). ומפשטיות לשון הסוגיא שם, דאמר ר'[12] שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן (או ר' יונתן) הולכים לטרטיאות ולקרקסאות ולבסילקאות [לבתי מחזות, לזירות ולבתי משפט ומסחר – מקומות כינוס של רבים] לפקח על עסקי רבים בשבת, ותנא דבי מנשה משדכין כו'[13] וללמדו אומנות, נראה שרשב"ג[14] מודה להא דתנא ד"מ[15], ובירושלמי פרק אלו קשרים ה"ג [ירושלמי שבת טו, ג] "אר"ח בש"ר שמואל בר נחמן (שנראה פשוט שהוא ר"ש[16] בר נחמני דבבלי). לא נתנו שבתות כו' אלא לאכילה ולשתי, ע"י[17] שהפה זה מסריח התירו לו לעסוק בהן בד"ת", הרי החמיר כ"כ[18] בדבור בשבת עד שאפילו דיבור התורה צריך היתר, ומ"מ[19] התיר ג"כ[20] לפסוק לאומנות, שהרי שהיא שקולה כתורה, ובודאי אינו דומה רבים העושים את התורה ליחידים, ואיך שייך לגזור ע"ז[21] איסורים, ובפרט לעת כזאת עת לעשות לד' [על פי תהלים קיט, קכו] לחזק את ידי אמוני ד' בכל צד של חיזוק המוסיף אומץ בדרכי חיים.

ערכתי בזה ג"כ דברים אחדים ע"ד[22] השמיטה, ומפני הטרדא הוכרחתי לקצר, ואת כת"ר[23] הסליחה. והי'[24] ז"ש[25] וברכת ד', כנה"י[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] באה"ר כה"י[29],

הק' אברהם יצחק ה"ק

ביסוד השמיטה, עלינו לדעת שאנו חייבים להתאמץ בכל כחנו לסבב פני הדברים, שסוף כל סוף תהי'[30] שבת הארץ הולכת ונקבעת בכל קדושתה על אדמת הקדש. עלינו להשתדל להנחות את הדבר, עד אשר יעלה בידינו בע"ה[31] לבסס את יסוד קדושת השביעית בכל צורתו, כתורה וכמצוה. כי מצוה זו לבד חבתה ככל מצוה ממצותיה של תורה הלא עונשה, ומכלל לאו אתה שומע הן, שגם מתן שכרה, בצדה, ובה תלוי גלות הארץ וישובה, כמפורש בתורה: "כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתותיכם עליה", [ויקרא כו, לה] וחכמים אמרו מפורש גלות באה לעולם על שמטת הארץ. [אבות ה, ט] אבל איך לבא אל המטרה הקדושה הזאת, ובאיזה אמצעיים נחזיק להגיע אליה, דבר זה צריך לימוד.

לפי דעתי אנו צריכים לבא אל מחוז חפצנו דוקא קמעא קמעא, וכמו שאמר רבי חייא רבא לר"ש[32] בן חלפתא, לענין כללות ישועתן של ישראל, שהיא קמעא קמעא, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת (ירושלמי פ"ק[33] דברכות ה"א), כך היא הישועה הרוחנית של הקמת קדושת הארץ על מכונה, מוכרחת להיות ג"כ קמעא קמעא, ובעזרת השם יתברך, כל מה שהיא הולכת מתחזקת היא ומשתרשת ותהי'[34] רבה והולכת. דרכי ההוראה שלנו בזה צריכין להיות כמציל מן הדליקה, שכל מה שהוא יותר יקר ויותר קדוש הוא קודם להצלה ואח"כ[35] משתדלים להציל עוד, וחביב חביב קודם, ותורה שבכתב קודמת להצלה מתורה שבע"פ[36] (ס"ח סי'[37] תתנ"ו הובא במג"א[38] סי' של"ד ס"ק[39] ט"ו). [ספר חסידים; מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים] על כן הננו חייבים לעמוד על המשמר ראשית לכל, שלעת עתה לפחות תעלה בידינו יסוד קדושת המצוה במה שהוא מן התורה. ולענין שיש במצוה זו יותר מכל המצות מפני שהגלות תלוי' בה, בודאי דבר גדול הוא כשהעיקר של תורה עולה בידינו. ולא למותר הוא להציב בזה דברי הגאון שאגת אריה סוף סימן כ"ד, [שו"ת "שאגת אריה" לר' אריה לייב גינצבורג] שהוכיח שברכת התורה מן התורה היא ולא מדרבנן, מהא דאמר רב יהודה א"ר[40] מ"ד מי האיש החכם ויבן את זאת, [נדרים פא, על הפסוק בירמיהו ט, יא–יב] ויאמר ד' על עזבם את תורתי שלא ברכו בתורה תחילה, מדנענשו עונש גדול כ"כ, דעל דבר זה אבדה הארץ, ש"מ דברכת התורה היא מה"ת[41], דאי מדרבנן לא היו ראויין לעונש גדול כ"כ. ומטי לה מדברי התוספות (סוטה דף מ"א ב' ד"ה[42] אותו), שהוכיחו שאמו מישראל לא מהני גבי מלך מדין תורה, דאי לאו הכי לא היו חייבים עונש גדול כזה, ומסיק הגאון ש"א ז"ל[43], שאע"פ[44] שיש לדחות הראי'[45] מהא דאגריפס, [סוטה מא: אגריפס המלך, שאמו לא הייתה מישראל, בכה כשקרא "לא תוכל לתת עליך איש נכרי", וחכמים אמרו לו "אחינו אתה"; ואמרו שבאותה שעה נתחייבו ישראל כליה, שהחניפו לו] וכונתו ז"ל צריך לומר דיש מקום לומר שעיקר קושיית התוספות על רש"י[46] שם היא משום דמשמע להו שלדעתו ז"ל באמו מישראל אין בו איסור כלל, כ"א[47] שהוא זילא מילתא לגבי מלך, מ"מ[48] "הדבר מוכרע מעצמו, דאי ברכת התורה אינה אלא מד"ס[49] אין ראוי לעונש גדול כ"כ דאבידת הארץ" עכ"ל[50], ונמצא בכל זמן שנתאמץ לצאת מידי איסור תורה הננו עושים בזה דבר גדול, שאנו מצילים את יסוד הישוב באה"ק[51], שעיקר תכליתו הוא להיות פתח תקוה

לקיבוץ גלויות, מאותו העונש של גלות הארץ, הנסמך לביטול השמיטין, ד' יצילנו, ופעולה זו היא קרובה לנו, ואנו צריכין לרכז עלי'[52] בתחילה את כל מגמתנו.

אבל איך נבא בתחילה להנצל מאיסור של תורה, צריך אני לבאר סדרן של דברים. התוכן הפשוט הוא שמאחר שלפי דעת רוב הראשונים אין לנו מלאכות האסורות מן התורה בשביעית, כי אם חמש או ארבע, דהיינו זריעה, זמירה, קצירה, בצירה, לכל הדיעות, והחמישית שהיא חרישה במחלוקת היא שנויה, יש אומרים שהיא ג"כ אסורה מן התורה, אם לא באיסור לאו כמו הראשונות מ"מ באיסור עשה, של בחריש ובקציר תשבת, [שמות לד, כא] ויש אומרים שאין בחרישה שום איסור של תורה כי-אם הרי היא ככל התולדות שהן אסורות רק מדרבנן. לזאת עלינו להשתדל, שכל זמן שיש עוד הכרח לקיום הישוב לבקש צדדי היתר בענין שביעית, שעכ"פ[53] אלה חמשת המלאכות, או לפחות, כשהדחק גדול הרבה, ארבעת המלאכות, לא יעשו ע"י ישראל, כי-אם ע"י פועלים נכרים, שאז לדעת הסוברים, שעיקר האיסור של תורה בשביעית הוא שלא יעשה ישראל את עבודת הארץ, וכפשטא דקרא שמדבר בלשון נוכח "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור", [ויקרא כה, ד] והתורה מדברת עם ישראל, א"כ[54] כשנכרי הוא העושה את המלאכה, אפילו אם הוא פועל של ישראל, אין כאן אלא איסור שבות, שאפילו גבי שבת החמורה אינו כי אם איסור מדרבנן, וק"ו[55] בשביעית, שאין בה חיוב כרת וסקילה, שמבעיא לן בב"מ[56] (ד' צ' א') אם יש בכה"ג[57] אפילו איסור שבות, ולדינא פסקו הפוסקים שיש כאן איסור שבות, אבל מ"מ יותר מאיסור שבות דרבנן אין כאן, והרי אנו ניצלים מליפול בפח מוקש של ביטול שביעית מן התורה. ואע"פ[58] שישנם ג"כ מחמירים לומר, שמ"ע[59] של שבת הארץ מוטלת על הקרקע, כמו שחיוב שביתת בהמה של ישראל בשבת מוטלת על הבהמה, כלומר על ישראל בעל הקרקע ובעל הבהמה, אפילו כשנכרי עובד בהם את עבודתו, כמו שביארתי בספר שבת הארץ (פ"א ה"א), מ"מ כבר פשטה מימים הראשונים ההוראה כהפוסקים הסוברים שעיקר שבת הארץ היא דוקא אקרקפתא דגברא [על גופו של האדם – חובה על האדם, ולא על הקרקע] כשישראל עובד את הקרקע, משום שכונת התורה היא לפרש ענין של ושבתה הארץ שבת לד' [ויקרא כה, ב] ע"י מה ששדך לא תזרע וגו'[60] כלומר ע"י מה שאתה בן ישראל, המצווה בשביתה, לא תעשה את העבודות האסורות הללו, ועל יסוד זה כבר פסק המוהרי"ט[61] [ר' יוסף מטראני, מחכמי צפת במאה הי"ז] להתיר להשכיר את שדהו לגוי ע"י הבלעה, אע"פ[62] שעובדה ג"כ בשביעית, והנהיג כן למעשה מפני שסובר שאין איסור שביתת הארץ כ"א כשישראל עובדה. ואפילו לדעת המחמירים מ"מ על זה מועלת המכירה בודאי, שהרי עכשיו אין השדה של ישראל מן הדין, וכיון ששני -אלה מתחברים יחד, שהשדה אינה של ישראל והעובד הוא ג"כ נכרי, אין כאן שום איסור, וראוי לסמוך על זה בשביעית בזמן הזה, שסוף כל סוף רבו האומרים שהיא מדרבנן, אלא שאנו חוששים לדעת האומרים שהיא מן התורה, וכיון שיש לומר שאפילו לדבריהם כשהגוי עובד אין כאן איסור תורה, ואם תאמר שגם בזה יש איסור תורה הרי אנו מצרפים לסמוך על המכירה, שבצירוף כל אלה יחד ודאי יצאנו מידי איסור תורה מצדי צדדים. והאמת הוא, שלענין לצאת מידי איסור תורה די לסמוך על המוהרי"ט בזמן הזה, ונמצא שאפילו בלא הפקעת המכירה אין כאן איסור תורה. עכ"פ[63] ממוצא דבר אנו למדים, שאם נעמד על המשמר להשתדל, שגם אחר המכירה לא יעשו ע"י ישראל אותן חמש או ארבע מלאכות האסורות מן התורה, הרי אנו מרויחים דבר גדול, שעולה בידינו שביתת הארץ מן התורה, ומה שאנו צריכים לסמוך על היתר

ההפקעה הוא ראוי להיות רק בשביל שארי העבודות כולן, שהן כולן אסורות רק מדרבנן, שאי אפשר שלא יעשו ע"י ישראל, מפני תיקון הישוב, ודוחק הפועלים העניים, שע"ז[64] כדאי לסמוך בשעת הדחק על הדיעות הסוברות שבשדה של נכרים אין שום דין שביעית נוהג גם לענין עבודה ע"י ישראל.

והנה לפי מצבנו עכשו הי'[65] דבר גדול מאד אם היינו יכולים באמת לשמור דבר זה, אבל כדי שלא נהי'[66] צריכין להכנס עוד בפרצות דחוקות, גם באלה המלאכות האסורות מן התורה, ראוי ג"כ שניסד ע"ז קופה מיוחדת, שהיא תהי' מוכנת לתמוך בידי הפועלים, אשר תתמעט העבודה אצלם, ע"י אותן העבודות הנעשות ע"י נכרים, ולעזור ג"כ להאכרים העניים, שהם רגילים לעשות את כל העבודות ע"י עצמם, שיוכלו לשכר פועלים נכרים, לאותן העבודות האסורות מן התורה. אמנם הלא ב"ה נמצאים ג"כ יחידים יראים ושלמים, החפצים לקיים את המצוה כמאמרה, ולשבת לגמרי ככל דין תורת שביעית, צריכין אנו ליסד ע"ז קופה מיוחדת, או לקבע ערך מיוחד כמה אחוזים למאה יבאו מהכנסת הקופה לתמוך בידי האכרים המוכרחים לעבוד, כדי להוציא אותם מאיסורי תורה, וכמה אחוזים יהיו שייכים להשובתים לגמרי,

והנה כ"ז[67] הוא מה שנוגע לשנתנו זאת, אבל עלינו לדאוג ג"כ על מעמד השמיטה בקביעות. ואם יחננו ד' ומשיח צדקנו יבא במהרה בימינו, ולא נצטרך לכל אותם האמצעיים, מ"מ לא אבדנו את שכר מצוה של השתדלותנו להעמיד קדושת הארץ, אם חלילה יתאחר הזמן. כדי לקבע קדושת השביעית לדורות, אנו צריכים ראשית כל לכונן מוסד גדול, שיספיק לתמוך בידי כל בעלי השדות של מזרע תבואות, זרעים וירקות, וכיוצא בהן, שאינם קשורים בקשרי מסחר, שאם אך יותן להם סיפוק פרנסתם במשך השנה יוכלו לשבות. והקופה צריכה להיות עשירה כ"כ, באופן שתוכל ג"כ לתמוך בידי הפועלים, אשר יתבטלו מעבודתם. ויותר טוב הוא, שהאגודה שתהי'[68] עסוקה בזה תכונן מעשי', ליסד עבודות כשרות של בנינים ושל חרשת המעשה, שתעסיק בהם את הפועלים בכל משך שנת השביעית.

וכשתהי'[69] הקופה מושפעת בפועלים חרוצים, העוסקים בעבודת הקדש הזאת בזרוע וגבורה, נוכל להמשיך הדבר שאפילו בכרמים ובפרדסים, שהמכירה והשכירות לגוי היא מוכרחת בהם, מפני הפסק המסחר, מ"מ אפשר להנהיג שתהיה באמת ההפקעה נעשית ע"י שכירות לגוי בהבלעה, ופועלים גויים יעבדו גם בהם, וכל פועלי ישראל יהיו עסוקים בבנינים, ובכל ענפי התעשי' שתכין האגודה, ביחוד לצורך תשלום חסרון העבודה של שנת השביעית.

אם נכונן את צעדנו ע"פ[70] הדברים האלה, בנחת ובהשקט, נוכל לקוות שנעשה ונצליח בעה"י[71]. ואז, כאשר ע"פ הסטטיסטיקה ותוצאות חשבון רכוש האגודה ימצא לנו, שאנו יכולים להשלים את המחסורים הללו, אפילו רק בחלק הגון מהם, אז נסכים כולנו, שלא להשתמש עוד בשום הפקעה, ושישראל לא יעשו כל עבודה אסורה, ואפילו הגויים יעשו רק בהפרדסים והכרמים השכורים להם, ותהיה שבת הארץ מתקיימת ברוב עיקריה ופרטיה על אדמת הקודש. זהו דרך שאפשר לכונן אליו את מטרתנו, ושלא נפלאת ולא רחוקה לאמר שיוכל לעלות בידינו. ואם בשמיטה אחת לא נוכל להפיק את כל חפצנו, נשמח בכמה שתמצא ידנו ליסד את יסוד קדושת הארץ, ונקוה שבכל שמיטה ושמיטה תוסיף

האגודה חיל, וכל מה שהיא תוסיף אמץ תגדל הכבישה ליסוד קדושת המצוה ויתקלס עילאה ב"ה בקדושת שבת לד' על אדמת קדשו.

ומה שנוגע לענין המסחר, לפי המצב של שנה זו, שהכרח הוא לסמוך על ההפקעה, של המכירה, שיש בה צד הערמה, ראוי ונכון לצרף לזה ג"כ, שתהי' המכירה המסחרית תמיד בהבלעה, וירשם בכל הפרייזקורנטים, [ברשימות המחירים] שהמחיר אינו נלקח בעד גוף הפירות כ"א בעד העבודה והמכשירים. וכשיזכנו ד' לבא למדה הטובה, שלא יהיו עבודים כ"א הפרדסים והכרמים המושכרים בהבלעה, אז אין להחמיר על הפירות כלל מצד סחורה, שהרי הם נחשבים פירות של נכרים, ויש לחוש לאיסור שאסרו גאוני הדור בימי הב"י[72], [בימי ר' יוסף קארו, בעל "בית יוסף", בצפת] שלא להחמיר בפירות של נכרי בקדושת שביעית.

---

1. עה"ק - עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. המאוה"ג - המאור הגדול
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. באה"ר - באהבה רבה
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. שי' - שיחיה
10. ויה"ר - ויהי רצון
11. ב"ה - ברוך השם
12. ר' - רבי
13. כו' - וכולי (וכן הלאה)
14. שרשב"ג - שרבן שמעון בן גמליאל
15. ד"מ - דיני ממונות; "תנא ד"מ": תנא דבי מנשה
16. ר"ש - רבי שמעון
17. ע"י - על ידי
18. כ"כ - כל כך
19. ומ"מ - ומכל מקום
20. ג"כ - גם כן
21. ע"ז - על זה
22. ע"ד - על דבר
23. כת"ר - כבוד תורתו
24. והי' - והיה
25. ז"ש - זה שלום
26. כנה"י - כנפשו היקרה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. כה"י - כנפשו היפה
30. תהי' - תהיה
31. בע"ה - בעזרת השם
32. לר"ש - לרבי שמעון
33. פ"ק - פרק קמא (בציון מקור); "בפ"ק" במכתב: בפה קהילתנו

34. ותהי' - ותהיה
35. ואח"כ - ואחר כך
36. שבע"פ - שבעל פה
37. סי' - סימן
38. במג"א - במגן אברהם
39. ס"ק - סעיף קטן
40. א"ר - אמר רבי
41. מה"ת - מן התורה
42. ד"ה - דיבור המתחיל
43. ז"ל - זכרונו לברכה
44. שאע"פ - שאף על פי
45. הראי' - הראיה
46. רש"י - רבי שלמה יצחקי
47. כ"א - כי אם
48. מ"מ - מכל מקום
49. מד"ס - מדברי סופרים
50. עכ"ל - עד כאן לשונו
51. באה"ק - בארץ הקודש
52. עלי' - עליה
53. שעכ"פ - שעל כל פנים
54. א"כ - אם כן
55. וק"ו - וקל וחומר
56. בב"מ - בבבא מציעא
57. בכה"ג - בכהאי גוונא
58. ואע"פ - ואף על פי
59. שמ"ע - שמונה עשרה
60. וגו' - וגומר (וכן הלאה בפסוק)
61. המוהרי"ט - המורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
62. אע"פ - אף על פי
63. עכ"פ - על כל פנים
64. שע"ז - שעל זה
65. הי' - היה
66. נהי' - נהיה
67. כ"ז - כל זה
68. שתהי' - שתהיה
69. וכשתהי' - וכשתהיה
70. ע"פ - על פי
71. בעה"י - בעזרת השם יתברך
72. הב"י - הבית יוסף

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רצא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב ניסן תר"ע - יפו **נמען:** הרב אלכסנדר פריינד

הרב קוק כותב 'בדמעות' על מכתביו הפוגעים של הרב פריינד. הרב קוק אינו איש ריב. ההכשר (על שמן השומשום) ניתן ליפו ולמושבות בלבד, והרב קוק אינו יכול לחזור בו מהיתר שאינו מוצא בו טעות. בשמיטה הרב קוק לא היה הראשון להתיר: קדמו לו ר' יצחק אלחנן מקובנה, הריי"ש אלישר והאדר"ת. בלי ההיתר יעבדו באיסור, וזה יביא לפרצות. בעניין החלב והכתובות עשה ככל יכולתו.

עיקרי הדברים

- צער על מכתבים פוגעים.
- ההכשר רק ליפו ולמושבות.
- קודמיו בהיתר השמיטה.
- חלב וכתובות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב ניסן תרע"ן.

לכבוד הרה"ג[4] הישיש מו"ה[5] אלכסנדר פריינד [הרב אלכסנדר זושא פריינד, מרבני העדה החרדית בירושלים] נ"י[6], שלו'[7] וברכה.

הנני כותב לכת"ר[8] בדמעות ודם לבבי. זה כמה פעמים, שקבלתי ממנו מכתבים מלאים דברים מכאיבים. אמנם דן אני אותו לכ"ז, שאורייתא הוא דקא מרתחא לי', [שהתורה היא המרתיחה אותו (תענית ד)] וכונתו לש"ש, אבל הלא אפשר לת"ח[9], ביחוד שבא"י[10], לבחור בסגנון יותר חביב והגון. יאמין לי כת"ר[11] כי מעולם לא עלתה על דעתי להיות ח"ו[12] איש ריב ומדון, ותמיד דרכי לבטל את דעתי מפני דעת חברי, ואם הי'[13] עולה על דעתי, שהענין דש"ש יהי'[14] לסלע של קפידות ומחלוקת, לא הייתי מתערב בזה כלל, אע"פ[15] שלדעתי ההיתר פשוט. אבל אחר שכבר יצא להיתר ממני ומביד"צ[16] שלנו, איך אוכל בעצמי למשוי נפשי הדרנא [לעשות את עצמי חוזר בי (ארמית)] בדבר שלא נשתנתה דעתי כלל, ואין לי ע"ז[17] שום יסוד. איני מופנה עכשיו להשיב לכת"ר בדקדוקי תורה בזה, ובאמת כל הדקדוקים למותר הם בענין פשוט כזה, ואפי'[18] אם הייתי טועה ח"ו בספק של מנהג הי' ג"כ[19] ראוי לישא פנים, ולחפות באהבה ע"ז. ובפרט שלא נתתי ההכשר כי"א[20] בשביל יפו והמושבות, ואם הם משתמשים בו במקומות אחרים לא אני יכול למחות.

ובענין השביעית, הלא לא הייתי אנכי המתיר הראשון, וכבר נכבשה הדרך ע"י[21] הגאונים ריי"א מקאונא [הרב יצחק אלחנן ספקטור מקובנה] והגאון הספרדי מוהריי"ש[22] אלישר, [הרב יעקב שאול אלישר, הראשון לציון] וכמ"ח[23] הגאון האדר"ת[24] [וכבוד מורי חותני, הגאון האדר"ת, הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים] זי"ל[25] ג"כ הסכים ע"ז בשמיטה העברה. ובפרט שאם לא ההיתר היו ג"כ עובדים באיסור, והי'[26] הדבר גורם פרצות גדולות ביתר עניני היהדות, כידוע שמי שפועל בעצמו לעשות דבר איסור הולך הוא ונטבע ברעות רבות, ד"י[27],

מה שא"כ[28] עכשיו כשהם עושים ע"פ[29] היתר אפי'[30] אם הוא דחוק אין הדבר מביא פרצה. ואני בתומי הלכתי, ואחשוב שראוי לכ"ת[31] ולכל ת"ח[32] שידונו אותי לכ"ז.

וע"ד[33] החלב, [פיקוח על חלב שחלבו נכרים ("חלב עכו"ם")] מה שאפשר לי לעשות עשיתי, קראתי לבעלי החלב ואיימתי עליהם, ונתקשרו בקשר בכת"י[34] [והתחייבו בכתב ידם] ובחומר שיעמדו אצל החליבה. ומה אוכל לעשות יותר, ד' יודע לבבי שאני חפץ לגדור את הכל, אלא שאין בי כח. וכן בענין הכתובות, קשה לי לתקן מעוות ישן, שכבר נשרש ג"כ ביתר ערי הק'[35], ומ"מ[36] אני מעורר בכל הזדמנות, שיותר טוב לכתוב כתובות, ולא לסמוך על הנדפסות, והשומע ישמע.

את זה ראיתי להשיב לכת"ר מפני הכבוד. ואבקשו מאד, שנהי'[37] אוהבים זא"ז[38], וידר"ש[39] באה"ר[40] את שלו' רבני הבד"צ[41] שי'[42], וביחוד שלו' חביבי הרב הגרל"ד[43] שי' ויודיעם שנפשי קשורה באהבתם, יה"ר[44] שיהי'[45] כמים הפא"פ[46]. [כמים הפנים אל פנים (משלי כז, יט)] והי' ז"ש[47] וברכה.. כנה"י[48] ונפש ידי"ע[49] דוש"ת[50],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. הרה"ג - הרב הגאון
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. לת"ח - לתלמידי חכמים
10. שבא"י - שבארץ ישראל
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. ח"ו - חס ושלום
13. הי' - היה
14. יהי' - יהיה
15. אע"פ - אף על פי
16. ומבי"ד - ומבית דין צדק
17. ע"ז - על זה
18. ואפי' - ואפילו
19. ג"כ - גם כן
20. כ"א - כי אם
21. ע"י - על ידי
22. מוהרי"ש - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ש (למשל: יעקב + שמואל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
23. וכמ"ח - וכבוד מורי חמי (האדר"ת)
24. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
25. ז"ל - זכרונו לברכה
26. והי' - והיה
27. ד"י - ד' ירחם
28. שא"כ - שאם כן

29. ע"פ - על פי
30. אפי' - אפילו
31. לכ"ת - לכבוד תורתו
32. ת"ח - תלמידי חכמים
33. וע"ד - ועל דבר
34. בכת"י - בכתב יד
35. הק' - הקטן
36. ומ"מ - ומכל מקום
37. שנהי' - שנהיה
38. זא"ז - זה את זה
39. וידר"ש - וידרוש שלום
40. באה"ר - באהבה רבה
41. הבד"צ - הבית דין צדק
42. שי' - שיחיה
43. הגרל"ד - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ל, ד (למשל: לוי + דוד) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
44. יה"ר - יהי רצון
45. שיהי' - שיהיה
46. הפא"פ - הפנים אל פנים
47. ז"ש - זה שלום
48. כנה"י - כנפשו היקרה
49. ידי"ע - ידידו עוז
50. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' סיון תר"ע - יפו **נמען:** ד"ר פויכטוונגר

על העבודה בשמיטה בקרקעות 'הקרן הקיימת לישראל': הפועלים שם עושים על דעת עצמם, ולא שאלו אילו עבודות מותרות לישראל אחרי המכירה. נטיעות חדשות כלל לא הותרו, אלא במקרים מיוחדים של הפסד גדול. כשעושים 'חולי' כמו בשאר השנים בקרקע של האומה, זה חילול דת, ויש למחות.

עיקרי הדברים

- עבודה בשמיטה בקרקעות הקרן הקיימת.
- בלי שאלת חכם - חילול.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' סיון תרעי"ן.

אדון נעלה ונכבד מאד ד"ר[4] פייכטוואנגר נ"י[5], שלו'[6] וברכה מקודש.

מכתבו הנכבד מכ' אייר העבר הגיעני לנכון. ואתכבד בזה להודיע לכבודו, שהמעוות של העבודה הקרקעית, שהיא נעשה בהקרקע של "הקרן הקיימת לישראל", [בשנת השמיטה תר"ע; ראו גם (כרך ב', אגרת ת)] הוא רק מה שהם עושים על דעת עצמם, ולא באו לשאול שום שאלה, אי אלה הן העבודות המותרות להעשות אחר המכירה ע"י[7] ישראל, ואיזה מהן הכרח הוא שיעשו ע"י נכרים, ולא הציעו לפני כלל את הענין, למען אדע איזה דברים יש כאן שההכרח הוא גדול עד שאי אפשר לעכבם על השנה הבע"ל[8], ואיזה דברים אין שם קלקול הישוב אם נדחה אותם על השנה של חול הבע"ל. כי בכלל לא התרנו לנטוע נטיעות חדשות כלל, רק אחדים ישנם יוצאים מן הכלל שהי'[9] שם הפסד גדול מאד, שהתרנו הנטיעה ע"י נכרים, ובצירוף של היתרים ידועים ע"פ[10] ההלכה. וכ"ז שייך כשבאים לשאול בתורה, אבל כשעושים את הענין חול, ומתנהגים כשאר השנים, בלא שום הרצאת דברים לפני מורה דת ותורה, זהו חילול דת תוה"ק[11], ע"י קנין האומה באה"ק[12], שאנו חייבים למחות ע"ז[13] בכל עז, וכל מי שרגש כבוד האומה חי בקרבו צריך להיות נשמע לדברינו.

והנני חותם בתקות ישועה לרומם דגל דת קדשנו ברמה על אדמת הקודש, לתשועת עם ד' על נחלתו, ברגשי כבוד ויקר ובברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ד"ר - דוקטור
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. ע"י - על ידי

8. הבע"ל - הבא עלינו
9. שהי' - שהיה
10. ע"פ - על פי
11. תוה"ק - תורתנו הקדושה
12. באה"ק - בארץ הקודש
13. ע"ז - על זה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' סיון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

יש מערערים על פירות המושבות שנמכרו לנכרי, ובכך מקפחים את פרנסת העניים. לפי המבי"ט, גם המחמירים בקדושת שביעית בשל נכרי התירו את הפירות בסחורה (מהרי"ט מג). בשטר המכירה כלולה גם שכירות בהבלעה. בשמיטות הקודמות, בימי ר' יהושע לייב דיסקין, ר' שמואל סלנט והאדר"ת, לא נתחדשה חומרה כזו. הרב קוק מבקש מהרידב"ז לפנות לדייני בית הדין שלא יחדשו בזה דבר.

עיקרי הדברים

- הערעור על פירות המושבות.
- שיטת המבי"ט והמהרי"ט.
- אין לחדש חומרות נגד המנהג.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה, עה"ק[1] יפו ת"ו[2], ה' סיון תרע"ן.

שלו'[3] וברכה ושמחת הרגל לכבוד מר ידידי ורב חביבא דנפשאי, דיתיב בתוונא דליבאי, הרב הגאון האמיתי, מופת הדור מוהר"ר[4] יעקב דוד רידב"ז[5] [הרב יעקב דוד וילובסקי (הרידב"ז), רבה של צפת, שחלק על היתר המכירה] שליט"א[6].

אחדשה"ט[7] באה"ר[8], וידידות נצח,

מצאתי חובה לעצמי לבקש את הדר"ג[9] ידי"נ[10] שליט"א. כאשר שמעתי, שנמצאים כעת מערערים בדבר פירות המושבות, מהכרמים והשדות שנמכרו לנכרי משום קדושת שביעית, באופן שתקופח עי"ז[11] פרנסתם הדלה של בני המושבות, שרבים בהם העניים והאביונים שעיניהם נשואות למחיר פירותיהם להחיות נפשם ונפש טפלי דתליין בהו. וכאשר על הפירות אין באמת מה לערער, אחרי הוראת המבי"ט[12], [רבי משה מטראני, מחכמי צפת במאה ה-16] שאפילו לפי דעתו להחמיר בקדושת שביעית בשל נכרי התיר אותם בסחורה, ולא חשו לקדושת שביעית של דמיהן, כמו שביאר מוהרי"ט[13] בתשו' מי"ג. [שו"ת מהרי"ט, לרבי יוסף מטראני, בנו של המבי"ט] ובענין המכירה כללנו ג"כ[14] שכירות בהבלעה, שאם תהי'[15] איזה הסתפקות על המכירה משום דד"מ[16] תועיל עכ"פ[17] השכירות לענין היתר הפירות אע"פ[18] שלא תועיל לענין העבודות. וכיון שבשמיטות שעברו בחיי הגאונים הריל"ד[19] והרש"ס[20] ומי"ח האדר"ת[21] [הרב יהושע לייב דיסקין, הרב שמואל סלנט וחותנו של הרב קוק, האדר"ת] זצ"ל[22] לא נתחדשה בזה שום חומרא, אין ראוי לבא עכשיו בדבר חדש, ולרדת לחייהם של כמה משפחות מאחב"י[23], ויש בזה חששות רבות של קלקולים גדולים, ד' ירחם.

ע"כ[24] אבקש בזה את הדר"ג מר ידי"נ ואהובי שליט"א, שיצוה בטובו ע"י[25] עו"ר[26] לשלח אחרי דייני הבד"צ[27], ולהעירם שלא יחדשו בזה שום דבר, והנח להם לישראל במה שיש ע"ז[28] סמוכין מדברי גדולי הפוסקים קמאי ובתראי ז"ל[29]. והמצוה של הרבות שלו' בישראל, ומניעת משטמה בין אחים, ועוד

דברים רבים שיש בזה, אין לשער. ואבטח באהבתנו הנאמנה, שיעשה הדר"ג לטובת הענין בכל עז, ויהי ד' אתו להצליחו, וברכת רבים עליו תבא.

אחתום בברכה ושמחת הרגל הק'[30], יום מתן תוה"ק[31], כנה"ר[32] ונפש ידידו נאמנו בידידות נפש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. עה"ק - עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. שלו' - שלום
4. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
5. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
8. באה"ר - באהבה רבה
9. הדר"ג - הדרת גאונו
10. ידי"נ - ידיד נפשי
11. עי"ז - על ידי זה
12. המבי"ט - רבי משה מטראני
13. מוהרי"ט - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. ג"כ - גם כן
15. תהי' - תהיה
16. דד"מ - דינא דמלכותא (חוק המדינה)
17. עכ"פ - על כל פנים
18. אע"פ - אף על פי
19. הריל"ד - הרב יהושע לייב דיסקין
20. והרש"ס - והרב שמואל סלאנט
21. האדר"ת - הרב האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ-תאומים
22. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
23. מאחב"י - מאחינו בני ישראל
24. ע"כ - על כן
25. ע"י - על ידי
26. עו"ר - עושי רצונו (שליחיו)
27. הבד"צ - הבית דין צדק
28. ע"ז - על זה
29. ז"ל - זכרונו לברכה
30. הק' - הקטן
31. תוה"ק - תורתנו הקדושה
32. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו סיון תר"ע - יפו **נמען:** הרב בן ציון ידלר

הרב קוק מורה לרב ידלר לא לעזוב את משמרתו בפיקוח על השוק, שהוא יסוד שמירת המצוות התלויות בארץ. הרב קוק מצטער שאנשים מן הצד התערבו בעניין השמיטה בלי ידיעתו. אין להכביד על המושבות, שכבר נהגו בהיתר. הרב קוק רצה לצאת ידי כל הדעות, אבל זה בלתי אפשרי. הרב קוק מבקש להעביר את צערו לרבני בית הדין.

עיקרי הדברים

- חשיבות הפיקוח על השוק.
- צער על התערבות בלי ידיעתו.
- אין להכביד על המושבות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו סיון תרעי"ן.

ידידי היקר הרב ר'[4] בנציון יאדלער [הרב בן ציון ידלר, המגיד הירושלמי, שליחו של הרב קוק לפיקוח על התרומות והמעשרות; ראו (כרך ב', אגרת תנב)] נ"י[5], שלו'[6].

הגיעני כעת ממש מכתבו, והנני ממהר להשיבו, שחלילה, חלילה לו לעזוב את משמרתו הקדושה, בענין פקוח השוק, כי זהו היסוד העיקרי להקים מעמד שמירת המצות התלויות בארץ.

ובענין השביעית, [מחלוקת השמיטה של תר"ע] צר לי מאד, שנתערבו בזה אנשים מן הצד, שלא מידיעתי ורצוני, באופן המסבב לי עגמ"נ[7], כי כל ישעי וחפצי לכבד כל יראי ד' ות"ח[8]. ומהראוי לפעול שלא להכביד על בני המושבות, מאחר שכבר הונהג ההיתר, ויש להם על מה שיסמכו, עכ"פ[9] במקום דחק נורא ועצום כזה. ויש לחוש ללעז הראשונים, שכבר נהגו בקולא זו. ודי יודע, כי הייתי חפץ להחמיר לצאת ידי כל הדעות, אבל ראיתי שהוא דבר שא"א[10] כלל וכלל, וכל מי שיהי'[11] בפנים הענין כמוני לא יוכל לחשוב דרך אחר בשו"א[12] וענין. ואנו צריכים להתאמץ בדרכים המקשרים את לבבות עם קדוש אלינו, כדי שיהיו דברינו נשמעים בכל דרכי ד' ויסודות תוה"ק[13].

ע"כ[14] יראה כת"ר[15] לפעול שיהי' הכל בהשקט, למען השי"ת[16] וכבוד אה"ק[17], ויודיע לכי'[18] רבני הבד"צ[19] את צערי הגדול, על הדברים אשר יצאו שלא ברצוני וידיעתי. והשי"ת[20] ישפך על עמו ועל יראיו רוח חן ושלו'[21] למען עמו ונחלתו, כנה"י[22] ונפש דוש"ת[23],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ר' - רבי

5. נ"י – נרו יאיר
6. שלו' – שלום
7. עגמ"נ – עגמת נפש
8. ות"ח – ותלמידי חכמים
9. עכ"פ – על כל פנים
10. שא"א – שאי אפשר
11. שיהי' – שיהיה
12. בשו"א – בשום אופן
13. תוה"ק – תורתנו הקדושה
14. ע"כ – על כן
15. כת"ר – כבוד תורתו
16. השי"ת – השם יתברך
17. אה"ק – ארץ הקודש
18. לכ' – לכבוד
19. הבד"צ – הבית דין צדק
20. והשי"ת – והשם יתברך
21. ושלו' – ושלום
22. כנה"י – כנפשו היקרה
23. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו סיון תר"ע - יפו **נמען:** הוריו, ואחיו ר' שמואל

הרב קוק מצטער שעניין השמיטה קיבל צורה של מחלוקת. לא היה יכול לנהוג אחרת, ולא התכוון לפגוע באיש. לאחיו הרב קוק שולח מכתב לפרסום ב'המוריה', כי צר לו על מאמר שתומכיו פרסמו ב'האור' ('קול מהיכל'), שפגע בכבודם של אחרים.

עיקרי הדברים

- צער על המחלוקת.
- הסתייגות ממאמר התמיכה ב'האור'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו סיון תרעי"ן.

הורי היקרים מחמדי לבבי ונפשי עט"ר[4] שליט"א[5] וכל יקירינו שי' לאוי"ט[6].

תלי"ת[7] על החוה"ש[8] אשר עמנו כולנו, כה לחי. מפני הטרדות התמידיות והזמניות נתעכבו דברינו קצת. כמובן אני מצטער על אשר לקח לו ענין ההוראה בדבר השביעית צורה של מחלוקת, [המחלוקת על היתר המכירה בשנת השמיטה תר"ע, שבה תקפו רבנים בירושלים את הוראת הרב קוק] מה שלא פללתי, ודי יודע טהרת לבבי בכל הענין. ובתומי אחזיק ואצפה לתשועתו ית'[9], כי גם הנחרים בי יכירו שכונתי רצוי',

ובשו"א[10] לא היה לי אפשר להתנהג בדרך אחרת, ולא חשבתי ח"ו[11] לפגוע בכבוד שום איש, כ"א[12] עשיתי הכל לטובת ישוב אה"ק[13] החביבה עלי חבת נשמה תלי"ת, ובד' בטחתי לא אמעד. ובודאי כך היא השגחתו ית', שהענין הקשה הזה נפל בגורלי, ובודאי א' חשבה לטובה, ובחסדו הגדול ייטיב לעמו ונחלתו באור ישועה וגאולה בב"א[14].

הנני חותם בברכה ואה"ר[15] ביראת הכבוד וכט"ס[16],

בנכם הק' אברהם יצחק

שמואל יקירי [אחיו, ר' שמואל קוק] שי'[17].

הנני רוצף בזה דברים מעטים, שאבקשך לתתם ב"המוריי". [עיתון "המוריה" בירושלים] כי באמת צער גדול הי'[18] לי מהמכתב שכתבו מפה ב"האור" בשם "קול מהיכל". [ראו (כרך א', אגרת נוספות יג)] סיועים כמו אלה, הפוגעים בכבודם של אחרים, אינם רצויים לי כלל וכלל, והכל עשו ע"ד[19] עצמם בלא המלכה ממני, אלא שהנני יודע שכונתם רצוי' היא. אחיך

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. עט"ר - עטרת ראשי
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
7. תלי"ת - תודה לא-ל יתברך
8. החוה"ש - החיים והשלום
9. ית' - יתברך
10. ובשו"א - ובשום אופן
11. ח"ו - חס ושלום
12. כ"א - כי אם
13. אה"ק - ארץ הקודש
14. בב"א - במהרה בימינו אמן
15. ואה"ר - ואהבה רבה
16. וכט"ס - וכל טוב סלה
17. שי' - שיחיה
18. הי' - היה
19. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו סיון תר"ע - יפו **נמען:** מערכת 'המוריה', ירושלים

מכתב גלוי: הרב קוק מצטער על מה שכתבו חכמי ירושלים לטובתו ב'האור' בלי ידיעתו. אף שכוונתם לשם שמיים, אין זו הדרך במחלוקת בהוראה, וצריך לדון לכף זכות את שני הצדדים. הרב קוק מצטער במיוחד על השבחים המופרזים. עם זאת, בעניין ישוב הארץ הרב קוק 'גיבור', ויחזק את ההוראה של הזקנים לטובת הישוב.

עיקרי הדברים

- הסתייגות ממאמר 'האור'.
- לימוד זכות על שני הצדדים.
- ענווה, ועמידה איתנה בעניין הישוב.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו סיון תרעי"ן.

לכבוד מערכת "המוריה", [עיתון חרדי בירושלים] ירושלים.

הנני מוצא לי לחובה להביע בזה את צערי הגדול, על הדברים אשר כתבו חו"ר[4] עיה"ק[5] [חכמי ורבני עיר הקודש (ירושלים)] ת"ו שליט"א[6] במה"ע[7] "האור", [בעיתון "האור" של בן יהודה] שלא בידיעתי ושלא ברצוני. אף שידעתי נאמנה שהכותבים, שהם ת"ח[8] מובהקים ויראי ד' באמת, כונתם היא לשם שמים, מ"מ[9] לדעתי לא זו היא הדרך הראויה לאחוז בה בעניני חילוקי דעות שבהוראה, [המחלוקת על היתר המכירה בשמיטת תר"ע] וחייבים אנו לדון לכף זכות את כל אחד מהצדדים, שכונתו לשמים ולשם האמת.

וביחוד אני מצטער על השבחים הנפרזים, אשר כתבו עלי, שאין בי לא מהם ולא מקצתם, בעוה"ר[10]. וחלילה לי לחשוב עצמי לגדול אפילו נגד איזה תלמיד, וק"ו[11] נגד רבנים מובהקים, ד' ע"י[12]. אלא במה שנוגע לדרך האמת, ולטובתם של ישראל ושל אה"ק[13], בזה גם חלש שכמוני יאמר גבור אני, [יואל ד, י] ולא אשא פני איש במלחמת ד' הנוגעת לקיום ישוב ארץ ישראל, שהתעורר בימינו בחסד צור ישראל להכין מסלה לשאר עמו, לשוב אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה. וההוראה אשר יצאה מפי רבנן קשישאי, [רבותינו הזקנים (ארמית), שהתירו את היתר המכירה בשמיטות הקודמות] לטובת ישובנו הקדוש, הנני מוצא א"ע[14] מחויב לחזקה ולאמצה, לטובת עם ד' ונחלתו. וברוכים יהיו כל ישרי לב אוהבי אמת, המצפים לתשועת ד' על עמו ונחלתו, ומוקירים את רשמי הקץ המגולה של הרי ישראל הנותנים את פרים ["אין לך קץ מגולה מזה: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (סנהדרין צח, על פי יחזקאל לו, ח)] ונושאים את ענפם לעם ד' אשר קרבו לבא, שיעמדו על ימיני לעזרני בימין ד' רוממה. [תהלים קיח, טז]

דברי המדבר שלו[15] וברכה בכל לבו, בין להמסכימים עמו בין להחולקים עליו ובלבד שיכוונו לבם לשמים,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. חו"ר - חכמים ורבנים
5. עיה"ק - עיר הקודש
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. במה"ע - ב + מה"ע: מראית העין; "במה"ע": במכתב העתי (בעיתון)
8. ת"ח - תלמידי חכמים
9. מ"מ - מכל מקום
10. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
11. וק"ו - וקל וחומר
12. ע"י - על ידי
13. אה"ק - ארץ הקודש
14. א"ע - את עצמו
15. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שי

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט סיון תר"ע - יפו **נמען:** ועד רחובות

הרב צבי כהן התלונן שהוועד מונע ממנו להדר בשמיטה בפירותיו. הרב קוק קבע בהיתר שאין לכפות על איש, ומי שרוצה להחמיר רשאי, כמו בסירכות ובחדש. בתנאי שלא יוציא לעז על ההיתר. הרב קוק תיקן חותמות למסחר ('המחיר בשביעית הוא בשביל המכשירים והטורח'), ושוקל שטרות הפקר והרשאת בית דין, כדי לצאת ידי כל הדעות ככל שאין הפסד.

עיקרי הדברים

- חופש להחמיר בשמיטה.
- איסור לעז על ההיתר.
- חותמות 'המחיר בעד הטורח'.
- לצאת ידי כל הדעות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט סיון תרעי"ן.

לכבוד הועד הנכבד ברחובות ת"ו, שלו'[4] וברכה.

הרב ר'[5] צבי קאהן, קובל לפני על כבוד הועד והמושבה בכלל, שהם מונעים אותו מלהדר איזה הידורים, שהוא חפץ לעשות בפירותיו לשנה זו מפני חשש השמיטה. ובאמת אנכי התניתי ובארתי ביסוד ההיתר, שאין ראוי לכל אחד לכוף את חברו, וכל מי שרוצה להדר ולקיים דיני שביעית לכל פרטיהם, אין למנע ממנו. ואין בזה שום לעז, כי הכל יודעים שישנן כמה שאלות, שכל קהל עדת ישראל סומכין על המקילין, כמו סרכות, וחדש בחו"ל[6] [היתר הסירכות בריאת הבהמה, והיתר "חדש" בחוץ לארץ] וכיוצא בהם, ומ"מ[7] אין מוחים כלל בידי המהדרים שחפצים לצאת גם ידי המחמירים. והארכתי קצת בזה בספרי "שבת הארץ". [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית]

ע"כ[8] אבקש בזה את כבודם, שלא יפריעו את הרב ר' צבי קאהן, מכל ההידורים שהוא חפץ לעשות בשלו, רק שיקבל עליו שלא יוציא ח"ו[9] שום לעז על ההיתר, הנהוג, ע"פ[10] גאוני קשישאי וע"פ[11] יסודות חזקים מש"ס בבלי וירושלמי, וגדולי הפוסקים קמאי ובתראי וסברות ברורות, שכדאי לסמוך עליהן בתור הוראת שעה, בשעת הדחק הגדול הזה לטובת ישוב ארצנו הקדושה. וכל המתנהגים בגדרי ההיתר, אשר בארתי אותם, להזהר במלאכות שהם מה"ת[12], לעשותן ע"י[13] נכרים, או ע"י שאלת חכם באיזו עצה בדברים המסופקים, ובמלאכות דרבנן ע"י ישראל אחר המכירה, אין עליהם ח"ו שום חשש כלל, מפני שהם עושים כתורה וכמצוה, ככל דרכי הוראות או"ה[14] הנידונים בעם ד' שלומי אמוני ישראל, ע"פ הש"ס[15] והפוסקים מעולם. והנני חותם בברכה ורב כבוד כנה"י[16],

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ"ב[17]. ובאמת בכל דבר שאין בו משום הפסד אני רוצה לצאת ידי כל הדעות, וכן ראוי לנהוג בכל כה"ג[18], וירא שמים יצא ידי שניהם, וע"כ[19] תקנתי עוד בראשית השנה חותמות לחתום על הכתבים של המסחר שהמחיר בשביעית הוא בשביל המכשירים והטורח. וכיוצא בזה בדעתי הי'[20] לעשות שטרות של הפקר והרשאת ב"ד[21], שהכל נעשה ברשות ב"ד, ובלבד שלא יהי'[22] מזה שום הפסד ולעז ח"ו. כי הכל יודעים, שאע"פ[23] שאנו מקילים במקום הדחק, לחשוב ע"י המכירה שהפירות אינם פירות שביעית, מ"מ[24] כל מה שאנו יכולים לצאת מכל חשש אנו עושים, וכה"ג[25] דיו"ט[26] שני של גליות ואפי'[27] במקום שהדברים סותרים זא"ז[28], כמו סוכה בשמיני עצרת, מ"מ כיון שעושים כדי 'לצאת מכל ספק כך הוא דרכן של ישראל קדושים.

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. ר' - רבי
6. בחו"ל - בחוץ לארץ
7. ומ"מ - ומכל מקום
8. ע"כ - על כן
9. ח"ו - חס ושלום
10. ע"פ - על פי
11. וע"פ - ועל פי
12. מה"ת - מן התורה
13. ע"י - על ידי
14. או"ה - אומות העולם
15. הש"ס - הישיה סדרים (התלמוד)
16. כנה"י - כנפשו היקרה
17. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
18. כה"ג - כהאי גוונא
19. וע"כ - ועל כן
20. הי' - היה
21. ב"ד - בית דין
22. יהי' - יהיה
23. שאע"פ - שאף על פי
24. מ"מ - מכל מקום
25. וכה"ג - וכהאי גוונא
26. דיו"ט - דיום טוב
27. ואפי' - ואפילו
28. זא"ז - זה את זה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שיא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט סיון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק אינו כופה על המחמירים. הרב קוק עומד רק נגד מוציאי הלעז על ההיתר. לעז כזה מזיק לישוב בגשמיות, כי בלי ייצוא תשם הארץ, וגם בישן ייפגעו. הוא מזיק גם ברוחניות: הדלת תיסגר בפני עשירים יראי שמים, ויבואו רק פורקי עול. ומי שיחשוב שהוא עבריין יפרוק עול גם בשאר המצוות. על השאלה במה לתלות את המחלות: אין לנו חטא גדול משנאת חינם, ובפרט בין תלמידי חכמים בארץ ישראל. יש להתפלל על המוכרחים לסמוך על ההיתר.

עיקרי הדברים

- אין כפייה על המחמירים.
- הנזק הגשמי והרוחני של הלעז.
- סגירת הדלת לשומרי מצוות.
- שנאת חינם - החטא הגדול.
- תפילה על הסומכים על ההיתר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט סיון תרעי"ן. [י"ט בסיוון תר"ע (1910), בשנת השמיטה]

לכבוד ידי"נ[4] הרב הגאון האמיתי מופה"ד[5] [מופת הדור] מו"ה[6] יעקב דוד רידב"ז[7] [הרב יעקב דוד וילובסקי, הרידב"ז, שישב אז בצפת, והיה המתנגד הבולט להיתר המכירה] שליט"א[8], שלו'[9] וברכה באה"ר[10].

מכתב ידי"נ כ"ג[11] שי'[12] הגיעני כעת. ותמיהני מאד למה משיאים כונות זרות בדברי, באיזה אופן מצאו לתלות בי שאכוף את אותם שאינם מסכימים ע"פ[13] דעתם על ההיתר, שיאכלו מה שאסור לפי שיטתם. כונתי היא רק, שאני מחוייב לעמוד בפרץ נגד המוציאים לעז על אותם הבאים לישב את ארץ ישראל, ובאין להם דרך אחרת הם מוכרחים לסמוך על ההיתר, שכבר יצא טיבו ויש לו ידים בשיטות התלמודים והפוסקים, שהוצאת לעז זו מזיקה את הישוב היזק רוחני והיזק חומרי. היזק חומרי, כאשר הדבר אי-אפשר שהכל יקיימו את דיני שביעית בלא הפקעה, ואם לא יוציאו לחו"ל[14] את הסחורה, את היין ואת תפוחי-הזהב והשקדים וכיו"ב[15], ממש תשם הארץ, חלילה, ויחרב הישוב החדש, ועמו מוכרח להיות נהרס חלילה הישוב הישן ג"כ[16], כי למתבונן בעין פקוחה הם שניהם אחוזים זה בזה. והיזק רוחני, שע"י[17] פרסום האיסור תסתם הדלת של הכניסה לא"י[18], לבנותה בבנין של נטיעה וזריעה ומסחרים ביבולה, לפני כל שלמי אמוני ישראל, ואז יהיו הבאים רק משליכי הדת אחרי גום, [על פי מלכים א יד, ט] ואין שעור לנפילת היהדות בא"י[19] בכלל, שתוכל להיות נצמח מזה. כי עכשו, אע"פ[20] שבאים ג"כ החפשים, מ"מ[21] בכל מושבה נמצאים ובאים ג"כ בעלי תורה ויראה, והם מתאזרחים בתור בעלי-בתים חשובים, ומתוך כך מוסדי הדת מתחזקים, בשמירת הכשרות וכיו"ב, אבל אם תסגר הדלת לגמרי בעד יראי ד', כי קבלתי מכתבים, וגם השכל נותן, ששום אדם עשיר, אפילו ירא שמים, לא ירצה להשקיע רכוש בא"י, בזה"ז[22] שאותותינו לא ראינו [תהלים עד, ט] בעוה"ר[23], באופן שע"י השביעית יופקעו כל

יסודות מסחרו, ואין שיעור להנפילה הרוחנית. וההיזק השני שיש בזה ברוחניות הוא, כי כפי המצב של הישוב הלא אי-אפשר בשום אופן שלא ישתמשו רובם בהיתר ההפקעה, ואם מורים להם שאע"פ[24] שההיתר בא מצד הדחק, מ"מ הוא היתר כשר ע"פ דין תורה, אז הם בעצמם נזהרים בשארי ענינים של קדושת התורה והמצוה, וגם בענין שביעית עצמה הולכים הם בזהירות, עכ"פ[25] רבים מהם, ע"פ סדרי ההיתר שמתרחקים מאיסור של תורה, ומתיחשים בכבוד להוראת רבנים על כל פרטי ענייניהם, ומתוך כך כללות קדושת ישראל מתחזקת ותופסת מקום, מה שא"כ[26] אם יחשבו שכל מה שעושים יעשו באיסור והם רשעים ועבריינים, אז מתוך היאוש והקצף יוכל הדבר להביא לנתיקת עול והפרעת התורה והמצוה בכמה ענינים, עד שיצמח מזה חלילה חורבן גדול לכללות היהדות באה"ק[27]. ע"כ[28] מי שהוא בכלל רואים את הנולד, ורוצה לעבוד את ד' לא בהתפעלות של דמיון לבד, כ"א[29] בשכל צלול וחשבון ברור, כמו שראוי לאדם אשר חננו ד' דעת וחשבון, יחליט בדעתו שאנו חייבים לעמוד על המשמר, שלא יאבד ההיתר, הנהוג ע"פ ההפקעה, את כחו, וכיון שהונהג הדבר זה כשלש שמיטות, [מאז שמיטת תרמ"ט (1888–1889): תרמ"ט, תרנ"ו ותרס"ג] ולא מיחו ע"ז[30] גדולי הדור באה"ק למעשה, ופנים בהלכה יש ע"ז, שכל מי שיש לו דעה ישרה מוכרח להודות עליהם, למה זה יהיה בעיני כ"ג לתימה אם אני אומר, שנגד כל מי שיצא לשוות את רבים מאחינו ב"י[31] לרשעים, ולגרום עי"ז[32] חורבן רוחני וחומרי לארץ אבותינו, שהנני מוצא את עצמי מחויב לצאת כנגדו. אבל על אנשים פרטיים, הרוצים להחמיר על עצמם, מי זה ח"ו[33] יעיז ללחום נגדם, ואיך אפשר גם לחשוב שזוהי כונתי.

וע"ד[34] חיפוש דברים שראוי לתלות בהם המחלות, [הרידב"ז תלה את המחלות שפקדו את המושבות בחילול השביעית] לע"ד[35] אין לנו חטא גדול משנאת חנם, [על פי יומא ט: הבית השני חרב מפני שנאת חינם] שאנו שקועים בו בעוה"ר, ויותר מכל מקום מצא לו יצרא בישא [היצר הרע (ארמית)] זה מקום אצל יראי ד' ות"ח[36], ויותר מכל מקום באה"ק. וזהו לפי גודל קדושתה, מתחזק צד המחריב לחבל ולהשחית. ואנו צריכים להתאמץ בדור זה להחזיק במדת השלום, ולהרבות אהבה ואחוה בישראל, ולהרבות כבודם של ת"ח[37] המוחזקים וידועים לאנשי אמת ועובדי ד' בכל לבבם, שאינם חשים על ממונם ועל כבודם, רק בשביל כבודו של הקב"ה[38] וכבודן של ישראל וטובתן בעולם. ובטוח אני, שאם נחזיק בדרך הקודש הזה, יסיר ד' כל מחלה מעמו ומארצו, ויצוה את ברכתו בכל מעשי ידינו, וישוב אה"ק[39] ילך ממדרגה למדרגה בעליה אחר עליה. וכל מה שיוסיפו אחינו בני עם קדוש לבא ולהתישב בארץ חמדה, כן תהיה יותר אפשרות להרחיב את גבול שמירת קדושת השמיטה, כי לא יצטרכו רבים מהם לשלח את יבולם לחו"ל, ויאכל הכל בקדושת שביעית ובלא העברת איסור סחורה, וישמח לב אוהבי ד' וחושבי שמו.

ובכלל אין זה דרך התורה כלל, לבנות דין ע"פ יראה חיצונית של עונשים, ד ישמרנו. אנחנו צריכים לברר ממקור התורה, אם יש מקום לסמוך על היתר זה בשעת הדחק או לא. ואם יעלה בידינו שיש מקום לסמוך, אז אסור לנו לתלות את העונשים בזה, כי אין הקב"ה עושה את תורתו פלסתר ח"ו, ואנו צריכים לפשפש במעשינו, בעניינים אחרים, במעשים ובמדות, שרבה בהם המכשלה בעוה"ר, כאשר האריכו בזה גדולי צדיקי הדורות. ודי ישים שלו' על עמו ועל נחלתו. והנני ידי"ע[40] דורש"ת[41] באה"ר ואהבת עולם,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ.ב. ומש"כ[42] כ"ג, שהמתיר הראשון לא נלחם ע"ז, [הרב יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנה, שהתיר את המכירה בשמיטת תרמ"ט] תמיהני למה הי'[43] לו להלחם, הלא הי' יושב בחו"ל[44] ולא ראה כלל את עניים ולחצם של האכרים, שעיניהם תלויות להחיות את נפשם ונפש ביתם מפרי אדמתם, בשעה שהם נלחצים ממסים וארנוניות מעבר מזה, ומהוצאה יתירה שסדר השביתה, שאחרי כל היתר המכירה, העמיס עליהם, מעבר מזה, ולא ראה ג"כ את הסכנה לכללות היהדות שנצמחת ע"י[45] הכרזת האיסור בדבר כזה שאי אפשר לעמוד בו. והעומדים בפנים לא היו צריכים להלחם, כי עד שמיטה זו הלך הענין במישרים, כל יחיד שרצה להחמיר על עצמו החמיר, אבל לא הופרע סדר המשא-ומתן שהוא מקור חיותם, ולא הוצא שום לעז על המהלכים ע"פ סדר ההיתר, כשם שאין מוציאים לעז על יהודים רבים המחזיקים, או שיש להם משלהם, פרוורים וחצרות גדולים, שהם עושים ע"י גויים את כל עבודת השדות ע"י בהמותיהם בקרקעותיהם בשוי"ט[46], [בשביעית] ע"פ היתר מכירה של הערמה, מפני גודל ההפסד, ורק עכשו מחדש נקהלו המחמירים לקרא תגר ברבים, ולומר דבר שאינו נשמע בשו"א[47], [בשום אופן] כ"א מביא קלקולים לאין שיעור, - איך אפשר שאנכי העומד בתוכיות הענין של הישוב לא אעמוד לימינם.

והתימה שמתמיה על שהפושעים עומדים על ימיני, והיראים לנגדי, מה זו פליאה. הענין החומרי, של הרעה, שהאיסור מביא להישוב ולאה"ק[48], זה מכירים הכל, ע"כ כשאני מדבר להגן בזה הם מכירים שאני עושה איזה דבר טוב, והיראים שמים את עיניהם רק בצד הרוחני, ובודאי יותר טוב להחמיר מצד זה. אבל ישנם גם מהיראים שיש להם הסתכלות בהירה, ואינם מאנים לא את עצמם ולא את אחרים, והם באמת מכירים את כונתי הרצויה, ועומדים על צדי. וכבר הי' בימי עזרא, [על פי קידושין סט: עזרא לא עלה מבבל עד שעשאה "כסולת נקיה" – כלומר העלה עמו את בעלי הייחוס הפגום] שכמה גדולים וטובים לא רצו ליסד את הישוב בא"י, ונשארו בבבל, ועזרא לקח עמו את הפסולים, שהיו מעשיהם כעורים, והי'[49] העולם ראוי, להיות נהפך לתל מלח מפניהם, והיו מחללים את השבת גם בא"י, [על פי נחמיה יג, טו] ומ"מ[50] גרם הדבר שע"י צמיחת ישועה זו נבנה הבית השני, שזכינו על ידו לפרסום תורה שבע"פ[51] והרחבת גזירות חכמים והתפשטות תורה בישראל, כדאיתא בספר היכלות א שעיקר הדרה של תורה הי' ע"י הבית השני. וכן יהי'[52] בעה"י[53] בימינו, ע"י מה שנחזק את הישוב ההולך ואור בע"ה[54], ויתרבו אחינו העולים לישב את אה"ק, יצמח אור גאולה וישועה. וסוף כל המורדים והפושעים לשוב בתשובה שלמה מתוך אהבה ושמחה, ע"י אור שפע קדושת אה"ק שתשפיע עליהם, ע"י סיוען של ת"ח עובדי ד' ואוהבי ישראל באמת, שיתהלכו עמהם בנחת ואהבה, ויראו לכל העולם שהם דואגים עבורם ונכנסים בגורלם ומצבם, ועי"ז[55] יתעורר הניצוץ הנרדם של קדושת ישראל הכמוס בעומק, אפילו בלבם של המוקצים והריקנים, ויהיו כולם יחד כלי מחזיק ברכה להיות לעם לד' על אדמת קדשו, אשר בחר בה מכל הארצות. ומי יתן ויכנסו דברי בלב הדר"ג[56], ויתן ידו עמדי ללכת בדרך הקודש הזאת, לעזור בהרמת קרן הישוב, ויתקדש על ידינו שם שמים בעולם, ויתרומם דגל התורה וכבודם של ת"ח על אדמת הקודש.

ידי"ע הנ"ל[57]

ומש"כ כ"ג, שהלא כבר הדפסתי את שה"א, ומה יש ללחום עוד יותר. הלא הודעתי לכ"ג ידי"נ שי', כי בכונה לא סדרתי את כל הדברים בענין זה בהבנה גמורה, מסודרת ועמוקה כראוי, וכמה צדדים וטעמים ברורים השמטתי לגמרי, והכל כדי שלא יקלט עי"ז ענין ההיתר יותר מדאי, ויהי'[58] תמיד נחשב רק להוראת שעה, וענין שהותר בדוחק, רק מפני שעת הדחק. אבל כשמרחיבין דברים הללו ע"פ דרכה של תורה, כפי הדרך הנהוג מאז בישראל לחפש צדדים של קולא בענין גדול שהוא צורך רבים, אז יוקלש יותר מדאי ענין האיסור, מה שאיני חפץ בשום אופן וענין. ואע"פ[59] שאם יהי' הדבר מכריח להציג את הענין ביותר בירור, גם אז לא אמנע בעה"י מלהעיר תמיד, שהוא היתר של דחק וענין של הוראת שעה, אבל 'לכתחילה ניחא לי שלא אצטרך לבא לידי מדה זו, ויהי' הדבר עומד כפי התכונה הרפויה שנתתי לו בהמבא.

ובאמת אי-אפשר לדון בענין שביעית בא"י דין מנהג. שהרי כ"ז[60] שלא היו 'קרקעות של ישראל מצויים לא הי' כלל מנהג קבוע, כיון שקרקעות של גויים הותרו זה מאז, ונמצא הישוב עצמו הוא שחידש את השאלה, שנולדה יחד עם הדחק הגדול, וכשדנים על הלכה חדשה ומצרפים בה כל הספיקות וספיק-ספיקות, בעיקר החיוב, ומדאורייתא או מדרבנן, ובספק השנים, שאע"פ שהוסכם על שנה אחת מ"מ לא הוברר בשביל זה הספק, רק הוסכם שלא להחמיר ביותר משנה אחת, וברור שנתו של הרמב"ם[61], אבל בשביל כך אינו יוצא מכלל ספק לענין צירוף של עוד ספיקות, והארנונא ויסוד חקי הקני', שע"פ[62] לשון השטר הנימוסי הכל הוא של המלכות, ואין האכר אלא אגיסטון שנוטל תשעה חלקים ע"פ החוק, וע"פ[63] האמת רק ששה או שבעה חלקים, וכאלה רבים מאד הצדדים לפרט בדרכי ההיתר ע"פ סדר נכון, שכאשר נדמה לשאר הוראות חמורות, המוחזקות לקולא מעולם, או שנתחדשו להקל ע"פ הוראות אחרונים, לא הי' מקום כלל לכל ערעור בעולם.

הנ"ל

ואחרי כל אלה הנני כופל ומשנה ומשלש, כי אין כל עיקר חפצי ומגמתי כ"א ללמד זכות על ישראל, וביחוד על עם קדוש היושבים בחצרות ד' בהר קודש קנתה ימינו ית" שלא יוציאו עליהם ח"ו לעז שהם רשעים ועבריינים בכללם, אבל לא ח"ו לרפות את ידי המחזיקים במצוה הרבה והקדושה, שאחר כל הקולות, ולימודי צדדי היתר, גנוז בה אור גדול של גאולה וישועה ופדות לעם ד'. ועיני צופיה תמיד 'לחדות ד' וישועתו, שיכונן בחסדו את ישוב אה"ק על בסיס נכון וחזק ושילוח ברכה ושפע טוב, באופן שיהי'[64] דבר השמיטה נכון ומקובל להעשות באהבה, בלא הריסה וקלקול הישוב, כ"א בברכה ושלות השקט. ואני מאמין ומקוה, שכשם שאנו מלמדים עליהם זכות מלמטה, כך ילמדו פרקליטים וסניגורים מליצי יושר ללמד עליהם זכות מלמעלה. וחובה רבה מוטלת על ת"ח וצדיקי הדור להתפלל בעד זרע קודש המוכרחים להשתמש בהיתר זה, שלא יארע להם כל פגע ומחלה, כי הלא גם "בכל פרשת העיבור יהיו כל צרכיהם לפניך", וק"ו[65] שדבר זה נעשה ע"פ הוראה, ואין כאן חלילה פרישה לדבר עבירה, ואפילו אם ח"ו לא נתכונה ההלכה כראוי, הן אל כביר ולא ימאס. ובטחתי בחסד עליון ב"ה, שכל מה שיתרבו צדדי לימוד הזכות ע"פ דרכה של תורה, ומצורף לה תפילת רבים בעד עדר ד'

השב אל רבצו ואל נוהו, כן תגדל הברכה ויהפך הנגע לענג והפשע לשפע רב טוב על עם ד' וחבל נחלתו. כי אין שיעור לגודל כחם של צדיקים ות"ח כשהם באים לזכותם של ישראל, ועליהם הכתוב אומר: ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור, [איוב כב, כח]

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ידי"נ - ידיד נפשי
5. מופה"ד - מופת הדור
6. מו"ה - מורנו הרב
7. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. באה"ר - באהבה רבה
11. כ"ג - כבוד גאונו
12. שי' - שיחיה
13. ע"פ - על פי
14. לחו"ל - לחוץ לארץ
15. וכיו"ב - וכיוצא בזה
16. ג"כ - גם כן
17. שע"י - שעל ידי
18. לא"י - לארץ ישראל
19. בא"י - בארץ ישראל
20. אע"פ - אף על פי
21. מ"מ - מכל מקום
22. בזה"ז - בזמן הזה
23. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
24. שאע"פ - שאף על פי
25. עכ"פ - על כל פנים
26. שא"כ - שאם כן
27. באה"ק - בארץ הקודש
28. ע"כ - על כן
29. כ"א - כי אם
30. ע"ז - על זה
31. ב"י - בני ישראל
32. ע"י"ז - על ידי זה
33. ח"ו - חס ושלום
34. וע"ד - ועל דבר
35. לע"ד - לעניות דעתי
36. ות"ח - ותלמידי חכמים
37. ת"ח - תלמידי חכמים
38. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
39. אה"ק - ארץ הקודש
40. ידי"ע - ידידו עוז

41. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
42. ומש"כ - ומה שכתב
43. הי' - היה
44. בחו"ל - בחוץ לארץ
45. ע"י - על ידי
46. בשוי"ט - בשבתות וימים טובים
47. בשו"א - בשום אופן
48. ולאה"ק - ולארץ הקודש
49. והי' - והיה
50. ומ"מ - ומכל מקום
51. שבע"פ - שבעל פה
52. יהי' - יהיה
53. בעה"י - בעזרת השם יתברך
54. בע"ה - בעזרת השם
55. ועי"ז - ועל ידי זה
56. הדר"ג - הדרת גאונו
57. הנ"ל - הנזכר לעיל
58. ויהי' - ויהיה
59. ואע"פ - ואף על פי
60. כ"ז - כל זה
61. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
62. שע"פ - שעל פי
63. וע"פ - ועל פי
64. שיהי' - שיהיה
65. וק"ו - וקל וחומר

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שיב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' סיון תר"ע - יפו **נמען:** הרב צבי כהן (רחובות)

על תלונתו שהוועד מונע ממנו לקנות ענבים מנכרים כדי שלא לסמוך על המכירה: הרב קוק מתפלא שפנה לבית הדין בירושלים ולא לבית הדין ביפו, שמכיר את המושבות, וזה גרם למבוכה. חכמי צפת מחו פעם במחמירים בימי הרשד"ם. לפי הירושלמי, ההחמרה מותרת 'ובלבד דלא יבזה אחרניו'. השגותיו על ההיתר אינן בגדר השגות, והיתרים כאלה נוהגים גם בדברים חמורים, כמו בכור, חמץ ורבית.

עיקרי הדברים

- פנייה לבית הדין הלא נכון.
- החמרה - 'ובלבד דלא יבזה אחרניו'.
- היתרים דומים בדינים חמורים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ' סיון תרע"ן.

לכבוד ידידי הרב המאוה"ג[4] מו"ה[5] צבי קאהן [ראו (כרך א', אגרת שי)] שליט"א[6], שלו'[7] וברכה באה"ר[8].

מכתבו הגיעני, ע"ד[9] הקובלנא במה שהועד מונע אותו מלהדר אחר ענבים של נכרים, כדי שלא לסמוך על המכירה. בעיקר הדין אם הי'[10] מתישב עמי היו הדברים מיושבים בדרך יותר ישרה. ותמיהני מאד, שהתיקון שרצה כת"ר[11] לצרף אל המכירה, - שהרי חתם על שטר ההרשאה ככל האכרים, - הלך לבקש מבד"צ[12] דירושלים ועזב בד"צ[13] דידן, שאנו סמוכין ונראין ויודעים עניני המושבות ביותר בירור, - וזה גרם כפי-הנראה רוב המבוכה.

מצדי ירע בעיני מאד מה שהם לוחצים לכת"ר[14]. אע"פ[15] שכבר הי' לעולמים, שחכמי צפת מחו בידי הרשד"ם[16] [רבי שמואל די מדינה (מהרשד"ם), מגדולי פוסקי שאלוניקי במאה ה-16] במחמירים בעניני שביעית נגד דעתם. אמנם הרשד"ם לא הסכים למחות במי שרוצה להדר במידת חסידות, אבל מ"מ[17] אין להלעיז כ"כ[18] על המוחים, שהם רואים את עצמם עלובים ע"י[19] אחד היוצא מכללם אפילו לחומרא. ובירושלמי פ"ב דברכות ה"ט[20] [ירושלמי ברכות ב, ט] איתא, אברייתא דכל דבר של צער הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ת"ח[21] עושה ותבא עליו ברכה, ובלבד דלא יבזה אחרנין. ע"כ[22] לקרות ע"ז[23] מלא רועים, של שאריו הרבנים שי'[24], אין תועלת כלל, כי אין בכחם לצאת נגד מקום שיש סמוכין מצד התורה. אבל אחר כ"ז[25] הנני מוצא לנכון לחזק את ידיו, כשהוא חפץ להחמיר, ובלבד שלא יוציא ח"ו[26] לעז על היתר המכירה, שהתירים כאלה אנו נוהגים בדברים חמורים מאד, בבכור לענין קדשים בחוץ, שבכרת לכמה רבוותא גם בזה"ז[27], ועוד כמה מילי, חמץ ושבת ורבית. ובאמת אין זו הערמה, כי ניחא לישראל לאפקועי האיסור ומשו"ה[28] גמרו ומקנו. והנה לא הי' לי פנאי לעבור על הקונטי' ששלח, וק"ו[29] להשיב, אבל כעת, שהוכרחתי לכתוב לו מכתב, מצאתי לנכון לעיין בהתחלת קונטרסו, וחפצתי להשיבו על כל הפרטים האלה. אבל ראיתי שיארך הזמן, והענין שלו דורש זריזות, ע"כ רשמתי רק תשובות על סדר דבריו

בהתחלתו, והחלק יעיד על הכל, כי כל השגותיו, ובכלל השגות כל המשיגים על יסוד ההיתר, הדרוש לטובת הישוב הקדוש של אה"ק[30] כאויר לנשימה ממש, אינן בגדר השגות כלל. ואולי כשירויח ד' לי בפנאי, ארשום עוד על יתר דבריו. ואם ישפט בשכל ישר אקוה שיודה על האמת, ואם ירצה מי שהוא להעמיד על דעתו, איני מקפיד בזה, ויהי לו את אשר לו.

והשי"ת[31] יחנינו להיות ממשיבי ארץ חמדתנו, וממרבי שלו' בישראל ובעולם, לקדש את שמו הגדול על עמו ועל נחלתו, ובזה יתרומם קרן תוה"ק[32], כנה"י[33] ונפש ידי"ע[34] דוש"ת[35] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. המאוה"ג - המאור הגדול
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. באה"ר - באהבה רבה
9. ע"ד - על דבר
10. הי' - היה
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. מבד"צ - מבית דין צדק
13. בד"צ - בית דין צדק
14. לכת"ר - לכבוד תורתו
15. אע"פ - אף על פי
16. הרשד"ם - הרב שמואל די מדינה (מהרשד"ם)
17. מ"מ - מכל מקום
18. כ"כ - כל כך
19. ע"י - על ידי
20. ה"ט - הא טעמא (זה הטעם)
21. ת"ח - תלמידי חכמים
22. ע"כ - על כן
23. ע"ז - על זה
24. שי' - שיחיה
25. כ"ז - כל זה
26. ח"ו - חס ושלום
27. בזה"ז - בזמן הזה
28. ומשו"ה - ומשום הכי
29. וק"ו - וקל וחומר
30. אה"ק - ארץ הקודש
31. והשי"ת - והשם יתברך
32. תוה"ק - תורתנו הקדושה
33. כנה"י - כנפשו היקרה
34. ידי"ע - ידידו עוז
35. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שיג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א סיון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' חיים ברלין

מראש התכוון הרב קוק לצאת ידי כל הדעות: הרב קוק תיקן חותמות לפיהן המחיר הוא בעד המכשירים והטורח, ותכנן שטרי הפקר והרשאת בית דין לפני הבציר. אבל המהומה שנעשתה 'בדרך קנטוריא' הקשתה על כך. כל הסכסוך לא היה קורה אילו היו שואלים אותו. הרב קוק מבקש מר' חיים ברלין לפעול להשכנת שלום.

עיקרי הדברים

- התיקונים לצאת ידי כל הדעות.
- המהומה הקשתה על התיקון.
- בקשה לשלום.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א[4] סיון תרע"ן

לכבוד ידי"ע[5] הרב הגאון הגדול פאהמ"ד[6] מוהר"ח[7] ברלין [הרב חיים ברלין, בנו של הנצי"ב, רב העדה האשכנזית בירושלים] שליט"א[8], שלו'[9] וברכה,

הנני מוצא לי לחובה להודיע את כתר"ה[10] שי'[11], שגם מראשית הענין, כשראיתי את נחיצות השימוש בהיתר ההפקעה ע"י[12] המכירה לכללות ישוב אה"ק[13], גמרתי בדעתי לעשות בכ"ז[14] את כל מה דאפשר לצאת ידי חובת כל הדעות. [כלומר: להדר גם לפי שיטת האוסרים] ועל כן תקנתי חותמות, שחקוק עליהם שהמחיר בשביעית יהי'[15] רק בשביל המכשירים והטורח, כדי להסיר מהדמים דין קדושת שביעית, ולעשות ע"י זה את הסחורה ע"י הבלעה, [מכירת פירות שביעית בדרך "הבלעה": מחיר הפירות נבלע בשכר הטרחה, כדי שלא יהיה מסחר בפירות שביעית] וגליתי דעתי לכל מכירי, הנכנסים לדבר עמי בענין זה, שבדעתי להכין ג"כ[16] לפני הבציר שטרי הפקר, [שטרות שבהם יפקירו בעלי הקרקעות את פירות השביעית, ובית הדין יורשה למכור אותם] שיפקיר כ"א את הפירות, שיש בהם חשש שביעית, שימצאו בקרקעותיו, וימסר כחם לב"ד[17], ושטר הרשאה, שב"ד[18] מרשים להבעלים הנ"ל[19] לעשות ברשותם כל מה שנדרש למכירת הפירות בדרך היתר, דהיינו לקחת מהם שכר טרחם ומכשיריהם. אלא שמראש הסכמתי, שכיון שיש לנו יסוד המכירה, שמאז סמכו עליו לבד, אין לדקדק כ"כ[20] כמה יקחו בעד המכשירים והטורח, כיון שהדבר מפורש שאין הדמים בעד גוף הפירות, ואין לדחוק את בני המושבות העמוסים במשא של דחק גדול במצבם, ד' ירומם קרנם, בדברים הנוגעים לממון, נגד מה שכבר הוחזקו. אמנם ע"י המהומה, אשר נעשתה בדרך קינטוריא, [בדרך של קנטרנות] יהיו כמה דברים מזה יותר קשים עכשו להוציאם אל הפועל. ובכ"ז[21] תקותי לשמו ית'[22], שיתוקן הרבה ע"פ[23] הידור זה, אע"פ[24] שהוא דבר חדש, שלא הונהגו בו מאז. כי בדרך שלו' יעשו כל מה שנבקש מהם, כ"ז[25] שלא יהיו ניזוקים במצבם או בכבודם, הנוגע ליסוד חייהם, ע"י הוצאת לעז על ההיתר המתוקן ומוחזק ח"ו[26], שהוא הרס כללי לכל הישוב ח"ו וירידה לחייהם ממש, שאין פלא שהם

מוצאים את עצמם מוכרחים לעמוד על נפשם ונפש ביתם, ועולליהם השואלים לחם, ועל נפש הישוב ותקותו בעתיד בע"ה[27], שיתרחב ויתגדל עד אשר יופיע אור ד' וגאולתו השלמה על עמו ונחלתו, בב"א[28].

חושב אני כי אחרי אשר שטרי הפקר והרשאת ב"ד[29] ע"פ בד"צ[30] דידן [על פי בית הדין צדק שלנו] הי"ו[31] יהיו מתוקנים, כאשר מראש עלתה במחשבתי והסכמתי, בעה"י[32], יהי' בזה שלו' על דייני ישראל, ולא יהי' עוד שום ערעור על עסקי פירות המושבות המובאים ירושלימה. ומה גדול הכאב, שכל הקנתור הזה, אשר הדאיב כ"כ את לבבנו ולבב כל יראי ד' ואוהבי תורתו ית', לא הי'[33] צריך להיות נמצא כלל, אם היו דורשים ממני איך היא הסכמתי ודעתי להתנהג. כי כל מגמתי היא לצאת כמה דאפשר ידי כל הדיעות, ולחוס עם זה יחד על ממונם של ישראל, ולהעמיד מצב השלו'[34] בין ת"ח[35] באה"ק[36].

אקוה, שהדר"ג[37] שליט"א, בצדקתו וטהרת לבבו, יחוה דעתו היפה לטובת השלו' וטובת ישוב אה"ק, והדברים יתקבלו באהבה וברצון מכל יראי ד' וחושבי שמו, לחדול מכל ריב וערעור ולהשכין בשרנו אהבה ואחוה ושלו'[38] וריעות. [על פי נוסח ברכות הנישואין] והי'

זה שלו' וברכת אהבה נאמנה, כנה"ר[39] ונפש ידידו עז קשור באהבתו ודורש"ת[40] באה"ר[41] והדרת כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ"א - כי אם
5. ידי"ע - ידידו עוז
6. פאהמ"ד - דורש פענוח
7. מוהר"ח - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ח (כגון חיים / חנוך) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
11. שי' - שיחיה
12. ע"י - על ידי
13. אה"ק - ארץ הקודש
14. בכ"ז - בכל זאת
15. יהי' - יהיה
16. ג"כ - גם כן
17. לב"ד - לבית דין
18. שב"ד - שבית דין
19. הנ"ל - הנזכר לעיל
20. כ"כ - כל כך
21. ובכ"ז - ובכל זאת
22. ית' - יתברך
23. ע"פ - על פי
24. אע"פ - אף על פי

25. כ"ז - כל זה
26. ח"ו - חס ושלום
27. בע"ה - בעזרת השם
28. בב"א - במהרה בימינו אמן
29. ב"ד - בית דין
30. בד"צ - בית דין צדק
31. הי"ו - השם יברכהו ויחייהו
32. בעה"י - בעזרת השם יתברך
33. הי' - היה
34. השלו' - השלום
35. ת"ח - תלמידי חכמים
36. באה"ק - בארץ הקודש
37. שהדר"ג - שהדרת גאונו
38. ושלו' - ושלום
39. כנה"ר - כנפשו הרמה
40. ודורש"ת - ודורש שלומו ותורתו
41. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שיד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג סיון תר"ע - יפו **נמען:** הוריו

הרב קוק מבקש מהוריו לא להצטער על הסכסוכים. הארץ נבנית לעינינו, ואין ערך לקפידות קטנות לעומת הזכות להשתתף בבניין. הרב קוק אינו מקפיד על מי שמחפשים את קדושת הארץ בדרכים אחרות, שנראות להם קצרות. ההכרה בחן התורה ובמצוות התלויות בארץ מתרחבת בישוב בזכות דרך האהבה שקיבל מהם. גם לרגשות ההפוכות משלנו יש מקום בעולם, ומי שיודע זאת לא ייפול לקטנות ולקפדנות.

עיקרי הדברים

- ניחום ההורים על הסכסוכים.
- זכות ההשתתפות בבניין הארץ.
- דרך האהבה שקיבל מהוריו.
- גם לרגשות ההפוכות יש מקום.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג סיון תרע"ן.

שלו'[4] ברכה ורב נחת לכבוד הורי היקרים [הוריו של הרב קוק, שגרו אז בליטא, ונצטערו על ההתקפות על בנם בפולמוס השמיטה] עט"ר[5] שי'[6] לאוי"ט[7] וכל מחמדי לבבנו שליט"א[8].

לנכון קבלתי את המכתבים מבשרי שלומם וטובם, תל"י[9], וכן ב"ה על החוה"ש[10] אשר עמנו. יוסיף המוסיף עוד רב טוב וחסד לנו ולכל בית ישראל וישפת מהרה רב שלו' כבוד וברכה לעמו ונחלתו.

מאד אבקש את כבוד הורי חביבי נפשי האהובים שיחיו, שלא יהי'[11] להם ח"ו[12] שום צער כלל בדבר כל העניינים המסוכסכים, שמצד ענין המושבות [המחלוקת על היתר המכירה בשמיטת תר"ע] הנני מוכרח להיות מתערב בם. אין כאן ממה להצטער, ת"ל[13] שארצנו הקדושה הולכת ונבנית לעינינו, דבר ד' בידי עבדיו הנביאים, ע"ד[14] שיבת ציון וצמיחת קרן ישועה לבית ישראל על אדמת הק'[15] הולך ומתמלא בחסדו הגדול, שבי-גולה הולכים ובאים בחמדת-נפש אל ערי יהודה, אשר החלו להתנער מעפר שממותן, - ועינינו רואות ושמחות. מתמלאים אנו ב"ה גילת עולמים ותקות עדנים, ובתוך נטית יד ד', המלאה חסד על עמו הנדכא, ועל ארצו השוממה שנים כל-כך מאות רבות, - הננו נמצאים אנו ב"ה, לקחת בה איזה יד, איזה חלק ניכר הרבה או מעט. האם אין בזה האושר הגדול והנערץ מה שיש בו די לשילום נגד איזה קפידא של כל-דהו, ואיזה צער קל של איזה הרגשה בלתי נעימה, המתעוררת לרגע בעת אשר יראה האדם שפלוני ופלוני מדבר על אדותו לא כפי החפץ של אהבת-עצמו, המלפפת את האדם תמיד גם יותר מהמדה הנכונה? - ברוך ד' אשר עשה לי את הנפש הזאת, ואשר הביאני במסיבותיו העליונות, לעבוד בכחי המצער על הרי ישראל, בעת המאושרה הזאת, ששפעת חיים לעם ד' על אדמתו הולכת ומתקבצת, שהרימני מכל אלה הדברים הקטנים, ואינם נוגעים ב"ה לרוחי ולבבי, ולא יעיבו אפילו במקצת את זהרה של מטרתי הברורה להיות ממסייעים למלאכת שמים, להיות מהמנצחים על המלאכה הקדושה

ליסד בציון אבן בחן פנת יקרת, [ישעיהו כח, טז] להיות מכון לתקות דור-דורים לעם נורא, לגוי קו קו אשר בזאו נהרים ארצו. [ישעיהו יח, ב] מלא תקוה אנכי, שכשם שצעדי הרחבת הישוב החמרי יתרחבו, בחסדי אל למושעות, ע"י[16] כל אותן הדרכים שביחש להוראה הננו נסמכים על יסודות חזקים ואיתנים בכחא דהתירא, [בכוח ההיתר (ארמית; "כחא דהתירא עדיף", ביצה ב)] בשעת המעבר הקשה ללידת חק גאולת עולמים לגוי קדוש על חבל נחלתו, כן יורחבו דוקא ע"פ[17] סדרים חביבים ורצוים כאלה צעדי העריגה הרוחנית והכבוד וההדר שבקודש, הכמוסים עמוק עמוק בנשמת עם קדוש, לקדושת הארץ, לכל המצות התלויות בה, ולקדושת השביעית הנערצה ונשגבה בגבהי מרומים. ואיני מקפיד כלל על אותם אשר יבקשו להם את מטרתי זאת של שמירת קדושת הארץ והשרשת קדושת מצותיה, בתומם, ובריחוק ידיעתם ממעמקי החיים של קרן האורה, של מרום הרי ישראל הנושאים קול שיח קודש בקול מבשר ישועה, האומר ליהודה: הנה ישעך בא, [ישעיהו סב, יא] - וחושבים הם לבא אליה בדרכים אחרים, שנדמים להם יותר קצרים, והם באמת ארוכים ומלאים חתחתים, הגורמים להעלות טינא בלב בנים מלאי רגשי הדרת קודש לכל קודש ד', אשר יוצג לפניהם בצורה הנחמדה המלאה חן וחסד ד' הראויה לו.

תל"י, ההכרה בנעמה וחנה של תורת חיים, והכבוד והאמון להמצות התלויות בארץ בפרט, הולכים הם ומתרחבים בישובנו הקדוש מדי שנה בשנה, ע"י הליכות האהבה והאמת אשר האצלתם מרוחכם הטהור עלי, עבדכם, הורי החביבים. מידכם הטובה סוכת שלו' וחסד אל עלי פרושה, שהנני מרגישם בכל מלא נשמתי בכל עת צעדי עלי שדמות קודש, מדי עברי לראות את שלו' אחי ושלו'[18] כרמי יהודה וכל מטעיו הנחמדים, למטרת העמדת חק ומשפט בדבר המצות התלויות בארץ מדי שנה בשנה, וקרני זיום הולכים ומאירים את כל חדרי לבי וכליותי, לרומם את רוחי ולהעליז כליותי במשוש ארץ חמדה בכל יום, בכל עת ובכל שעה, בלב מלא צפיית ישועה לשיבת בצרון של אסירי התקוה, [זכריה ט, יב] עם ד' הגדול אשר אהבתו העליונה תרוממנו על במתי ארץ.

חלילה לכם, הורי צפירות תפארתי, ["צפירת תפארה" (ישעיהו כח, ה), עטרת] מתפש בלב אפילו נדנוד כל-דהו של צער בגלל אלה הדברים. אקוה לשמו י', שכל אלה הדברים אשר עברו אינם בזיון אלא כבוד והדר, ועוד יתרבו על ידיהם עדיני נפש, אשר יגלו ממעמקי לבבם את חושיהם הנרדמים, לעורר לעבודת ד' ועמו על אדמת הקודש ולעדור בלא לב ולב, מאין פנות אל כל הבל של פניה עצמית, שבכל אופן שתהיה שפלה היא נגד רוממותו של חשק אור צפית ישועת ד' על עמו ונחלתו.

כל צערי מתרכז רק על מה שרבים עוד אינם מכירים, שכל יראי ד' באמת מכוונים את לבם למטרה אחת, ושאין כאן מריבה במובן הרגיל. אקוה שגם זה יוכר, וישוב כבוד ד' להיות חופף על כל לימודי ד' השואפים לחפץ ד', שבידם יצלח. ובגוף הענין אני שמח מאד מהרחבת הדברים שהי'[19] בזה ע"י חילוקי הדעות, אע"פ[20] שאני מצטער על שנתערבו בזה דברי קינטוריא שאינם נותנים כבוד לבעליהם, אבל עצם הענין מה שמדברים ומתוכחים על אודות המצות התלויות בארץ בכלל והשמיטה בפרט, ומה שמפלפלים באיזה דרך לבחור איך לצאת ידי חובת וחבת הקודש, דבר זה בעצמו הוא מוסיף עז ואומץ וזכרון לקדושת הארץ והמצות, שאנו מצפים ומקוים בכל עת למילוי חובתן וקיומן, בשוב ד' את שבות עמו בכל מילואו וטובו, ומנייהו ומני יתקלס עילאה ב"ה. ומראש כניסתי לענין השביעית חשבתי דרכי

לצאת ידי כל הדעות בכל מה דאפשר, ובלבד שלא יזיק להישוב הקדוש בקיומו החמרי ובכבודו. ואע"פ[21] שתוכן המכירה הוא להעמיד את הפירות כדין פירות של נכרים, שכבר נפסקה ההלכה שאין קדושת שביעית נוהגת בהם, מ"מ[22] תקנתי מאז חותמות, שיבאו על כתבי-המסחר, שהמחיר נלקח רק בשביל המכשירים והטורח, כדי שלא יהיה בדמים משום דמי שביעית, והסחורה תהיה לפי בדרך היתר של הבלעה. וכן הסכמתי מראש ופרסמתי לבאי ביתי, שבדעתי לתקן שטרי הפקר ומסירה לבד, שיחתמו עליהם בני המושבות, ושטרי הרשאה ע"פ ב"ד[23] שמרשים להם לעשות עם הפירות וטיפולם ע"פ הרשאת ב"ד, ולקחת שכר עמלם ומכשיריהם, הם ושלוחיהם ושלוחי שלוחיהם. ודבר זה אע"פ שמצד עצמו אין בו כדי סמיכה, מ"מ כשהוא נסמך אל המכירה לרווחא דמילתא, הוא דבר הגון וזכר לשביעית שלא תשתכח מישראל, עד יופיע ד' באורו על ציון, להגיה חשכנו, ולהעמידנו בקרן אורה. אמת הדבר, שעתה ע"י הקינטוריא, שיצאה לרשות הרבים, נעשה דבר זה יותר כבד, מפני שבני המושבות יחשבו שכל אלה הם חידושים הבאים לא מצדי, כ"א[24] מצד אותם אשר לפי דעתם חושבים הם שהם נחשבים להם לאויבים. מ"מ ב"ה כבר גליתי דעתי בזה, וכפי הנראה רובם יקבלו הכל ברצון בהסכמתי, ויאמינו שכך היא דעתי, ומאת ד' היתה זאת שפרסמתי דעותי אלה זמן גדול לפני התגלע הריב, ואקוה שהכל יבא על מקומו באורח שלו'.

ולמע"ה[25] שלא יצטער כבוד אאמו"ר[26] שליט"א[27] מכל זה מאומה, רק יגיל וישמח בחסדי השי"ת[28] וטובו, אשר זיכנו לבא להר קודש ד', ואשר זיכהו תל"י לשבת בצל צח עיר האלהים סלה, אשר גם אם כהנה וכהנה ימצאו בה אותם שאין הדעת נוחה מהם לא תאבד אפילו כמלא נימא מערכה הנצחי, אשר אוה ד' בה למושב לו עדי עד, ועת נחלום שיבת שבותה ועינינו רואות את קוי האור הדלים, אשר יזריחו אפלתה בשיבת בניה לתוכה, ימתקו לנו גם טעמי מרורות, אשר נטעם לפעמים מידי אלה אשר בשגיאה לא יכירו אורח שלו' בכל הדרו או אשר לפי דעתם דרכינו לא יכנו. אנחנו מלאים עז, מאשר נדע כי נכח ד' דרכנו, וכל כונתי ת"ל צרופה ורצויה למען עמו ונחלתו, שהם משוש חיינו.

ואתה שמואל יקירי, אם כי דבריך ישרים וברוח צדק ואמונה טהורה נאמרו מ"מ נכון לנו להרחיב את דעתנו, ולדון לכף זכות את כל האדם, גם בדרך רחוקה ונפלאה' לעולם לא נכון לשכח, כי בכל מלחמה ממלחמות הדעות, אחרי שהתסיסה עוברת, מוצאים המבקרים בכל הצדדים גם אורות וגם צללים, וברוח דעת ויראת ד' נדע שכל עלילות מצעדי גבר וכל הגיוני רוח איש ופעלם בעולם, בחוג גדול או קטן. הכל ערוך ומסודר מקורא הדורות מראש, לעזור לשכלול העולם וקדמתו, להזרחת אורו, ולעדויי חושכא. ואם שאנחנו מתאמצים ללחום בעד אותם הדברים הקרובים לרוחנו, צריכים אנו שלא להיות מכורים בידי רגשותינו ולדעת תמיד. שגם לרגשות ההפוכות משלנו יש מקום רחב בעולם, ואלהי הרוחות לכל בשר את הכל עשה יפה בעתו. ורעיון זה, אע"פ שלא ימנע אותנו מלהלחם על הקדוש האמת והיקר לנו, אבל ימנע אותנו מלפול ברשת הקטנות, הזילותא והקפדנות, ונהיה תמיד מלאים אומץ רוח, מנוחת הנפש ובטחון בד' אוהב אמת, אשר לא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו. ומלא רצון אהיה, אם בכל ההזדמנות אשר תגיע לידך תשפיע להניח את הרוחות ולהרים את רגשי הכבוד בסביבה הבאה בחוגך, כיאות לבעלי יושר ובעלי בינה היודעים את תומתם ואת מטרתם הברורה כנכון היום.

הנני חותם בברכה לכבוד הורי היקרים ולכל מחמדי נפשנו כולם יתברכו בכל טוב ואושר ויתענגו על טוב ד' על אדמת הקודש, כנה"י[29] ונפש בנם עבדם מוכן לשרתם בכל יראת הכבוד ואחיהם וב"א ודודם מברכם בכל לב ונפש מצפה אשרם וטובם כה"י[30].

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. עט"ר - עטרת ראשי
6. שי' - שיחיה
7. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. תל"י - תודה לא-ל יתברך
10. החוה"ש - החיים והשלום
11. יהי' - יהיה
12. ח"ו - חס ושלום
13. ת"ל - תודה לא-ל
14. ע"ד - על דבר
15. הק' - הקטן
16. ע"י - על ידי
17. ע"פ - על פי
18. ושלו' - ושלום
19. שהי' - שהיה
20. אע"פ - אף על פי
21. ואע"פ - ואף על פי
22. מ"מ - מכל מקום
23. ב"ד - בית דין
24. כ"א - כי אם
25. ולמע"ה - ולמעלה
26. אאמו"ר - אדוני אבי מורי ורבי
27. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
28. השי"ת - השם יתברך
29. כנה"י - כנפשו היקרה
30. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שטז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' תמוז תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' חיים ברלין

הרב קוק זועם: אנשים יעצו בסתר לקנות ענבים דווקא מגויים, ולא מהיהודים שסומכים על ההיתר. זה יחילול השם' ושמחת האויבים. בכרמי הגויים יש חשש ערלה וכלאיים גדול יותר, כי אין עליהם השגחה, ואילו כרמי היהודים מושגחים.

עיקרי הדברים

- קריאה לקנות מגויים - חילול השם.
- חשש ערלה וכלאיים בכרמי גויים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' תמוז תרע"ן.

לכבוד ידי"נ[4] הרב הגאון הגדול פה"ד[5] מוהר"ר[6] חיים ברלין [הרב חיים ברלין, בנו של הנצי"ב, מראשי העדה האשכנזית בירושלים] שליט"א[7] שלו'[8] וברכה.

עטי תרעד בידי למעשה הנבלה אשר נעשתה כעת לאחינו יושבי המושבות. כי אחרי אשר הוחזק הדבר עד כה, שלא לתן הכשר להגויים, כדי שלא לדחוק את רגלי ישראל המדוכאים ומיוגעים בענים, ועיניהם תלויות למחיתם ע"י[9] פדיון הענבים, הנה עתה אחרי אשר נגמר הענין בדבר סכסוך שאלת השמיטה, שכל עיקרה באה לטובת אחינו בני המושבות, נמצאו חותרי מחתרת, אשר יעצו בסתר לקנות דוקא מהגויים, ולהרים קרן צרינו, השוחקים על משבתנו, [על פי איכה א, ז] איך שאנחנו בעצמנו רודפים את אחינו בני בריתנו. אי שמים.

אין לשער גודל החרפה וחלול השם ועוצם הרשעה שיש בזה. דמי לבבי כסיר ירתחו, וכאבי עד לשמים מגיע, מהמצב האיום הזה, מהנפילה של תורה ויראת שמים אמיתית שיש בענין זה. ירא נא כבוד גאונו לתקן את המעוות כפי היכולת.

וזאת למודעי, כי חשש גדול מצד ערלה וכלאי הכרם יש בכרמי הגויים, בשנים הללו, יותר ממה שהיה בימים הקדמונים, והרי אנו מוחזקים להשגיח על כרמי אחינו, בשמירה והשגחה מעולה. ואיכה זה עתה תהפך השורה, שנקח משל גויים, הבלתי מושגחים, רק כדי לרדוף עד הנפש את אחינו-בשרנו.

והנני בזה ידידו עז דורש"ת[10] באה"ר[11],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ידי"נ - ידיד נפשי
5. פה"ד - פאר הדור

6. מוהר"ר – מורנו הרב רבי
7. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' – שלום
9. ע"י – על ידי
10. דורש"ת – דורש שלומו ותורתו
11. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שיז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח תמוז תר"ע - יפו **נמען:** חיים קפצרובסקי

על אתרוגי ארץ ישראל בשנת השמיטה: נהגו, לפי הוראת הגאונים, למכור את הקרקעות לנכרי, ואז הפירות מותרים בסחורה. נוסף לכך הוטבע על מסמכי המסחר שהמחיר הוא בעד המכשירים והטורח, וזה מועיל גם לדעת המחמירים.

עיקרי הדברים

- אתרוגים בשנת השמיטה.
- חותמת 'המחיר בעד הטורח'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח"י[4] תמוז תרעי"ן.

להאדון הנכבד מר חיים קאפצרובסקי נ"י[5], שלו'[6] וברכה.

ע"ד[7] שאלתו בענין אתרוגי אה"ק[8] בשנה זו, שהיא שנת השביעית. [שנת השמיטה תר"ע] הנה הונהג הדבר משמיטות הקודמות. ע"י[9] הוראת גאוני ישראל, ששקדו על תקנת ישוב א"י[10], להפקיע דין שביעית מהקרקעות ע"י מכירה לנכרי, ובזה מתירים את הפירות אח"כ[11] בסחורה, ואין בהם משום קדושת שביעית, וכן הנהגתי ג"כ[12] בשמיטה זו. ומ"מ[13] לרוחא דמילתא צויתי להחתים על הכתבים השייכים לסחר א"י בפירות המושבות, שהמחיר בשביעית הוא רק בעד המכשירים והטורח, ובזה כל המתעסקים מקבלים רק את שכר המכשירים והטורח אשר נתנו לראשונים, ומוסיפים בעד טרחם הם ומכשיריהם. וגילוי דעת זה תיקון גדול הוא לענין חשש סחורה של פירות שביעית גם לדעת המחמירים שלא לסמוך על המכירה לבדה.

אמנם בשמיטות שעברו סמכו כל העוסקים בעניני הישוב על המכירה לבדה בשופי, ויש להם על מי שיסמכו, שאין להפירות אחר המכירה הנהוגה אופי של פירות שביעית, אבל יש בהם קדושת פירות ארץ חמדה, ותמיכת הרחבת ידי שבי גולה על אדמת הקודש.

ברגשי כבוד וברכת ד' מציון,

הק, אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. ע"ד - על דבר
8. אה"ק - ארץ הקודש

9. ע"י – על ידי
10. א"י – ארץ ישראל
11. אח"כ – אחר כך
12. ג"כ – גם כן
13. ומ"מ – ומכל מקום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שיח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד תמוז תר"ע - רחובות **נמען:** הגאון ר' חיים ברלין

על הטענה שהיה עליו להתייעץ עם גדולי ירושלים: ההיתר אינו חדש. השאלה היחידה היא אם שעת הדחק עדיין קיימת, וזה תלוי בהיכרות עם הישוב, שהרב קוק ובית הדין ביפו מכירים יותר מרבני ירושלים. ההכרח השנה גדול אף יותר. בראשון לציון, ברחובות ובוואדי חנין חתמו כבר על שטרי הפקר ומסירה לבית הדין. הרב קוק לא טען שרבני בית הדין הם 'חותרי המחתרת', וחובתם למחות בהם. צער רב לו על חילול כבוד התורה.

עיקרי הדברים

- אין חידוש בהיתר.
- ההכרעה בידי המכירים את הישוב.
- שטרי הפקר במושבות.
- צער על חילול כבוד התורה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], רחובות ת"ו[2], כ"ד תמוז תרע"ן. [כ"ד בתמוז תר"ע (1910), בשנת השמיטה]

מבין המצרים יהילו אורים [על פי איכה א, ג; האגרת נכתבה בימי בין המצרים] לכבוד רב רחימאי ומר חביבי הרב הגאון הגדול תפארת ישראל מוהר"ר[3] חיים ברלין [הרב חיים ברלין, בנו של הנצי"ב, מראשי העדה האשכנזית בירושלים] שליט"א[4].

הגיעוני מכתבי כתר"ה[5] באיחור זמן, בהיותי יושב פה במושבה רחובות ת"ו, ורואה שלו'[6] אחי מישבי אדמת קדשנו וענות נפשם גם יחד.

והנה בענין הצורך שהי'[7] לי להציע את הדברים לפני גדולי ירושלים ונדון יחד בדבר, איני יודע על איזה נדון מכוין זה מר שי'[8]. אם על עצם ענין ההפקעה שע"י[9] המכירה, הלא אין זה דבר חדש, ומה יש לנו להוסיף על הוראה שכבר יצאה ונתחזקה בפועל ונתקבלה בישראל, ע"י[10] גאוני עולם נוחי נפש ז"ל[11], כי-אם לראות את המצב אם כבר פקע הצורך של שעת הדחק, שמא כבר קם ריוח והצלה להישוב, עד שאיננו צריך לתקנה זו. ענין זה לאו בקשישותא ולאו בטעמי תלי', [אין הענין תלוי בזִקנה ולא בנימוקים (ארמית)] אלא בידיעה והכרה ערוכה בתוכן הישוב, בדחקו ועניו וטיפולו המרובה. וזה הלא ידוע לכל, שהנני שקוע בעניני הישוב, בין בטובתי ובין שלא בטובתי, ואני יודע את כל מהות מעמדו יותר הרבה מרבני ירושלים, הרחוקים ממנו בין במקום בין ברוח-הכרה, ואיך אומרים למי שלא ראה את החודש שיבוא ויעיד. [על פי ראש השנה כה: "יבואו ויעידו" – רק מי שראה את הירח מעיד] על כן די היתה לי הסכמתנו, יחד עם הרה"ג[12] בד"צ[13] אשר בעה"ק[14] יפו [בית הדין הצדק של יפו] ת"ו, שהם באמת יודעים ומכירים את מצב הישוב, ואנו עובדים תמיד יחד בפרטי ענייניו, וכולנו הסכמנו בדעה אחת, באין מקום כל דהו של ספק, שא"א[15] כלל להישוב לעמוד כי"א[16] ע"פ[17] סדר ההפקעה, שהיתה נהוגה עד כה, עם פרטי הוראותיה. ובענין ההכרח,

לא די שלא נגרע דבר משמיטות הקודמות אלא שעוד נלחץ המצב בהרבה פרטים, ולפי התרבות הישוב בכמותו ושפלות מצב הפרנסה שלו, הענין מוכרח בהכרח עוד יותר גדול מאשר בשמיטות שקדמו, וכן נהגו יתר רבני הישוב, היודעים את מעמדו בהיותם שרויים בו, באין פקפוק כלל. ואיה בו מקום לשאלה והצעה? ואם כונת כתר"ה שי' היא בענין השילוח של הענבים לירושלים עצמם, במה שרצו רבני ירושלים לחדש חומרא [איסור משלוח ענבי המושבות לירושלים בשנת השמיטה] מה שלא נהגה בשמיטות הקודמות, הנה לא היה לי מקום לחוש לזה כל זמן שלא הודיעוני מצדם בזה שום דבר. ואע"פ[18] שאם היה הדבר הולך בשקט היה בדעתי ג"כ[19] להוסיף איזה פרטי דברים לרווחא דמילתא, להדר ולצאת ידי כל הדעות כמה דאפשר, אבל כל זה הוא בדרך הצעה ופיוס דברים ובלא רעש, ולא שייך לעשות בזה שקלא וטריא, שכפי מצב הרוחות בנידון זה, ורבוי החפצים לידע ולהודיע מכל, א"א[20] הדבר בלא פרסום, שהוא מונע בזה את המבוקש. על כן איני מוצא בעצמי שום דבר מה שהייתי צריך לעשות לכרמינו ולא עשיתי להם. ובגופא דעובדא, [ובגוף המעשה] הנה בראשון-לציון, ברחובות ובודי-חנין [נס ציונה] ת"ו מלאו את בקשתי, כאשר הצעתי לפניהם, וחתמו על שטרי ההפקר ומסירה לבד"צ[21], [הסדר בנוסח "אוצר בית דין": הכורמים הפקירו את הענבים ומסרום לבית הדין, ונטלו רק שכר טרחתם] וע"פ[22] הרשאת בד"צ ממילא יהיה כל מה שיקחו רק בעד הטורח והמכשירין, באין צורך להכנס לתוך עסקיהם ולקפח פרנסתם המצומצמת. ודי והותר בזה להחמיר יותר ממה שנהגו בשמיטות הקודמות ע"פ הוראת רבנן קשישאי הגאונים ז"ל. [הרבנים הזקנים, מתירי המכירה בשמיטות הקודמות] ולא נאמרו הדברים כ"א כדי להפיס את דעתו של מי שרוצה להחמיר, כאשר בארתי במכתב הראשון לכתר"ה[23] שי'

וע"ד[24] מכתבו השני אני תמה היכן נמצא בדבר אף רמז כל דהוא שאותם חותרי המחתרת [אותם המבקשים להעביר את קניית הענבים מכרמי היהודים לכרמי הגויים] הם הרה"ג בד"צ הי"ו[25]. וחלילה לזקני ב"ד[26] לעשות כזאת, לפשוט יד, אחר העמדת הענין בדרך העמדת הדין האמת והשלום, במה שנוגע לחיי נפש של אחינו הכורמים, וביותר בענין שעלול להביא איבה ותחרות בין אחים. ומאד מאד דאבה נפשי על הפנים הנזעמים, שקבל ענין זה ע"י אנשים צדדיים, שסכסכו, ואולי עדיין מסכסכים, את המצב. אמנם חובתם הקדושה של רבני הבד"צ[27] יצ"ו[28] היא, לעמוד נגד אותם חותרי המחתרת, ולמחות בידם שלא יפיקו את זממם, להזיק לאחינו העמלים למצא לחמם בישוב ארצנו הקדושה, ע"י המצאת הפדיון שהיה ראוי לבא לידם, בסכום הגון, הלוקח מקום חשוב לפי מצבו הדל של ישובנו, ולמסור אותו לידי זרים, הדוחקים את רגלינו על אדמת הקודש. ואין כדאי אותו ההידור הקלוש, שבענין סחורה ומסירת דמי שביעית וחשש משומר, שכ"כ[29] רבו בו דרכי ההיתר ע"י כל העצות הנהוגות ע"פ דרכה של תורה, לגרום על ידי ערבוביא כ"כ[30] גדולה בעולמנו באי"י[31]. ובפרט שנגד היתרון הקל הזה, שידמו למצא בכרמי הנכרים, מה שהוא ג"כ אינו לגמרי מובטח, מפני חשש מומרים, גלויים ונעלמים, המצויים ביניהם, שראוי לחוש לזה כשאנו באים לשקול הידור מול הידור. עוד עומדות שם חששות גדולות, משום ערלה וכלאי הכרם שהם איסורים יותר חמורים ביסודם, שהם ב"ה מובטחים ומשומרים כראוי בכרמי אחינו, וכמובן מופקרים ונעזבים הם לגמרי בכרמי הגויים. וכבר היה כן משכבר הימים, בירושלמי (סוטה פ"א ה"ו[32]) "ויבאו עד כרמי תמנתה, [על הפסוק בשופטים יד, ה] מלמד שהיו אביו ואמו מראין לו כרמי תמנתה זרועים כלאים". ועכשיו ע"פ סדרי הנטיעות החדשים נתרבה החשש יותר ויותר, באופן

שיתכן לומר בכ"מ[33] שכל הכרם כולו יהיה אסור, באין שייכות לביטול ברוב כלל. ואפילו אם נבדוק עכשיו ולא נמצא כלאים, אין זה מבטיחנו שלא היו שם כלאים בשנים שעברו, וראוי לאסור גם הענבים היוצאים אח"כ[34] מהגפן, שכבר נאסר"י כפשטם של דברי הירושלמי (כלאים פ"ה ה"ז[35]), [ירושלמי כלאים ה, ז] שעל מה שאמר בזרע איסור והעביר את הסכך הקשין אסורין והדגן מותר, פריך ר'[36] זעירא גדל מתוך איסור ואת אמרת מותרין, ואמרי' ע"ז[37] ר"ז כדעתי', דאמר ר"ז בשם ר' יונתן בצל של כלאי הכרם שעקרו ושתלו אפילו מוסיף כמה אסור, שאין גדולי איסור מעלין את האיסור. וזהו כדוגמא דארשב"נ[38] א"ר[39] יונתן (בבלי נדרים נז:) בצל שנטעו בכרם ונעקר הכרם אסור, דקיי"ל[40] כותי', וראוי לחוש שהגדל מתוך איסור אסור. ואין מקום היתר לפ"ז[41] במקום שיש חששות קרובות ע"ז כ"כ בסדרי הנטיעות של עכשיו, כי אם בכרם שהוא ידוע ובדוק לנו מעת שהתחיל לעשות פירות, מה שהוא אינו מצוי כלל בכרמי הגויים.

ואף אם יש לדחוק ולמצוא איזה צד לדרכי היתר מ"מ[42] ודאי אין כדאי לחפש אחרי קולות והיתירים בשל גויים, במקום שהדבר גורם הפסד ממונם של ישראל וקפוח פרנסתם. ובכלל בכל מקום שאנו נוטים להחמיר על עצמנו ראוי לחוש שלא תיפוק מיניי חורבא של הפסד או לעז על אחרים. ובירושלמי (ברכות פ"ב ה"ט[43]) [ירושלמי ברכות ב, ט] אהא דתני כל דבר של צער הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ותבא עליו ברכה, א"ר זעירא ובלחוד דלא יבזה חורנין, [ובלבד שלא יבזה אחרים] וק"ו[44] שלא לגרום היזק לרבים. וביחוד בענין כללי של ישוב א"י[45], שעיני כל ישראל נשואות אליו, לתקות ראשית צמיחת קרן ישועה לעם ממושך וממורט. [על פי ישעיהו יח, ב] ובפרט שאחינו אלה היקרים הם הם המקיימים את המצוות התלויות בארץ, שעולות להם בסכומים גדולים ועצומים מאד, ואפילו השביעית אחרי כל היתר ההפקעה ואחרי כל הקולות שהונהגו בה, ע"פ הוראת חכמים, כדרך כל האופנים האפשריים להקל, עלתה להם בהוצאה חשובה ובמניעת ריוח גדול בכללות הישוב. ומה יש לדבר עוד בענין תרומ"ע[46], ביחוד מן היקבים והפרדסים, ואיסור ערלה וכלאים, שכל אלה בצירופם עולים להון רב ממש בכל שנה ושנה, ואיך לא תהי'[47] חובת רבני ישראל, גם מצד חובת המצות עצמן לשקוד על תקנתם ולהתרחק מאד מגרם היזק להם. ויחיד הרוצה להחמיר ודאי אין מי ימחה בידו, אבל לעשות השתדלות להחמיר שלא מן הדין, ולגרום עי"ז[48] להם היזק ועלבון ופחד על כללות מצבם, הצריך כ"כ חיזוק, אין מן הראוי כלל.

ובעיקר ענין המכתב, לא חשבתי כ"א להודיע את אנחתי, שיצאה אז מקרב לבבי, להדר"ג[49] אולי תעלה בידו איזה עצה לרפא את השבר. ושלא בידיעתי ושלא ברצוני נתפרסמו הדברים ברבים, ומתוך התרגשות הרוחות נמצאו ג"כ משתדלים בפרסומם, מה שסיבב לי יגון ואנחה אין די באר. ועתה אנו צריכים להתחזק ולהאגד באגודה אחת, ולהשתדל עד כמה דאפשר להשקיט את הלבבות משני הצדדים. כי באמת נוח יותר היה אילו לא נתחדש שום דבר, והיה הענין מתנהג בשופי כמו שהיה נהוג בשמיטות הקודמות, עד ישקיף ויראה ד' משמים וירים קרן עמו על אדמת הקדש, ויחיש גאולה לשאר עמו וישיב לנו שופטנו כבראשונה ויועצנו כבתחילה, [על פי ישעיהו א, כו ותפילת העמידה] ונלך באור תורה ונר מצוה, [על פי משלי ו, כג] בכל מילואם וטובם, וישמח לב מבקשי ד'.

ועד כמה עגמה נפשי, וממש רחפו עצמותי ולבי כדונג ימס, [על פי ירמיהו כג, ט ותהלים כב, טו] מרוב צער ועגמת נפש, על חילול כבוד התורה אשר סבב הענין הזה, ד' הוא יודע. ורופא לשבורי לב יחבש פצעי לבבי, [על פי תהלים קמז, ג] ויזכני לעבדו באמת ותמים, ואל יצל מפי דבר אמת [על פי תהלים קיט, מג] כתורה וכמצוה, וישובו אז כל יראיו ויודעי עדותיו בלב נאמן מלא אהבה, כלבבי התמים ומלא אהבת תורה ויראת שמים, לכל המחזיקים בעץ חיים, וכל למודי ד' העוסקים בתורה לשמה.

והי'[50] זה שלו' וברכה, באהבה נאמנה, כנפשו היפה ונפש דורש"ת[51], דבק באהבתו, מצפה לתשועת ד' ולרוממות קרן תורתו על אדמת הקודש באהבה במהרה בימינו בקרוב.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
6. שלו' - שלום
7. שהי' - שהיה
8. שי' - שיחיה
9. שע"י - שעל ידי
10. ע"י - על ידי
11. ז"ל - זכרונו לברכה
12. הרה"ג - הרב הגאון
13. בד"צ - בית דין צדק
14. בעה"ק - בעיר הקודש
15. שא"א - שאי אפשר
16. כ"א - כי אם
17. ע"פ - על פי
18. ואע"פ - ואף על פי
19. ג"כ - גם כן
20. א"א - אי אפשר
21. לבד"צ - לבית דין צדק
22. וע"פ - ועל פי
23. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
24. וע"ד - ועל דבר
25. הי"ו - השם יברכהו ויחייהו
26. ב"ד - בית דין
27. הבד"צ - הבית דין צדק
28. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
29. שכ"כ - שכל כך
30. כ"כ - כל כך
31. באי"י - בארץ ישראל
32. ה"ו - הלכה ו' (בציון מקור); אחרי שם מקום או אדם: השם ישמרהו
33. בכ"מ - בכמה מקומות
34. אח"כ - אחר כך

35. ה"ז - הרי זה
36. ר' - רבי
37. ע"ז - על זה
38. דארשב"נ - דאמר רבי שמואל בר נחמני
39. א"ר - אמר רבי
40. דקיי"ל - דקיימא לן
41. לפ"ז - לפי זה
42. מ"מ - מכל מקום
43. ה"ט - הא טעמא (זה הטעם)
44. וק"ו - וקל וחומר
45. א"י - ארץ ישראל
46. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
47. תהי' - תהיה
48. ע"ז - על ידי זה
49. להדר"ג - להדרת גאונו
50. והי' - והיה
51. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שכ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' מנחם אב תר"ע **נמען:** הרב יעקב משה חרל"פ

הרב קוק מרגיע את חרל"פ שאינו מקפיד עליו. חיזוק בית הדין בירושלים חשוב, ומחלוקת בהלכה אינה פגיעה בכבוד. הרב קוק מקבל את העלבונות באהבה, כי ההוראה בשמיטה דומה לנזיר: אף שהמצווה גדולה מן החטא, צד החטא צריך כפרה. הרב קוק מבקש מחרל"פ שלא יגרום לעצמו נזק בגלוי אהבתם בפומבי.

עיקרי הדברים

- אין קפידה על חרל"פ.
- מחלוקת אינה פגיעה בכבוד.
- העלבונות ככפרה על 'צד החטא' שבהוראה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ו' מנ"א[2] תרעי"ן.

כ'[3] ידי"נ[4] הרה"ג[5] היקר ונעלה אוצר תוי"ר[6] מוהרי"מ[7] חרל"פ[8] [הרב יעקב משה חרל"פ, מתלמידיו הקרובים של הרב קוק בירושלים] שליט"א[9], שלו'[10] וברכה באה"ר[11].

היום הגיעני מכתבו הגלוי, ומאד אני מצטער על צער נפשו היקרה, שחושב שאקפיד עליו [על רקע מחלוקת השמיטה של תר"ע, שבה עמדו רבני ירושלים נגד הוראת הרב קוק] ח"ו[12]. ידענא בכת"ר[13] שכל מעשיו לש"ש, ואיך אפשר להקפיד עליו, אפי'[14] אם יהי'[15] איזה דבר נגדי. ובפרט שענין חיזוק הבד"צ[16] בעיקו"ת[17] ירושת"ו[18] הוא ענין נחוץ מאד, ואם הי'[19] אפשר לי הייתי מראשי המוחים נגד הקמים עליהם להשפיל כבודם. ומה ענין חילוק דיעות בענין הלכה לפגיעת כבוד. וצר לי מאד שיצא הדבר חוץ מתחומו.

ובמה שנוגע אלי, הנני ת"ל[20] מרוצה בכל דבר של עלבון, אפילו מצד המתכוונים להקניטני, וביחוד שההוראה הכבדה הזאת דומה היא לת"ח[21] בשבת, ולנזיר, לד, תוס'[22] (תענית יא ועוד), [המתענה והנזיר נקראים "חוטאים" אף שעשו מצוה (תענית יא)] דאע"פ[23] שהמצוה לדעתי היא גדולה הרבה מן החטא שיש כאן, מ"מ[24] צד החטא צריך כפרה. ויה"ר[25] שיהי'[26] עינוי-נפש זה לכפרה, וישאר כח המצוה של הגדלת ישוב אה"ק[27], בשעת רצון של צמיחת קרן ישועה לעם ד', בכל אורו וקדושתו, להגן בכחו על כללות גוי קדוש, לברך את כל מעשי ידיהם על אדמת הקודש ולרומם קרן ישועה במהרה.

בכלל אבקש מאד את כ' ידי"נ שי'[28], שלא יגרום לעצמו שום צער, וק"ו[29] שום היזק כ"ד ח"ו, במה שהוא מגלה לרבים את קישור נפשותינו ואהבתנו הנאמנה, בעת שרבו צרי בעוה"ר[30], "טובים דודיך מיין", [שיר השירים א, ב] שהקול קשה לו. וצור ישראל יגלה לנו מהרה אור גאולתו וחדות קדשו, ובירושלים ננחם כולנו, כי ידבר שלו' אל עמו ואל חסידיו, כנה"י[31] ונפש מצפה לתשועת ד' מבין המצרים. ידי"ע[32],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. כ' - כבוד
4. ידי"נ - ידיד נפשי
5. הרה"ג - הרב הגאון
6. תוי"ר - תורה ויראה
7. מוהרי"מ - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, מ (למשל: יעקב + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. באה"ר - באהבה רבה
12. ח"ו - חס ושלום
13. בכת"ר - בכבוד תורתו
14. אפי' - אפילו
15. יהי' - יהיה
16. הבד"צ - הבית דין צדק
17. בעיקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
18. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
19. הי' - היה
20. ת"ל - תודה לא-ל
21. לת"ח - לתלמידי חכמים
22. תוס' - תוספות
23. דאע"פ - דאף על פי
24. מ"מ - מכל מקום
25. ויה"ר - ויהי רצון
26. שיהי' - שיהיה
27. אה"ק - ארץ הקודש
28. שי' - שיחיה
29. וק"ו - וקל וחומר
30. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
31. כנה"י - כנפשו היקרה
32. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שכא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד מנחם אב תר"ע - רחובות **נמען:** הגאון ר' זליגמן בר במברגר, אב בית דין וירצבורג

על האתרוגים בשמיטה: יש אתרוגים מפרדסי נכרים, שעליהם כבר מימי הבית יוסף לא נהגו דין שביעית, אבל אינם בטוחים מהרכבה. יש גם מפרדסי ישראל שנמכרו לערבי לפי הוראת הגאונים, והם בטוחים מהרכבה. הרב קוק מן המתירים, לטובת הישוב.

עיקרי הדברים

- אתרוגי נכרים מול אתרוגי ישראל בשמיטה.
- הרב קוק בין המתירים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1],

שלו'[2] וברכה מקודש לכ'[3] הרב הגאון אוצר תו"ר[4] מוהר"נ[5] הלוי שליט"א[6] באמבערגער, [הרב נתן במברגר, רבה של וירצבורג] האבד"ק[7] ווירצבורג יצ"ו[8].

ע"ד[9] האתרוגים, נמצאים מפרדסי הנכרים, שבהם המנהג כבר מימי מרן הב"י[10] [רבי יוסף קארו, מחבר "בית יוסף" ו"שולחן ערוך"] -- - ז"ל[11] שלא לנהוג דין שביעית, אבל הם אינם בטוחים מהרכבה, ונמצאים ג"כ[12] מפרדסי ישראל שנמכרו לערבי, [בהיתר המכירה] כפי הוראות הגאונים מג' שמיטות שעברו, שבזה הופקעו מדין שביעית, והם בטוחים מהרכבה ג"כ.

ידוע הדבר, שמפני תיקון הישוב מוכרחים אנו להשתמש בהיתר המכירה, אך תמיד נמצאים ע"ז[13] עוררים, וגם בשנה זו נתעוררה ע"ז פלוגתא, אמנם אני הנני בעניי מן המתירים, בשביל תיקון ישוב אה"ק[14], וכבר הורו זקנים, שראוי לסמוך עליהם, אפי'[15] שלא בשעה"ד[16], וק"ו[17] בשעה"ד.

והנני בזה ידי"ע[18] דוש"ת[19] מקודש באה"ר[20],

הק' אברהם יצחק ה"ק

י"ד מנ"א[21] תרע"ן, רחובות ת"ו[22].

1. ב"ה - ברוך השם
2. שלו' - שלום
3. לכ' - לכבוד
4. תו"ר - תורה ויראה
5. מוהר"נ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. האבד"ק - האב בית דין קהילת
8. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
9. ע"ד - על דבר
10. הב"י - הבית יוסף

11. ז"ל - זכרונו לברכה
12. ג"כ - גם כן
13. ע"ז - על זה
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. אפי' - אפילו
16. בשעה"ד - בשעת הדחק
17. וק"ו - וקל וחומר
18. ידי"ע - ידידו עוז
19. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
20. באה"ר - באהבה רבה
21. מנ"א - מנחם אב
22. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שכב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו מנחם אב תר"ע - רחובות **נמען:** מ' ו' קויפמן, לייפציג

אתרוגי ארץ ישראל מותרים למצווה גם בחוץ לארץ בשנת השמיטה, לפי ההיתר המקובל. רק אתרוגים מפרדסי ישראל, שעליהם הכשרו, בטוחים מהרכבה.

עיקרי הדברים

- היתר אתרוגי ארץ ישראל בשמיטה.
- הכשר רק למטעי ישראל.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ט"ו מנ"א[2] עיין, רחובות ת"ו[3].

(לה' מ' ו' קויפמן, לייפציג)

אדון נעלה, אתכבד להשיבו, שע"פ[4] ההוראה הנהוגה מאז מגדולי הדור, שאנו סומכים עליה מאז התחיל הישוב באה"ק[5], האתרוגים של א"י[6] מותרים הם למצוה גם בחוץ לארץ, ואין בהם משום איסור שביעית, מאחר שנתתקנו ע"פ[7] ההיתר המסודר, שרק לאלה ינתנו הכשרים ממני, מפרדסי ישראל.

בכבוד וברכה

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

ובטוחים מהרכבה הם דוקא ממטעי אחינו, שרק עליהם נמצא הכשר שלי.

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שע"פ - שעל פי
5. באה"ק - בארץ הקודש
6. א"י - ארץ ישראל
7. ע"פ - על פי

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שכג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז מנחם אב תר"ע - רחובות **נמען:** הגאון ר' משה קלייריס, אב בית דין טבריה

המכירה שעשה הרב קוק חלה גם על מושבות יק"א והברון ועל חברת 'גאולה'. במושבות הגליל סמך על הרב טודרוס מראש פינה. אין לבטל קולא שהורו הזקנים כל עוד לא עמד בית דין ובטלה (ירושלמי). עוד צירופים להקל: שיטת הרז"ה וסיעתו שאין שמיטה כלל בזמן הזה, ספק מניין השנים (כפתור ופרח), ו'ארנונא' (הלכות ארץ ישראל המיוחסות לטור).

עיקרי הדברים

- היקף המכירה.
- אין לבטל קולא של זקנים.
- צירופי היתר: הרז"ה, ספק המניין, ארנונא.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], רחובות ת"ו[2], ט"ז מנ"א[3] תרע"ן.

שלו'[4] וברכה לכ'[5] ידיני"ע[6], הרב הגאון המפורסם לשו"ת[7] סוע"ה[8] אוצר תוי"ר[9] מו"ה[10] משה קליערס [הרב משה קליערס, רבה של טבריה] שליט"א[11], הגאב"ד[12] דעה"ק[13] טבריא והגליל ת-ו.

אדשה"ט[14] באה"ר[15].

מכתב כתר"ה[16] היקר הגיעני, בהיותי יושב פה במושבה רחובות ת"ו. והנה כח המכירה שעשיתי הוא עולה ג"כ[17] על כל המושבות של יק"א[18] והברון, וחברת "גאולה" ג"כ בכלל ע"פ[19] הרשאות ראשי המנהלים כראוי. ולדעתי אין להרעיש עולם ע"ז[20] בענין שביעית בזה"ז[21], שכ"כ[22] רבו בו הצדדים להקל, במקום דחק והפסד ותיקון הישוב. ובאמת במושבות הסמוכות עשיתי ג"כ הרשאות מיוחדות, שבאו עה"ח[23] ג"כ האכרים הפרטיים כולם, ואפי'[24] אותם שהם תחת רשות הברון ויק"א[25], לרווחא דמילתא. אך על המושבות הגליליות כתב לי ידידי הרה"ג[26] ר'[27] טודרוס הכהן [ראו (כרך א', אגרת ר)] נ"י[28] מראש פינה, שהוא הוחזק כבר לעשות את תיקון המכירה שלהם ע"פ ההוראה המוסכמת מאז, כמובן שסמכתי עליו, וכפי הנראה עשה בלא הרשאות מיוחדות מהפרטיים, מפני שכן הי'[29] המנהג בשמיטות שקדמו, באותן השייכות להברון ושתחת יק"א, שנמכרו ע"פ הפקידות. וכמובן אין להרהר אחר מה שכבר הורו זקנים, שאפי'[30] קולא שהונהגה מפני טעם, שעבר הטעם, ג"כ אין מבטלים אותה כ"ז[31] שלא עמד ב"ד[32] ובטלה, כהא דירושלמי פי במי"ד, [ירושלמי שבת, פרק במה מדליקין] אהא דטבילת פתילה בשמן שריפה לבת ישראל, שהותרה בשעת משלחת זאבים, ולא עמד ב"ד אחר ובטלה, וק"ו[33] כ"ז שהטעם נוהג. ונהי שמי שאינו מוכרח, ויכול להשתמט מהורות בזה, אין לנו למושכו בעל כרחו, אבל לערער על מה שנעשה ודאי אין כדאי.

וכבר כתבתי לכמה גדולים, שבזמן הזה אם יסמכו על דעת הרז"ה[34] וסיעתו, [רבי זרחיה הלוי, בעל "המאור"] שלא הי' היחיד בדבר, כמבואר מלשון הר"ן[35] בגיטין [פירוש הר"ן על הרי"ף, גיטין לו] במקומו שהיו כמה חכמים

בעלי דעה זו, שבזה"ז[36] שאין יובל, אפי'[37] מדרבנן, מצד ביטול בי"ד[38] הגדול, אין שמיטה נוהגת כלל אפי' מדרבנן, אין כח בידנו למחות בידם כעת שנתרבה הדחק למעלה ראש בענין זה ע"י[39] התרבות הישוב החדש. והראב"ד[40], שעליו כתב הרמב"ן[41] שחזר בו, אין חזרתו ברורה כלל, וכמו שכתבתי קצת מזה במבוא לשה"א[42]. [המבוא לספרו של הרב קוק "שבת הארץ"] ויותר מזה הוכחתי לעצמי, ולא רציתי להעלות על הכתב ברבים, שלא להחליש הענין משום כבוד אלי' הסתר דבר. נוסף ע"ז אין אנו יכולים לבטל לגמרי הספק של מנין השנים, שלא הי' אצל הראשונים, שכ"א החזיק בשיטה ברורה שלו, ואנו לא נדע כ"כ[43] ברור למי מקדושים נפנה. ואע"פ[44] שהוסכם להתנהג כמנהג הגאונים, אין המנהג מברר את הספק לגמרי, שבימי בעל "כפתור ופרח" [רבי אשתורי הפרחי, חוקר ארץ ישראל במאה ה-14] היו מסופקים, וקצתם היו נוהגים בשנה זו וקצתם בשנה אחרת, הרי שלא הי' בידם מנהג קבוע לגמרי ונפסקה בזה הקבלה. וכבר הזכיר המבי"ט[45] ג"כ צירוף זה, של ספק השנים. וחוץ מזה נוסף לנו מה שכתב בה' א"י[46] המיוחס להטור, שכשיש ארנונא אין קדושת שביעית כלל על הארץ מדינא, וחזי לאצטרופי לכל הנ"ל[47] בשעה"ד[48]. ע"כ[49] לע"ד[50] ראוי להרגיע ישראל, ובצירוף המכירה הנהוגה שלא לערער כלל וכלל, ולכה"פ[51] להעלים עין, ודי הטוב יכפר בעד כי כל כונתנו היא לש"ש לטובת ענייי עם ד' וטובת ישוב אה"ק[52]. והנני בזה ידי"ע[53] דוש"ת[54] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

הס' אכתב לשלח לכ"ג ידי"נ[55] שליט"א, וא"צ[56] לכל תשלומין, וקבלת אדם חשוב נתינה היא, ובפרט שקבלתי ממר שי'[57] את ספרו היקר.

ידי"ע הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. מנ"א - מנחם אב
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. ידינ"ע - ידיד נפשי עוז
7. לשו"ת - לשם ולתפארת
8. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
9. תוי"ר - תורה ויראה
10. מו"ה - מורנו הרב
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. הגאב"ד - הגאון אב בית דין
13. דעה"ק - דעיר הקודש
14. אדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
15. באה"ר - באהבה רבה
16. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
17. ג"כ - גם כן
18. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
19. ע"פ - על פי
20. ע"ז - על זה

21. בזה"ז - בזמן הזה
22. שכ"כ - שכל כך
23. עה"ח - על החתום
24. ואפי' - ואפילו
25. ויק"א - ו + יק"א: יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
26. הרה"ג - הרב הגאון
27. ר' - רבי
28. נ"י - נרו יאיר
29. הי' - היה
30. שאפי' - שאפילו
31. כ"ז - כל זה
32. ב"ד - בית דין
33. וק"ו - וקל וחומר
34. הרז"ה - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ז, ה (למשל: זאב + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
35. הר"ן - רבנו נסים
36. שבזה"ז - שבזמן הזה
37. אפי' - אפילו
38. בי"ד - בית דין
39. ע"י - על ידי
40. והראב"ד - ורבי אברהם בן דוד
41. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
42. לשה"א - לשבת הארץ (ספרו של הרב)
43. כ"כ - כל כך
44. ואע"פ - ואף על פי
45. המבי"ט - רבי משה מטראני
46. א"י - ארץ ישראל
47. הנ"ל - הנזכר לעיל
48. בשעה"ד - בשעת הדחק
49. ע"כ - על כן
50. לע"ד - לעניות דעתי
51. ולכה"פ - ולכל הפחות
52. אה"ק - ארץ הקודש
53. ידי"ע - ידידו עוז
54. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
55. ידי"נ - ידיד נפשי
56. וא"צ - ואין צריך
57. שי' - שיחיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שכו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' אלול תר"ע - יפו **נמען:** הרב אפרים קונין

דברי הרב קונין נכונים מצד עיקר הדין, אבל מימי הבית יוסף נהגו שאין קדושת שביעית בקרקע של נכרי. לכן הנהיגו הגאונים את המכירה, וכל ישראל קיבלו זאת כשהם קונים מפירות הארץ. באתרוגים, בלי ההיתר תתבטל המצווה בגלל המורכבים של הגויים.

עיקרי הדברים

- אין קדושת שביעית בקרקע נכרי.
- קבלת ההיתר בכלל ישראל.
- אתרוגים - בלי ההיתר תתבטל המצווה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' אלול תרע"ן.

לכבוד הרה"ג[4] היקר אוהב שערי ציון בכל לב ונפש מו"ה[5] אפרים קונין שי'[6] כוח"ט[7] וכט"ס[8].

מכתבו היקר הגיעני, ודבריו טובים ונכוחים בעיקר הדין, אמנם כבר פשט המנהג באה"ק[9] מימי מרן הב"י[10] [רבי יוסף קארו, בעל "בית יוסף"] ז"ל[11], שבקרקע של גוי אין קדושת שביעית נוהגת, ואיסור סחורה וחובת ביעור נפקע ממנה גם לכמה דעות מהמחמירים, אשר ע"כ[12] הנהיגו גאוני הדור מתחלת הישוב להפקיע חובת שביעית מהקרקעות ע"י[13] מכירה לנכרי, שהיא מותרת, במקום שהדבר נוגע להפסד גדול לישראל, ע"פ[14] דעת גדולי הראשונים. וע"ז[15] סומכים רוב אחב"י[16] העובדים את אדמת הקודש, וכבר קבלו זה ההיתר כל ישראל ע"י מה שקונים מכל גידולי אה"ק[17] גם בשנה השביעית, ובפרט במקום מצוה כהא דאתרוגים, שאם לא נמצא ע"ז[18] עצה תתבטל המצוה לגמרי ח"ו[19] ע"י המורכבים של הגוים. מיהו כל מה דאפשר מתקנים אנו להתנות, שכל המחיר הוא רק בעד המכשירים והטורח, לא בעד גוף הפרי, אבל בכל מה שאי אפשר בתיקון סומכין על היתר ההפקעה בשביעית בזה"ז[20], שיש עליה צדדים רבים להקל. ומפני שכבר בארתי הדברים לאשורו בס' [21] שבת הארץ [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית] במבוא ובפנים בקצרה בס"ד[22], ע"כ איני מוצא צורך להאריך כעת בכ"ז[23].

ואחתום בברכת השנים כנה"ר[24], ונפש ידידו דוש"ת[25] מברכו מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. הרה"ג - הרב הגאון
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שי' - שיחיה
7. כוח"ט - כתיבה וחתימה טובה

8. וכט"ס - וכל טוב סלה
9. באה"ק - בארץ הקודש
10. הב"י - הבית יוסף
11. ז"ל - זכרונו לברכה
12. ע"כ - על כן
13. ע"י - על ידי
14. ע"פ - על פי
15. וע"ז - ועל זה
16. אחב"י - אחינו בני ישראל
17. אה"ק - ארץ הקודש
18. ע"ז - על זה
19. ח"ו - חס ושלום
20. בזה"ז - בזמן הזה
21. בס' - בספר
22. בס"ד - בסייעתא דשמיא
23. בכ"ז - בכל זאת
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שלד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תר"ע) **נמען:** אספת המחאה בראשון לציון

אספה בראשון לציון באה למחות על רדיפת המושבות בידי אנשים בירושלים, שמערערים על היתר השמיטה. הרב קוק קורא להם להתעלות מעל הקנטרנות, כי כבוד ירושלים הוא כבוד האומה. עדיף לעבור בשתיקה ולעסוק בבניין. אם יחליטו לפרסם הודעה, שתהיה בלי פגיעה באיש: שהישוב הולך לפי הוראת הגאונים ואינו נותן ערך למצרים את צעדיו.

עיקרי הדברים

- אספת המחאה בראשון לציון.
- כבוד ירושלים כבוד האומה.
- עדיפות לשתיקה ולמעשה.
- הודעה מכובדת בלי פגיעה.

נוסח האגרת עם ביאור

אחים נכבדים חברי אסיפת המחאה בראשון לציון, [מחאת איכרי המושבות נגד רבני ירושלים שערערו על היתר המכירה בשמיטת תר"ע; ראו גם (כרך א', אגרת נוספות יג)] שלום וברכה.

זה מקרוב באה אלי השמועה בדבר אסיפתכם הנכבדה ומטרתה למחות נגד הרדיפות, אשר בני המושבות סובלים מאחדים מיושבי ירושלים עה"ק[1] ת"ו[2], ע"י[3] הערעור שהם מחדשים על ההוראה המוחזקת מגאוני עולם נוחי נפש ז"ל[4] בדבר השמיטה, ואשר הונהגה בלא ניגוד מעשי מאז החל הישוב בארץ.

מסופק אני בעצמי אם יש לי רשות להכנס בתחום שאינו שלי, להגיד איזו דרך לאנשים מעשיים כשהם רואים לעשות איזה דבר לטובת הישוב לפי נקודת השקפתם בדרך החיים והמעשה. בכל זאת, בתור איש מישראל האוהב את כל אחיו אהבת אמת וחפץ בטובתו של הישוב החדש והישן כאחד, ויחד עם זה הננו מתכנסים בעובי הקורה ביסוד הענין אשר גרם לכל הסיבוך, הנני מרשה לעצמי להעיר את כבוד הנאספים הנכבדים כולם, שישימו אל לבם כמה סבלנו מאז ע"י מלחמת אחים, שהניחה לנו לעזבון את "ימי המצרים" [שלושת השבועות שבין י"ז בתמוז לתשעה באב, ימי האבל על החורבן] ונאד הדמעות שלהם.

ויראו נא דוקא כעת, בעת מרירות הנפש והתרגשות הלב, את גדולתם הרוחנית, את ישוב דעתם ורוממות רוחם להתנשא מעל לקטנות של קנתוריות כמו אלה, ישוו נא בדעתם כי כבודה של ירושלים הוא כבודנו, כבוד האומה כולה, שאנו מתאמצים תמיד להוקירו בגאון רוח ושכל טוב. אם יבוא הדבר שתסכים האסיפה הנכבדה לעבור על כל המאורע בשתיקה ותחת דבר שפתים לעסוק בפועל בהתעצמות ישובנו הקדוש באי"י[5] בהשקט ובמנוחה, היה הענין מביא נחת רוח גדול להרבה ישרי לב המיושבים בדעתם והמצפים לטובת עתידנו על אדמת הקדש.

אבל אם גם יוחלט הדבר שתצא איזו הרצאה לרבים מכללות האסיפה, אחשוב שנאה והדור יהיה שלא ימצא בה שום דבר שלא כנמוס, שום פגיעה בכבודו של שום אדם ומפלגה, כי אם להודיע לכלל עמנו הפזור בגולה את הדבר הידוע, שהישוב החדש הולך הוא את דרכו במסילתו הבטוחה, ובכל דרכי החיים המעשיים, הנוגעים בגבול הדת וההוראה, איננו זז מהוראתם של הגאונים המפורסמים בישראל מאז בגדולת תורתם וצדקותם, שהכירו את ערכו הגדול של הישוב וידעו מה הוא לישראל ותקותו, ואיננו נותן שום ערך לדברי אחרים הבאים להצר את צעדיו. הסכמה ברורה זו, מוסכמת היא מכללות האומה כולה, אשר התנהגה בפועל ובמעשה ע"פ[6] ההוראה המפורסמת, ביחוד בדבר שאלת השביעית, מאז אשר זכינו לראות ביסוד ישובנו החדש על אדמת קדשנו. דברים ברורים ורצוים כאלה היוצאים באמת מתוך הלב ראוים הם, לדעתי, לעשות את תפקידם, כמו שאמרו "לא כחל ולא שרק ולא פירכוס - ויעלת חן". [כתובות יז]

ברגשי כבוד ויקר, בצפית ישועה מבין המצרים, ובברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. עה"ק - עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. ע"י - על ידי
4. ז"ל - זכרונו לברכה
5. באי"י - בארץ ישראל
6. ע"פ - על פי

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות א

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ב - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק בבויסק

איגרת של חותנו האדר"ת (אגרות נוספות). יפו זקוקה מאוד לרב, ופנו כבר לר' חיים ברלין ולר' מרדכי מאושמנה בלי הצלחה. ר' משה סלומון ונכבד מיפו הציעו את הרב קוק. האדר"ת שמח מאוד, ומציין את התועלת לירושלים ולכלל ישראל ואת חופש הדפוס בארץ. החשש הוא שנת השמיטה, שבה רב יפו אחראי על המושבות ועל הכשר היין לפי ההיתר.

עיקרי הדברים

- הצעת רבנות יפו לרב קוק.
- ציפיית האדר"ת לעבוד יחד.
- שאלת השמיטה.

נוסח האגרת עם ביאור

לאגרת טו. [ראו (כרך א', אגרת טו)]

לענין קבלת הרבנות בעיה"ק יפו והמושבות ת"ו.

א-ז: אגרות הגאון ר' אליהו דוד רבינוביץ-

תאומים (האדר"ת) [האדר"ת, רבה של ירושלים, חותנו של הרב קוק] *ז"ל.*

ב"ה[1], (עה"ק[2] ירושלים ת"ו[3], שנת תרס"ב[4] [(1902)]).

לידיד לבי אהו"נ[5] חי הרב הגאון המפורסם לשו"ת[6] מו"ה[7] אברהם יצחק הכהן נ"י[8] הגאבד"ק[9] בויסק, [הרב קוק כיהן אז כרבה של בויסק שבלטביה] לו ולרעיתו ב"א הרבנית ולבו"ב[10] יגדלום לתוחומע"ט[11] בשמחה ונחת, ונזכה לראות עונג וטובה מהם.

מכתבי זה הנני שולחו למען כ"ג[12] נ"י בדבר חדש, וגם נחוץ מאוד, לדעת דעת כ"ג נ"י במוקדם. והוא הדבר. עה"ק יפו נחוצה מאוד לרב. וכבר דפקו על פתחי הגאונים הרב ר"ח[13] ברלין [הרב חיים ברלין, בנו של הנצי"ב] והרב ר'[14] מרדכי מאשמינא שיחיו לאוי"ט[15], ולא עלתה בידיהם אף לאחר שהבטיחום. והנה שחרו פני היום לכתוב לכ"ג אודות זה. והן לא אכחד, כי כבר כחצי שנה הי'[16] הרעיון הזה בלבי, ודברתי עם זו' הרבנית תחי'[17] כי מאוד כמה נפשי לדבר הזה. אמנם עתה זה איזה שעות באו אלי הנכבד ה"ר[18] משה סאלאמאן [ככל הנראה ר' יואל משה סלומון, ממייסדי פתח תקווה] ועוד נכבד מיפו, והציעו לפני אודות כ"ג נ"י, - בעודהו יושב שם בבויסק בכבודו של עולם.

והנה מאוד ערגה נפשי לזה באין ערוך, ולמותר להאריך, כאשר יודע בעצמו, ובכלל הי' לתועלת גדול גם לירושלים, ולכלל ישראל, כאשר יזכנו ד' להיות ביחד, ופה ב"ה הכל יהי'[19] בידינו, הדפוס הוא חפשי ב"ה, ואת אשר נסכים לרצון ד' להגדיל תורה ולעשות חיל לטובת כלל ישראל תצא מפה תורה לכל ישראל. א"א[20] לי לבאר הכל בכתב, וכאשר יזכנו השי"ת[21] שנהי'[22] ביחד איד"ש[23] יראה ויבין את הכל.

ענין החוצץ בזה אולי מפני שנת השביעית הבעל״ט[24], [שמיטת תרס"ג (1902–1903)] אשר בקץ הקיץ הבעל״ט, על הרב דיפו להשגיח על המושבות ולכל אשר להם, כי הוא הראש וראשון להם, ואולי לא ירצה לתת הכשרים להיין מפירות שביעית הנעשה בהיתר שנמכר לא״י[25], כפי ההיתר שהורה הרב המנוח מהרנ״ה[26] [ככל הנראה הרב נפתלי הירץ הלוי, רבה של יפו לפני הרב קוק] זצ״ל[27] ע״פ[28] הסכם הגאון דבריסק זצ״ל.

ואיך שיהי׳[29] הדבר נכון ונפלא לשני הצדדים.

תקותי תעודדני כי יהי׳ עצהיו״ט[30] לשנינו אידי״ש.

בהחפזה כתבתי כ״ז[31] מפני הפאסט הנחוצה היום, ואני שולחו באחריות, ולמען ישיב לי דבר ברור בדעתו, ודעת ב״ב[32], ודי׳ יזכנו לחדות פניהם בשמחה במהרה בפעה״ק[33] ירושת״ו[34], כתקות חודו״ז[35],

אלי׳ דוד

---

1. ב״ה - ברוך השם
2. עה״ק - עיר הקודש
3. ת״ו - תבנה ותכונן
4. תרס״ב - השנה תרס״ב (1901/1902)
5. אהו״נ - אהוב נפשי
6. לשו״ת - לשם ולתפארת
7. מו״ה - מורנו הרב
8. נ״י - נרו יאיר
9. הגאבד״ק - הגאון אב בית דין קהילת
10. ולבו״ב - ולבני ביתו
11. לתוחומע״ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
12. כ״ג - כבוד גאונו
13. ר״ח - ראש חודש
14. ר׳ - רבי
15. לאוי״ט - לאורך ימים טובים
16. הי׳ - היה
17. תחי׳ - תחיה
18. ה״ר - הרב רבי
19. יהי׳ - יהיה
20. א״א - אי אפשר
21. השי״ת - השם יתברך
22. שנהי׳ - שנהיה
23. אידי״ש - אחרי דרישת שלום
24. הבעל״ט - הבא עלינו לטובה
25. לא״י - לארץ ישראל
26. מהרנ״ה - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות נ, ה (למשל: נתן + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
27. זצ״ל - זכר צדיק לברכה
28. ע״פ - על פי
29. שיהי׳ - שיהיה
30. עצהיו״ט - על צד היותר טוב
31. כ״ז - כל זה
32. ב״ב - בני ביתו

33. בפעה"ק - בפה עיר הקודש
34. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
35. חודו"ז - דורש פענוח

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות ט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תשא תרס"ב - ירושלים) **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת מתאר את מחלתו. בעניין השמיטה (תרס"ב), נציגי המושבות ביקשו ממנו להקל לפי המבי"ט והמהרי"ט, ולפי הפאת השולחן. ההפסד עצום, וקיום הישוב כולו בסכנה. רב יפו כתב לו שר' יהושע לייב דיסקין התיר בשמיטה הקודמת. דעתו השתנתה מאז שנת תרנ"ו, אבל חסידי ר' יהושע לייב מתנגדים, וסומכים על טבלה של כעשרים רבנים שאסרו. גם ר' שמואל סלנט מסרב לומר דבר. האדר"ת לא יאמר דבר, ומבקש מהרב קוק לעיין בהלכה.

עיקרי הדברים

- מחלת האדר"ת.
- לחץ המושבות להקל בשמיטה.
- שינוי דעת האדר"ת.
- התנגדות חסידי ר' יהושע לייב דיסקין.

נוסח האגרת עם ביאור

לאגרת רז, ועי' אגי רמח. [ראו (כרך א', אגרת רז) ו-(כרך א', אגרת רמח)] לענין השמיטה. אגרות של הגאון האדר"ת זצ"ל[2].

ב"ה[3].

שפעת ברכות והצלחות ושלומים אלף לידיד לבי ואהוב נפשי חי' הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק שיחי'[4] לאוישטו"נ[5], הוא וביתו ובו"ב[6] ויגדלום לתחומעש"ט[7] בהרחבה ועונג רב.

נלאינו לחכות קרוב לשני חדשים על מכתבו. וממש החיו אותנו.

אין אני בן חורין מלהודיע את אשר אתי. והוא מ"ע[8] שבתורה ט"ט[9] יקרא. ["וטמא טמא יקרא" (ויקרא יג, מה):] מכאן שאדם צריך להודיע צערו לרבים, כדי שיבקשו עליו רחמים (שבת סז)] אינני בבריאותי כראוי ל"ע[10], אני מסובל תמיד במיחוש הפיבער ל"ע, אשר היא מהלכת בפה תמיד ל"ע, ואין כל אדם נקי מזה, אם מעט ואם הרבה, גר ותושב, ותמיד אני מוכרח ליקח חינא ל"ע, וע"י[11] הפיבער נתגברו גם השיעולים לפרקים ל"ע, וחלישותי רבה מאוד, ד' יחזקני. אנא יזכירני תמיד בתפלתו, שיאמצני השי"ת[12] לתורתו ולעבודתו הק'[13].

עגמ"נ[14] הרבה יש לי מענין השמיטה, שקודם החנוכה הי'[15] פה המ"ץ[16] ממושב פתח תקוה ובעה"ב[17] נכבד מקולניא אחרת והפצירוני להקל להם ע"י[18] הוראת המבי"ט[19] והמהרי"ט[20] בהבלעה, [מכירת הקרקע לנכרי בשמיטה, בצירוף השכרה "בהבלעה", על פי פוסקי צפת במאה ה-16] וכ"פ[21] הפאת-השולחן. [ספרו של רבי ישראל משקלוב על המצוות התלויות בארץ] ואם כי כבר היא שנה הששית, אבל ההפסד לא יתואר, אינו משום חיי נפש של האכרים, אשר ג"כ[22] יעלו ליותר משי' בתי אבות הי"ו[23], רק פשוטו כמשמעו שכל הישוב יתבטל לגמרי באין שום שם וזכר לו חלילה. והגאבד"ק[24] יפו נ"י[25] כי[26] לי שכבר הורה הגרי"ד[27] [הרב יהושע לייב דיסקין]

ז"ל[28] בהשמיטה שלפני' לסמוך עליהם, ואמר שמי שיסמוך עליהם מי יוכל למחות בידו, וכן נעשה. וג"א[29] השבתי ג"כ בפשיטות, כבר הורו. ודעתי עתה שונה הרבה מבשני תרנ"ו[30], שאז נתווכחתי בדובעללן עם הגאבד"ק[31] ביאליסטאק, [הרב שמואל מוהליבר, רבה של ביאליסטוק, ממצדדי היתר המכירה] יבדילנו ד' לחייטו"א[32], אבל עתה הרבה הרבה נשתנו. אבל חברו עלי מחסידי הגריל"ד ז"ל, שלא ידעו רק מה שיצא לאסור בש' תרמ"ט[33] למגדר מילתא נגד הפושעים שרצו ממש לעקור מצות שביעית, וסמכו ע"ד[34] הגרי"א[35] [הרב יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנה, שאישר את היתר המכירה בשמיטת תרמ"ט] ז"ל. ואם כי הרביתי לדבר בהאסיפה שעשיתי בביתי, כי לע"ע[36] גם הוא הי' מתיר, וכמו שהרב דיפו כי לי שהתיר לו, - הם באחת אינם מאמינים לו, ואין להם אלא מה שהביאו טבלא חתומה בחותמו ועלי'[37] כעשרים רבנים ומופלגים שלא להתיר גם ע"י א"י[38] בשום דבר רק לאוקמי אילנא, ובכן נסתם הפתח, ואם שהישוב חרב ח"ו[39] ושי' בתי אבות שומרי תורה ותרומ"ע[40] א"ל[41] במה לחיות, זה אין דאגתם, ואני קראתי עליהם מש"כ[42] בחו"מ[43] בשלו יכול לקדש ש"ש ולא בש"א. [אדם רשאי לקדש שם שמים בממונו שלו ולא בממון של אחרים] והגרש"ס[44] נ"י אף שאז (תרנ"ו) התיר, עתה יאמר שא"א[45] לו לומר דבר. ולזאת השבתי שלא אומר בזה מאומה, ורק כל מה שיודעים מהגריל"ד[46] ז"ל שהתיר לא ישגיחו כלל על המחמירים. ואני מוכן לכתוב לגאוני גאליציא ממכירי שליט"א[47], אך חלישותי וטרדותי לא הרשוני עד כה. אולי יתחזק כתר"ה[48] לעיין בהלכה זו.

והנני בזה חו"ד[49] ידידם המצפה אשרם והצלחתם, ולבשר ולהתבשר טוב מכלל ומפרט,

אלי' דוד

כו"ח[50] יום ה' תשא תרס"ב[51] (עיה"ק[52] ירושלים ת"ו[53]).

---

1. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
2. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
3. ב"ה - ברוך השם
4. שיחי' - שיחיו
5. לאוישטו"נ - לאורך ימים ושנים טובות ונעימות
6. ובו"ב - ובני ביתו
7. לתחומעש"ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
8. מ"ע - מצות עשה
9. ט"ט - טמא טמא (יקרא)
10. ל"ע - לא עלינו
11. וע"י - ועל ידי
12. השי"ת - השם יתברך
13. הק' - הקטן
14. עגמ"נ - עגמת נפש
15. הי' - היה
16. המ"ץ - המורה צדק
17. ובעה"ב - ובעלי הבתים
18. ע"י - על ידי
19. המבי"ט - רבי משה מטראני
20. והמהרי"ט - והמורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

21. וכ"פ - וכן פסק
22. ג"כ - גם כן
23. הי"ו - השם יברכהו ויחייהו
24. והגאבד"ק - והגאון אב בית דין קהילת
25. נ"י - נרו יאיר
26. כ' - כבוד
27. הגריל"ד - הגאון רבי יהושע לייב דיסקין
28. ז"ל - זכרונו לברכה
29. וג"א - וגם אני
30. תרנ"ו - השנה תרנ"ו (1895/1896)
31. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
32. לחייטו"א - לחיים טובים ולשלום
33. תרמ"ט - השנה תרמ"ט (1888/1889)
34. ע"ד - על דבר
35. הגרי"א - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
36. לע"ע - לעת עתה
37. ועלי' - ועליה
38. א"י - ארץ ישראל
39. ח"ו - חס ושלום
40. ותרומ"ע - ותרומות ומעשרות
41. א"ל - אמר ליה / אמר לו
42. מש"כ - מה שכתב
43. בחו"מ - בחושן משפט
44. והגרש"ס - והגאון רבי שמואל סלאנט
45. שא"א - שאי אפשר
46. מהגריל"ד - מהגאון רבי יהושע לייב דיסקין
47. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
48. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
49. חו"ד - חותנו ודודו
50. כו"ח - כתיבה וחתימה
51. תרס"ב - השנה תרס"ב (1901/1902)
52. עיה"ק - עיר הקודש
53. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות י

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג אייר תרס"ב - ירושלים **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת כותב שרב יפו ביקש אספת רבנים בעניין השמיטה, ושכמעט אין עצה מלבד 'שב ואל תעשה'. האדר"ת שואל אם מותר לקדש על יין מבושל, מאחר שהרופאים אסרו עליו יין. האדר"ת מבקש מהרב קוק לחבר קיצור הלכות תרומות ומעשרות ביידיש להפצה, ושואל על מצוות ראשית הגז שקיים לטובת הרב קוק.

עיקרי הדברים

- אספת רבנים על השמיטה.
- קידוש על יין מבושל.
- קיצור הלכות תרומות ומעשרות ביידיש.
- ראשית הגז.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יום ג' י"ג אייר תרס"ב[2] (עיה"ק[3] ירושלים ת"ו[4]).

ע"ד[5] הנחמדים בענין השביעית הרבה לי לדבר. וכעת בא לפה ידי"נ[6] הרב דיפו שי'[7] להתיעץ בזה, לאשר בני המושבות מטרידים אותנו מאוד איך לקבוע ההלכה בזה. וכמעט אין עצה רק להיות שוא"ת[8], וצי"ע[9] טובא בזה. לא טוב עשו במה שנתאחרו עד כה. לכתוב מזה ככל לבבי כבד עלי הרבה כעת, ואולי אכתוב מהקולוניא אידי"ש[10]. ועתה אני ממהר לכתוב, לאשר כבר נתאחרתי וח"ו[11] ידאגו על שלומנו.

הרה"ג[12] דיפו שי' רוצה שאאסוף אסיפת כל הרבנים דפה עוד בדבר השמיטה. ואידי"ש[13] כאשר יעלה בידינו אכתוב לכתר"ה[14] כל מה שיוסכם בידינו אידי"ש לזכינו לכונן לאמתה ש"ת[15].

והנני לבקש מכתר"ה[16] נ"י[17], יעשה זאת למעני ממש, לברר הדין להלכה למעשה. הן הזהירוני הרופאים מיין, ל"ע[18], מפני השיעול ל"ע, ולבי עלי דוי על ביטול קידוש עה"י[19], וצר לי לקדש שישתו אחרים, שהוא מחלוקת באחרונים, ושיקדשו אחרים ואני על הפת ג"כ[20] למו"ר[21], ולכן בדעתי לקדש על יין מבושל, שכפי פשטות הלשון הוא גם שהצמוקים מבושלים ומסננין היין שהוא יין גמור, וכ"כ[22] בדה"ח[23] וח"א[24], ["דרך החיים" ו"חיי אדם"] אך הגרש"ק[25] בס'[26] החיים חולק [רבי שלמה קלוגר, בספרו "החיים"] שזה ל"נ[27] יין מבושל רק שמבשלין היין עצמו, וכל' המשנה בתרומות, ולדעתו אינו יין כלל, ותומך דבריו על הרלב"ח[28]. והנה בשו"ת[29] עמודי אור סתר דבריו, וחולק להלכה. אך אחרוני זמנינו המקצרים, בס' קצש"ע[30] ומש"ב[31], ["קיצור שולחן ערוך" ו"משנה ברורה"] הביאו ד' הרש"ק[32], ולכן לבי נוקפי מאוד, וחוששני הואיל שיצא מפי או"צ[33]. ואף כי לרבים הקלתי בהיותי במיר, לגודל הדוחק עתה ביין שם, מפני פקודת המלכות ל"ע, וגם בפה השבתי לרופא בע"פ[34] בעד חולה שא"א[35] לו ד"כ[36] ביין שיעשה כן, וקילס מאוד עצתי זאת, ולמגינת לבי לא עשיתי בעצמי כן, אשר בד"כ[37] בודאי גם הגרש"ק מודה שלא גרע מיין

תפוחים ולאקרעץ. אך בכל קידוש והבדלה חושקני מאוד לדעת הלכה למעשה בזה, ויראתי לסמוך ע"ע[38] פן נוגע אני, ומובטחני בו שיעלה הלכה לאמתש"ת[39] בעזה"י[40] כדרכו הטוב.

עוד אבקשהו, מה שלבי עלי דוי, ובשנה העברה נזכרתי אחרי שכבר עבר הזמן. הן בקרוב קרב עת בצירת הענבים וקצירת התבואות וכל הפירות, והן רבים נכשלים באכילתם טבלים. וכבר הרעשתי אשתקד להדפיס פתקאות קצרות דיני ההפרשות בקצרה ובלשון זארגאן [ביידיש] , אך לא השגתי מי שיכתבם ויסדרם כראוי. ע"כ[41] אבקשהו, יסדר בקיצור נמרץ, הלכות קצרות, דיני תרומה גדולה, מעשר, תרומת מעשר, מעשר עני, (שבשנה הזאת), מעשר שני, איך יפריש כ"א[42] בקנייתו מן השוק, ולי זארגאן, ואני אדפיסם על הוצאותי אידי"ש להפיצם בכל המושבות ובפעה"ק[43] וכל העיירות הקדושות.

גם בזה לא אפונה כי יכוין כתר"ה[44] נ"י לעשות להלמ"ע[45] עצהיו"ט[46].

אוכל לבשרו, אשר ב"ה עלה בידי, מה שקויתי עד כה, לקיים מצות ראשית הגז, [דברים יח, ד: נתינת ראשית גז הצמר לכהן] אשר זמנו הוא בעת הזאת שאז זמן הגיזה. ונתתי שני ליטראות צמר כמו שהוא, לזכות בעד כתר"ה נ"י. ועתה אשאל למעכ"ת[47] נ"י איך אעשה בהם. הן המצוה היא ליתן מלובן ולא צואי, וה"ט[48] לפי שקנאו בשינוי, אבל בכה"ג[49] שכבר זיכיתי ע"י[50] אחר, א"כ[51] ה"ל[52] שלהם, וגם י"ל[53] דאין אני מכוין כלל לזכות ע"י שינוי רק לטובתם. ע"ז[54] אחכה על תשובתו.

והנני בזה חו' ודודם המברכם להתענג עכ"ט[55] ולחוג חג מתן תוה"ק[56] בשמחה, המעתיר בעד כולם מצפה לרחמי שמים,

אלי' דוד

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרס"ב - השנה תרס"ב (1901/1902)
3. עיה"ק - עיר הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. ע"ד - על דבר
6. יד"נ - ידיד נפשי
7. שי' - שיחיה
8. שוא"ת - שב ואל תעשה
9. וצ"ע - וצריך עיון
10. אידי"ש - אחרי דרישת שלום
11. וח"ו - וחס ושלום
12. הרה"ג - הרב הגאון
13. ואידי"ש - ואחרי דרישת שלום
14. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
15. ש"ת - של תורה
16. מכתר"ה - מכבוד תורתו רום הדרתו
17. נ"י - נרו יאיר
18. ל"ע - לא עלינו
19. עה"י - על היין
20. ג"כ - גם כן
21. למו"ר - למורי ורבי

22. וכ"כ - וכל כך
23. בדה"ח - בדרך החיים
24. וח"א - וחיי אדם (שם ספר)
25. הגרש"ק - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ק (למשל: שמואל + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
26. בס' - בספר
27. ל"נ - לא נקרא (או: לא נראה)
28. הרלב"ח - רבי לוי בן חביב
29. בשו"ת - בשאלות ותשובות
30. קצש"ע - קיצור שולחן ערוך
31. ומש"ב - ומשנה ברורה
32. הרש"ק - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ק (למשל: שמואל + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
33. או"צ - דורש פענוח
34. בע"פ - בעל פה
35. שא"א - שאי אפשר
36. ד"כ - דבר כזה (או: דרך כלל)
37. בד"כ - בדרך כלל
38. ע"ע - עיין עוד
39. לאמתש"ת - לאמיתה של תורה
40. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
41. ע"כ - על כן
42. כ"א - כי אם
43. ובפעה"ק - ובפה עיר הקודש
44. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
45. להלמ"ע - להלכה למעשה
46. עצהיו"ט - על צד היותר טוב
47. למעכ"ת - למעלת כבוד תורתו
48. וה"ט - והאי טעמא (וזה הטעם)
49. בכה"ג - בכהאי גוונא
50. ע"י - על ידי
51. א"כ - אם כן
52. ה"ל - הוה ליה (היה לו)
53. י"ל - יש לומר
54. ע"ז - על זה
55. עכ"ט - על כל טוב
56. תוה"ק - תורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות יג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' סיון תר"ע - יפו **נמען:** 'קול מהיכל' - מחאת רבנים (פורסם ב'האור' וב'החרות')

מחאה של רבנים תומכי הרב קוק נגד 'מתי מספר מאנשי ירושלים' שאסרו את מה שהתיר בלי להבין את עומק ההלכה: שמן השומשום, פירות השביעית והסבון. ההיתר בשמיטה נהג שלוש שמיטות לפי הוראת גאונים. הם קוראים לרבני ירושלים לגעור בהם, ולחוס על ממון ישראל ועל התעשייה בארץ. (זה המאמר שהרב קוק הסתייג ממנו.)

עיקרי הדברים

- מחאה נגד אוסרי ההיתרים.
- שמן שומשום, פירות שביעית וסבון.
- הגנה על הישוב והתעשייה.

נוסח האגרת עם ביאור

קול מהיכל [כרוז של תומכי הרב קוק, נגד האיסורים שפרסמו רבנים בירושלים על תוצרת המושבות בשנת השמיטה תר"ע]

אחים נכבדים היושבים על אדמת הקדש!

מוכרחים אנחנו לצאת במחאה גלויה, כי לא עת לחשות עתה, התאפק לא נוכל, עלבון התורה ובזיון גאון וצדיק עומדים מאחורי כתלנו. העל זה נחריש, נתאפק לראות כבלע את הקודש, במקום הזה ולעת כזאת, אשר מחוץ תשכל חרב אימה ובעתה מסביב, ועלינו להיות מזוינים היטב לעמוד בפני הסערות והרוחות הרעות' הנה גם מחדרים אימה, ד' מצא את עוננו ויעיר רוח קנאה בלב מתי מספר, מאלה תופשי התורה [על פי ירמיהו ב, ח] החונים על דגלנו' ובשם תוה"ק[1] עושים מעשים אשר לא יעשו, הנוגעים בכבוד רב וגאון בישראל ובכבוד הישוב כולו. לא תמול דנהו הרב הגאון הצדיק וכו'[2] אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א[3], המכהן פאר ביפו והמושבות, ולבד גאונותו חננו ה' בכשרונות נפלאים בלב מלא דעת ויראת ה', ומי יכול לעמוד בפני ארז בלבנון כזה ולפקפק במעשיו, אשר ממקום קדוש יהלכון, ממקור התורה והבינה, אשר אצלה לו ההשגחה ביד נדיבה. מי יוכל להטיל ספק בדברים אשר ידו החזקה מתן לנו' בודאות גמורה, אחרי חקירתו הגדולה ובינתו העמוקה, ובפרט בעניני המצות התלויות בארץ, אשר הוא שקוע בהם בכל לבו ובכל נפשו, ובכל עת מוכן הוא להראות לכל איש מקורי הוראותיו ולכל הבאים ללמוד תורה מפיו, להבינם דברי יושר ולהעמידם על האמת ברחב דעתו ושכלו הזך.

והנה קמו מתי מספר מאנשי ירושלים, אנשים כאלה אשר חובתם היא לכוף כאגמון ראשם [על פי ישעיהו נח, ה] מול גאון וצדיק כזה, וטרם באו לעמקה של הלכה, להבין היטיב את מקורה, יצאו בקהל בדעותיהם הפעוטות ובאיסוריהם אשר אין להם שחר' ויעיזו פנים לעמוד במערכה מול גאון כזה בלי חרב וחנית, ובלי כל מערכי מלחמה, הוא מתיר והמה אוסרים' הלב שותת דם וכאבנו נעכר לראות תמונות מעציבות כאלה הפוגעות בכבוד התורה והיהדות כולה ועלולות להביא חורבן להישוב כולו. ולדאבוננו המקרים מתחדשים חדשים לבקרים, בה בעת שרואים המה כי כל דבריהם אין בהם ממש

ועלולים לקלקל רק לשעה קלה, כי אין שמוע להם' והקהל יודע את הגדול מהם והכרוב הסוכך עליהם באברת חסידותו וצדקתו עוד לא נרפא המחץ והעין תדמע דמוע מעסק ביש, שמן שומשמין, לבשתנו ולחרפתנו. הגאון הנ"ל[4] התיר בכח התורה ובראיות והוכחות, והמה בלי כל טעם באו ואסרו את המותר, והטילו בשעתו סערה גדולה בצלוחית של מים, וערכו מדורה גדולה, אשר במהרה נכבתה, והנה פרות שביעית, ואיסור על הסבון הנעשה ע"י[5] אחינו [ראו (כרך א', אגרת שלג)] בהכשר הגאון הנ"ל.

צחוק מכאיב לב הוא, כי ענין השביעית אשר כבר דשו בה גאוני קדמאי, וכולם מצאו דרך נכון להתיר' ושלש שמיטות נוהגין כן [היתר המכירה נהג בשמיטות תרמ"ט, תרנ"ו ותרס"ג] ע"פ[6] הוראת חכמי ישראל וגאוניו, ומה חדשה העלו במצודתם בשמיטה הרביעית לאסור את אשר הותר כבר?

אמנם כן, יודעים אנחנו כי לא יארכו הדברים ועלולים רק להטיל סערה לשעה קלה, ובמהרה ישכחו ויכלו כעשן' ומעשה שמן שומשמין יוכיח אך לא נוכל קו"ק[7] זה נתפרסם ב"האור" מי"ב סיון תר"ע[8] וב"החרות" מי"ג סיון תר"ע. התאפק לבלי לצאת למחאה גלויה נגד אלה מתי המספר אשר בכח התורה לקחו להם קרנים לנגח צדיק תמים, וע"ד[9] הדין מחויבים המה לסור למשמעתו ולקבל את דברי הגדול מהם, ובשם התורה וחובביה הננו מגידים וחוזרים ומגידים לעם קדוש לבל ישעו לדברי הבלי הרב הגאון הנ"ל הוא האחראי על כל העניינים הנוגעים להישוב' הנעמדים תחת פקודותיו, ובם שיהו והגיגו כל היום ומי לנו פה בר סמכא יותר גדול ממנו? חלילה לנו לפקפק רגע בהוראתו, ואתם גם אתם, רבני ירושלים וגאוניה' הרימו נא כשופר קולכם על האנשים האלה, לבל יוסיפו לערץ ארץ, חוסו נא על ממונם של ישראל, הלא גם התורה חסה על ממונם של ישראל. הרבה כסף והרבה כוחות השקיעו אחינו על אדמת קודש, ועלינו לסעדם ולכוננם במשפט וצדקה, לעודדם ולחזקם ולאמצם בפעולה ובמעשה, ועם זה יתוספו כוחות חדשים אשר יתנו פרים להגדיל את ישוב ארצנו הקדושה.

הנה באו הנה אנשים בעלי הון ויסדו בתי חרושת והרבה משפחות מאחינו מתפרנסים על ידם, וחלילה לנו לסור דרכם בסירים, כי תרפנה הידים החרוצות. עליכם לדאוג לשלומם וקיומם בארץ אבות, וחוסו נא על כבוד הישוב היקר בעינינו ועל אחינו הבונים חרבות ארצנו. הרימו קולכם ברמה, מן גערתם ינוסון ומקולם יהפזון, ואז יבא שלו'[10] בשערי ציון וירושלים, אמן.

החותמים בברכה למען כבוד ה' ותורתו

ח' סיון ד'עתר; עיה"ק[11] יפו תובב"א[12].

נאום אליעזר בן הרב מו"ה[13] עולתה נתן זצלה"ה[14] מלפנים רב בקראקא בעה"מ[15] מגי"ה[16] *

יעקב גזטנזן, מלפנים רגב"ד[17] דק"ק[18] דזערזי סיטי במדינת אמריקא

זאב וואלף גרינוואלד, מווארשא בעהמ"ס[19] י"ס[20],

שמואל משה ברודא, מלפנים רב בדרוזגע:יק *

ליפא ראזענמ(ן, מ"ץ[21] דפי:סק

שלמה זלמן שאך, ד"ץ[22] *

אלי' יעקב ק((נטער, מ"ץ בפער:א.

1. תוה"ק - תורתנו הקדושה
2. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. הנ"ל - הנזכר לעיל
5. ע"י - על ידי
6. ע"פ - על פי
7. קו"ק - קהילה קדושה
8. תר"ע - השנה תר"ע (1909/1910)
9. וע"ד - ועל דבר
10. שלו' - שלום
11. עיה"ק - עיר הקודש
12. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
13. מו"ה - מורנו הרב
14. זצלה"ה - זכר צדיק לברכה לחיי העולם הבא
15. בעה"מ - בעל המחבר
16. מג"ה - דורש פענוח
17. רגב"ד - רבי ג... ב... ד... - שם אדם
18. דק"ק - דקהילה קדושה
19. בעהמ"ס - בעל המחבר ספר
20. י"ס - יש ספרים (גרסה אחרת)
21. מ"ץ - מורה צדק
22. ד"ץ - דיין צדק

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שלה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג תשרי תרע"א - יפו **נמען:** בן דודו, ר' צבי הירש יפה

בעניין השמיטה: ההוראה ישנה וכבושה, והרב קוק השתדל לצאת ידי כל הדעות. ב'שבת הארץ' רשם רק הערות כדי לעורר את תלמידי החכמים. הרב קוק רצה לעזור למי שרוצה לשמור כהלכה, אבל לא להכריז איסור על הסומכים על ההיתר, שהיה נהוג גם בימי ר' יהושע לייב דיסקין. אין בידו כתב יד שמוכיח את הסכמת ר' יהושע לייב. שבחי החופשיים צורמים לו יותר מזלזולי המתנגדים, אבל הם שמחים כי הרב קוק היחיד שעומד להצלת הישוב. הרב קוק לא ביקש עזרה מאיש.

עיקרי הדברים

- ההוראה הכבושה ו'שבת הארץ'.
- אין להכריז איסור על הסומכים על ההיתר.
- שבחי החופשיים - צורמים.
- עמידה לבד להצלת הישוב.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג תשרי ש"ת[4] ש"ג תרע"א[5].

שלו'[6] וברכה, ברבי והמשכה לכבוד ש"ב[7] ידי"ע[8] הרה"ג[9] הגביר הנכבד, אוצ"ת[10] ויראת ד', כו"ה צבי הירש יפה שליט"א[11], וכב"ב[12] היקרים וכא"ל[13] כולם יתברכו מקודש בכט"ס[14],

בשמחה רבה קבלתי את ברכת מר ידי"נ[15] שי'[16], וחטיבה מול חטיבה יתברך באהבה, בכל מילי דמיטב, ונזכה לראות בחדות ד' על עמו ונחלתו, לרומם ימין ישע ואור גדולה לכל יראי ד' וחושבי שמו, לכל ישרי לב, וכל עם ד' הגוי כולו.

וע"ד[17] עניני השמיטה, אשר למגינת לבי ולב כל יראי ד' באמת ותמים, נסתבכו יותר מהראוי, ובאו פריצים מעבר מזה, ושוגים חסרי ידיעה בענין מעבר מזה, [מחלוקת היתר המכירה בשמיטת תר"ע] ויקימו שאון במקום השקט ובטחה בעה"י[18], הנה מצדי לא אמצא שעשיתי איזה דבר שיגרום לכל השערורי' אשר נהיתה. עצם ההוראה היא כבושה וישנה, ופרטיה ברובם הם מוטלים עלי, והייתי משתדל, כפי המדה האפשרית, לצאת ידי כל הדיעות, ולמנקט חומרי מתנייתא, כראוי לכל עוסק בהוראה אשר יראת ד' על פניו. ואם הדפסתי את הס' הקטן "שבת הארץ", [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית] הכולל הלכות שביעית בקצרה, מסופח ליסוד דברי הרמב"ם[19], ומד' עסקי בענין זה רשמתי איזה הערות, לגלות פנים בהלכה כדרכה של תורה, לעורר לב ת"ח[20] לעסוק בהלכות הללו ובהלכות התלויות בארץ ביחוד, לא אמצא שום יסוד שכדאי בשביל כך להרעיש עולם. ובגופא דעובדא הייתי משתוקק מאד לסייע לדבר מצוה, לקבץ כחות לעזור לכל אשר ידבנו רוחו, שלא להפקיע קדושת אה"ק[21] ולשמור השמיטה לכל הלכותיי. רק אמרתי להם, שאי אפשר לנו להכריז איסור על המפקיעים המתנהגים ע"פ[22] ההוראה הכבושה מגאונים

קשישאי ז"ל[23], שבהם הי'[24] ג"כ[25] הגה"ק[26] ריל"ד[27], [הרב יהושע לייב דיסקין] זצ"ל[28], ולא לפגע בחיי הישוב, שהוא ממש נוגע לנפשות.

ולדידי חבת הקודש, של עצם מניעת ישוב אה"ק, שמתבטלת ע"י[29] דחיית ההיתר ונותנת יד לסוררים לפרוק עול בגלוי, ולנתק כל המוסרות, הי' זה ג"כ גורם גדול לדבר ע"פ דרכה של תורה, נגד עצת ידידי הגרי"ד[30] [הרב יעקב דוד וילובסקי (הרידב"ז)] שי', שבקש דוקא לעקור את ההיתר מעקרו, ובשו"א[31] לא הי' מועיל כלל להכריז ולהודיע שהוסכם ההיתר ע"פ הגרי"ל[32] זצ"ל, מפני שהיו מוכנים להכחיש דבר זה בפומבי, וכאשר אין לנו שום כת"י מכתי"ק[33] בהסכמת ההיתר, קלה היא מאד, ההכחשה, וגם כמ"ח הגי'[34] זצ"ל סבל מהכחשה זו, [חותנו, האדר"ת; ראו (כרך א', אגרת נוספות ט)] אלא שהי'[35] בידו להשתמט מעט, מפני שסוף כל סוף לא הי' עול הישוב מוטל עליו, מה שלא יכולתי לעשות כמעשהו.

ומה מאד אתמה על כת"ר[36] ידידי שתופס אותי במה שהחפשים מספרים בשבחי. אמת ששבחם צורם את לבבי ורוחי, הרבה יותר מכל הזלזולים של הצד השני שעכ"פ[37] הנם עמיתינו בתומ"צ[38] ויש לדונם לכ"ז שכונתם היא לש"ש. אבל בעצם הענין איזה חידוש הוא מה שהם דורשים אותי לשבח, סוף־כל־סוף דם יהודי נוזל בעורקיהם, ובעיניהם הם רואים שקמים אנשים לעקור את הישוב משרשו, למגר לארץ את כבודו, ולגדור את דרכיו, שלא יוכל להתרחב ולהתפתח, ואצלם הלא זהו כל נקודת יהדותם, ורק אנכי לבדי בין הרבנים הידועים באיזה מדה בשם הנני עומד בקשרי המלחמה ומוותר אני על כבודי ומעמדי וכל אשר לי, רק להציל את הישוב, ואת כל ענפי העסקים שלו, ותלי"ת[39] בלא שום פניי בעולם, - ואיך לא ידרשו כ"ז[40] לשבח.

וע"ד שאלתו מי הם העומדים על ימיני. בכלל הנם כל יראי ד' ת"ח מובהקים ישרי לב, שכולם מתרעמים על המהומה החדשה, וביחוד על דרכיה הבלתי־מכובדים, ובפרט שהפועלים הראשיים אינם מובטחים כלל שתהי'[41] כונתם לש"ש אפילו לפי דעתם. אמנם לא בקשתי מאת שום אדם לעזור לי, חושב אני לעלבון וחלול כבוד להאמת להעזר מהסכמות וסמיכות צדדיות. בטוח אני בחסדי השי"ת[42], אשר עד כה גמלני, וברב רחמיו הביאני אל אדמת קדשו, ויזכני לנהל בקוצר דעתי את צאן ידו, המסתפחים בנחלתו, להתלקט לראשית צמיחת קרן ישועה, כי יהי'[43] עמדי גם לימים יבאו, וכל עם ד' וגדוליו יכירו וידעו את תומת רוחי וצדקת פעלי, ויאשרו את כחי בצדקתם ותורתם.

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ש"ת - של תורה
5. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
6. שלו' - שלום
7. ש"ב - שאר בשרי
8. ידי"ע - ידידו עוז
9. הרה"ג - הרב הגאון
10. אוצ"ת - אוצר תורה

11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. וכב"ב - וכל בני ביתו
13. וכא"ל - וכל אשר לו
14. בכט"ס - בכל טוב סלה
15. ידי"נ - ידיד נפשי
16. שי' - שיחיה
17. וע"ד - ועל דבר
18. בעה"י - בעזרת השם יתברך
19. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
20. ת"ח - תלמידי חכמים
21. אה"ק - ארץ הקודש
22. ע"פ - על פי
23. ז"ל - זכרונו לברכה
24. הי' - היה
25. ג"כ - גם כן
26. הגה"ק - הגאון הקדוש
27. ריל"ד - רבי יהושע לייב דיסקין
28. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
29. ע"י - על ידי
30. הגריי"ד - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, ד (למשל: יעקב + דוד) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
31. ובשו"א - ובשום אופן
32. הגריי"ל - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, ל (למשל: יעקב + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
33. מכתי"ק - מכתב ידו הקדושה
34. הג' - הגאון
35. שהי' - שהיה
36. כת"ר - כבוד תורתו
37. שעכ"פ - שעל כל פנים
38. בתומ"צ - בתורה ומצוות
39. ותלי"ת - ותודה לא-ל יתברך
40. כ"ז - כל זה
41. שתהי' - שתהיה
42. השי"ת - השם יתברך
43. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שלח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח מרחשוון תרע"א - יפו **נמען:** הגאון ר' זליג ראובן בנגיס, אב בית דין בודקי

הרב קוק מרוצה מישיבתו בארץ ישראל ומרבנותו. מעניין השמיטה הייתה לו עוגמת נפש לא בגלל המקנטרים אלא בגלל זלזול בתלמידי חכמים. הרב קוק ממשיך בתומו לדבר שלום. הרב קוק שולח את 'ישבת הארץ' ומודה על ספר 'לפלגות ראובן'.

עיקרי הדברים

- שביעות רצון מהרבנות.
- צער על זלזול בתלמידי חכמים.
- חילופי ספרים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], אדר"ח[4] מ"ה תרע"א[5].

שלו'[6] וברכות מקודש לכבוד רב חביבי ויקירי, הרב הגאון הגדול, סוע"ה[7], פלפלן וסדרן, עוטה אורה בחורי תורה, מוהר"ר[8] זעליג ראובן בענגיס [הרב זליג ראובן בנגיס, רבה של בודקי, ולימים ראב"ד העדה החרדית בירושלים] שליט"א[9], הגאבד"ק[10] באדקי יצ"ו[11], מחה"ס[12] היקר "לפלגות ראובן", וכא"ל[13] שוי"ר[14] באה"ר[15],

מלאתי גיל ממכתב ברכתו היקרה אשר הגיעני, וחטיבה מול חטיבה יבורך כ"ג[16] באהבה, ירומם אף ינשא, בהודה והדרה של תורה, בעז וגבורה, וכל משאלות לבבו הטהור ימלא כשורה, אי נאזר בגבורה.

וע"ד[17] מצבי, הנני ב"ה מלא רצון מישיבתי בקודש, כי אין ערוך לטובתה של א"י[18], ואודה תמיד לד' חסדו כי זכני לשבת בחבל נחלתו, ולנהל עם קדוש המתקבצים להצמיח ראשית צמיחת קרן ישועת עם ד' על אדמת קדשו,

מענין השמיטה, [מחלוקת היתר המכירה בשמיטת תר"ע] כמובן הי'[19] לי עג"נ[20], לא על אשר קמו איזה אנשים לקנטרני, אלא על שגרם הדבר לבזות ת"ח[21] בכלל, והענין הי' ראוי להיות עובר בשתיקה וכבוד, ואני בתומי הלכתי ואלך בעה"י[22], ואדבר שלו' אל עם ד' ואל חסידיו, ואל כל אשר בשם ישראל יכונה וטובתו ידרש, ויה"ר[23] שנזכה להיות מהבונים בנחלת ד' ומישבי ארץ קדשו, ועם זה לרומם ימין עליון ואור תורה ופארה בהר קודש ועד קצוי ארץ.

בשורה טובה של שילוח ת"ש מספרו היקר. יקבל נא ידי"נ[24] כ"ג שי'[25] ברצון ואהבה ס' הקטן שה"א [ספרו של הרב קוק "שבת הארץ" על הלכות שביעית] הנשלח אליו, והי'[26] זה שלו' וברכה מרובה באה"ר, כנה"ר[27] ונפש אהבתו ודוש"ת[28] מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אדר"ח - א' דראש חודש (היום הראשון של ראש חודש)
5. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
6. שלו' - שלום
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. מחה"ס - מחבר הספר
13. וכא"ל - וכל אשר לו
14. שוי"ר - שלום וישע רב
15. באה"ר - באהבה רבה
16. כ"ג - כבוד גאונו
17. וע"ד - ועל דבר
18. א"י - ארץ ישראל
19. הי' - היה
20. עג"נ - עגמת נפש
21. ת"ח - תלמידי חכמים
22. בעה"י - בעזרת השם יתברך
23. ויה"ר - ויהי רצון
24. ידי"נ - ידיד נפשי
25. שי' - שיחיה
26. והי' - והיה
27. כנה"ר - כנפשו הרמה
28. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שצ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד תשרי תרע"ב - יפו **נמען:** אחיו, ר' שמואל הכהן

הרב קוק שמח שאחיו מעורר את 'נרדמי הגלות' לשיבת ציון. לוויכוח בין פויכטוונגר לבודנהיימר (על השמיטה בקרן הקיימת) אין ערך מעשי, כי רוב העבודות הותרו, אבל יש לו ערך מוסרי: הישוב שעשה את המעט שנאסר בידי נכרים גילה שהוא מתחשב בדת, ואלה שלא שאלו גילו שאין להם חלק בתורה. העניין הסב תשומת לב לערך הדת בתחייה.

עיקרי הדברים

- עידוד לפעולת האח בגולה.
- הוויכוח על השמיטה בקרן הקיימת - ערכו המוסרי.
- תשומת לב לדת בתחייה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], יפו ת"ו[2], י"ד תשרי תרע"ב[3].

אחי יקירי ומחמדי מר שמואל [אחיו, ר' שמואל קוק] שליט"א[4].

שלו'[5] וברכת הרגל וכ"ט[6].

שמחתי בדבריך החביבים. ב"ה על שלומך הטוב. ת"ל[7] על החוה"ש[8] אשר עמנו. נטרדנו באלו הימים מקבלת ד"ר[9] לוין שלנו. [בנימין מנשה לוין] שמחתי מאד בזה שהנך דרך-אגב מעורר נרדמי הגלות לעבודת שיבת ציון ודרישתה, חזק ואמץ.

הויכוח של פויכטוואנגר - בודנהיימר [ויכוח על עבודה באדמות הקרן הקיימת בשמיטת תר"ע, בין ד"ר פויכטוונגר לבין מקס בודנהיימר, יושב ראש הקרן; ראו (כרך א', אגרת שד)] אין לו ערך מעשי גדול, אפילו אם היה בא בשעתו, שהרי אחר המכירה התרתי רוב העבודות ע"י[10] ישראל. אבל ערכו המוסרי נכבד מאד, שהרי מאותו המיעוט שאסרתי, והישוב עשה אותם ע"י נכרים דוקא, גילה את דעתו, שהוא מתחשב עם משפטי דת קדשנו, כראוי לעם ד' נוחלי מורשה. ואלה אשר לא אבו לדרש כלל לדבר ד' זו הלכה, גילו את דעתם, שאין להם חלק ונחלה בתורת ישראל. ומה יכאב הלב, ששמש לגילוי דעת זו הי'[11] הקרן הקיימת הישראלי. וב"ה[12] שהענין בכללו הסב תשומת לב לחיי הדת וכבודה, ולערכה הגדול בתחיית האומה והארץ גם בחוגים הרחוקים. ונודה לד' חסדו, כי דבר טוב על ישראל, וסוף כל סוף יכירו גם התוססים על שמריהם, איכה ירעה ואיך ירבץ ישראל ברצותו לשוב לימי עלומיו. וצור ישראל ואור ישעו יאזרנו רוח גבורה ויאר לנו, באור שכל טוב דעה מיושבת ויושר לבב, למען עמו ונחלתו.

כתוב נא יקירי מכל הפרטים אשר עמדך.

אחיך דבק באהנ"פ[13] מצפה אשרך מקירך כערכך הנעלה,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. שלו' - שלום
6. וכ"ט - וכל טוב
7. ת"ל - תודה לא-ל
8. החוה"ש - החיים והשלום
9. ד"ר - דוקטור
10. ע"י - על ידי
11. הי' - היה
12. וב"ה - וברוך השם
13. באהנ"פ - באהבת נפש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת ת

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב כסלו תרע"ב - יפו **נמען:** לשכת 'המזרחי' בהמבורג

על הטענה שיש לעקור עצים שניטעו בשביעית: כנראה מדובר ביער הרצל, שניטע בשביעית בידי פועלים עבריים, נגד גבולות ההיתר. ההיתר נועד רק לקיום הישוב: מלאכות דאורייתא בידי נכרים, וכך נשמרה שביעית של תורה. נטיעות חדשות לא הותרו, אף שלפי הרמב"ם נטיעה ביחורים היא מדרבנן (שבת הארץ; בראשית רבה טו). אין כוח לחייב עקירה. על שביעית בשל גויים: קרקעות 'מירי' הן כאריסות, ובצירוף המכירה סומכים בשעת הדחק.

עיקרי הדברים

- נטיעת יער הרצל בשביעית - נגד ההיתר.
- גבולות ההיתר.
- נטיעה - מדרבנן לפי הרמב"ם.
- אין חיוב לעקור.
- אדמת מירי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ב כסלו תרע"ב[4].

לכבוד לשכת המרכז להפדרציה המזרחית בהמבורג, [מרכז תנועת "המזרחי", שישב אז בהמבורג] שלו'[5] וברכה.

מכתבם הנכבד מאד מיום ה' דנא קבלתי. וע"ד[6] אשר העירו רבים את כבודם בענין האילנות, אשר נטעו בשביעית באיסור, שע"פ[7] המשנה, תרומות פ"ב ג', צריכין להעקר, אני משער שכונתם של המעירים היא על יער הרצל, [יער הרצל ליד חולדה ובן שמן, שחלקו ניטע בשנת השמיטה תר"ע] שנטע באמת בשביעית, וע"י[8] הפועלים העברים, וזה היה למורת רוחי וחוץ לגדרי ההיתר, אשר נהגו בו שלמי אמוני ישראל, בכל השמיטות אשר עברו על הישוב, ואנכי הודעתי לרבים, שכל עיקר הענין שאנו נכנסים, מפני הדחק הגדול, לתוך הפרצה הדחוקה של ההיתר בענין שביעית, ע"י[9] המכירה שהונהגה מאז, ["היתר המכירה": מכירת הקרקעות לנכרי בשנת השמיטה, שהונהג מאז שמיטת תרמ"ט] הוא בא רק כדי לקיים את הישוב באותם הענינים שאי אפשר לדחות אותם, וגם באותם הענינים פרסמתי שהעבודות שמעיקרן אסורות הן מן התורה, יעשו בעונת השביעית ע"י נכרים, וידי ישראל יתעסקו, גם אחרי היתר המכירה, רק ביתר העבודות, שיסוד איסורן הוא רק מדרבנן. ובזה הרוחנו הרבה, שכלל הישוב קיים את השביעית של תורה, ויצא גם ידי חובת המחמירים מרבותינו ז"ל[10], הסוברים שגם בזה"ז[11] שביעית היא מה"ת[12], והסמיכה על היתר המכירה באה רק כדי להתיר על ידו, מצד הדוחק הגדול וצורך השעה של מעמד הישוב, איסורי דרבנן שהם עבודות שע"י[13] נכרים באיסורי תורה, שהם כשבות דשבת, ["אמירה לנכרי" בשבת, האסורה רק מדרבנן] שאינו כ"א[14] מדרבנן, וע"י ישראל עבודות שהן ביסודן מדרבנן.

ויען שההיתר בכללו ניתן רק מצד הדחק הגדול, על כן הודעתי, שכל דבר שאין הישוב מוכרח לו לקיומו, ושאפשר לו להדחות עד אחר שנת השביעית, לא יעשה בשביעית. מכלל זה היו ג"כ[15] נטיעות

חדשות, שלא נטע שום אדם כשר מישראל בכל מרחב הישוב, בכל שנת השביעית גם אחרי ההיתר, בכל מקום שהיה הדבר אפשר להדחות, בלא הפסד גדול,

אמנם מצד הדין, ע"פ[16] יסוד ההוראה להתיר ע"י ישראל מלאכות שאינן מן התורה, היה אפשר להכניס בכללן גם נטיעה. שהרי הרמב"ם[17] (פ"א ה"ה דה' שמיטה) הכניס את הנטיעה בכלל מלאכות דרבנן, שאין לוקין עליהן כ"א מכת מרדות ולא מלקות של תורה. ומה שקשה על הרמב"ם מסוגיא דגיטין (ד' נג ב'), דאיתא שם בפשיטות על הנוטע בשביעית "הא דאורייתא", כבר בארתי במבא לס' "שבת הארץ" [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית] (ד' ז' ע"ב[18]), שיש נטיעה שהיא מה"ת, שהוא הנוטע גרעין כדי להצמיח אילן, שהיא זריעה ממש, אבל הנוטע נצרים בדרך שתילה. זה אינו מהמלאכות של תורה, משום שאינו נקרא בשם זריעה אלא בשם נטיעה. ויש להוסיף על מה שכתבתי שם, מדברי המד"ר[19] בראשית (פרשה ט"ו) על הפסוק ויטע ד', [בראשית ב, ח] וכתוב ארזי לבנון אשר נטע, ["ארזי לבנון אשר נטע" (תהלים קד, טז)] שמביא עליו שם: "א"ר חנינא, כקרני חגבים היו ועקרן הקב"ה[20] ושתלן בתוך ג"ע", והיינו שלשון נטיעה, החלוקה מזריעה, נופלת דוקא על מי שנוטע יחורים של אילנות, אבל מי שזורע חרצן וכיוצא בו אע"פ[21] שמצמיח על ידו אילן, זהו זורע שאסור מה"ת. ומ"מ[22] בכלל לשון חכמים נכלל גם אופן כזה בשם נטיעה, שהרי מונים לערלה משעת נטיעת הגרעין, כמו שמונים משעת נטיעת היחור.

עכ"פ[23] בכל אופן, אין לנו לזוז מפשטם של דברי הרמב"ם, שנטיעת אילנות, עכ"פ ע"י יחורים, שהוא הנוהג לרוב באי"י[24], היא מכלל מלאכות דרבנן. ואם היה הדבר נוגע לקיום הישוב, היה ראוי לנו להכניסו בכלל ההיתר. אבל כאשר כל עיקר הסכנה להישוב במצבו מענין השביעית, כשלא יצורף לו איזה דרך של היתר, הוא רק שלא יפסק סדר הקיום במושבות ודרכי המסחר של הפירות, ביחוד היין ותפוחי הזהב והשקדים, שיסוד חיי הישוב בנוי ע"ז, אבל מטעים חדשים אין שום סכנה אם ידחו על שאר שנות השבוע, על כן לא הונהגנו להתיר לנטע אפילו ע"י נכרים, וק"ו[25] ע"י ישראל, גם אחר היתר המכירה. ומאד היה לבבי דוי, על אשר נהגו העסקנים בנטיעת יער הרצל הפקר בדבר זה, לדאבון לבם של כל יראי ד' ונוצרי אמונים שבכל הישוב.

אבל מאחר שכבר נעשה, לחייב בעקירה כמובן אין לנו ע"ז[26] כח מן הדין.

ובעיקר הענין של שביעית בשל גויים כבר העירו כת"ר[27] בצדק, שזה כמה דורות שהמנהג באי"י לסמוך על המתירים, וע"ז[28] בנוי היתר המכירה. כי באמת עצם הקנין של הקרקעות שבמושבות, שהן אדמת מירי, איננו כ"א מין אריסות, ולא קנין גמור, וכשמצטרף לזה היתר המכירה, סומכין בשעה"ד[29] על הצדדים של היתר שיש כאן. ואם נמצאים חסידים ואנשי מעשה, המחמירים על עצמם לחוש להאיסור. ודאי שאין מי שמוחה בידם ותבא עליהם ברכה. אבל לעקור את ההיתר, שכבר הונהג, ולגרום קלקול יסודי בחיי הישוב כולו, כמובן אין לנו רשות, כ"ז[30] שאין לנו עצה אחרת יותר נוחה מזו של היתר המכירה הנהוגה.

ממוצא דברי ידעו כבוד הדרתם, שבענין זה של שביעית שעברה, אין לנו כעת אודות מה להכנס בדברים עם ועה"פ[31] המצומצם.

וצור ישראל יראנו בישע עמו על אדמת קדשו, ונזכה לקיים את כל פקודי ד' באורח ישרים, באהבת עולמים ושמחת אמת מרב כל. והיה זה שלו' וברכה. כנפשם הרמה ונפש מוקיר יקר ערכם, החותם בברכה מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. שלו' - שלום
6. וע"ד - ועל דבר
7. שע"פ - שעל פי
8. וע"י - ועל ידי
9. ע"י - על ידי
10. ז"ל - זכרונו לברכה
11. בזה"ז - בזמן הזה
12. מה"ת - מן התורה
13. שע"י - שעל ידי
14. כ"א - כי אם
15. ג"כ - גם כן
16. ע"פ - על פי
17. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
18. ע"ב - עמוד ב
19. המד"ר - המדרש רבה
20. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
21. אע"פ - אף על פי
22. ומ"מ - ומכל מקום
23. עכ"פ - על כל פנים
24. באי"י - בארץ ישראל
25. וק"ו - וקל וחומר
26. ע"ז - על זה
27. כת"ר - כבוד תורתו
28. וע"ז - ועל זה
29. בשעה"ד - בשעת הדחק
30. כ"ז - כל זה
31. ועה"פ - ועל הפסוק

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תעא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** הרב נחום (מגיד בירושלים)

הרב קוק מודה על הספר על משניות שביעית, שמלקט ומסדר דברי ראשונים ואחרונים, כמו ספרו הקודם על פאה. הרב קוק מקווה שיתקיימו כל המצוות התלויות בארץ, כמו בימי קדם, כשהכניסו פירות דרך טרקסמון כדי לחייבם במעשרות. אבל על העבר ועל מה שאי אפשר, אין לעורר קטגוריה על ישראל: 'בין כך ובין כך קרויים בנים', ורוח ה' מופיעה גם על המקלים בשעת הכרח.

עיקרי הדברים

- שבח לספר על שביעית.
- חיבת המצוות התלויות בארץ.
- אין לקטרג על ישראל.
- 'בין כך ובין כך קרויים בנים'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב כסלו, תרע"ג[4]

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד ידידי הרב הגדול, עמוס בתורה וביראה ובמעשים טובים, מתמיד ומוצא כדי מדתו, מאיר אור לישרים מו"ה[6] נחום שליט"א[7], מ"מ[8] בעיר עז לנו ירושלים [ראו (כרך א', אגרת ריג)] עיה"ק תובב"א[9], מחבר ספרים יקרים, מלאים דעת תורה ויראת ד'

את ספרו הנחמד על משניות שביעית קבלתי באהבה, ביחד עם מכתבו היקר וישר כחו וחילי' לאורייתא. גם הלום ראיתי מעשה ידיו להתפאר, לתפארת בישראל, ולחבת הקודש של המצות התלויות בארץ. וכמעשהו בראשון, בספרו נחמות א"י[10] על מסכת פאה, ["נחמות ארץ ישראל"] כן מעשהו בשני, ספרו זה, ללקט אורות מגנזי תורת רבנן קמאי ובתראי, ולסדרם בסדר נכון, באר על הלוחות, צמודים יחד על המשנה הקדושה, ולהוסיף נופך מדיליה, במילין יקירין וחסדאין. אשרי חלקו, שזכה ללמוד וללמד ולזכות את הרבים באור תורה ויראת ד', ועל כולם בחבת ידידות נעימת ארץ צבי קודש בעז אהבת המצות התלויות בארץ חמדה. ואפריון אמטייה על דבריו, אשר יעורר את האהבה והיראה הטהורה למצות הארץ בכל חומריהון ופרטיהם. יואל נא צור ישענו ב"ה וירחיב לעם קדשו על חבל נחלתו, ותמצא ידם להוציא מן הכח אל הפועל את קיום המצות כולן, הקשורות בעבותות אהבה בארץ חמדת עולמים, וכימי קדם, דורות הראשונים, אשר חבבו את המצות להכניס עצמם בחיובם גם במקום שאפשר להפקיע את עצמם מהן, והיו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון, כדי לחייבן במעשרות, [ברכות לה] כן ישפך ד' רוחו על שאר עמו, למלא את לבבם באהבתו ויראתו ובאהבת מצותיו, וירים בכבוד את קרנם, וברכהו ישלח בכל מעשי ידיהם, לחן ולכבוד ולתהילה, ובטח ישובו כל זרע עמוסים גוי קדוש שומר אמונים לקיים ולקבל באהבה כל פקודי ד' ישרים במצות הארץ, ההולכת ונבנית בחסדי צור ישראל ומעוזו, ע"י[11] בניה הבאים מארץ שביה לנחלת חבלם וגורל קדשם מני אז.

אבל על העבר, ועל מה שאי אפשר, אין כדאי לעורר שום חובה וקטיגוריא על עם ד' כולם אהובים, וחביבים, זרע איתנים. ואם יש בהם, אשר מרוב צרות הגליות כהתה רוחם, בין כך ובין כך הם קרואים בנים ובהם יתפאר קדוש ישראל לעולמים. ועון ישראל ויהודה יבוקש ואיננו, כי פקד ד' את עמו, וידו נטויה עליהם לטובה ולברכה, להרבות אותם כצאן אדם [יחזקאל לו, לח] בהר מרום הררי קדשנו זרע אדם וזרע בהמה, יחיו דגן ויפרחו כגפן. וסוף הכבוד לבא, להגדיל תורה ולהאדירה, ולהרבות מצות בתפארה, רק ישובו נא נדחי, יבאו נא בני בני בחוני [על פי ישעיהו מה, יא] יאספו נא ממאורת צפעונים ואדמה טמאה אל מקום קדוש משכני עליון, ורוח צח עליהם יופיע, וישובו לבקש את ד' אלהיהם ואת דוד מלכם, ואל ד' ואל טובו יפחדו. ורוח ד' בודאי מופיעה היא גם על המראים פנים להקל בצדדים המוכרחים, והכל לשם שמים ועמך כולם צדיקים.

והנני בזה לחזק את כת"ר[12] בעבודת קדשו. תחזקנה ידיו הטהורות, ויה"ר[13] שיתן השי"ת[14] בלב נדיבי עם ד' מקרוב ומרחוק להחזיק את כבודו בכבוד וחבת קודש למען יוכל לשבת במנוחה ולב שמחה על התורה ועבודת הקודש, ויתן לנו מטובו וממתקו ספרים. טובים ויקרים, כיד ד' הטובה עליו. וזכות כל התנאים ואמוראים וכל החכמים, אשר יסלסל את דבריהם, ויארגם יחד בחוברת, ומעטרם בפרי תבונתו לתפארת, יעמוד לו, ולכל מחזיקי ידיו לברכם באושר ועושר, בברכה מרובה וכל טוב, ויזכו לראות בתשועת ד' על עמו, ובבנין הקודש והמקדש, ושדמות קודש יעטו בר ויתנו אוכל למכביר לצאן קדשים השבים אל נויהם. ואור ד' וישועתו מהרה יגלה על עמו ונחלתו, בביאת גואל צדק מלכם לפניהם וד' בראשם, כתקות אסיר תקות עם ד' בציון ומקראיה, חותם בברכה לכת"ר[15] וכל מסעדיו כנה"י[16] ונפש ידי"ע[17] דוש"ת[18] באהבה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הכהן קוק.

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פה עה"ק יפו והמושבות ת"ו.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. מ"מ - מכל מקום
9. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
10. א"י - ארץ ישראל
11. ע"י - על ידי
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. ויה"ר - ויהי רצון
14. השי"ת - השם יתברך
15. לכת"ר - לכבוד תורתו
16. כנה"י - כנפשו היקרה
17. ידי"ע - ידידו עוז

18. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט אדר שני תרע"ג - יפו **נמען:** הרידב"ז, עין זיתון

תשובה לטענות הרידב"ז: הרב קוק לא התיר לישראל מלאכות דאורייתא בשביעית, ומי שנענש לא שמע להוראתו. הרב קוק מתעב את הרע שברשעים, אבל אוהב את החלק הטוב שבהם, כי 'חלק ה' הוא', ועבודת הקודש בנויה על קירוב רחוקים ולקט ניצוצות. את 'המגילה' של הבריונים לא החריש מאדישות: הרב קוק חלה מצער, אבל מחאה הייתה מוסיפה 'תבן על מדורה'. הרב קוק לא 'עקר שמיטה', אלא דאג שלפחות תיעשה מכירה. ועל העצה לצאת לרבנות בחוץ לארץ: לא יחליף רגע של אוויר ארץ ישראל בכל הון העולם. האהבה ביניהם אינה תלויה בדבר.

עיקרי הדברים

- לא התיר מלאכות דאורייתא.
- אהבת החלק הטוב שברשעים.
- שתיקה מפני כבוד התורה.
- לא עקר שמיטה.
- אוויר ארץ ישראל.
- אהבה שאינה תלויה בדבר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט אדר ב' תרע"ג[4],

לכ' הרב הגאון הגדול כו'[5] כו' כו', מוהר"ר[6] יעקב דוד רידב"ז[7], בעין זיתון[8] [הרב יעקב דוד וילובסקי, הרידב"ז, רב צפת, שהתנגד להיתר המכירה; עין זיתון היא כפר ליד צפת] תובב"א[9].

אחדשה"ט[10],

הנני משיב בקצרה ע"ד[11] כ"ג[12]. זקף על חשבוני זריעתם של בני סאמארין [האשים אותי בכך שאנשי זכרון יעקב (סמארין) זרעו בשביעית בידי יהודים] ע"י[13] ישראל, מה שמפורש צוחתי שהזריעה, וכל מלאכות שהן מה"ת[14] אסורות ע"י ישראל, אפילו אחרי המכירה. ובודאי כ"מ[15] שנענשו בשביעית הי'[16] מפני שלא שמעו את ההוראה ע"פ[17] גדרי'. ולו שמעו להנצל מחשש של תורה, ועשו ע"י ישראל רק מידי דרבנן, אז אפילו אם ההוראה היא ח"ו[18] שלא כדין, אז יש עמוד לסמוך דבשוגג בדרבנן אפילו כפרה א"צ[19], [יש על מה לסמוך, שהעובר בשוגג על איסור דרבנן אינו צריך אפילו כפרה] וק"ו[20] שאין עליו עונש ח"ו. ולא הי' הדין נותן לכ"ת[21] לבגוד באהבה מושרשת שלנו, הנוסדת מעולם על יסוד קדושה וטהרה תל"י[22], ע"י עובדא זו.

ועל טענתו השני', אודיעו שכמאז כן היום הנני מתעב את הרע של הרשעים, ואת החלק הטוב שבהם לעולם הייתי מוקיר, ואוהב, כי חלק ד' הוא. [על פי דברים לב, ט] ומי שזוכה לטעום באמת טעם רזי תורה, יודע הוא כי כל העבודה השלימה רק ע"ז[23] היא בנוי', לקרב רחוקים וללקט ניצוצי הקדושה מכל מקום שנתפזרה ולענין דיעות צריכים ללמוד בעיון את המקורים שלהם, בשקידה כראוי לתורה לשמה. ובעוה"ר[24] העוסקים רק בלבושי התורה הנם טועים בזה מאד, ד' ירחם עליהם ויסלח להם בגודל חסדו.

ותל"י[25] לבי מלא אהבה וידידות בשלהבת אש קודש, לכל שלמי אמוני ישראל, וביחוד לת"ח[26] יראי ד' באמת, לכ"ח וחד לפי מדריגתו, [לכל אחד ואחד לפי מדרגתו (ארמית)] ועם כל זה כשאני רואה גם בריקנין שבנו איזה מדה טובה, איזה יושר ואמת, או גם שיחה נאה ודרך ארץ, אני מקרבו בשביל זה. ואקוה תמיד שעי"ז[27] יחזרו למוטב אם הרבה או מעט, ואפילו אם יגרום כח ההתקרבות, שרעיון כ"ד של תשובה מיראה או מאהבה יתכנס בלבבם על רגע אחד, כדאי כל הטורח שבעולם. ומי שהוא שם לבו על דרכיו, וכבוד שמים וכבודן של ישראל חביב עליו יותר מכבודו, יבין את אמתת דרך הקודש הזאת ויכיר את ערך יקרתה.

ומה שטוען שהם אומרים שאני משלהם ח"ו. הנה הובטח א"א[28] ע"ה[29] "ונברכו בך כל משפחות האדמה". [בראשית יב, ג] ובכל הנביאים והצדיקים הראשונים, אפילו אוה"ע[30] מתפארים בהם, וכי זהו פגם לכבודם ח"ו. ת"ל[31] אני איני מכוין למצא ח"ו חן בעיניהם ולא בעיני כל בריי, ועיקר מחשבתי תל"י היא בלתי לדי לבדו, ב"ה וב"ש[32]. [ברוך הוא וברוך שמו]

ומה שמתמה איך יערב לי אוכל, בראותי את ה"מגילה" שכתבו הני בריוני. תמיהני וכי מדמה כ"ג באמת שאוכל ערב לי, ידע שאין הדבר כן, אלא אין שיעור לצערי הגדול שממש נחליתי מזה על עלבון תוה"ק[33] מיד הפריצים. אבל חשבתי דרכי שלצאת במחאה, אין בו מועיל, שזה יהי'[34] כהוספת תבן על מדורה, שבודאי היו מוצאים ע"י סגנון המחאה גופא מקום להוסיף סרה, והייתי מוכרח לאחוז בפלך של שתיקה, [לנהוג בשתיקה] דוקא מפני כבוד התורה. ותמיהני על כ"ת[35] שכבוד התורה וחבתה ממלאים את לבו, איך לא השכיל לדון אותי לכ"ז, מה שהיא חובה גם לעומת הדיוט שבישראל.

וביותר גדלה תמיהתי, ע"מ[36] שתמה עלי מדוע לא פרסמתי שאני מתחרט על שעקרתי שמיטה מארצנו הק'[37]. [כלומר: שבזכות היתר המכירה ביטלתי את מצוות השמיטה] איך מיחס לי דבר שלא עלה על דעתי, איזה עקירה עשיתי, וכי בשביל שראיתי בבקיאות מצב הישוב שהוראה זו שיצאה מכמה ת"ח[38] חשובים שבכל אופן בעלי הוראה הם, - אפילו אם נפקפק בגאונותם כשיטת כ"ת. ואני בעניי איני מבין כלל על גאונות, - היא הוראה מוכרחת גם בשביעית שעברה, ולא להתיר הוצרכתי, אלא להיפך לראות שעכ"פ[39] תעשה מכירה, כדי שלא יהי' המכשול יותר גדול בלא שום צד היתר, אומר כ"ת עלי שעקרתי שמיטה מאה"ק[40], שרא לי' מרי'. [ישרה לו אדונו, כלומר: ה' יסלח לו (ארמית)] וביחוד תמיהני על עצתו לצאת לחו"ל[41] לקבל רבנות, שממש אם יתנו לי מלא חללא דעלמא [מלוא חלל העולם (ארמית)] בשביל רגע אחד של נשימת אוירה הק' של א"י[42], ולעומת זה אם כל כסף וזהב שבעולם יתנו לי בשביל נשימה אחת של אויר הטמא של ארץ העמים, בוז אבוז להם, זולת אם יזדמן איזה צורך גדול בשביל קדושה כללית, שאז הבטיחונו קדושי עליון שכשיוצאים לחו"ל ע"מ לחזור באופן המצווה ע"פ התורה הולך אויר א"י עם הדבק באהבת ידידות קדושתה, ובדרך רוחני גם המקום שעומד עליו יש בו קצת בחי' קדושת א"י, אבל לעזוב את מקום בית חיינו, ולצאת לחו"ל, שדומה כעובד ע"ז, תמה אקרא על עצה כזאת שתצא מפי גברא רבה דכותי' נ"י[43].

ואת ה"שבת הארץ" לא פיזרתי כלל. בתחילה חשבתי להדפיס רק את ההלכות שסדרתים לעצמי כדי להורות הוראה לשומרי שביעית הבאים לשאול על פרטי דברים, ואח"כ[44] כאשר ראיתי שהרשעים

חפצים שלא ימצא שום מתיר בדרך הפקעה שבעולם, כדי שיוכלו לצאת בפומבי ולהגיד בריש גלי שצריך הישוב לפרוק לגמרי את עול המצות ח"ו, שהרי בין כך וכך הכל אסור, ואז היתה הפרצה נוראה לא רק בענין שביעית, אלא בכל עניני מצות התלויות בארץ ובכל עניני היהדות, שכך הוא הדרך כשאדם חושב עצמו לרשע הוא מתפרץ יותר ויותר, כמש"כ[45] הספרים בפי' א"ת[46] רשע בפ"ע", ובטעם התשובה, על פסוק כי עמך הסליחה למען תורא - הייתי מוכרח לכתוב בזהירות גדולה דברים של מליצת זכות על הסומכים על ההיתר", שכבר יצא ונתפרסם, מבלעדי, ע"י הגרי"א[47] והרב הספרדי אלישר ז"ל[48], ועוד כמה מפורסמים.

ובאמת אע"פ[49] שטעם יחידי אין על היתר זה בבירור, אבל מכל הסניפים יחד, יוצא ענין ברור שאין כח עכ"פ[50] למחות בחזקת יד, במקום הפסד של מליונים, ויסוד הישוב ע"פ הטבע והמצב.

והנה מה שכתב בהקדמת ספרו לא ראיתי כי לא נתכבדתי ממנו בו, ובהזדמנות לא נזדמן לי. אבל אם כ"ת סובל מתרעומות של חכמים כאלה על שלמד זכות עלי, הנני מרוצה לסבול תרעומות על שאני מלמד זכות על מאות ואלפים מישראל, שנהגו בהיתר ע"פ הוראה זו בשמיטות שעברו עד כה. ומש"כ[51] שכתבתי בהסכמה לס' נחמת קא"י[52] להתיר בקביעות, ח"ו לא תהא כזאת בישראל. ותמיד בכל יום הנני מצפה לתשועת ד' על עמו, שירחיב את גבולם, באופן שיוכלו לקיים את קדושת השביעית כמאמרה כדורות הראשונים, בלא שום הפקעה והערמה כלל. ואם נבוא לחוש על כל מי שרוצה לתן כונה זרה בדבריו, כדי להתלונן, אין לדבר קץ. ומי בכל גדולי ישראל שנמלטו מתלונות ודיבות עם.

וע"ד[53] היתר ההוצאה ישר כחו דמר הדר"ג[54], שמחפש תקנה למסחר ישוב אה"ק[55] שחיי נפשות רבות תלוים בו. אנכי צירפתי עם ההיתר שיהי'[56] בדרך הבלעה, עם שכר הפעולה, והמכשירין והכלים, ומפורש יהי' חתום באגרות-המסחר שאין מקבלים על גוף הפירות והיין שום מחיר. ונימוקיו של כ"ת איני יודע כעת.

אבל אם לא ימצא איזה היתר על הזמירה הנהוגה, שבאמת אינה זמירה כלל, כ"א[57] קיצוץ קנים, אז יחרבו הכרמים כולם, לפי טבע של המורכבים דהאידנא ואם כונת כ"ג היא על הזמירה הערבית שקוצצים קצוות הענפים, וזהו רק להוסיף פירות והיא בודאי אסורה מה"ת, אבל רובם אין נוהגים בה. והזמירה הנהוגה מחדש, שלא היתה נוהגת כלל בימי חז"ל[58] וק"ו בשעת מ"ת[59], אינה ודאי ממלאכות של תורה, ואולי גם אי' דרבנן אין בה כשיתכוין לעצים, ואכ"מ[60]. ואם נוכל להשתוות בענין זה, מה טוב ומה נעים לעשות טוב עם ישראל, להרחיב את מסחר היין, ורבים יודוהו ומד' תהי'[61] משכורתו שלמה.

ומש"כ כתר"ג ע"ד יראת העונש בזה ר"ל, כבר אמרתי למר, שמי שצריך לעשות דבר הנוגע לכלל ישראל, מחוייב הוא שלא להשגיח כלל על עניניו הפרטים, לא מעניני עוה"ז[62], וגם לא מעניני עוה"ב[63], כ"א לעשות מעשיו לש"ש, איך שמתברר לו ע"פ התורה ויראת ד' האמיתית. ונאמר בתדב"א[64] שלירא שמים בכל כחו אומרים לו לפעמים אל תירא, ודי' לא ימנע טוב מהולכים בתמים.

ומש"כ כ"ג שאגלה את דעתי שהוריתי רק הוראת שעה, באמת גם הוראת שעה לא הוריתי, רק סדרתי את הענין הנהוג שלא יהי' הפקר גמור, וכתבתי מפורש שהדבר תלוי בכח ב"ד[65] יפה בכל שמיטה.

ויה"ר[66] שיבא משיח צדקנו ב"ב[67], ונזכה לשמח לפני השי"ת[68] בחבת ידידות קיום כל מצותיו, ובפרט מצות קדושת הארץ, בכל לב ובכל נפש, בחסד ד' על יראיו.

ובסוף דבריו העיר כ"ג ע"ד חידוש אהבתינו, הנני אומר שמצדי לא סרה האהבה מאז התקשרנו בעבותות הידידות, ונאמנים עלינו דברי חז"ל הקדושים שאהבה שאינה תלוי' בדבר אינה בטילה לעולם'.

אשרי חלקו דמר הדר"ג, שזכה להיות חפשי מעול הציבור, ויוכל להתבודד ולעסוק בשלימות האמיתית, ואני עני הנני מיוגע ומוטרד כל היום ממשא עבודת עם ד' אלה, שכל שעשועי הוא רק מה שאני מזכיר את עצמי, כי על אדמת הקודש, ועל הארץ שקרא הוא יתברך חבל ונחלה וכל לשונות של חבה, עומדות הן רגלי, ובו בטח לבי שיעזרני ע"ד כבוד שמו שלא תצא ח"ו תקלה מת"י, ולא יאמר פי דבר שלא כרצונו, ויאר פניו על עמו, ויסלח לכל חטאתיהם ופשעיהם לא יזכרו עוד, ובלב כולם כאחד, גם לרבות הרשעים הגמורים, יתן לשוב בתשובה שלימה לפניו, ולכולם ישים ברכה ואחרית שלו'[69] ואלו ואלו עתידין ליתן ריח". ואנא מזרעא דאהרן קא אתינא, שחסד היא פעולתו, והשלו'[70] מדתו, והאמת סגולתו, וכל ישעו וחפצו היא צפיית ישועת גוי קדוש, ורוממות קרנו, על הר קדשו.

והנני חותם בברכה, ובברית אהבה, כמאז, וכמים הפנים א"פ[71], ידידו

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. לכ' - לכבוד
6. כו' - וכולי (וכן הלאה)
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
9. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. ע"ד - על דבר
12. כ"ג - כבוד גאונו
13. ע"י - על ידי
14. מה"ת - מן התורה
15. כ"מ - כל מקום / כל מה (ש...)
16. הי' - היה
17. ע"פ - על פי
18. ח"ו - חס ושלום
19. א"צ - אין צריך
20. וק"ו - וקל וחומר
21. לכ"ת - לכבוד תורתו
22. תל"י - תודה לא-ל יתברך
23. ע"ז - על זה (ובהמשך האגרת, "כעובד ע"ז": עבודה זרה)
24. ובעוה"ר - ובעוונותינו הרבים

25. ותל"י - ותודה לא-ל יתברך
26. לת"ח - לתלמידי חכמים
27. שעי"ז - שעל ידי זה
28. א"א - אי אפשר
29. ע"ה - עליו השלום
30. אוה"ע - אומות העולם
31. ת"ל - תודה לא-ל
32. וב"ש - וברוך שמו (אחרי "ב"ה"); בציון מקור: ובית שמואל
33. תוה"ק - תורתנו הקדושה
34. יהי' - יהיה
35. כ"ת - כבוד תורתו
36. ע"מ - על מה
37. הק' - הקטן
38. ת"ח - תלמידי חכמים
39. שעכ"פ - שעל כל פנים
40. מאה"ק - מארץ הקודש
41. לחו"ל - לחוץ לארץ
42. א"י - ארץ ישראל
43. נ"י - נרו יאיר
44. ואח"כ - ואחר כך
45. כמש"כ - כמו שכתב
46. א"ת - אל תקרי / אל תעשה - לפי ההקשר
47. הגרי"א - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
48. ז"ל - זכרונו לברכה
49. אע"פ - אף על פי
50. עכ"פ - על כל פנים
51. ומש"כ - ומה שכתב
52. קא"י - קרקע ארץ ישראל
53. וע"ד - ועל דבר
54. הדר"ג - הדרת גאונו
55. אה"ק - ארץ הקודש
56. שיהי' - שיהיה
57. כ"א - כי אם
58. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
59. מ"ת - מתן תורה
60. ואכ"מ - ואין כאן מקום (להאריך)
61. תהי' - תהיה
62. עוה"ז - עולם הזה
63. עוה"ב - עולם הבא
64. בתדב"א - בתנא דבי אליהו
65. ב"ד - בית דין
66. ויה"ר - ויהי רצון
67. ב"ב - בני ביתו
68. השי"ת - השם יתברך
69. שלו' - שלום
70. והשלו' - והשלום
71. א"פ - אל פנים (כמים הפנים לפנים)

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הוועד הזמני של 'אגודת ישראל'

הרב קוק מבקש שהאגודה תממן את כל ההוצאה לביסוס המצוות התלויות בארץ: תרומות ומעשרות, ערלה, כלאיים ושמיטה. צריך לשם כך השגחה, נסיעות, שליחים והדפסות. ישוב ארץ ישראל באמת קשור במצוות התלויות בה.

עיקרי הדברים

- מימון המצוות התלויות בארץ.
- ישוב הארץ ומצוותיה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג סיון תרע"ג[4].

שלו'[5] וברכה לכבוד הרבנים הגדולים חברי ועד הזמני ל"אגדת ישראל", [ראו (כרך ב', אגרת תכז)] יצ"ו[6].

רבותי ואלופי הגדולים בישראל, הנני מוצא לי לחובה קדושה להוסיף מצדי ג"כ[7] דברים על דבר הענין הגדול, אשר כבר הוצע ע"י[8] גדולי אה"ק[9] בכלל וגדולי ירושלים עה"ק בפרט, שתקבל עלי'[10] אגודתנו הקדושה את כל ההוצאה החסרה לכל יסוד הקמת היהדות בכלל, והמצות התלויות בארץ בפרט, בכל רוחב אה"ק, וביחוד בישובנו החדש, ב"ה. שמירת הקודש של מניעת אכילת טבלים [פירות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות] ויסוד מצות תרומ"ע[11], זהירות מערלה כלאי הכרם וכלאים בכלל, תורת השמיטה ע"פ[12] דרכי הוראה כדת תוה"ק[13], וכיוצא באלה, להעמידם על ערכם הראוי בבטחון ובשימור הגון, צריך עבודה רבה והוצאה גדולה תדירית, נסיעות תכופות ושליחות שליחים, מפקחים ומזהירים, הדפסות וכתיבות. וכפי התרבות הישוב ב"ה הדבר הולך ומתגדל. והעבודה מתרבה, ותל"י[14] עד כה עזרנו ה', ות"ל[15] עולה הוא מדי שנה בשנה של חיבוב מצות, ולהעמיד הדבר על בסיס צריכים אנו למשען גדול וחשוב תדירי. ישוב א"י[16] באמתתו בעדת ה' קשור הוא במצות התלויות בארץ. שתואיל האגודה הנכבדה בשמחה לשא עלי' עטרת תפארת זאת של קיום ישוב ארץ ישראל באמתת קיומה ותקציב את קצבת ההוצאה הנדרשה למלאות ולהרחיב את גבול הקודש בענין המקודש הזה.

בתקוה גדולה שהצעתנו תתקבל ברצון, ושתצא אל הפועל במוקדם היותר אפשרי בעה"י[17], הנני חותם בברכה נאמנה מקודש, ובתקות ישועת חומות וחיל בהר הקודש באור ד' ותורתה

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום

6. יצ"ו – ישמרה צורה ויחייה
7. ג"כ – גם כן
8. ע"י – על ידי
9. אה"ק – ארץ הקודש
10. עלי' – עליה
11. תרומ"ע – תרומות ומעשרות
12. ע"פ – על פי
13. תוה"ק – תורתנו הקדושה
14. ותל"י – ותודה לא-ל יתברך
15. ות"ל – ותודה לא-ל
16. א"י – ארץ ישראל
17. בעה"י – בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרידב"ז

הרב קוק אינו רוצה 'לעקור שביעית': ההיתר הוא הוראת שעה בלבד, מפני פיקוח נפש וקיום הישוב, וכשבית דין יראה שאפשר, יש לקיים את השמיטה כמאמרה. גישה מקרבת, שמקלה במקום הכרח ומעוררת לאהבת המצווה, תמשוך שומרי מצוות לעלות, ואז יגבר כוח הקדושה. ההכרזה שההיתר אין לו יסוד מרפה את ידי היראים לבוא, ונשארים רק הריקים, כך שהחומרה דווקא מרחיקה את קדושת השביעית. הרב קוק עומד על כך שהמושבות נענשו משום שעשו מלאכות דאורייתא. ת"ח צריכים לחפש את הטוב שבלב חבריהם ולהיות 'מקל נועם'.

עיקרי הדברים

- הוראת שעה, לא עקירה.
- קירוב מביא עולים יראים.
- החומרה מרחיקה את השביעית.
- 'מקל נועם'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד סיון תרע"ג[4].

לכבוד ידידי ורב רחימאי [רבי האהוב (ארמית)] הרב הגאון האמיתי פאר הדור מוהר"ר[5] יעקב דוד רידב"ז[6] שליט"א[7].

מכתב הדר"ג[8] הגיעני במועדו, וכאשר אין לי עליו עידן ריתחא [ומכיוון שאינני כועס עליו (ארמית: "שעת כעס")] ב"ה, ע"כ[9] הנני יכול להשיבו בלא דחיית זמן. ואבא על סדר מכתבו.

תמיהני מאד איך יפצעו דברי את לבו הטהור, ואיפא מצא שאני רוצה ח"ו[10] לעקור שביעית מא"י[11]. וכי לא חזרתי כמה פעמים על דברי שהוראה זו היא רק הוראת שעה, ורק לפי הצורך וההכרח הגדול, כי חלילה להפקיע מצוה גדולה וכללית כקדושת השמיטה, בלא הכרח גדול הנוגע עד הנפש, בחיי נפש ממש, שלא יגועו ח"ו ברעב נפשות רבות מאין עבודה ומחיה, ושלא יהרס יסוד הישוב הקדוש בראשית צמיחתו. אבל בכל עת אשר ימצא ב"ד[12] יפה, שכבר הוטב המצב, ושיש יכולת בלא סכנה לקיים את השביעית כמאמרה בלא שום הפקעה, חלילה וחלילה לשלח יד בקודש ולהפקיע קדושת הארץ ולהכניס ראש בין הרים גדולים. [להתערב במחלוקת של גדולים ממני] ועל יסוד זה מוסבים כל דברי, בין בע"פ[13] בין בכתב ובין בדפוס, ואיך יאמר עלי שאני רוצה ח"ו לעקור את השמיטה. ובאמת כל יסוד כונתי גלויה היא לתוכן רוחות [לה', הבוחן את הרוחות (על פי משלי טז, ב)] ב"ה, שהיא רק לחזק את כל קדושת ישראל וקדושת אה"ק[14] ובכללה קדושת השמיטה ג"כ[15]. כי אם נתנהג להכנס במצב החיים של המתישבים בקודש, ולהקל כמה דאפשר ע"פ[16] הוראה ההפקעה במקום שאין שום דרך אחר, ועם זה נעורר אותם באהבה להבינם, שדרך זה דרך דחוק ומסוכן הוא, וראוי לכל אשר זיק יראת שמים בלבבו להתרחק ממנו בכל יכלתו, אז רבים ילוו עלינו, לקיים את המצוה כמאמרה באהבה, ולא נפגש נגודים ומשטמות על דרכנו,

ולא יוכלו לומר לנו שאנו מחריבים את ישוב אה"ק, וממילא יתעורר החשק ג"כ בלב רבים משלמי אמוני ישראל לבא להתנחל בא"י[17].

כי יחשבו בעצמם ממנ"פ[18], [מה נפשך: בין כך ובין כך] אם יהיה לנו היכולת לקיים את השמיטה כמאמרה הרי בודאי זכינו בחלק טוב, שהננו יושבים באה"ק[19] ומקיימים את המצות התלויות בה וביותר מצוה שמיטה הכללית, ואם ח"ו יהיה ההכרח גורם, שבשנים הראשונות לישובנו, נהיה מוכרחים לסמוך על היתר ההפקעה, הלא גם בזה לא יצאנו מדרך התורה, והננו ככל המון בית ישראל שסומכין בכמה ענינים על התירים של דוחק ע"פ הוראת חכמים, עד אשר ירחיב ד' לנו, ולא נצטרך לבא לידי מדה זו.

וע"י[20] רבוי ההתנחלות של שלמי אמונים במושבות, יגדל כח הקדושה, ופורקי העול יהיו מוכרחים להתבטל, וסוף כל סוף יבא הדבר בעה"י[21] בקרוב שישתנה המצב לטובה ולא יצטרכו כלל להוראת שעה זו. אבל ע"י[22] ההכרזה והפרסום שההיתר אין לו כל יסוד, וכל מי שסומך עליו הוא חלילה עבריין, ויוצא מן הכלל ד' ישמרנו, מתרפות הידים של שלמים ויראים לבא לא"י[23], כאשר כתבו לי מחו"ל[24] זה כמה. כי בעוה"ר[25] הנס הגלוי של "וצויתי ברכתי" [הבטחת התורה על שנת השמיטה: "וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית" (ויקרא כה, כא)] אין אנחנו ראויים עדיין שיתגלה בפועל, מפני כמה סיבות, או מפני נפילת הדור, או מפני הספיקות בענין גוף השמיטה, וע"פ[26] דרך הטבע אי-אפשר לישוב לעמוד בהתחלתו אם לא ימצא איזה דרך של היתר לפחות לכמה ענינים של שביעית, וממילא גורם הדבר שיראים ממעטים לבא, ובאים ברובם רק ריקים שאינם דואגים כלל על איסור והיתר. וממילא מרחיק כ"ג[27] בחומרתו את קדושת השביעית מהופיע על אה"ק, ואני בנטייתי לקולא בתורת הוראה שעה במקום הכרח גדול, ובהראותי בדרכי נועם עד כמה אנו צריכים להשתדל לצאת ממבוכה זו, ולדרוש את קדושת השביעית כמצותה, בכל כחנו, הנני מקרב ומחזק את קדושת השמיטה באה"ק בעה"י.

ומה שתמה הדר"ג על מה שכתבתי שנענשו הקולוניסטים, על אשר עברו על סדרי ההוראה, שעשו מלאכות של תורה בידיהם, הנני בטוח בעה"י שכן הוא אמתת הענין. ואל יבהלוני דברי כת"ר[28], שאומר וכי קראים אנחנו [הקראים אינם מקבלים את התורה שבעל פה ואת תקנות חכמים] ח"ו, לומר שאנו חוששים רק לדברי תורה ולא לדברי סופרים. הלא כ"ג בעצמו מסיים את הידוע לכל, שעם כל החומר והחבה היתירה של ד"ס[29] על ד"ת[30] מ"מ[31] כך היא המדה, שספק דבריהם הוא להקל, [הכלל "ספק דרבנן לקולא": בספק באיסור מדברי חכמים, הולכים לקולא] ובכלל זה הוא מה שמותר לסמוך בדבריהם בשעה"ד[32] על קטן כנגד גדול ועל יחיד במקום רבים, [בשעת הדחק מותר לסמוך בדין דרבנן על דעת יחיד, גם מול רבים וגדולים] כמבואר בד' הפוסקים, וזה הטעם כבר מספיק הוא בעדי והיה מספיק בעדם. בעדי הוא מספיק כאשר אמרתי כבר, כי אפילו ככל גוף השמיטה בזה"ז[33] לא יוכל שום אדם לכחש שסוגיין דעלמא היא שהיא מדרבנן, [שרוב הפוסקים סוברים ששמיטה בזמן הזה היא מדברי חכמים ולא מן התורה] וכיון שעכ"פ[34] דעה יחידית נמצאת שהיא בטלה לגמרי בזה"ז, שוב אין אנו יכולים למחות בידי מי שנוהג היתר, כמו שכתב תה"ד[35] [תרומת הדשן] לענין שמיטת כספים, והענין והטעם אחד. אלא שמפני חומר הענין ביסוד קדושת הארץ אנו צריכים לחוש להסוברים שהיא מה"ת[36] גם בזה"ז, ומשו"ה[37] כאשר עכ"פ[38] אחרי ההפקעה, נעשה האיסור יותר קל מעט, נוכל בשופי לומר [נוכל לומר בפשטות ובלי חשש] שהסומך בשעת הדחק, על היחיד במקום רבים לא הפסיד.

וכשלא ארצה להכנס בעובי הקורה, [בלי להעמיק בכל פרטי הדיון ההלכתי] לחקור במקורות הענינים, ואומר שאותם הגדולים שבדורנו שחלקו אם יש לסמוך על היתר זה או לא, אף אם נאמר שהרבים מהם והיותר גדולים שבהם נטו לחומרא, והיחידים וקטנים מהם, שסוף כל סוף ת"ח[39] ובעלי הוראה הם, שנטו לקולא בתורת הוראת שעה של שעת הדחק, מותר אני לסמוך על היחידים במקום רבים, ועל הקטנים במקום הגדולים. וה"ה[40] במה שנוגע להקולוניסטים, הנה אף אני הקטן הנני קטן ויחיד, נגד גדולים ורבים שקמו לנגדי בענין זה.

בדאורייתא לא היה להם לסמוך עלי, אבל בדרבנן אם היו עושים כהוראתי וסמכו עלי הרי היו עושים כתורה, ולא חשיד קב"ה[41] דעביד דינא בלא דינאי. [ואין לחשוד בה' שהוא מעניש שלא כדין (ארמית, על פי ברכות ה)] והקב"ה[42] היה מקיים גם דין זה, שהוא מכלל תורה שבע"פ[43] ודברי סופרים שהם ערבים מד"ת[44], [שהם חביבים מדברי תורה (על פי עבודה זרה לה)] והיה ג"כ מסכים במידי דרבנן על הוראת קטן במקום גדול ויחיד במקום רבים. אבל כיון שלא עשו כהוראה, והתירו את הרצועה לגמרי, [והפקירו לגמרי את הגבולות] ע"כ נענשו. וב"ה[45] במושבות הסמוכות, שרובם לא פרצו את הגדר, והתנהגו ע"פ ההוראה, הצליחו ועשו פרי, ולא התרחקו ח"ו במחשבתם מקדושת אה"ק, והם מצפים שיאר ד' פניו אליהם. ויזכו לשמור את המצוה כמאמרה בלא הפקעה בע"ה[46].

ואני תמה מאד על הדר"ג, שכתב שבימי-נעורי למד ממני מוסר ומדות ויראת-שמים. איני יודע מה מצא בי מעולם ללמוד ממני, אבל אם ענותו הרבתני בימי-נעורי ללמוד ממני איזה דבר טוב, כשהייתי בחו"ל[47], איך יעלה על דעתו, שכעת, כאשר זכני השי"ת[48] להסתופף [לחסות ולשבת] בקדושת אה"ק, יגרע כחי חלילה. ולמה לא ידון אותי לכף-זכות, שדרכי ומעשי הנם לא לכבודי, חלילה, ולא לשום פניה זרה שבעולם, כי-אם לאהבת השי"ת, ולאהבת תוה"ק[49], ולחבתם של ישראל ושל ארה"ק[50]. והרבה הרבה מאד יגעתי באנחתי עד שהעיר הקב"ה[51] את רוחי ויכונן את לבבי ללכת בתומי בדרך-הקודש הזאת, לקדש שם-שמים, ולחבב את התורה ולומדיה על הבריות, ולקרב רבים לתורה, ולהרבות עז ואומץ להתישבות עם-ד' על אדמת-קדשו. ובע"ה[52] בטחתי, שלא יפסיד הדר"ג מאומה, אם יקיים בי גם כעת "אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים" [ראש השנה כה], וימצא בחסדי השי"ת גם עתה לא פחות מאז ללמוד איזה דברים מסגנוני והנהגתי, ולפניו ב"ה גלוי בור-לבבי [טהרת לבי (על פי תהלים יח, כא)] ויחול-נפשי [ותקוות נפשי] לשמו הגדול ועבודתו ית'[53].

ומש"כ[54] מר לתמוה עלי במה שאני מקרב את הכל, גם את פושעי-ישראל, כדי להחזירם בתשובה, וכתבתי לו ברמז כונתי, שכל מי שהוא מוכשר לעסוק בפנימיות רזי-תורה הוא מתמלא יותר מאור-החסד של תורת חסד, ועליו החובה לעסוק בתיקון נפולים ובקירוב רחוקים, (שבלשון חכמי-הסוד נקרא זה ג"כ בכלל ליקוט ניצוצות-הקדושה מתוך הקליפות [הוצאת הטוב והקדוש שנפל ונבלע בתוך הרע, והעלאתו]), ומצא בזה סתירה לברכת-המינים שאנו מתפללים לעקרם ולשברם, - ישים נא כ"ג לבו לדברי, ואבאר לו לא בלשון של סתרי-תורה, שחושב מר להיות כבר יודע שאינו יודע בהם, אלא בדברים פשוטים, באמת אלו ואלו דא"ה[55].

ידע הדר"ג, ששני דברים עקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת-ישראל וההתקשרות האלהית עמהם. האי הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות, כאמור: "לא בצדקתך וגו'" [דברים ט, ה] "רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם", [דברים י, טו] "והייתם לי סגולה מכל העמים"; [שמות יט, ה] והסגולה הוא כח קדוש פנימי מונח בטבע-הנפש ברצון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי-אפשר לו להשתנות כלל, "כי הוא אמר ויהי", [תהלים לג, ט] "ויעמידם לעד לעולם". [תהלים קמח, ו] והב' הוא ענין-בחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד-תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה אלא שברית כרותה היא, [אלא שזו הבטחה קבועה] שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כי"א[56] לפי אותה המדה שהבחירה מסייעה את גילויה, ע"כ הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד-תורה. והשי"ת[57], הנוהג בחסדו בכל דור, מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח-הבחירה מתגבר וכח-הסגולה עומד במצב ההעלם ואינו ניכר, ולפעמים כח-הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במצב הנעלם. וכל עיקרה של ברית - אבות, שאיננו פוסק אפילו כשתמה כבר זכות-אבות, [חז"ל אמרו שזכות אבות כבר "תמה", כלומר הסתיימה (שבת נה), אבל ברית אבות לא פסקה] הוא בא מצד כח-הסגולה, ובעקבא-דמשיחא [בעקבות המשיח, בדור שלפני הגאולה] מתגבר ביותר כח-הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", [מן הברכה הראשונה של תפילת העמידה] כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו, המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות.

אמנם לפעמים מתגבר חושך כזה שמפסיק את הופעת הסגולה ג"כ. אבל זה אי-אפשר כי"א במי שבא למדה זו להיות ח"ו שונא את ישראל, ודורש רעה להם בפועל ובצפיית-הלב, כמו המינים שמפרש הרמב"ם[58] בה' תפלה [בהלכות תפילה (ב, א) מבאר הרמב"ם שברכת המינים נתקנה על אלה שהצרו לישראל] שהיו מצירים לישראל, וגם זה היה קשה לחכמים מאד לתקן, ע"כ הכריז רבן גמליאל: "כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים", [ברכות כח] והוצרך לתקנה דוקא שמואל הקטן, שהיה נקי מכל מדה של שנאה כמו שהיה מרגלא בפומיה: "בנפול אויבך אל תשמח", [משלי כד, יז; שמואל הקטן היה רגיל לומר פסוק זה (אבות ד, יט)] כדי שיכוין ביסוד הברכה דוקא על אותם שכבר אבדו את הסגולה כולה. ובדורנו נתרבו נשמות רבות שאע"פ[59] שהן שפלות מאד בענין-הבחירה, וע"כ[60] הם נגועים במעשים רעים רבים ובדעות רעות מאד ד' ישמרנו, מ"מ אור-הסגולה מאיר בהם, וע"כ הם מחבבים מאד את כללות ישראל וחושקים באי"י, ובכמה דברים טובים ויקרים מהמדות שהם באים מסגולת ישראל בטבע-נפשם הם מצוינים בהם. ונשמות כאלו, אם יזדקק לקרב אותם מי שאין בו דעה עמוקה של טביעת-עין [הכרה דקה ובטוחה, כמו מי שמזהה דבר במבט אחד] לדעת לחלק בין הצד הסגולי הפנימי הקדוש, שבהם, ובין הצד הבחירי המקולקל שבהם, שהוא מקיף את נפשם כחוחים וקוצים הסובבים שושנה, [על פי שיר השירים ב, ב: "כשושנה בין החוחים"] הוא יוכל להתקלקל הרבה ח"ו, וללמוד ממעשיהם, ולהדבק בצד הרע שבהם והוא מחוייב להתרחק מהם, והשי"ת נותן בלבבו רצון זה ומחשבה זו של שנאה ושל התרחקות, כדי שלא יבולע לו. [כדי שלא יינזק]

אבל מי שהוא תמיד שקוע ברעיונו בהסתכלות פנימית, באור תורה וקדושה ויראה עילאה, מצד רוממות רבון כל העולמים חיי החיים ב"ה, ולא ח"ו ביראה תתאה [ביראה התחתונה, יראת העונש] לבדה מצד

עונשי עוה"ז[61] או עונשי עוה"ב[62], - שהיא יראה חיצונית, שאסור לת"ח[63] העוסקים ברזי-תורה בהבנה פנימית להרבות בה, רק לקחת ממנה מעט, כדי ליסר את הגוף ונטיותיו הגסות, במדות רעות ותכונות מגונות ח"ו, אבל העיקר צריך להיות הלב מלא אהבה קדושה, ויראה עליונה, מסוד קדושים, כיראת מלאכי-מעלה גבורי-כח עושי דברו [על פי תהלים קג, כ] - ת"ח כאלה הנם מכירים בטבעם את טבע הסגולה הפנימית, ויודעים להפריד ממנה בדבקות-מחשבתם את הקליפה הבחירית, והם חייבים ומוזהרים ע"ז[64] לקרב פושעים כאלה שסגולה פנימית יש להם, כדי לעורר יותר ויותר את כח הטוב הצפון בהם, עד שיתגבר לגמרי על הרע הבחירי ויכניע אותו. ופעולת חכמים לוקחי נפשות [על פי משלי יא, ל: "ולוקח נפשות חכם"] כאלה אינה חוזרת ריקם בשום פעם; לפעמים פעולותיהם נראות בגלוי, ע"י מה שהמקורבים מהם מטיבים את מעשיהם, ומישרים את דעותיהם יותר בפועל ולפעמים נכנס רק גרעין פנימי בהם, וכבר בטוחים הם שלא יפטרו מן העולם בלא תשובה, ואפילו אם חלילה יהיה המושפע כ"כ[65] גרוע עד שהוא בעצמו לא יזכה לשוב בתשובה, יפעול כח הגרעין הזה על טבע-נפשו ונפיק מיניה זרעא מעליא, [ויצא ממנו זרע טוב (ארמית)] שישוב בתשובה, ויתקן ג"כ את נפש אביו, כדין "ברא מזכא אבא". [הבן מזכה את האב (סנהדרין קד)]

והשי"ת יודע, שלא את כל הפושעים אני מקרב, כי"א אותם שאני מרגיש, שכח סגולי גדול מונח בפנימיותם ודרכים רבים ישנם לידיעה זו, וספרים גדולים צריכים לכתוב בזה כדי לבאר גם רק שמץ מהדבר הגדול הזה. ועל אותם שכבר אבדו גם את הסגולה הפנימית שלהם לגמרי, אמר דוד הע"ה:

"הלא משנאיך ד' אשנא", [תהלים קלט, כא] ובדרך כללות מסרו לנו חז"ל[66] סימנין על-זה. והמינים והכופרים ע"פ רוב אבדו גם את הסגולה הפנימית, ומדה זו נוהגת ברוב הדורות, אבל דור של עקבא-דמשיחא הם יוצאים מכלל זה, שהם כדברי תקוני זוהר "טוב מלגאו וביש מלבר". [טוב מבפנים ורע מבחוץ (ארמית)] והם "חמורו של משיח" שנאמר עליו "עני ורוכב על חמור", [זכריה ט, ט, על המשיח] והכונה: כמו חמור, שמבחוץ יש בו שני סימני-טומאה, א"כ[67] הטומאה בולטת בו יותר מבחזיר וגמל וכיו"ב[68], שיש בהם סימן-טהרה אחד עכ"פ, ומ"מ[69] יש בו בפנימיותו ענין-קדושה ג"כ, שהרי הוא קדוש בבכורה, [פטר חמור – בכור החמור – יש בו קדושה, ופודים אותו בשה (שמות יג, יג)] וענין מה שהתורה אמרה ע"ז שם "קדש לי" הוא גדול מאד מאד. וכן הן הנשמות של אותם שהסגולה הישראלית לבדה מתגלה בהם בעקבא-דמשיחא, ולהם יש תרופה, אע"פ[70] שיש בהם סרחון גדול, וחושך רב וכבד מאד. אמר ע"ז רב יוסף: "ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה", [יבוא המשיח, ואזכה לשבת בצל גללי חמורו (סנהדרין צח)] ורב יוסף היה דרכו להביט על הפנימיות, ותלה גדולתו בגדולת ההוא יומא דקא גרים ["אלמלא ההוא יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא" – אלמלא יום מתן תורה, שגרם לי את מעלתי, כמה אנשים בשם יוסף יש בשוק (פסחים סח)]", ואמר על אמו: "איקום מקמי שכינתא דאתיא", [אקום מפני השכינה הבאה (קידושין לא)] ואמר על עצמו: "לא תיתני ענוה דאיכא אנא", [אל תשנה שבטלה הענווה, שהרי אני קיים (סוטה מט)] אע"פ שמצד החיצוניות נראה הדבר לגאוה חלילה, אבל בעל סגולה נפשית שכמותו ע"ה[71] אמר זה בכל מילוי הקדושה והענוה האמיתית, מעין ענותנותו של אדון הנביאים ע"ה, ותלמידיו הם הולכים בדרכיו.

ומפני-כך היתה מדתו של משרע"ה לקרב רחוקים, עד שקרב אפילו את הע"ר[72], ואע"פ[73] שזה גרם אריכות-הגלות, מ"מ סוף-כל-סוף יתעלו גם הם, כי בודאי יתקיים ביה "יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא", [תהלים כ, ה] והשי"ת "מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים". [ישעיהו מד, כו] ואמרו בזוהר, שחסדיו של משה היו גדולים משל אברהם, ובאברהם אבינו, אע"פ שמדת-חסדו היתה גדולה מאד, ולא היה כנח שלא בקש רחמים על רשעים בני-דורו, מ"מ לא בקש רק בתנאי:

"אולי ימצאון שם עשרה", [בראשית יח, לב] אבל משרע"ה בקש בלא שום תנאים: "אם תשא חטאתם, ואם אין - מחני נא, מספרך אשר כתבת", [שמות לב, לב] שהיא מסירת-נפש אפילו מעולם-הבא, כי הספר של הקב"ה. הוא עוה"ב עצמו.

ומה שמשיג עלי, שכתבתי שאיני נפחת חלילה ממה שיש מהפושעים שמשבחים אותי, כי נאמר ג"כ באברהם אבינו ע"ה: "ונברכו בו כל גויי הארץ", [בראשית יח, יח] ואמר (מר) שאוה"ע[74] לא חשבו ח"ו לא"א[75] שהוא כמותם, - יאמין לי כ"ג: גם רובם של החיצונים שמחבבים אותי יודעים ומכירים, שח"ו[76] איני מהם ומהמיהם [ומהמונם (על פי יחזקאל ז, יא)] ושכרחוק מזרח ממערב רחקו מחשבותי ודרכי ממחשבותיהם ודרכיהם, וכן הם אומרים בפה מלא, אלא שבעל-כרחם מוכרחים הם להודות על האמת, שב"ה[77] שכלי הולך למישרים, ושאין בלבבי ובשפתי רמיה, ושאני מלא ב"ה בכל קרבי באהבת ישראל. ב"ה אשר עשה לי את הנפש הזאת, לא מחכמתי, ולא בצדקתי, כ"א ברוב רחמיו וחסדיו שאין להם קץ ותכלית, "ואל זה יביט אל עני ונכה-רוח וחרד על דברו". [ישעיהו סו, ב] וב"ה אני עושה קולות ורעשים על הטומאה במקום הנצרך, אלא שאני מדבר את דברי בסדר ובנחת, כאשר נצטוינו מעצת המלך החכם. ["דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ט, יז)] ואין ספק אם הדר"ג ועוד גדולי-הדור שי'[78] היו מחזקים את ידי, נלוים עמדי ונוהגים מנהגי כמה דאפשר לפי מדתם, היה שם-שמים מתקדש ורב שלו'[79] וברכה היה נשפע על ישראל ועל א"י[80], ורבים רבים מאד היום שבים בתשובה שלמה, והיתה באמת במהרה מתגלה בגילוי הגון צמיחת קרן ישועה לבית ישראל, ואי-אפשר כלל לצייר ולתאר את רוב הטובה והקדושה ותקון-העולם שיהיה נצמח מזה.

ואני מלא תקוה בע"ה שכן יהי'[81] וסוף כל סוף ישובו לי יראיו וידעי שמו ויכירו את טהרת-לבבי ואמתת דעותי, וכולנו נעשה אגודה אחת לעשות רצונו ית', ולהרבות אור ד' וכבודו על עמו, ועל ארץ-חמדתו, ועל כל אפסי-ארץ.

ומה שמתמה כ"ג על התנצלותי, שלא יצאתי נגד המגילה המכוערה, [כרוז חריף שפורסם נגד חכמים] כדי שלא להוסיף תבן על המדורה, [כדי לא להבעיר עוד את המחלוקת] - מה היה להם לעשות ולא עשו. אל יאמר אדוני כן. אין שיעור כמה רעות יכולה מחלוקת ח"ו לגרום כשהיא מתפשטת, ואם הייתי יוצא בדברים היו עושים מזה רעש גדול, והיו הדברים מגיעים לידי שנאות גדולות, ושליחות יד איש באחיו, ולידי מלשינות [להלשנה לשלטונות] ח"ו, והיה הדבר יכול לבא ג"כ לידי אויבינו פלילים. [לידיעת אויבינו (הלשון על פי דברים לב, לא)] וכעת נשתקע הענין לכה"פ[82] במחנה ישראל, וכבוד אותם ת"ח שנתכוונו לש"ש בענין זה במקומם מונח, ולא חסר כלום ע"י כל הבלי התעלולים, ובא"י[83] בפנים לא נתהוה מזה מחלוקת הורסת, מה שהייתי ירא מזה מאד. וב"ה אשר יעצני לשא את צערי הגדול על עלבון ת"ח החביבים עלי כגופאי בחובי, [כגופי,

[בתוך לבי] רק מפני גודל מעלת השלו'[84] בכל מקום וביותר באי"י, ויותר מן הכל לפי מצבנו בחידוש, שאנו צריכים שיהיו כל הכחות שבאומה קשורים לעזור איש את אחיו, לחזק ולהתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו, אותן הנשמות שצור מצוה חסדו [שה' ציווה את חסדו (על פי תהלים מב, ט)] הגדול שתבנינה ב"ה, ועוד ידו נטויה ב"ה לטובה, לבנות ולא להרס, לנטע ולא לעקר, [על פי ירמיהו א, י] ואנו חייבים להבין את רמיזת הנהגתו העליונה וללכת בדרכיו, בדרכי נועם ונתיבות שלו'.

ומה שתמה על מה שכתבתי שלא התרתי יותר מרבנים מפורסמים גדולים וטובים זולתי, ואמר שהם התירו הוראת שעה, ולא שיתמשך יותר יותר. בודאי הם התירו הוראת שעה מפני ההכרח שהיה בזמנם, ובשמיטה העברה היה ההכרח הרבה יותר גדול, מבשמיטות הקודמות, מגודל העניות ורבוי הפועלים, ביחוד התימנים, [העולים מתימן, שרובם עבדו כפועלים במושבות] שהיו צפויים ממש לגוע ברעב. וכבר ספרתי כמדומה לכ"ג, כי בשמיטה הראשונה שעלתה ביד המחמירים לאסור על עקרון [המושבה עקרון (מזכרת בתיה)] את ההפקעה, ראיתי שכתבו אח"כ[85] במכתב של בקשת תמיכה, שהיו ממש מקרים של מתת נפשות ברעב ח"ו שם. ויאמר נא כ"ג האם יש בנו כח לשער את גודל הערך של נפש אחת מישראל, ואם אין כדאי להכנס גם בפרצה היותר דחוקה במקום שיש חשש סכנת נפשות כ"כ קרוב. ואין ספק אצלי, שבמצב הנורא שהיה הישוב עומד בו בשמיטה שעברה לולא הנהגת ההיתר ע"פ ההפקעה, שהחיה את האכרים ואת הפועלים, והעמיד את ההקפות של הבנקים על מכונם שהיו עומדים להיות נעולים ע"י השביתה, כי לא היו מאמינים לכל בעלי הישוב ברובם אפילו פרוטה אחת, והיו גועים מרעב מאות נפשות קדושות וטהורות מאחב"י[86]. ואין לשער גודל המהומה, העלבון חילול ד' וחילול כבוד התורה והאמונה בכלל, שהיה ח"ו אז, והיה עלול להיות חלילה שבר שאין לו מרפא.

רק עצת ד' היתה זאת, שנתן כח לאין-אונים, לעמוד לשום נפשי בכפי [למסור את נפשי (על פי שופטים יב, ג)] נגד מחנה אלהים, [נגד מחנה גדולים וקדושים] כדי להציל את אה"ק משממון רוחני וגשמי, ואת שם השי"ת ותוה"ק[87] מחילול נורא, ובכל לב אודה לד' על אורו ואמתו אשר שלח אלי בחסדו הגדול.

ומש"כ על דברי, שאנכי עשיתי שט"מ[88] שלא יהיה המכשול גדול יותר, מה שמובן הדבר שרבים לא היו שומעים בודאי, והיה החורבן גדול מזה ומזה, וכ"ג מקשה שתי קושיות על דברי. א', שכמה יהודים כשרים בקשו ממני במכתבים שלא אעשה ההיתר ולא אתן חרב בידי האדמיניסטראציאן, [ולא אתן כלי בידי הנהלת המושבות של הברון] ועל ידי היו מוכרחים לעקור השמיטה, והרבה מהם שונאים לי עבור זה שנאה גדולה. אשיב למר, חדא "לא דובים ולא יערי". [לא היה ולא נברא (על פי סוטה מז)] אפילו מכתב אחד* לא קבלתי משום אדם, בבקשה למשוך ידי מן ההיתר ולא בע"פ בא אלי שום אדם מבני המושבות לדרוש ממני זה, ואדרבא להיפך קבלתי מכתבים שאחמול ואחוס עליהם שלא יחרבו ויגועו, ושלא יצטרכו לצאת ולנוד לחו"ל[89], ושאתחזק בעשיית סדר ההיתר כפי שהיה נהוג ע"פ הגדולים מתירי ההפקעה בשמיטות הקודמות. ועם האדמיניסטראציאן, התניתי מפורש שלא יכריחו ח"ו את שום אדם הרוצה להתנהג בדרכי המחמירים, לעבור ח"ו על דעתו, וב"ה כן קיימו במושבות הסמוכות שהיו בהן ג"כ שומרי שביעית כמאמרך

*רק מכתב אחד הזכירני בני שי', שהיה כפסקוויל [כמו כרוז השמצה] בלא חתימה, וע"ז[90] אין דרך לשים לב.

הנ"ל

ולא מיחו בידם כלל. רק מהגליל שמעתי קול רעש גדול, שהם מוחים ומכריחים לעבוד, כמכתב כת"ר והדעפעשים שלו, [והמברקים שלו] ושלחתי אחרי האדמיניסטראטור, והוכחתיו על פניו איך יניח להפקידים שתחת דגלו לעבור על התנאי שעשינו בכ"כ תוקף, בעת אשר נתתי את ידי להוראת ההיתר. אז השיב לי שיגיד לי האמת, הוא היה רוצה לעמוד בהבטחתו, כמו שביארתי לו כיון שישנם אוסרים ומתירים, יוכל כ"א לעשות כנטיית לבו, אם אחד שומע לי וסומך עלי, יש לו איזה סמך, אבל אם אחר סומך על הגאון רידב"ז האוסר, ועוד כמה גדולים עמו, ודאי יש לו על מה שיסמוך, ואיזה יושר יש להכריח ולכף, אבל כ"ז[91] היה ע"פ מה שחשב, שכשם שאני אינני משתדל לפעול באיום ובכפיות שיסמכו על ההיתר כן לא יעשה הצד השני ג"כ מאומה, אבל לא כמו שאמרו לו שהרב רידב"ז מפיץ חרמות וקללות על הסומכים על ההיתר, בזה האופן לא הבטיח שיעמוד הוא מנגד. ואנכי בכ"ז[92] לא הנחתי ידי ממנו, וביארתי לו שאין הדמיון שלו עולה יפה. אנכי שאני מיקל, אין לי כל יפוי-כח [אין לי כל סמכות] להשפיע על אחרים שיעשו כהוראתי, מפני שגם אני מודה שלולא ההכרח יותר טוב הוא לשמור את השמיטה כהלכתה, ואני משתוקק לזה בכל לבבי ובכל נפשי, מה שא"כ[93] המחמירים לפי דעתם הם מחוייבים למחות בנוהגים להקל בכל כחם, וכל מה שאדם עושה לשם שמים, אין ראוי להנהגה אנושית לעמוד נגדו.

וב"ה הועילו אז דברי, והבטיח לי שישלח פקודה לחדול מכפיה. אם קיים דברי או לא אינני יודע, אבל כ"ג יוכל לראות מזה, שהאמת היא ההיפוך ממה שחשב שאנכי נתתי חרב ביד האדמיניסטראציאן, אדרבא ע"י מה שנשאו את פני הוקל הדבר הרבה, ואלמלא נזקקתי להיתר היו אומרים שאינם צריכים לשום היתר, כאשר מרגלא בפומייהו תמיד שרבי י"א ז"ל[94] היה גדול יותר מכל הרבנים שבדור, ומי יעמוד נגד היתירו, והיו עושים איזו מכירה ע"י מאן-דהו, ואז היו מכריחים בלא שום בושה את הכל לעבוד באיסור גמור ובביזוי, מה שהוקל הדבר הרבה ע"י פעולתי. ואין לאותם כפויי-הטובה, [כפויי הטובה, שאינם מכירים בטובה שעשו להם] ד' יסלח להם, שום זכות לשנא אותי תחת אהבתי.

ומה שכותב מר: ב, הלא הוא מכשול יותר גדול עפ"ד[95] הרמב"ן[96] בחילוק שבין סדום לפלגש בגבעה, [על פי דברי הרמב"ן: אנשי סדום עשו את הרע כחוק, ולכן חטאם חמור יותר] שלעשות בהיתר הוא יותר גרוע. למה ידבר אדוני כדברים האלה, וכי נעלם ממנו שלפעמים דברה תורה כנגד יצה"ר[97], [יש היתרים שהתורה נתנה בהתחשב בכוח היצר (קידושין כא)] ומוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות, ולא יאכלו בשר תמותות נבילות. [מוטב שיאכלו בהמות גוססות שנשחטו, ולא נבלות (קידושין כא)] ואיך ידמה נבלה איומה ותועבה נוראה כעובדא דפב"ג[98] [כמעשה פילגש בגבעה (שופטים יט)] ודסדום, לפלוגתא של הוראה, במידי דרבנן, שנמצאים סוברים שאפילו מדרבנן אינו נוהג, ושיש בו ספיקות כ"כ רבים, בין מצד השנים, בין מצד דעת בעל הלכות א"י המיוחס להטור, [ספר "הלכות ארץ ישראל" שמיוחס לבעל הטורים] שסובר שכשנותנים ארנונא [כשמשלמים מס קרקע למלכות] דינו כקרקע של גוי, שאין שביעית נוהגת בו כלל, ובין שהיה זה הגדול רבינו הטור, בין שהיה אחר, דבריו מעידים עליו שהיה מגדולי הקדמונים. ואחר כל אלה אין סומכים חלילה ע"ז לגמרי כ"א להפקיע לצורך הוראת שעה, ופיקוח נפשות, והמלטת הישוב מחורבן בגשמיות ורוחניות, וגם ע"ז לא על דברים של תורה כ"א

על מלאכות דרבנן ע"י ישראל. ואם אומרים שבמקום שהיה נפרץ גדר היהדות בכל הדברים העיקריים ע"י מניעת ההיתר, ראוי לאמר שההיתר הוא תיקון שעכ"פ יעשה בדרך של איזה צד היתר, אומר ע"ז כת"ר דמיון מפב"ג[99]. לישרי לי מר, [יסלח לי אדוני (ארמית)] אם אומר שאין הדברים ראויין למי שאמרם.

ומה שטוען מדוע פזרתי את קונטריסי "שבת הארץ" באותו הזמן שישראל רצו לתמוך בכסף את השובתים. אשיב לו, שבכלל לא נתערבתי כלל בענין הקונטרס בהפצתו, ואינני יכול להיות אחראי אם איזה איש שלח אותו לחו"ל. וכמדומה שמה שנתפזר היה רק ע"י אותם שעמדו כנגד, והם שלחו אותו לגדולי חו"ל[100] לקבול עלי. וחוץ מזה, האם בשנת השביעית עצמה הזמן הוא לאסוף כסף בשביל השובתים, וכי הם יכולים לתלות את חייהם באשראי דספק אתי. תמיד אמרתי שאנו חייבים לנהוג בזה "מחד בשבא לשבא", [מיום ראשון לשבת הבאה (ארמית, ביצה טז) – כלומר להתכונן מראש לאורך זמן] ובכל שנות השמיטה צריכים לקבץ כסף מכל יראי ד' וחושבי שמו בעד השובתים, ואז כשרואים בפרס השמיטה [לקראת השמיטה, זמן קצר לפניה] שיש סכום כסף הגון מבטיחים ומקיימים עזר הגון לפי הכח, ועפ"ז[101] יכולים באמת לבצר את מעמד השמיטה בעז"ה[102]. ולא עוד שהקונטרס לא יוכל להזיק לכל מי שנדבה רוחו לעזור לשובתים, הלא אנכי שניתי ושלשתי שכל המתחזק בעז ד' ועושה מצוה כמאמרה ה"ז[103] משובח, והייתי תמיד מוכן לעזור בכל כחי לשובתים, כאשר יעידו ע"ז אלה ששבתו בסביבותינו, כמה קרבתים וכמה טרחתי עבורם, וכמה חזקתי את ידם ורוחם בעת אשר באו להתישב עמי, אם ישבתו, כיון שראיתי שאין מצבם כ"כ מסוכן ובדוחק יוכלו להתפרנס.

ואלה היחידים הם אצלי התכלית של כל הישוב, וכך היא מדתו של הקב"ה שהוא מסתפק במועט בזמן המעבר, עדי אשר יבקע כשחר אור לישרים [על פי ישעיהו נח, ח ותהלים קיב, ד] וכולם ילכו באור ד' ותורתו לשמור ולעשות כתורה וכמצוה בלא שום בקשת קולא, כ"א באהבה וביראה טהורה, בשמחה ולב טוב. ואפילו אם היה חלילה איזה משגה ממני בעצם עריכות הקונטרס, מה שאקוה בע"ה שלא כך הוא, אבל גם לפי דעת כ"ג, הלא צריך לשום על לב שכונתי היתה ב"ה לשם שמים, כדי שלא להשוות רשיעי אותם המוכרחים לסמוך על ההיתר, למען לא יהרסו לפול בלבבם מדחי אל דחי, [מנפילה לנפילה] כ"א יתחזקו בעז ד' ויקוו לתשועתו, שיבאו ימים טובים מאלה, ולא נצטרך להפקעות, ונשמח כולנו לקיים את השמיטה בקדושה וטהרה לכל פרטיה.

ומה שכתב כת"ר נגד מה שכתבתי שלא כיוונתי שאחזור ואתיר, הנה ממכתבי מוכח שאחזור ואתיר, איני מבין איפא מצא דעה זו במכתבי. הלא אני כותב ומפרש כמו שפירשו כל אלה שנזקקו להיתר זה שהוא רק הוראת שעה, ואיך שייך ללמוד בהוראת שעה, מפעם אחת על פעם אחרת, הלא הכל תלוי כפי ההכרח ומצב הדברים. ודי יתן הטוב, ויזכנו לראות את מצב אה"ק באופן שנוכל להסכים שיש אפשרות בלא היתרים והפקעות, ונקוה לביאת גוא"צ[104] בב"א[105].

ומה שמאריך כ"כ כת"ה, לומר העיקר שבעיקר עיקרים, שנזדעזע העולם כולו, וכפי הנראה גם רעש גדול בעולמות העליונים שהמציא הוראה עקומה, שהזמירה הנהוגה עתה אין זו הזמירה האמורה בתורה, עכ"ד[106]. אומר לאדוני, פרט זה אי-אפשר שיסבב הזדעזעות בעולם, ולא רעש בעולמות העליונים, מפני שלא סמכתי עליו למעשה, וכתבתי שיש להשתדל שתהיה הזמירה הנהוגה, גם היא ככל

המלאכות של תורה, נעשית ע"י נכרים. ולומר שהדבר יוצא מכלל ספק, ולהחליט ודאי שזמירה דידן היא אב מלאכה של תורה, והיא הזמירה הכתובה, בודאי אין מקום, כיון שראינו שכ"כ[107] דקדקה תורה בשביעית להגדיר את האבות, כדי שנדע שתולדות לא אסר רחמנא, [רק אבות המלאכה אסורים בשמיטה מן התורה, ולא המלאכות הנגזרות מהן (מועד קטן ג)] עד שבצירה של פירות וקצירה של תבואות, [בצירת ענבים וקצירת תבואה, שהתורה פירטה כל אחת בנפרד] שהן בודאי מלאכות דומות זו לזו, הוצרכה לפרט, רואים אנו שאין לנו רשות כלל לדמות ענין לענין, לומר שגם זה הוא מה"ת, אלא כיון שיש שינוי בתואר המלאכה או בתכליתה, וק"ו[108] כשהשינוי הוא בשני האופנים בין בתואר ובין בתכלית, בודאי יש מקום לומר ששוב הויא תולדה ואינה אסורה מה"ת. וכיון שהרמב"ן[109] במלחמות בסוכה מעיד לנו, שעל שם כך נקראת הזמירה בשם זמירה על שם זמורה, וזמורה הוא ענף שכסחו ראשו, דוקא, ולא שכרתו כולו, שזה אינו נקרא בשם זמורה, א"כ הרי לנו עדות שהשם זימור אינו חל [על] כריתה של ענף כולו, ואיך יהיה זה בכלל מלאכת התורה של "כרמך לא תזמור". [ויקרא כה, ד]

וק"ו כי בשעת מ"ת[110] לא היה כלל מנהג כריתה זו, הרי אנו רואים שבכל הכרמים שאינם מורכבים על ההרכבה החדשה, [הרכבת גפנים אירופיות על כנה אמריקנית, שנהגה אז בגלל מחלת הפילוקסרה] שנתחדשה בשנים האחרונות, אין נוהגים כ"א את הזמירה כמאמרה, דהיינו כריתות הראש.

ובאמת יש לומר שזאת היא כונת "המזנב בגפנים", [הקוצץ את קצות הזמורות] אע"פ שלא פירשו כן המפרשים. והתכלית של הזמירה העתיקה, ושל הכריתה החדשה, היא ג"כ תכלית אחרת. הכריתה העתיקה אינה דואגת כלל על קיום הגפן כ"א על הוספת הפרי, וזה ראוי להיות אסור בשביעית, אבל הכריתה שלנו, עיקר כונתה היא קיום הגפן, והפירות אין ברור כלל שמתרבים על ידה, ואם גם מועיל הוא להפרי, הוא בתור טפל, ע"כ היא משונה בתכלית המלאכה מהזמירה של תורה. ולא עוד אלא שעיקר הזמירה באה כדי שלא יפסיד הגפן התחתון האמריקני, שבטבעו חי הוא הרבה, אלא שהגפן העליון, שהוא לא ממזגו ממש, הוא שואב ממנו הרבה ומחריבו, וע"כ הוצרכו לתקנת הכריתה, וי"ל[111] ג"כ שהוא בכלל לאוקמי אילנא. [להעמיד את העץ, לשמור עליו שלא ימות; מלאכה כזו מותרת בשביעית (מועד קטן ג)] ותמיהני שהדר"ג[112] שנה את טעמו, כי בהיותו אצלנו, אז בעת ויכוחנו הראשון, הצעתי לפניו סברא זו וקילס אותה, [ושיבח אותה] ואמר שצריך לעיין בה. עכ"פ איננה כ"כ עקומה עד שיזדעזע העולם על ידה. וב"ה אשר נתן לי שכל ישר, ואינני עלול כלל לומר סברות עקומות, בעזרתו יתי'. וכמדומני, שכ"ג כשיתישב בדעתו גם הוא יודה ע"ז.

ולא אבין כלל דברי כת"ר, שכתב שזמירה הנהוגה היא חמורה יותר מהזמירה של הערבים. איך אפשר להיות יותר חמור ממה שהוא אסור מה"ת. הלא הזמירה של הערבים, שהיא כריתת וכיסוח קצה הענף, מפרש הרמב"ן בפירוש שהיא הזמירה של תורה, והזמירה שלנו צריכים אנו מסברא לדמות אותה אליה, ואיך יאמר בהחלט וודאות שהיא יותר חמורה מהזמירה הערבית שהיתה נהוגה בימי מ"ת, ועליה בודאי אמר הכתוב כרמך ל"ת[113]. ומה שחוזר כ"ג להפליא שההוראה הזאת נוגעת לכל ישראל שבתבל, הרי הכל הוא נכלל בכללות הדברים, של ההפקעה, וההיתרים שעמה, וכל מי שהורה בענין זה הורה לכל ישראל. ומה אעשה שמאת ד' היתה זאת שלא יהיה אפשר לי בשו"א[114] להסתלק מענין זה, אם לא לגרום חלילה תקלות גדולות, שלכל הפחות בעיני היו יותר ויותר חמורות, ויותר נוגעות לכל

ישראל, מהוראת פרט של קולא בעניני שביעית ע"י הפקעה, אחרי כל ההכרחים והצירופים, שאין צורך לשנותם, וגם שכבר אמרתי שבפועל לא הוריתי כלל למעשה שיעשו הזמירה ע"י ישראל, ומה שעשו אחרים ע"ד[115] עצמם אין אחריותם עלי. ומש"כ שהזמירה הזאת היא ג"כ לאצמוחי פרי, כבר כתבתי אנכי ג"כ ככה, ומ"מ כתבתי כיון שהעיקר אצלה הוא שמירת הגפן לשנים הבאות, והפירות הוא ענין נטפל, ע"כ מועיל ביותר מה שההוראה הראשונה של תרגום תיבת זמירה אין עליה, לעדות הרמב"ן, להוציאה מדאורייתא.

ומה שכתב שניסה ולא מת האילן בהמניעה של הזמירה הנהוגה, אמת הדבר שאיננו מת תיכף, וכן אומרים הבקיאים, אלא שהוא פוחת והולך ושנותיו מתקצרות, והוא חי פחות מטבעו של הגזע התחתון, וכן יש נסיון בידינו ג"כ. ושרא ליה מארי למר, [וימחל לו ה' (ארמית; לשון הגמרא כשאדם אמר דבר שלא כראוי)] שאומר על סברא מיוסדת ע"פ עדות אביהם של ישראל הרמב"ן ז"ל [כך כינו את הרמב"ן בגלל גדולתו] שהיא ח"ו עקירת תורת משה, ד' ישמרנו.

ומה שמחרפני כת"ר, שנעשיתי לעת זקנותי "ציוניסט", להקריב את נשמתי בשביל ישוב-ישראל באי"י, - אהובי, אם כל ה"ציוניסטים" יהיו אוהבים את אי"י ורוצים בישוב אה"ק בזאת הכונה והמטרה הקדושה שאני מתכוין אליה, בשביל שהיא ארץ-ד', שבחר בה השי"ת וחבבה מכל העולם כולו, ויש בה סגולות קדושה לנבואה, ולהשראת רוה"ק[116], ולזכות ע"י ההליכה בה לעוה"ב[117], ואפילו על רשעים מגינה זכותה, - שהרי אפילו שפחה כנענית שבאי"י[118] מובטחת היא שהיא בת עוה"ב, [כתובות קיא] ובודאי אין הגמרא מדברת בשפחה צדקנית שהיא בלא"ה[119] בת עוה"ב, ואפילו חסידי אוה"ע[120] יש להם חלק לעוה"ב, וק"ו שפחה דמיחייבא במצות, אלא ודאי בסתם שפחה שהיא שפלה ומעשים רעים ומדות רעות מצויים בה, כדי השי"ך[121] לענין עבדים, [כדברי ה"שפתי כהן" על השולחן ערוך] ומ"מ מהני לה זכות אי"י לזכותה שתהי'[122] מובטחת שהיא בת עוה"ב - ואפילו, מעשו הרשע נתירא יעקב אבינו ע"ה שמא תעמד לו זכות ישיבת אי"י, [על פי המדרש: יעקב פחד מעשו, שמא תעמוד לו זכות ישיבתו בארץ ישראל] וק"ו לזרע קודש זרע בחונים" [כינוי לישראל: זרע שנבחן ונמצא נאמן] בני אברהם יצחק ויעקב, דאע"ג[123] דלית בהו הימנותא איקרו בני מעלי [שאף על פי שאין בהם אמונה, נקראים בנים טובים] וכדעת ר'[124] מאיר, דהלכתא כותי' בהא, (וכמו שסתם הסלח "בין כך ובין כך קרויים לך בנים" [מן הסליחות, על פי קידושין לו] וכן בתשו' הרשב"א[125] ח"ב[126] סי'[127] קצד וסי' רמב), ואם ספק נפשות להקל אמרו בחיי-הגוף ק"ו[128] בחיי-נצח, [כמו שבספק סכנת חיים הגוף מקלים, קל וחומר שיש להקל כשמדובר בחיי הנצח של אדם] שמדת-החסד בהם גדולה היא הרבה מאד וכל המתאמץ להטות כלפי-חסד ולהמליץ על ישראל אפילו כשאין עושים רצונו ש"מ ה"ז משובח, וק"ו שיש למצא בכל אחד ואחד גם בקלים שבישראל כמה מרגליות יקרות של מעשים טובים ושל מדות טובות מה שאין לשער, שבודאי אי"י מועילה להם להעלותם ולקדשם, ואם אין הדבר נראה בגלוי בהם יראה בזרעם ובזרע-זרעם, ככתוב:

"יראה על עבדיך פעלך והדרך על בניהם", [תהלים צ, טז] ואם יהיו כל ה"ציוניסטים" חושבים כן תהיה בודאי תפארת גדולה לכל גדול בישראל ולכל גאון וצדיק להיות "ציוניסט" כזה, וגם כ"ג אינו צריך להתבייש מ"ציוניסטיות" כזאת.

והנה הוא חוזר ומקשה, שהרי בעון שמיטה גלו ישראל. [על פי אבות ה, ט ושבת לג] כבר אמרתי כמה פעמים לכ"ג, שאני רואה שדרך שיש בה הטיה כלפי חסד דוקא היא תביא את קדושת השמיטה לא"י, וממילא תגרום שיהיו אחב"י[129] האהובים נטועים באה"ק. ובכלל בשביל הוראת קולא של אותם שא"א[130] להם לחיות באופן אחר, בפרטים של דרבנן, בשביעית דרבנן, ועם זה ע"י הפקעה, חלילה להקב"ה[131] שיגרש בשביל כך את ישראל מא"י, והתוס'[132] הוכיחו בסוטה", [תוספות בסוטה מא] שיחוס מלך הוא מה"ת, מדנגזרה כליה בשביל שהחניפו לאגריפוס, [כשאמרו לאגריפס המלך "אחינו אתה", אף שלא היה מיוחס לישראל (סוטה מא)] וא"א[133] לומר שעונש גדול כזה יהיה מדרבנן, והגאון שאגת ארי [הרב אריה לייב גינצבורג, בעל "שאגת אריה"] הוכיח מזה שברכת התורה היא דאורייתא, שאם היתה מדרבנן לא אבדה הארץ בשביל שלא ברכו בתורה. ["על מה אבדה הארץ... שלא ברכו בתורה תחילה" (נדרים פא)] הרי שאין חשש בשביל איזה הקלה בדרבנן לגלות ישראל ח"ו, וק"ו שאין מקילין חלילה בשאט נפש כ"א בהוראת שעה וביראה גדולה, בודאי יתר מרעהו צדיק [משלי יב, כו] והקב"ה רב חסד הוא, ויש די כח בכל ההתנצלות להעמיד סניגורים טובים על ישראל, כשהיו מוכרחים להשתמש בהוראת היתר זה. וק"ו כשעשו אותו ע"פ הוראת חכמי הדור, אף אם היו מועטים. הלא מדותיו של הקב"ה הוא שאפילו תתקצ"ט אומרים לחובה, [על פי שבת לב ואיוב לג, כג: אפילו אם רק מליץ אחד מאלף מלמד זכות, האדם ניצל] ותתקצ"ט מאותו מלאך ג"כ לחובה, רק אחד מאלפי אלפים לזכות הוא ניצל.

ובודאי לא יוכל כ"ג לומר, שבכל ההתנצלות הרבה אין בה לכה"פ כלפי הסומכים על ההיתר חלק אחד מאלפי אלפים בזכות, ולכל היותר הנם דומים לשוגגים, וחלילה לשמו יתי שיחשב שוגג כמזיד.

ומש"כ, שע"פ[134] סוד ד' הלא קדושת השביעית פועלת גם בזה"ז, עד שאין אומרים תיקון רחל בחצות [חלק מ"תיקון חצות", שבו מתאבלים על החורבן] של שנה השביעית. יאמין לי אדוני, שכל אלה הגדולות והנשגבות, שנאמרו בקדושת השביעית בזמן הזה, לא נאמרו דוקא ע"י הקיום של פרטי המעשים, שהרי בזמן שלא היו ישראל באי"י, ולא נתקיימה מצות שביעית כלל ג"כ חלה קדושה זו. העיקר תלוי הוא בהתפשטות הקדושה, ע"פ מדרגות הזמנים, שהם הולכים ובאים להוציא מן-הכח-אל-הפועל אורו של משיח, שיתקדש שם ד' יתי"ש[135] מסוף העולם ועד סופו, וכולם יעשו אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם. ועל שם מה שישראל מכינים עצמם באמונה וצפיית ישועה לאורו של משיח וחזרת קדושת א"י על מכונה, שאז ישובו השמיטין והיובלים כדינם, מאורה זו יונקין כל התיקונים שנעשים בעולמות העליונים בכל מדרגותיהם.

ע"כ כל מי שעושה פעולה להרחיב את גבול ישראל, כדי שיהי'[136] מצדו גורם לקרב את קיבוץ ישראל לא"י, וזה גורם מהירות בגאולה, כי קיבוץ גלויות קיי"ל[137] שהוא קודם לביאת המשיח, ואורן של ישראל הוא הולך ואור קמעא קמעא, כמו שאמרו ז"ל על הדמיון של קריצתא דשחרא, [כעלות השחר, שהאור בא מעט מעט (ירושלמי ברכות א, א)] הוא מתקן באמת את קדושת היחוד העליון של יסוד שביעית, ואין קץ להתענוגים הקדושים העליונים שמתרבים עי"ז[138] והם מושפעים על שורש נשמתו, ונשמת כל ישראל. ולהיפוך מי שגורם ח"ו, לדחוק את רגלי ישראל, ולמעט את קיבוצם של ישראל לא"י, הוא מאחר מצדו את הגאולה, ובין אם אהנו מעשיו או לא אבל מנפשו ומכל שרשי נשמתו הוא מונע אורים גדולים, ואין שיעור לקציצת נטיעות [לפגיעה ביסודות הקדושה (ביטוי מחגיגה יד)] ופירודים שהוא מסבב ד' יצילנו. ויר"א[139] יצא

ידי שניהם, [וירא שמים יצא ידי שתי הדעות (על פי ברכות לט)] זהו מי שמשתדל להחיות בפועל את כל פרטי קדושת השביעית גם בזה"ז כמה דאפשר, ומשתדל ג"כ לקרב במעשיו ובהשפעותיו שצמיחת קרן ישועה והתגלות אורו של משיח צדקנו יהי' בזמן יותר קרוב, שהאורות פועלים בשפע קדושתם אפילו אם חלילה בפועל לא אהנו מעשיו, כי אין שיעור וערך לכחה הרוחני של מחשבה טובה בענינים קדושים ונשגבים הללו. והשי"ת יזכנו לעבדו עבודה ביחודא שלים, ע"י ההוא טמיר ונעלם [באחדות שלמה, על ידי ה' הנסתר והנעלם (מנוסח "לשם יחוד")] ב"ה, דוקא בשם כל ישראל, הגוי כולו וכולנו כאחד נתברך באור פניו ".

ומה שכותב הוד גאון אדוני רחימי וחביבי, שאאמין לו שאהבתו אלי קשה לו לכבותה, מאמין ומאמין אני בזה. כי כמים הפנים לפנים, [משלי כז, יט: כמו שהמים מחזירים את הפנים, כך לב אדם לאדם] ואני מרגיש לבת קודש אש אהבתו הקדושה בקרב לבבי ועומק נפשי, ומים רבים לא ישטפוה, [על פי שיר השירים ח, ז] וכל הענינים שעברו בינינו בענין חילוקי הדעות של ההתנהגות ע"ד השביעית, שכונת שנינו היא ב"ה רצויה לשם-שמים, ומני ומניה יתקלס עילאה [וממני וממנו יתהלל ה' שלמעלה (ארמית)] ב"ה, לא יכבו את מוקד אש הקודש הזה שנשרש במעמקי הנשמה לברית-עולם. ובודאי יש קשר גדול בינינו ברוחניות מאחר שכ"כ נתדבקנו זה לזה באהבה פנימית, והמאורע הזה הוא רק צירוף וזיכוך להוסיף קדושת אהבת אמת שבינינו, שהיא אהבה קדושה וטהורה, שאינה תלויה בדבר, כ"א לשם השי"ת ואור תורתו וקדושת יראתו ואהבתו.

ומה שכתב, שקשה לו לדבר נגדי קשות, אל יעלה על לבבו הטהור, כי מצטער אני לשמע דברי-קשות נאמרים לשם-שמים נגדי, כי הלא המדבר קשות לשם-שמים עובד הוא עבודת השי"ת בזה, ולא ירע עיני בזה שעל-ידי אדם מישראל עושה מצוה, ואם בטבע האדם יש קצת צער ע"ז, הלא נאמר לנו מפי חז"ל הקדושים "לפום צערא אגרא", [לפי הצער השכר (אבות ה, כג)] ונאמן בעל-הגמול שישלם שכרנו בזה שנזכה לעבדו באמת, ולשוב לפניו באהבה בכל לב וכל נפש, אנו וכל ישראל חברים בלב אחד.

ומה שכותב שכאבו נעכר על שאיש כמוני ילך בדרך כזה, דרך מסוכן, - מה שהרהיבני בטובו לומר שאני אדם גדול, לא יטעה אותי מלהכיר שפלותי, וערכי הפעוט, שכלא נחשב, אבל הדרך שאני הולך עליה בעבודת ד' יתי"ש ידע אדוני שהרבה עמלתי עליה, בדמי בבשרי במוח-עצמותי, [בכל מאודי] ובכל כחותי, עד שהאיר השי"ת ברחמיו את עיני לעמוד עליה, ולפני איננה דרך מסוכנה כלל כי"א דרך-הקודש יקרא לה. ובזוהר אמרו על "אורח צדיקים כאור נוגה", [משלי ד, יח] אפילו אורחא חדתא דעבדין צדיקיא [אפילו דרך חדשה שעושים הצדיקים (ארמית)] כאור נוגה הוא הולך ואור עד נכון היום, ואני בעניי איני ראוי. לשם צדיק, והלואי שיזכני השי"ת ונוכל בלב שלם לומר: כגון אנא בינוני. [כמוני – בינוני (ברכות סא)]

אבל האורח שאני מתאמץ ללכת בה הוא ב"ה אורח צדיקים באין שום ספק, וכל מי שיתנהג כמנהגי ויתחבר עמי בתורה ובעבודת השי"ת, בחפץ לב, ובאמונת-חכמים אמתית, יזכה לראות את האור ואת האמת שיש בדרך-ישרים סלולה זו, המוארה מאור חסד עליון, "חסד לאברהם-יומא דאזיל בכולהו יומין", [מידת החסד של אברהם היא "יום" שהולך עם כל הימים (ארמית, על פי הזוהר)] והחכמה העליונה דוקא באור החסד היא מאירה.

ומה שכותב שרואה שמוכן לפני חרופים ובזיונות, איני יודע על מה. העבר הכל היה מן השמים, וקבלתי ב"ה באהבה, ועל להבא הלא אנחנו מקוים להטבת המצב של הישוב בכל מילי בין בגשמיות בין ברוחניות ויוכל להיות שלא יהי' צורך כלל להיתרים, ויזכנו השי"ת לגדור את גדרות יהודה בלב אחד ובדעה אחת, ויה"ר[140] שימהר ויחיש משיח צדקנו ויורה צדק לנו. [הושע י, יב]

ומה שכתב שכל האדמורי"ם[141] וכל הרבנים יאסרו את היין, באמת אין האחריות של גרם היזק שאחרים רוצים לגרום מוטל עלי. הקב"ה שמר עד כה את הישוב מכף כל אויביו, בין מישראל בין מאוה"ע[142], ואנחנו רואים שמעשה שמים יש כאן, בהשגחה נפלאה, בניסי ניסים מסותרים במכסה הנהגה טבעית, ובודאי כל מה שיתגלגל יהיה לטובה ולהצלחת הישוב הקדוש, ולהרמת קרן ישראל באה"ק, בעה"י.

והלואי שיתן השי"ת בלב כל הכשרים והצדיקים שבדור דעה לעשות לטובת ישוב אה"ק עשיה ממשית. ואם יהיו הבטחות ממשיות כאלה, שהחשבונות יורו ששמירת השמיטה בלא הפקעה לא תסכן את הישוב, לא חשידי בני עם קדוש חלילה לעבור גם על מה שאין רוח חכמים נוחה הימנו בלא טעם, ובעצמם ידרשו להחזיר את השמיטה לאיתנה בלא הפקעות. א"כ צריך הדר"ג שליט"א להשתדל בתחילה, שיהיה הכל מוכן, באופן שנוכל להראות את החשבון הבטוח לבעלי הכרמים, ויוכל להיות שיועיל הרבה בעה"י, ואני חושב שהדר"ג אינו צריך לדידי ולמטלעתי [לי ולצליעתי (ארמית); כלומר: הוא אינו זקוק לי, החלש] בדבר הגדול הזה. ואני חושש לצאת לחו"ל, מצד עצם חבת קדושת אה"ק ומצד הכהונה, [כהן אסור לצאת לחוץ לארץ בגלל טומאת ארץ העמים] אע"פ שיש בזה דרכי קולות אינם מתישבים כ"כ על לבבי, והפירוש הפשוט שבדחז"ל[143] נראה שהאיסור במקומו עומד גם בזמן הזה. וגם אני חושש להרבות פירסום על האיסור של ההפקעה בשעה"ד, כמו שכתבתי לכ"ג, שיודע אני שזה גורם התמעטות להתרחבות ישוב אה"ק, ביחוד גורם הדבר להרחיק יראים ושלמים מישוב א"י, וכל יסוד השתדלותינו צריך להיות דוקא להרבות כניסת יראי ד' באה"ק. וב"ה נתכוננה כעת מושבה חדשה ע"י בני ביאליסטוק, [עולים מביאליסטוק, שייסדו מושבה חדשה] והתנו מפורש בתקנות המושבה, שהכל צריך להתנהג ע"פ התורה והמצוה, וזה גורם חיזוק גדול להרמת קרן התורה והיראה האמתית, שהוא בודאי כל יסוד הישוב.

וע"ד[144] הנסיון לזמור לפני ר"ה[145] אם יעלה הדבר יפה אשמח מאד, ונוכל לפרסם בעזה"י[146] שיזמרו כולם דוקא לפני ר"ה דשביעית שיזכנו לה השי"ת ברב רחמיו וחסדיו המרובים, לאוי"ט[147].

כמדומני שעברתי על כל פרטי דברי הדר"ג, שליט"א, וחושב אני שבדברי אלו יבין קצת להגיגי, וכמוהו אני אומר: אנא רב רחימאי, נלכה נא שלובי-יד [נלך יחד, יד ביד] בדרך-ד' בדרך האמת והשלו'[148], ונשתדל נא להרבות שלו' בישראל, ולקרב לבם של ישראל לאביהם שבשמים, להשתדל שגם רחוקים יבאו ויתקרבו אל הקדושה, ושתתרבה האחוה והריעות וקישור-הלבבות בכל ישראל בכלל ובא"י בפרט.

ובעניני הוראות כל מה שההכרה מכריח ויש פנים להקל, הלא זאת היא המצוה ועצת ד' להקל, ובמה שאפשר אפילו בצד הדוחק ללכת בלא התחכמות, ודאי חובת כולנו להתאמץ ללכת בדרך הכבושה, [בדרך הסלולה והבטוחה] וכדי הר"ן[149] ז"ל בתשובה, [כדברי רבנו ניסים (הר"ן) באחת מתשובותיו] שגם בדברי הרשות אדם בוחר

את הדרך הבטוחה ממכשולים, ק"ו בעניני תורה ומצות, ומ"מ כשההכרח הוא גדול מצינו כמה פעמים בדחז"ל[150] שלא נרתעו מדרכי היתר חדשים, וכהא דרבי, [כמו רבי יהודה הנשיא, שהתיר את בית שאן מן המעשרות ומן השביעית (חולין ו)] וע"ז הוא יסוד ת"ח שאמר דבר הלכה אין מזחיחין אותה. [תלמיד חכם שאמר דבר הלכה, אין דוחים את דבריו] וכשכל אחד מעובדי ד' ולומדי תורתו יתאמץ להבין את עומק הטוב והקודש שיש בלב חברו, ויתרחק מלחשוד ח"ו בכשרים, אז ממילא תתרחב ההתבררות של כל הספיקות, ואור ד' יופיע בנועמו, ביחוד על ת"ח שבא"י, שהם צריכים לאמת את השם שנתנה להם הנבואה "מקל נועם". [זכריה יא, ז; "נועם – אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה" (סנהדרין כד)]

אוכל לסיים את מכתבי בלשונו של הדר"ג שליט"א: מובטחני שכבוד הדר"ג נ"י[151] לא ישיב פני ריקם ויעמיק בזה, ויעלה על מחשבתו אולי (ישנם גם פרטים כאלה אשר בהם) באמת הצדק עם חביבי קוק, שיחי'[152].

החותם בכל חותמי ברכות, המנשקו בלבבו ורעיונו נשיקות אהבה נאמנות, ודורש שלומו ושלו'[153] תורתו [ודורש בשלומו ובשלום תורתו] באהבה רבה, בהדרת כבוד ויקר.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

תמיהני שלא שלח לי מר שליט"א את ספרו על שביעית. הנ"ל[154]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. ריד"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הדר"ג - הדרת גאונו
9. ע"כ - על כן
10. ח"ו - חס ושלום
11. מא"י - מארץ ישראל
12. ב"ד - בית דין
13. בע"פ - בעל פה
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. ג"כ - גם כן
16. ע"פ - על פי
17. בא"י - בארץ ישראל
18. ממנ"פ - ממה נפשך
19. באה"ק - בארץ הקודש
20. וע"י - ועל ידי
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. ע"י - על ידי
23. לא"י - לארץ ישראל
24. מחו"ל - מחוץ לארץ
25. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים

26. וע"פ – ועל פי
27. כ"ג – כבוד גאונו
28. כת"ר – כבוד תורתו
29. ד"ס – דברי סופרים
30. ד"ת – דברי תורה
31. מ"מ – מכל מקום
32. בשעה"ד – בשעת הדחק
33. בזה"ז – בזמן הזה
34. שעכ"פ – שעל כל פנים
35. תה"ד – תרומת הדשן
36. מה"ת – מן התורה
37. ומשו"ה – ומשום הכי
38. עכ"פ – על כל פנים
39. ת"ח – תלמידי חכמים
40. וה"ה – והוא הדין
41. קב"ה – קודשא בריך הוא
42. והקב"ה – והקדוש ברוך הוא
43. שבע"פ – שבעל פה
44. מד"ת – מדברי תורה
45. וב"ה – וברוך השם
46. בע"ה – בעזרת השם
47. בחו"ל – בחוץ לארץ
48. השי"ת – השם יתברך
49. תוה"ק – תורתנו הקדושה
50. ארה"ק – ארץ הקודש
51. הקב"ה – הקדוש ברוך הוא
52. ובע"ה – ובעזרת השם
53. יתי – יתברך
54. ומש"כ – ומה שכתב
55. דא"ה – דברי אלקים הם ("אלו ואלו"); אחרת: דאי הכי
56. כ"א – כי אם
57. והשי"ת – והשם יתברך
58. הרמב"ם – רבי משה בן מימון
59. שאע"פ – שאף על פי
60. וע"כ – ועל כן
61. עוה"ז – עולם הזה
62. עוה"ב – עולם הבא
63. לת"ח – לתלמידי חכמים
64. ע"ז – על זה
65. כ"כ – כל כך
66. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
67. א"כ – אם כן
68. וכיו"ב – וכיוצא בזה
69. ומ"מ – ומכל מקום
70. אע"פ – אף על פי
71. ע"ה – עליו השלום
72. הע"ר – הערב רב

73. ואע"פ - ואף על פי
74. שאוה"ע - שאומות העולם
75. לא"א - לאברהם אבינו
76. שח"ו - שחס ושלום
77. שב"ה - שברוך השם
78. שי' - שיחיה
79. שלו' - שלום
80. א"י - ארץ ישראל
81. יהי' - יהיה
82. לכה"פ - לכל הפחות
83. ובא"י - ובארץ ישראל
84. השלו' - השלום
85. אח"כ - אחר כך
86. מאחב"י - מאחינו בני ישראל
87. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
88. שט"מ - שטר מכירה
89. לחו"ל - לחוץ לארץ
90. וע"ז - ועל זה
91. כ"ז - כל זה
92. בכ"ז - בכל זאת
93. שא"כ - שאם כן
94. ז"ל - זכרונו לברכה
95. עפ"ד - על פי דברי
96. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
97. יצה"ר - יצר הרע
98. דפב"ג - דפילגש בגבעה
99. מפב"ג - מפילגש בגבעה
100. חו"ל - חוץ לארץ
101. ועפ"ז - ועל פי זה
102. בעז"ה - בעזרת השם
103. ה"ז - הרי זה
104. גוא"צ - גואל צדק
105. בב"א - במהרה בימינו אמן
106. עכ"ד - עד כאן דבריו
107. שכ"כ - שכל כך
108. וק"ו - וקל וחומר
109. שהרמב"ן - שרבי משה בן נחמן
110. מ"ת - מתן תורה
111. וי"ל - ויש לומר
112. שהדר"ג - שהדרת גאונו
113. ל"ת - לא תעשה
114. בשו"א - בשום אופן
115. ע"ד - על דבר
116. רוה"ק - רוח הקודש
117. לעוה"ב - לעולם הבא
118. שבא"י - שבארץ ישראל
119. בלא"ה - בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)

120. אוה"ע - אומות העולם
121. הש"ך - הש"ך - שפתי כהן
122. שתהי' - שתהיה
123. דאע"ג - דאף על גב
124. ר' - רבי
125. הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת
126. ח"ב - חלק ב'
127. סי' - סימן
128. ק"ו - קל וחומר
129. אחב"י - אחינו בני ישראל
130. שא"א - שאי אפשר
131. להקב"ה - להקדוש ברוך הוא
132. והתוס' - והתוספות
133. וא"א - ואי אפשר
134. שע"פ - שעל פי
135. ית"ש - יתברך שמו
136. שיהי' - שיהיה
137. קיי"ל - קיימא לן
138. ע"ז - על ידי זה
139. וי"א - וירא אלקים
140. ויה"ר - ויהי רצון
141. האדמו"ם - האדמו"רים (רבני החסידות)
142. מאוה"ע - מאומות העולם
143. שבדחז"ל - שבדברי חכמינו זכרונם לברכה
144. וע"ד - ועל דבר
145. ר"ה - ראש השנה
146. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
147. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
148. והשלו' - והשלום
149. הר"ן - רבנו נסים
150. בדחז"ל - בדברי חכמינו זכרונם לברכה
151. נ"י - נרו יאיר
152. שיחי' - שיחיו
153. ושלו' - ושלום
154. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב יום הכיפורים תרע"ד - יפו **נמען:** הרב שמואל חיים הלוי הורוויץ

הרב קוק שמח על ההשתדלות למען שומרי שביעית, ויעזור, בתנאי שיצורפו לוועד גדולי ירושלים ויסודר שמירת הכספים. על קבר רחל יכתוב לד"ר לוי אחרי החג.

עיקרי הדברים

- תמיכה בשומרי שביעית.
- שמירת הכספים.
- קבר רחל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], עיו"כ[4] תרעד"לת

שלו'[5] וברכת השנים לכ'[6] ידי"נ[7] הרב הגאון המפורסם מוהר"ש[8] חיים הלוי הורוויץ שליט"א[9].

אחדשה"ט[10] באה"ר[11],

יקרתו הגיעה לידי, ואשמח על ההשתדלות בשביל שומרי שביעית [תמיכה באיכרים שישמרו את שנת השמיטה תרע"ה] בעה"י[12], והנני בל"נ[13] לעזור בזה בכל האפשרות. רק צריכים לאחד בועד עוד מגדולי ירושת"ו[14], ולסדר איך יהיו משומרים הכספים בלא שום חשש ח"ו[15].

ע"ד[16] קבר רחל [ראו (כרך ד', אגרת אשמא)] אקוה לכתוב לד"ר[17] לוי אחר יום הק'[18] הבעל"ט[19] בל"נ, והנני-בזה דור"ש[20] ידי"נ הרב ר"צ[21] שי'[22].

והי'[23] ז"ש[24] וברכת השנים כנה"ר[25],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. עיו"כ - ערב יום כיפור
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. מוהר"ש - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. בעה"י - בעזרת השם יתברך
13. בל"נ - בלי נדר

14. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
15. ח"ו - חס ושלום
16. ע"ד - על דבר
17. לד"ר - לדוקטור
18. הק' - הקטן
19. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
20. דור"ש - דורש שלום
21. רי"צ - רבי יצחק / רבי יוסף צבי - שם אדם
22. שי' - שיחיה
23. והי' - והיה
24. ז"ש - זה שלום
25. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרכט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז טבת תרע"ד - יפו **נמען:** הוועד הזמני של 'אגודת ישראל'

הרב קוק משבח את הרעיון של גדולי ירושלים להקים 'קרן שמיטה' לתמיכה בשומרי מצוות במושבות, שמשתמשים בהיתר המכירה רק מדוחק. כך תתקיים המצווה 'כמאמרה'. הקרן צריכה לכלול גם תמיכה בפועלים שומרי תורה שעבודתם נפסקת.

עיקרי הדברים

- קרן שמיטה.
- יציאה מהיתר המכירה.
- תמיכה בפועלים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ז טבת תרע"ד[4]

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד הועד הזמני, לאגדת ישראל. [ראו (כרך ב', אגרת תקנא)]

אין די מלין עמדי לפאר את יקרת ערכה של המחשבה הגדולה, אשר הגו גדולי עיר עז לנו ירושלים עיה"ק[6] תובב"א[7], שאגודת ישראל תיסד פונד-שמיטה, [קרן לתמיכה בחקלאים השומרים שמיטה כהלכתה, לקראת שנת השמיטה תרע"ה] שמטרתו תהיה לסעד את ידי יראי ד' וחושבי שמו שלמי אמוני ישראל, הרבים ב"ה במושבותינו, כן ירבו, שרק מתגרת יד הלחץ והדחק הנם מוכרחים להשתמש בהיתר ההפקעה שע"י[8] מכירה, ["היתר המכירה": מכירת הקרקע לנכרי לשנת השמיטה] שהונהגה מדוחק, ע"י[9] הוראת איזה מגדולי הדורות בתור הוראת שעה, אבל כאשר אך תשיג ידם ישמחו לזכות בקיום המצוה כמאמרה, בלא שום תחבולה והפקעה. וברור הדבר שע"י פונד מסודר יעלה הדבר בידינו בע"ה[10] להעמיד חלק גדול מהמצוה הזאת, שנתנה בברית קדושת הארץ, וע"י[11] זה יתפתח הדבר עד שנוכל לקוות במשך הזמנים הקרובים לזכות לקיום מצות שביעית כמאמרה וכהלכתה על אדמת הקודש, להרנין לבב צדיקים השמחים במצות השי"ת[12] בכל לבם ונפשם, ולהרים דגל הקדושה ופתיחת פתח ישועה וגאולה קרובה, ע"י אסירי התקוה השבים לבצרון, לעסוק בבנין הארץ וישובה.

אבטח בע"ה שהאגדה הנכבדה תחיש מעשיה, להקדים את העבודה הקדושה הזאת, הדורשת תכונה רבה וסדר הגון ומזורז, וצור ישראל שוכן ציון ב"ה הבוחר בארץ חמדה, אשר שמו נקרא עליה, יופיע על עצתנו ומעשה ידינו יכונן, למען קדושת תורתו ואדמת קדשו וישועת עם קרובו במהרה בימינו. והנני בזה חותם ברגשי כבוד ותקות ישועה ורחמים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ. ב. פשוט הוא שהפונד מוכרח הוא לכלול בתוכו קופת תמיכה מספקת לפועלים שומרי תורה, שעבודתם נפסקת בהרבה חלקים רשומים ע"י שמירת קדושת השמיטה כמאמרה.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. עיה"ק - עיר הקודש
7. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
8. שע"י - שעל ידי
9. ע"י - על ידי
10. בע"ה - בעזרת השם
11. וע"י - ועל ידי
12. השי"ת - השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אי

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תר"פ **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

שיעור יומי קבוע בגמרא, רש"י ותוספות, הוא עבודת הקודש שגדולי ישראל מסרו נפשם עליה, ועליו להיזהר שלא להימשך יותר מדי למחשבות מופשטות; דרך הבסיס של 'ארבע אמות של הלכה' תעלה גם השאיפה האידיאלית. מוצע ללמוד את השיעור עם ר' יונה. בהלכה: שביתת הארץ בשביעית חלה על גוף הקרקע; הגמרא מוכיחה רק לגבי ישראל חשוד, ומלאכת גוי אולי אינה בכלל (מנחת חינוך, מהריי"ט). אבל ישראל העובד בקרקע ישראל עובר, וגם הבעלים עוברים בעשה.

עיקרי הדברים

- שיעור גמרא יומי.
- לא להימשך למופשט.
- לימוד עם ר' יונה.
- הלכה: שביעית וקרקע.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. יום ג' לחדש שבט שנת תר"פ[2]

בני חביבי [הרצי"ה, ששימש אז מורה בבית המדרש למורים "נצח ישראל" בפתח תקוה] שליט"א[3] שמחתני במכתבך היקר, אמנם לא הרוית עדיין את צמאוני לברר לי יפה ממעשיך ועבודתך בקודש, והשפעתך הלמודית והחנוכית על הצעירים שהנם סמוכים על תלמודך. חושב אני כי יהיו הדברים אשר דברנו לפני נסיעתך חרותים על לוח לבבך, ע"ד[4] סידור הלמוד, ואל יקטן נא בעיניך ערך של שיעור גפ"ת[5] [שיעור בגמרא, פירוש רש"י ותוספות] מסודר בכל יום ויום. ראה נא יקירי לעבד את השיעור בהתענינות, הלא זאת היא עבודת הקודש, שגדולי ישראל בכל הדורות נתנו את נפשם עליו. למוד הגמרא, וברור ההלכה, ונטית המשא ומתן של הפלפול וההערה הישרה המחדדת. המשמחת את הלב וממשכת את [את] הנפש לחבת התורה. שיעור קבוע של דף גמרא צריך שיהיה התפקיד היומי שלך לפני הצעירים, ותזהר נא מלהמשך יותר מדאי בעת הלמודי בעניני מחשבות מופשטות. אע"פ[6] שאין ערוך ליקרת ערכן, וע"י[7] הבסיס הקדוש הזה המסומן בד"א של הלכה. ["אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח)] תעלה בידך בע"ה[8] ג"כ[9] השאיפה האידיאלית שהיא כ"כ[10] חביבה עלינו, כשהיא דרושה לחיי נשמת עם ד' ביחוד בתחייתו על אדמת הקודש. מה טוב הי'[11] אם היית קובע זמן של למוד בענין השיעור יחד עם ר'[12] יונה שי'[13]. הלא הוא בעל שכל ישר והורגל במו"מ[14] של הלכה, וטובים השנים. ["טובים השנים מן האחד" (קהלת ד, ט)]

ובכל זאת בודאי לא תזנח ג"כ את היסוד הפנימי, להרטיב את הנשמות הצעירות הללו, בטללי חיים, של קדושת חיי עם ד' והסתכלותו העליונה. כאשר היא באמנה אתנו, בהסכמת אמת, ותביעת צדק אדירה וקבועה ב"ה. ופרידא בתיה. יפה העירות מדי התו, דע"זו[15], [יפה העירות מדברי התוספות במסכת עבודה זרה] דמשמע דשביתת הארץ היא על גוף הקרקע, [שמצוות השמיטה חלה על הקרקע עצמה, גם כשהיא בבעלות נכרי] וא"צ[16] לדי הרמ"ה[17] [ואין צורך לדברי הרמ"ה (רבי מאיר הלוי אבולעפיה)] שהרי פשטות הגמ'[18] מורה כך. וכבר העיר

ע"ז[19] במנחת חנוך מצוה קי"ב. [ספר "מנחת חינוך", מצוה קיב] וכמדומה שדברתי מזה בשבה"א[20] [בספרו "שבת הארץ" על הלכות שביעית] דמהגמי אין ראי'[21] כי"א[22] לגבי ישראל חשוד, כדאיירי במתניתין בשדה ניר בשביעית. וי"ל[23] דקרא סמיך אמה דאמר שדך לי"ת[24], ["שדך לא תזרע" (ויקרא כה, ד)] בלשון נוכח, דעכ"פ[25] לישראל נאמר שזה נקרא שאין הארץ שובתת, אבל מה שהגוי עובד י"ל[26] דא"ז[27] בכלל זה. וכ"ה דעת המוהרי"ט[28] כמדומה. ונהירנא [ואני זוכר (ארמית)] שראיתי באיזה מקום במנ"ח[29] שתמה עליו בזה לפי שטתו.

אבל זה פשוט דישראל בקרקע ישראל עובר על ושבתה, [עובר על מצוות "ושבתה הארץ שבת לה'" (ויקרא כה, ב)] ואע"פ[30] שנותן הקרקע שלו, הבעלים עוברים בעשה והעובד עובר בל"ת[31], וא"א[32] לי להאריך כעת. והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות.

חזק ואמץ בני בעבוה"ק[33] המוטלת עליך, והשי"ת[34] יתחזק וירחיב לבבך בתורתו [ו]יראתו, ויאירך באור דעת ושכל טוב וחדות ד' וצפיית ישועתו, כנה"י[35] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[36]

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ע"ד - על דבר
5. גפ"ת - גליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
6. אע"פ - אף על פי
7. וע"י - ועל ידי
8. בע"ה - בעזרת השם
9. ג"כ - גם כן
10. כ"כ - כל כך
11. הי' - היה
12. ר' - רבי
13. שי' - שיחיה
14. במו"מ - במשא ומתן
15. דע"זו - דורש פענוח
16. וא"צ - ואין צריך
17. הרמ"ה - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ה (למשל: משה + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
18. הגמי - הגמרא
19. ע"ז - על זה
20. בשבה"א - בשבת הארץ (ספרו של הרב)
21. ראי' - ראיה
22. כי"א - כי אם
23. וי"ל - ויש לומר
24. ל"ת - לא תעשה
25. דעכ"פ - דעל כל פנים
26. י"ל - יש לומר
27. דא"ז - דאין זה
28. המוהרי"ט - המורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

29. במנ"ח - במנחת חינוך
30. ואע"פ - ואף על פי
31. בל"ת - בלא תעשה
32. וא"א - ואי אפשר
33. בעבוה"ק - בעבודת הקודש
34. והשי"ת - והשם יתברך
35. כנה"י - כנפשו היקרה
36. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקס

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז שבט תרפ"ג **נמען:** הרב י"א ציטרין, רב פתח תקוה

על השמיטה הבאה: לא הצליח לכנס אסיפה, וצר לו לשאת לבדו את המשא. אין לייעץ לכתחילה לעשות צעד שיחייב עבודה בשביעית, כמו הבאת זבל על חשבון הזריעה, אולי המצב יוטב. מכירה בהבלעה נהוגה מימי המהרי"ט, אבל הפירות בקדושת שביעית, ועדיף לקבל מעות. המכירה לא תהיה פומבית לכל הארץ במקום אחד, כדי לא לעורר מתנגדים, אלא בכל מושבה כנהוג. בתוספת: בקשה לבדוק את טענותיו של גדליה בילאקא.

עיקרי הדברים

- שמיטה תרפ"ד.
- לא לייעץ לכתחילה.
- מכירה וקדושת הפירות.
- מכירה לא פומבית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ט"ז שבט פ"ג

ידי"נ[2] הרב הגאון מוהרי"א[3] ציטרון האב"ד[4] דעה"ק[5] פ"ת[6] ת"ו[7] שלו'[8] רב. נתאחרתי מהשיב על מכתב כת"ר[9] מחי' דנא, כי חשבתי אולי יעלה בידי להוציא אל הפועל את דבר האסיפה בהסכמת סדרי השמיטה הבע"ל[10], [אספת רבנים לקביעת הסדרים לשמיטת תרפ"ה] ולצערי לא עלה הדבר עדיין בידי מעכובים שונים, וצר לי מאד להעמיד עלי לבד, את כל המשא הזה. וע"ד[11] ההערות של כת"ר אשיב בזה: א. אין דעתי נוחה, שאנחנו נכנס להשיא עצה לשום ב"י[12] שיעשה, כעת צעד שיכריח אותו לעבוד בשביעית, כמו הכנסת הזבלים על חשבון הזריעה בשמיטה. [זיבול השדות מראש לקראת זריעה בשנת השמיטה] כי סו"ס[13] עלינו לקוות אולי יתן ד' והמצב יוטב, על שלפחות לא יהי'[14] הכרח לטפל בזריעות בשנת השמיטה. ואף אם נחשוב שאם יהי' הדבר בדיעבד יהי, הכרח לחפש העצה המורגלת של הפקעת המכירה, אבל לא להשיא עצה זו לכתחילה, כעת. ב. המכירה בהבלעה הלא היא נהוגה להיתר מימי המוהרי"ט[15] [מימי רבי יוסף מטראני] ז"ל[16], אבל הפירות הם בקדושת שביעית, ויותר טוב יהי' שבמקום הפירות יקבל מעות, ושיהי'[17] הפיסוק ככה, ואם יהי' איזה הכרח להקל קצת, על סמך המכירה הכללית בקדושת הפירות באיזה פרטים, נתחכם על זה בזמנו אי"ה[18]. ג. בכלל הנני יותר נוטה, שהמכירה לא תהי'[19] פומבית כ"כ[20], בשביל כל א"י[21] במקום אחד, שלא להרעיש יותר מדאי עי"ז[22] את המעוררים, רק כפי ההכרח יעשה בכל מושבה וסביבותיה ע"פ[23] הסדר הנהוג מאז, ובפרטי דברים נוכל לבא לידי הסכמה בע"ה[24] ואת צנועים חכמה. [משלי יא, ב]

יתן ד' ונזכה להקים עדות ד' וחוקותיו [על פי תהלים עח, ה] על אדמת הקודש בכל מלואם בב"א[25], כנה"י[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] באה"ר[29]

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ"ב[30]. ידיי"נ היקר כתר"ה[31] שליט"א[32], איש אחד שמו גדליה בילאקא, אינו נותן לי מנוח באמרו שיש לו נכסים שנסבו לאחרים בלא משפט צדק, ודורש ממני התענינות בענינו בבכיות נוראות חודרות לב. הענין אומר הוא ידוע לכת"ר[33], יהי נא פשר דבר ואם יש מה לעשות בזה, ותודתי נתונה לו למפרע, ידיי"נ הנ"ל[34]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ידיי"נ - ידיד נפשי
3. מוהריי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. האב"ד - האב בית דין
5. דעה"ק - דעיר הקודש
6. פ"ת - פתח תקוה
7. ת"ו - תבנה ותכונן
8. שלו' - שלום
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. הבע"ל - הבא עלינו
11. וע"ד - ועל דבר
12. ב"י - בני ישראל
13. סו"ס - סוף סוף
14. יהי' - יהיה
15. המוהריי"ט - המורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. ז"ל - זכרונו לברכה
17. ושיהי' - ושיהיה
18. אי"ה - אם ירצה השם
19. תהי' - תהיה
20. כ"כ - כל כך
21. א"י - ארץ ישראל
22. ע"ז - על ידי זה
23. ע"פ - על פי
24. בע"ה - בעזרת השם
25. בב"א - במהרה בימינו אמן
26. כנה"י - כנפשו היקרה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. באה"ר - באהבה רבה
30. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
31. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
32. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
33. לכת"ר - לכבוד תורתו
34. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקפ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' אייר תרפ"ג **נמען:** הרב ישראל לוי, רב צרפת

הרב קוק מבקש שישכנע את הברון אדמונד רוטשילד לחתום על ייפוי כוח למכירת קרקעותיו לשמיטה, כנהוג; בשמיטת תר"ע חתמו. הרב קוק גם מציע לברון לרכוש את החצרות הסמוכות להר הבית - כ-170 אלף לירה - ולבנות שם בית כנסת כללי מפואר.

עיקרי הדברים

- חתימת הברון למכירת שמיטה.
- רכישת החצרות ליד הר הבית.
- בית כנסת כללי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י' אייר פ"ג

שלו'[2] לכבוד עמיתי הרב הגדול בישראל ובאדם פרופי' ישראל לוי [הרב ישראל לוי, הרב הראשי של צרפת] שליט"א[3] רבה הכולל למדינות צרפת יצ"ו[4]

אחדשה"ט[5]

אבקש בזה את כבודו הנעלה להיות מסייע לדבר מצוה לבקש מאת כבוד הברון הנדיב מר עדמונד רוטשילד נ"י[6], שיבא על החתום בטובו על ההרשאה הנדפסה [ייפוי כוח למכירת קרקעותיו של הברון לנכרי לשנת השמיטה ("היתר המכירה")] הלוטה במכתב דנא, לצורך המכירה הדרושה להעשות בשביל תקנת היתר העבודה בקרקעות השייכים לו באה"ק[7], כמו שהדבר נהוג בכל שנות השביעית מאז הוסד הישוב באי"י[8] ע"פ[9] הוראתם של הגאונים נוחי נפש בדור שלפנינו ז"ל[10].

בשמיטה שעברה לא הייתי אנכי באי"י, [בשמיטת תרע"ז שהה הרב קוק בלונדון] אבל בשמיטה שלפניה בשנת תר"ע[11] היה אדוני המסייע לדבר הקדוש הזה, כאשר בטח יזכר עוד. כמדומה שאז חתמה גם מעלת כבודה הברונית תחי'[12], וגם ממשפחת ברוין וממשפחת כבוד חותנו הרב הכולל המנוח ז"ל. אמנם אנכי לא ידעתי את הסבות שהכריחו להחתימות הנ"ל[13]. מה שידוע לי היא חתימתו של כבוד הברון שי'[14]. אמנם כת"ר[15] יעשה כידיעתו הרחבה בטוב הענין ויחס הבעלות הרשמית של הקרקעות הנ"ל, שעליהן באה הרשאה זו. והנני בזה חותם ברגשי כבוד ובתודה למפרע.

ידידו הנאמן

אברהם יצחק ה"ק

יחד עם מכתבי זה, מצאתי לנכון להציע לפני כבוד אדוני, אולי ימצא ישר לפניו לדבר עם כבוד הברון שליט"א ע"ד[16] הצעה אחת יקרה לכל בני ישראל, אשר כבר עבדו בה גדולי עולמנו, וכמדומה שגם כבוד הברון שי' עסק בזה, אלא שנדחו הדברים מסבות שונות, ועתה נודע לי שקרוב הדבר שסרו המניעות,

והדבר יוכל לצאת אל הפועל אם רק ימצאו האמצעים הדרושים. תוכן הדבר הוא ענין העברת החצרות הסמוכות למקום המקדש והר הבית לרשות ישראל. [רכישת הבתים שליד הכותל המערבי] בטח יודע כבודו כמה עלבונות אנחנו סובלים מזה, שמקום קדשנו העליון מוקף הוא בסמטאות צרות וגרועות מיושבות מערבים גסים ופראים. ועתה נודע שיש אפשרות לקנות בקנין חוקי את כל החצרות הנ"ל. מעריכים את המחיר כמדומה לערך מאת אלף ושבעים אלף לירא. [לירות] כמובן שאין לחשוב כלל את ערך הכסף לעומת המטרה הקדושה הזאת והענינים הגדולים הקשורים בה, כמו לבנות עי"ז[17] בית-הכנסת אחת כללית ומפוארה בעד כלל האומה סמוך למקום מקדשנו להיות לכח מרכזי של קדש ד' לישראל ולעד לבנין בית מקדשנו במהרה בימינו, בבא לציון גואל, כדבר ד' אשר נאמן, ע"פ יסוד אמונתנו הקדושה. אם ימצא הדרת כת"ר לנכון לדבר אודות זה עם כבוד הנדיב שליט"א, והדברים יעשו רושם בלבבו, אקוה שיכבדני בתשובתו הברורה ע"ד הענין הקדוש הזה, ואז נבא ג"כ[18] בדברים בפירוט גמור ובצורה רשמית בע"ה[19]. והנני בזה ידי"ע[20] הנ"ל, (החותם) לוטה: טופסי הרשאות.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. שלו' - שלום
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
5. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
6. נ"י - נרו יאיר
7. באה"ק - בארץ הקודש
8. בא"י - בארץ ישראל
9. ע"פ - על פי
10. ז"ל - זכרונו לברכה
11. תר"ע - השנה תר"ע (1909/1910)
12. תחי' - תחיה
13. הנ"ל - הנזכר לעיל
14. שי' - שיחיה
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. ע"ד - על דבר
17. עי"ז - על ידי זה
18. ג"כ - גם כן
19. בע"ה - בעזרת השם
20. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תרפ"ד - ירושלים **נמען:** הסתדרות המורים

המנהג לטייל עם התלמידים בט"ו בשבט ולנטוע. השנה שנת שמיטה; ההיתר על ידי מכירה ניתן רק להחזיק את הקיים, לא לנטוע מטעים חדשים שאינם הכרחיים. לכן הטיול יהיה בלי נטיעות, 'זכר לשביעית', כדי שהצעירים ייידעו שיש לנו... ארץ אחת שיש בה שנת שבתון'.

עיקרי הדברים

- ט"ו בשבט בשמיטה.
- ההיתר - רק לקיים.
- טיול בלי נטיעות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] ירושלים ג' שבט תרפ"ד[2]

לכבוד הסתדרות המורים והמועצה שלה פה עה"ק[3] ת"ו[4], שלו'[5]. אתכבד בזה להעיר את רוח כבודם בדבר המנהג הכשר והיפה הנהוג אצלנו באה"ק[6], לעשות טיול כללי, עם התלמידים, ביום ראש השנה לאילנות, חמשה עשר בשבט. ולנטוע או עצי פרי ביחוד להרבות את ישוב א"י[7] ולרומם את רוח התלמידים ביסוד החיים של הבנין הלאומי בארץ אבות וצפיית עתידו הגדול. וכאשר השנה הזאת שנת השמיטה [שנת תרפ"ד הייתה שנת שמיטה] היא, שמן הדין ראוי ומחוייב הוא להמנע מכל עבודת הארץ ככתוב בתוה"ק[8], ושבתה הארץ. [ויקרא כה, ב] אמנם מפני הדוחק הגדול ומצב הישוב הרופף, נמנו וגמרו רבים ושלמים מחכמי ישראל, זה דורות להתיר ע"י[9] הפקעה של מכירה ["היתר המכירה": מכירת הקרקעות לנכרי לשנת השמיטה, כדי להפקיע מהן את קדושת השביעית. הרב קוק תמך בהיתר כהוראת שעה, בשל מצב היישוב] את מה שהוא נחוץ להחזיק את הקיים בארץ, אבל רק להחזיק את הקיים הותר. ובכל אופן לא לנטע מטעים חדשים, ביחוד כשאינם כ"כ[10] מוכרחים לשאלת קיומנו.

ע"כ[11] אבקשכם נא עשו זכר לשביעית, [לכן אבקשכם, עשו משהו לזכר מצוות השביעית] והטיול דהאי שתא [והטיול של השנה הזאת (ארמית)] יהיה בלא נטיעות ונעלה נא על לבנו ועל לב צעירינו את המצב האיתן שאנחנו מקוים בחסדי צור ישראל וגואלו להגיע אליו, במהלך בנין עמנו וארצנו, עד שישובו לנו אז כל חמודותינו וכל אורח החיים הגדול אשר היינו בו לאות ולמופת בתבל. וארצנו הקדושה תדע כימי עולם, כי יש לנו בעולם ארץ אחת שיש בה שנת שבתון שבת לד'. [ויקרא כה, ב] זכר קדוש זה ירומם את רוח צעירינו היקרים ויתן להם שלומים, תמורת העונג של הנטיעה הנהוגה אשר נחזיק בו בכל עז בששת שנות עבודת הארץ. הנני מקוה שדברי היוצאים מקרב לבבי יכנסו בלבבכם הטהור והנאמן לעמנו ולכל קדשיו.

והנני חותם בברכה ורגשי כבוד

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
3. עה"ק - עיר הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. שלו' - שלום
6. באה"ק - בארץ הקודש
7. א"י - ארץ ישראל
8. בתוה"ק - בתורתנו הקדושה
9. ע"י - על ידי
10. כ"כ - כל כך
11. ע"כ - על כן